

**Koncepcia územného rozvoja
Slovenska 2001
v znení KURS 2011
– zmeny a doplnky č. 1 KURS 2001**

KURS 2011 – zmeny a doplnky č. 1 KURS 2001

Objednávateľ Zmien a doplnkov č.1:

Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR

Námestie slobody č. 6

810 05 Bratislava

Vecný garant za obstarávateľa:

Ing. arch. Želmíra Kalinová

– oddelenie územného plánovania

Spracovateľ Zmien a doplnkov č.1:

AUREX, s.r.o.

Dúbravská cesta 9

841 04 Bratislava

V zastúpení:

Ing. arch. Ľubomír Klaučo

– konateľ

Hlavný riešiteľ:

Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.

Riešiteľský kolektív Zmien a doplnkov č.1 KURS 2001:

Hlavný riešiteľ	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Hlavné ciele	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Medzinárodné súvislosti	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Demografia, bývanie	Mgr. Tatiana Lachová
Regionálna politika	Ing. Pavol Kárász Doc. Ing. Jozef Tvrdoň, PhD.
Osídlenie a sídelná štruktúra	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Kultúrne dedičstvo	Ing. arch. Ľudmila Husovská, PhD.
Krajinná štruktúra	Ing. Monika Lachmannová
Poľnohospodárstvo	Ing. Mária Mozdíková
Rekreácia, cestovný ruch, kúpeľníctvo	Ing. arch. Milan Vaníček, PhD.
Sociálna infraštruktúra	Mgr. Tatiana Lachová
Doprava	AUREX, spol. s r.o.
Vodné hospodárstvo	Ing. Július Klink, Ing. Viera Vikukelová
Životné prostredie, Odpadové hospodárstvo	Ing. Michal Štiffel
Počítačová grafika a výpočtové systémy	Ing. arch. Aleš Baláži Mgr. Pavol Kristel' Ing. Ladislav Červeň

Aktualizácia smernej časti KURS 2001 v roku 2006

Objednávateľ aktualizácie smernej časti:

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR
Prievozská 2/B, 825 25 Bratislava

V zastúpení:

Ing. László Gyurovszky – minister

Vecní garanti:

Ing. arch. Miloslava Pašková,
– vedúca oddelenia územného plánovania

Ing. arch. Želmíra Kalinová
– oddelenie územného plánovania

Spracovateľ aktualizácie smernej čast:

AUREX, s.r.o.

Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava

V zastúpení:

Ing. arch. Ľubomír Klaučo – konateľ

Vecný garant:

Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.

Riešiteľský kolektív aktualizácie smernej časti:

Hlavný riešiteľ	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Hlavné ciele	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Medzinárodné súvislosti	Ing. arch. Dušan Kostovský
Demografia, bývanie	Mgr. Tatiana Lachová
Regionálna politika	Doc. Ing. Jozef Tvrdoň, PhD. Ing. Dušan Slimák
Osídlenie a sídelná štruktúra	Ing. arch. Vojtech Hrdina, PhD.
Kultúrne dedičstvo	Ing. arch. Ľudmila Husovská, PhD.
Krajinná štruktúra	Ing. Monika Šubová
Poľnohospodárstvo	Mgr. Pavol Minarových
Lesné hospodárstvo	Ing. Jozef Marko, PhD.
Rekreácia, cestovný ruch, kúpeľníctvo	Ing. arch. Milan Vaníček, PhD.
Sociálna infraštruktúra	Mgr. Tatiana Lachová
Doprava	Ing. Ľubomír Mateček
Vodné hospodárstvo	Ing. Július Klink, Ing. Viera Vikukelová
Energetika	Ing. Mária Tolnayová – EGU Bratislava
Informačná spoločnosť	Ing. Ľubomír Mateček
Životné prostredie	Mgr. Pavol Minarových
Odpadové hospodárstvo	Mgr. Pavol Minarových
Počítačová grafika a výpočtové systémy	Ing. Ladislav Červeň

KURS 2001

Objednávateľ Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001:

Ministerstvo životného prostredia SR
Námestie Ľ. Štúra 1, 812 35 Bratislava

V zastúpení:

Ing. arch. Peter Kovačik

– generálny riaditeľ sekcie územného plánovania
a stavebného poriadku

Vecní garanti:

Ing. arch. Miloslava Pašková,

– riaditeľka odboru územného plánovania,

Ing. arch. Želmíra Kalinová

Ing. Ján Kizek

– odbor územného plánovania

Spracovateľ Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001:

AUREX, s.r.o.

Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava

V zastúpení:

Ing. arch. Ľubomír Klaučo – konateľ

Vecní garanti:

Ing. arch. Vojtech Hrdina, CSc.

Ing. arch. Michal Chudík, CSc.

Ing. arch. Dušan Kostovský

Experti a konzultanti v roku 2001

Experti a konzultanti Ministerstva životného prostredia SR:

Prof. Ing. Milan Buček, DrSc.,
Prof. RNDr. Milan Ružička, DrSc.,
Prof. Ing. arch. Rudolf Šteis, DrSc.,

Riešiteľský kolektív v roku 2001:

Hlavný riešiteľ

Hlavné ciele

Medzinárodné súvislosti

Demografia, bývanie

Makroekonomické predpoklady
a ekonomický rozvoj

Regionálna politika

Osídlenie a sídelná štruktúra

Kultúrne dedičstvo

Krajinná štruktúra

Poľnohospodárstvo

Lesné hospodárstvo

Priemysel, stavebníctvo

Rekreácia, cestovný ruch, kúpeľníctvo

Sociálna infraštruktúra

Doprava

Vodné hospodárstvo

Energetika

Telekomunikácie a pošty

Informačná spoločnosť

Životné prostredie

Odpadové hospodárstvo

Počítačová grafika a
výpočtové systémy

Grafická úprava a design

Experti a konzultanti z regiónov :

Ing. arch. Alexander Bél,
URBAN Košice
Ing. arch. Mária Chocholová,
URKEA Banská Bystrica
Ing. arch. Pavol Kropitz,
AAA Žilina
Ing. arch. Mária Krumpolcová,
A– Ž projekt Bratislava

Ing. arch. Vojtech Hrdina, CSc.

Ing. arch. Vojtech Hrdina, CSc.

Ing. arch. Dušan Kostovský

Ing. Věra Fibingerová

Mgr. Marcela Kopčanová

Dr. Pavol Kárász, CSc.

Doc. Ing. Jozef Tvrdoh, CSc.

Ing. Dušan Slimák

Ing. arch. Michal Chudík, CSc.

Ing. arch. Vojtech Hrdina, CSc.

Ing. arch. Dušan Kostovský

Ing. arch. Ľubomír Klaučo

Ing. arch. Ľudmila Husovská, CSc.

Ing. arch. Viera Dvořáková – spolupráca

Mgr. Štefánia Tóthová – spolupráca

RNDr. Tatiana Hrnčiarová, CSc.

RNDr. Zita Izakovičová, CSc.

RNDr. M. Liška, CSc.

RNDr. Magda Kučerová

Ing. Jozef Marko, CSc.

Mgr. Róbert Janáček

Ing. arch. Milan Vaníček, CSc.

Ing. Ivan Smetana

Ing. Pavol Weiss, CSc. – Ústav turizmu

PhDr. Marta Krivá, CSc. – Ústav turizmu

Mgr. Jana Gregáčová

Ing. arch. Milan Vaníček, CSc. – spolupráca

Ing. Ján Konček, CSc.

Ing. Ľubomír Mateček

Ing. Július Klink,

Ing. Viera Vikukelová

RNDr. Mária Svobodová – EGU Bratislava

RNDr. Anežka Tomeková – EGU Bratislava

Ing. Mária Tolnayová – EGU Bratislava

Ing. Peter Švolík – EGU Bratislava

Ing. Karol Dvorák – EGU Bratislava

Mgr. Krisztián Szekeres

Ing. arch. Dušan Kostovský

Mgr. Pavol Minarových

Mgr. Jaroslav Zhorela

Ing. Peter Šlopek, Ing. arch. Aleš Baláži

Mgr. Lucia Zudorová, Michal Kostovský

Ing. arch. Michal Chudík, CSc.

Text neprešiel jazykovou úpravou

OBSAH:

KURS 2011 – ZMENY A DOPLNKY Č. 1 KURS 2001	3
AKTUALIZÁCIA SMERNEJ ČASTI KURS 2001 V ROKU 2006	3
KURS 2001	2
ÚVOD	1
ZÁKLADNÉ ÚDAJE	1
1. ZADANIE, POSTUP A SPÔSOB SPRACOVANIA DOKUMENTU	1
2. ZHODNOTENIE DOTERAZ PLATNEJ ÚZEMNOPLÁNOVACEJ DOKUMENTÁCIE REGIÓNŮV A KONCEPCIE ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA – II. NÁVRH	2
3. HLAVNÉ CIELE A ICH PRIORITY V EURÓPSKOM A REPUBLIKOVOM KONTEXTE	3
HLAVNÉ CIELE	5
1. ŠTRUKTUROVANIE CIEĽOV VO VÄZBE NA POLOHU SLOVENSKA V EURÓPSKOM REGIÓNE	5
2. PRIORITY CIEĽOV VO VZŤAHU K SOCIÁLNEJ, EKONOMICKEJ A ENVIRONMENTÁLNEJ SITUÁCII V SR	5
VSTUPNÉ PODMIENKY A VÝCHODISKÁ	7
1. MEDZINÁRODNÉ SÚVISLOSTI	7
1.1. Európska perspektíva priestorového rozvoja (ESDP)	7
1.2. VISION PLANET	8
1.3. Štúdia podunajského priestoru	9
1.4. Red Octopus – Červená chobotnica	10
1.5. Euroregióny	10
1.6. ESPON	11
1.7. PlaNet CenSE	12
2. REGIONÁLNA POLITIKA ŠTÁTU	12
2.1. Konceptné a strategické celoštátne dokumenty	12
2.1.1. Národný strategický referenčný rámec SR	13
2.2. Regionálne disparity a ekonomická regionalizácia Slovenska	15
3. ENVIRONMENTÁLNA POLITIKA ŠTÁTU	22
3.1. Konceptné a strategické celoštátne dokumenty	22
3.2. Krajinnó–ekologické podmienky územného rozvoja Slovenska	25
4. DEMOGRAFICKÝ STAV A TENDENCIE VÝVOJA OBYVATEĽSTVA	28
4.1. Stav a tendencie vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike	28
4.1.1. Vývoj počtu obyvateľov v SR v rokoch 1991– 2008	28
4.1.2. Trendy v demografickom správaní obyvateľstva SR v rokoch 1991, 2001 a 2008	29
4.1.3. Zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva SR	29
4.1.4. Vývoj počtu obyvateľov v krajocho SR v rokoch 1991, 2001, 2008	30
4.1.5. Demografická charakteristika krajov SR	31
4.1.6. Národnostná štruktúra	32
4.1.7. Vzdelanostná štruktúra	33

4.2.	Výhľadový počet obyvateľov SR do roku 2025	34
4.2.1.	Demografické projekcie	34
5.	EKONOMICKÁ AKTIVITA OBYVATEĽOV	37
5.1.	Ekonomická aktivita obyvateľstva SR	37
5.1.1.	Ekonomicky aktívne obyvateľstvo SR v roku 1991, 2001 a 2008	38
5.1.2.	Výhľadový počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva v SR do roku 2025	39
5.2.	Pracovné príležitosti	42
	KOMPLEXNÝ NÁVRH	43
1.	OSÍDLENIE A SÍDELNÁ ŠTRUKTÚRA	43
1.1.	Medzinárodné väzby	43
1.2.	Osídlenie na území Slovenska	45
1.2.1.	Stav osídlenia na území Slovenska	45
1.2.2.	Osídlenie ako kultúrne dedičstvo	45
1.3.	Sídelné systémy	48
1.3.1.	Centrá osídlenia	48
1.3.2.	Ťažiská osídlenia	54
1.3.3.	Rozvojové osi	60
1.3.4.	Vidiecke osídlenie, mestá a vidiek	62
1.4.	Kultúrne dedičstvo	65
1.5.	Rozvoj osídlenia a sídelných štruktúr a ich predpokladané vplyvy na životné prostredie a trvalo udržateľný rozvoj	67
1.5.1.	Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 a ciele trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike	67
1.6.	Základné koncepčné princípy tvorby sídelných štruktúr v regiónoch	70
2.	KRAJINNÁ ŠTRUKTÚRA	75
2.1.	Krajinnoeekologický potenciál	75
2.1.1.	Ochrana prírody a krajiny	75
2.1.2.	Územný systém ekologickej stability	77
2.1.3.	Územia medzinárodného významu	78
2.2.	Environmentálne limity	79
2.3.	Environmentálne členenie priestoru Slovenska	80
2.3.1.	Typizácia krajiny na základe zaťaženia a poškodenia krajinotvorných zložiek	80
2.3.2.	Typizácia krajiny Slovenska	83
2.4.	Návrh obnovy a starostlivosti o krajinu	84
3.	HOSPODÁRSKA A SOCIÁLNA INFRAŠTRUKTÚRA A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	85
3.1.	Požiadavky odvetvových koncepcií na priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia Slovenska	85
3.2.	Poľnohospodárstvo	87
3.3.	Lesné hospodárstvo	88
3.4.	Priemysel	91
3.5.	Stavebníctvo	93
3.6.	Rekreácia a turizmus	93
3.7.	Sociálna infraštruktúra	96
3.7.1.	Bývanie v Slovenskej republike	96
3.7.2.	Školstvo	103
3.7.3.	Zdravotníctvo	105
3.7.4.	Kultúra a umenie	109
4.	DOPRAVA A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	110
4.1.	Zámery rozvoja rezortu dopravy definované v oficiálnych dokumentoch na medzinárodnej a národnej úrovni	110
4.2.	Východiská rozvoja vonkajšej prepravy	121
4.3.	Trvalá udržateľnosť dopravy v kontexte priestorového rozvoja Slovenska	122

KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA 2001
V ZNENÍ KURS 2011
– ZMIEN A DOPLNKOV Č.1 KURS 2001

4.4.	Dopravná sústava Slovenskej republiky	123
4.4.1.	Dopravná sústava pre medzinárodnú dopravu	124
4.4.2.	Dopravné koridory celoštátnej úrovne	128
4.4.3.	Dopravné koridory nadregionálnej úrovne	128
4.5.	Dopravná regionalizácia územia Slovenska	129
5.	TECHNICKÉ VYBAVENIE A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	132
5.1.	Infraštruktúra vodného hospodárstva a územný rozvoj Slovenska	132
5.1.1.	Strategické ciele vodohospodárskej politiky do roku 2015	133
5.1.2.	Rozvoj verejných vodovodov	136
5.1.3.	Rozvoj verejných kanalizácií	137
5.1.4.	Zásobovanie úžitkovou vodou a využitie vody na ďalšie účely	138
5.1.5.	Vodné toky	139
5.1.6.	Hydromeliorácie	139
5.1.7.	Rybné hospodárstvo (rybárstvo)	139
5.2.	Infraštruktúra energetiky a územný rozvoj Slovenska	139
5.2.1.	Spotreba primárnych energetických zdrojov	140
5.2.2.	Zemný plyn	140
5.2.3.	Ropa	142
5.2.4.	Uhlie	143
5.2.5.	Elektrická energia	143
5.2.6.	Zásobovanie teplom	147
5.2.7.	Energetika a územný rozvoj Slovenska	148
6.	INFORMAČNÁ SPOLOČNOSŤ, INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	149
6.1.	Rozvoj a zásady budovania informačnej spoločnosti v EÚ	149
6.2.	Podmienky budovania informačnej spoločnosti na Slovensku	150
6.2.1.	Doterajšie uplatňovanie zásad rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku	150
6.2.2.	Smerovanie rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku	152
6.2.3.	Vplyv rozvoja informačnej spoločnosti na územný rozvoj	153
7.	ŽIVOTNÉ PROSTREDIE A ÚZEMNÝ ROZVOJ SLOVENSKA	155
7.1.	Stav ochrany zložiek životného prostredia	155
7.1.1.	Ovzdušie	155
7.1.2.	Vodstvo	157
7.1.3.	Pôda	158
7.1.4.	Horninové prostredie	160
7.2.	Odpadové hospodárstvo	162
7.3.	Hluk a žiarenia	163
7.4.	Zdravotný stav a ochrana zdravia obyvateľstva	164
8.	KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA A TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ	165

Úvod

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR (ďalej aj ako MVR SR) je poverené kompetenciami v oblasti územného plánovania a zo zákona je zodpovedné za obstarávanie a sledovanie aktuálnosti celoštátneho územnoplánovacieho dokumentu Konceptia územného rozvoja Slovenska. Kompetencie v oblasti územného plánovania prevzalo od Ministerstva životného prostredia SR (MŽP SR). MŽP SR bolo obstarávateľom celoštátneho územnoplánovacieho dokumentu Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 (ďalej aj ako KURS 2001) a v roku 2004 prostredníctvom Stratégie územného rozvoja Slovenska obstaralo v Slovenskej agentúre životného prostredia, Centre environmentálnej regionalizácie v Košiciach „Monitoring plnenia záväzných zásad a regulatívov územného rozvoja schválených v KURS 2001 a vyhodnotenie podnetov na aktualizáciu KURS 2001“.

Stratégia územného rozvoja Slovenska /SURS/ je v zmysle stavebného zákona č. 50/1976 Zb. v znení neskorších predpisov územnotechnickým podkladom pre územie celej republiky, ktorého zameranie je definované v §7, odst. 4. Cieľom úlohy SURS v roku 2004 bolo monitorovať plnenie záväzných zásad a regulatívov územného rozvoja schválených v KURS 2001 a vyhlásených Nariadením vlády SR č.528/2002 Z. z. a vyhodnotiť podnety na aktualizáciu KURS 2001.

V rámci monitoringu boli s požiadavkou na vyhodnotenie plnenia záväzných zásad a regulatívov územného rozvoja v zmysle KURS 2001 v odvetvových a rozvojových dokumentoch a s požiadavkou na podnety a námety na aktualizáciu KURS 2001 oslovené z úrovne všetky ministerstvá, samosprávne kraje a krajské stavebné úrady. O výsledkoch monitoringu a vyhodnotení stanovísk a podnetov na aktualizáciu KURS 2001 bola vypracovaná správa o aktuálnom stave KURS 2001 a v septembri 2005 bola predložená na rokovanie vlády SR.

V správe o aktuálnom stave Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa záverom píše, že „Po vyhodnotení všetkých podnetov bolo konštatované, že KURS 2001 a aj jeho priemety do územných plánov jednotlivých krajov v súčasnosti sú kompatibilné s jednotlivými sektorovými politikami, vyhovujú pre medzinárodnú spoluprácu a vytvárajú územné podmienky pre regionálny rozvoj. Nie sú v rozpore so žiadnym právnym predpisom. Z tohto dôvodu v súčasnosti nezakladajú dôvod na zmeny a doplnky záväznej časti KURS 2001 a novelizáciu nariadenia vlády SR č. 258/2002 Z. z.“

Pretože však od schválenia KURS 2001 prešiel určitý čas prijatie nových právnych predpisov a koncepcných dokumentov vyžaduje aktualizáciou údajov upraviť znenie smernej časti KURS 2001 a to v súlade s § 31 ods. 3 stavebného zákona.

Vláda k správe o aktuálnom stave Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 prijala uznesenie č. 752 zo dňa 28. septembra 2005, v ktorom zobrala na vedomie správu a uložila ministrom výstavby a regionálneho rozvoja SR zabezpečiť obstaranie úpravy smernej časti Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001.

KURS 2001 z novembra 2006 je aktualizovaná smerná časť dokumentu. Údaje v aktualizovanom znení sú podľa dostupnosti z oficiálnych štatistík vzťahované ku koncu roka 2004, resp. 2003.

V roku 2008 oslovilo MVR SR všetky rezorty, samosprávne kraje a krajské mestá s cieľom vyhodnotenia plnenia záväznej časti KURS 2001, ako aj získania námetov a podnetov pre prípadnú potrebu zmien a doplnkov aktualizovaného znenia KURS 2001. Na základe získaných podkladov sa vypracovala Správa o aktuálnom stave

KURS 2001. Správa bola prerokovaná vládou SR a 8. 4. 2009 bolo k nej prijaté uznesenie vlády SR č. 270. V uznesení vláda SR ukladá ministrovi výstavby a regionálneho rozvoja SR predložiť na rokovanie vlády SR návrh zmien a doplnkov č. 1 KURS 2001.

V rokoch 2005 až 2008 sa vykonali vybrané analytické a výskumné práce zaoberajúce sa štúdiom sídelných štruktúr Slovenska v nových hospodársko-sociálnych podmienkach¹. Výsledky týchto prác potvrdili vhodnosť základnej koncepcie tvorby sídelného systému vyjadreného v Koncepcii územného rozvoja Slovenska 2001. Potvrdila sa správnosť vytvárania ťažísk osídlenia a ich hierarchický systém, polycentrického systému osídlenia v slovenských podmienkach, ako aj prepojenosť sídelných systémov na susediace štáty. Výsledky prác slúžili ako podklad pre spresnenie hierarchie terciárnych centier, ťažísk osídlenia a rozvojových osí.

Zmeny a doplnky č. 1. KURS 2001 zohľadňujú výsledky vyššie uvedených analytických a výskumných prác, ako aj výsledky vyhodnotenia podnetov relevantných subjektov na zmeny a doplnky záväznej časti KURS 2001.

---

¹ Dôsledky smerovania dochádzky za prácou na vymedzenie ťažísk osídlenia navrhnutých v KURS 2001, AUREX, spol. s r.o., Bratislava, 2005

Polycentrická koncepcia osídlenia ako nástroj zabezpečenia funkčnej komplexnosti na regionálnej a lokálnej úrovni, AUREX, spol. s r. o., Bratislava, 2006

Stratégia územného rozvoja Slovenska, AUREX, spol. s r. o., Bratislava, 2008

Základné údaje

1. Zadanie, postup a spôsob spracovania dokumentu

Vláda Slovenskej republiky do roku 2005 prostredníctvom Ministerstva životného prostredia SR zabezpečovala permanentne územnoplánovaciu činnosť na celoštátnej úrovni². V rámci tejto činnosti bola vypracovaná Konceptcia územného rozvoja Slovenska ako územnotechnický podklad v roku 1994 I. návrh a v roku 1997 II. návrh. Oba tieto materiály boli prijaté vládou SR a uznesením vlády boli schválené ich Zásady pre realizáciu územného rozvoja Slovenska (uznesenie vlády SR z 8. novembra 1994 číslo 1124 a uznesenie vlády SR z 16. decembra 1997 číslo 903).

Uznesením z 16. decembra 1997 číslo 903 vláda SR uložila ministrom životného prostredia „vypracovať Konceptcia územného rozvoja Slovenskej republiky ako územnoplánovaciu dokumentáciu“. Vzhľadom na prierezový charakter Konceptcie územného rozvoja Slovenskej republiky uložila vláda SR tým istým uznesením ministrom a vedúcim ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR „priebežne spolupracovať pri vypracúvaní Konceptcie územného rozvoja Slovenskej republiky ako územnoplánovacej dokumentácie“.

Ministerstvo životného prostredia SR v súlade s platnou legislatívou zabezpečovalo obstaranie územnoplánovacej dokumentácie celoštátneho stupňa. V júni roku 1999 vypracovalo zadávací dokument tejto územnoplánovacej dokumentácie – „Prognostickú úlohu pre spracovanie Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001“, ktorá bola prerokovaná vo vláde dňa 8. septembra 1999.

S cieľom oboznámenia a zapojenia do riešenia širokú odbornú aj laickú verejnosť uskutočnili sa tri vstupné semináre na Krajských úradoch v Bratislave (10.2.2000), Prešove (16.2.2000) a v Banskej Bystrici (17.2.2000). Na týchto seminároch bola verejnosť oboznámená s obsahovým zameraním, organizačným a časovým zabezpečením úlohy a bola vyzvaná aktívne sa zúčastniť ankety s možnosťou vyjadriť svoje požiadavky a predstavy o predmete riešenia v celoštátnom dokumente Konceptcii územného rozvoja Slovenska 2001.

Na základe zadávacieho dokumentu bol v auguste roku 2000 vypracovaný koncept návrhu Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001, ktorý v súlade s legislatívou a zadaním, riešil základný sídelný rozvoj v dvoch variantoch (polycentrický a trojpólový). Koncept návrhu bol v období august – október 2000 predmetom pripomienkovania a verejného prezentovania. Koncept návrhu Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 bol predložený na pripomienkovanie všetkým centrálnym úradom a orgánom štátnej správy, všetkým dotknutým orgánom štátnej správy na krajskej a okresnej úrovni, všetkým samosprávam krajských miest, ako aj ostatnej verejnosti. Súčasne s procesom pripomienkovania sa vykonalo posúdenie konceptu návrhu KURS 2001 s vyhodnotením dôsledkov na životné prostredie v zmysle zákona č. 127/1994 o posudzovaní vplyvov na životné prostredie v znení neskorších noviel.

Koncept návrhu Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 bol prezentovaný a

² Od roku 2005 do súčasnosti je územnoplánovacia činnosť v kompetencii Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR

diskutovaný na verejných seminároch, ktoré sa uskutočnili na Krajských úradoch v Košiciach, Žiline, Bratislave, Nitre a Banskej Bystrici.

Na základe vyhodnotenia pripomienok vznesených jednotlivými účastníkmi pripomienkovacieho a prerokovacieho konania, vypracovalo Ministerstvo životného prostredia SR „Súborné stanovisko“. V tomto stanovisku obstarávateľ dokumentu zadal pokyny na vypracovanie invariantného Návrhu Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001. Predkladaný návrh je plne v súlade s požadovaným vecným a formálnym spracovaním vyjadreným v „Súbornom stanovisku“.

Dokument Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 pozostáva z nasledovných častí:

- textovej,
- prílohovej,
- grafickej a z
- regulatívov.

Textová časť predstavuje syntetický materiál, ktorý vyjadruje hlavné výhľadové koncepcné zameranie územného rozvoja, ktorý by mal byť východiskom územnoplánovacej politiky štátu. Výhľadové koncepcné zamerania územného rozvoja sú v súlade s ostatnými celoštátnymi koncepcnými rozvojovými dokumentmi. V ďalšom vývoji bude potrebné uvedené ciele územného rozvoja detailnejšie rozpracúvať nie len v rámci územnoplánovacej činnosti, ale predovšetkým premieňať ich v spolupráci s regionálne politickými a ostatnými rezortnými strednodobými rozvojovými dokumentmi na konkrétne realizačné kroky.

Prílohová časť je obsahovo orientovaná na naplnenie všetkých požiadaviek vyjadrených v zadávacom dokumente a tvorí podkladový materiál pre cieľové koncepcné zámery vyjadrené v textovej časti. Prílohová časť predstavuje východiskové analyticko – syntetické a koncepcné materiály na základe ktorých bola koncepcia vytvorená, a je doplnená tabuľkami a grafickými schémami³.

Grafická časť je tvorená nasledovnými výkresmi⁴:

- Európske súvislosti – medzinárodné väzby
- Osídlenie a sídelné štruktúry
- Krajinná štruktúra
- Kultúrne dedičstvo
- Rekreácia a cestovný ruch
- Dopravné vybavenie
- Vybavenie infraštruktúrou vodného hospodárstva
- Vybavenie infraštruktúrou energetiky

Regulatívy predstavujú záväznú časť dokumentu Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001, ktorá bude schválená vládou Slovenskej republiky ako nariadenie.

2. Zhodnotenie doteraz platnej územnoplánovacej dokumentácie regiónov a Koncepcie územného rozvoja Slovenska – II. návrh

Východiskovými územnoplánovacími podkladmi pre návrh Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 boli v predchádzajúcom období vypracované a schválené

³ Prílohová časť nebola v roku 2006 súčasťou aktualizácie.

⁴ Grafická časť nebola v roku 2006 súčasťou aktualizácie. Aktualizovali sa niektoré schémy v rámci textovk časti

územnoplánovacie dokumentácie veľkých územných celkov krajov a Koncepcia územného rozvoja Slovenska – II. návrh.

Územnoplánovacie dokumentácie veľkých územných celkov krajov boli komplexne vyhodnotené z pohľadu ich využitia celoštátnou územnoplánovacou dokumentáciou. Na základe vyhodnotenia týchto územnoplánovacích dokumentácií možno konštatovať, že ich záväzné časti sú využiteľné a boli uplatnené aj v návrhu Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001. Niektoré časti týchto dokumentácií sa však v dôsledku priestorovej nekompatibility a potreby ich zosúladenia, resp. v dôsledku zmenených koncepcných zámerov na celoštátnej úrovni budú musieť po schválení návrhu Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 upraviť zmenami a doplnkami.⁵

Vyhodnotenie Koncepcie územného rozvoja Slovenska – II. návrh vykonala Slovenská agentúra životného prostredia Bratislava. Vyhodnotenie slúžilo ako analytický podklad, ktorý sa uplatnil v ďalších návrhových prácach. Výsledky Koncepcie územného rozvoja Slovenska – II. návrh tvorili v zásade východisko riešenia návrhu Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001. Pôvodné ciele a zámery Koncepcie územného rozvoja Slovenska – II. návrh sa v predkladanom návrhu v zásade prebrali. Boli však patrične spresnené podľa aktuálnych predstáv o územnom rozvoji Slovenska vyjadrených v rezortných a sektorových koncepciách, ako aj v tendenciách vyjadrených v priestorových dokumentáciách medzinárodného významu.

Po schválení KURS 2001 a vydaním nariadenia vlády SR, ktorým bola vyhlásená záväzná časť KURS 2001 boli postupne vykonané aktualizácie schválených územných plánov veľkých územných celkov jednotlivých samosprávnych krajov, v zmysle zapracovania relevantných záväzných častí z KURS 2001.

3. Hlavné ciele a ich priority v európskom a republikovom kontexte

Hlavnými cieľmi sú v odporúčaní Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 také ciele, ktoré z pohľadu nástrojov územnoplánovacej politiky môžu čo najlepšie prispieť k rozvoju hospodárskej a sociálnej oblasti spoločnosti v súlade s požiadavkami trvalo udržateľného rozvoja. Predpokladá to vytváranie takých sídelných a priestorových podmienok rozvoja spoločnosti, ktoré budú podporovať rozvoj a využitie existujúcich regionálnych špecifik, ako aj viesť k znižovaniu existujúcich rozdielov medzi jednotlivými regionálnymi celkami. V tomto smere Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 je vo svojich odporúčaní plne kompatibilná s odporúčaniami európskych priestorových koncepcií. Vychádza z cieľov hlavných európskych dokumentov a tvorivo ich uplatňuje na Slovenské podmienky.

V základnej zmluve medzi Slovenskou republikou a Európskou úniou je medziiným zakotvená aj otázka politiky súdržnosti. Ekonomická a sociálna súdržnosť s osobitným zameraním na znižovanie nerovnovážneho vývoja medzi regiónmi, predstavuje v súlade s Európskou zmluvou jeden zo základných cieľov EÚ. Medzi ciele politiky súdržnosti patrí taktiež Európska územná spolupráca. Cieľom tohto nového nástroja je zvýšiť cezhraničnú, nadnárodnú a medzioblastnú spoluprácu. Ide o podporu spoločného riešenia problémov, ktoré identifikujú orgány susedných

⁵ Aktualizácia jednotlivých územných plánov veľkých územných celkov so zohľadnením záväznej časti KURS 2001 ja uskutočnila v rokoch 2003 - 2004

regiónov v takých oblastiach, ako je urbanistický, vidiecky, pobrežný rozvoj, pestovanie hospodárskych vzťahov a sieť malých a stredných podnikov (MSP).

Princípy európskej územnej spolupráce viacej rozpracúva Územná agenda Európskej únie. Územná agenda stavia na troch hlavných cieľoch dokumentu Európskej perspektívy územného rozvoja (ESDP). Agenda taktiež vychádza z Riadiacich zásad udržateľného rozvoja európskeho kontinentu Európskej konferencie ministrov zodpovedných za územné plánovanie a regionálnu politiku (CEMAT) potvrdených Výborom ministrov Rady Európy.

Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 z priestorového hľadiska plne rešpektuje princípy územnej súdržnosti. Taktiež je svojimi cieľmi priamo naviazaná na ciele a priority uvedené v základných dokumentoch zabezpečujúcich politiku súdržnosti Európskej únie v Slovenskej republike, a to Národný strategický referenčný rámec 2007 – 2013 a operačné programy realizované v rámci Kohézneho fondu.

Ciele Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 treba však vnímať v kontexte s ďalšími základnými celoštátnymi dokumentmi ako predovšetkým sú Národný rozvojový plán, Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja Slovenska, Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky, Národný environmentálny akčný program Slovenskej republiky II a pod. Súčasne ciele Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 treba vnímať aj v kontexte s jednotlivými rezortnými koncepciami, predovšetkým s tými, ktoré majú relevantné priestorové dopady z celoštátneho pohľadu. Hlavné ciele Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sú s týmito dokumentmi v súlade a akcentujú aj ich ciele z priestorových súvislostí.

Vyjadrené ciele územnoplánovacej politiky štátu v rámci Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 tvoria základnú kostru a smerovanie priestorového rozvoja Slovenskej republiky v medzinárodných a celoštátnych súvislostiach. Tieto je potrebné ďalej tvorivo rozpracúvať v ďalších hierarchicky nižších územných plánoch, ako aj v ostatných plánovacích dokumentoch s priestorotvornými dôsledkami.

Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 vychádza a uplatňuje vo svojich cieľoch aj základné výstupy a ciele jednotlivých rezortných koncepcií, schválených vládou Slovenskej republiky. Tieto sú vo väčšine vyjadrené pre krátkodobé a stredne dobré rozvojové horizonty a preto pre dlhodobé ciele Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 tvoria určitú východiskovú bázu.

Hlavné ciele

1. Štrukturovanie cieľov vo väzbe na polohu Slovenska v európskom regióne

Slovenská republika je od 1. 5. 2004 členom Európskej únie.

Dôležitým prvkom celkovej integrácie do Európskej únie je aj priestorová integrácia, ktorá prispieva ku konkurencieschopnosti, produktivite a rastu ekonomickej a sociálnej kompaktnosti jednotlivých krajín a napomáha budovaniu komunikačnej i ostatnej technickej infraštruktúry. Prispieva aj k zabezpečovaniu ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva, ochrany životného prostredia a celkovej trvalej udržateľnosti rozvoja územia krajiny a Európy.

Vytýčený cieľ znamená, že je potrebné sledovať a prispôsobiť politiku územného rozvoja/územnoplánovaciu politiku k určitým spoločným cieľom a zásadám, ktoré sú kodifikované vo viacerých prijatých celosvetových konvenciách, ako aj v rôznych koncepcných materiáloch prijatých medzi štátmi Európskej únie, resp. členskými krajinami Rady Európy.

Popri týchto koncepcných dokumentoch a materiáloch sú pre územný/priestorový rozvoj Európy a jednotlivých krajín dôležité aj dohovory v oblasti sektorových otázok s priestorovými účinkami, ku ktorým patria predovšetkým dohovory v oblasti dopravy a dopravného vybavenia.

Základné ciele pre súčasnú územnoplánovaciu politiku možno v kontexte so základnými cieľmi v ostatných krajinách Európy definovať takto:

- Podpora rozvoja ekonomickej základne a posilnenie jej konkurencieschopnosti a efektívnosti
- Podpora rovnovážneho sídelného rozvoja, vrátane rozvoja vidieka
- Zabezpečenie rovnocennej dostupnosti k infraštruktúram
- Ochrana a tvorba životného prostredia, prírodného a kultúrneho dedičstva
- Podpora integrácie a kohéznosti
- Zabezpečenie udržateľného rozvoja.

Je zrejmé, že tieto všeobecne akcentované ciele sa musia zabezpečovať v konkrétnych a špecifických sociálnych a ekonomických podmienkach Slovenska. Nedostatok finančných prostriedkov, reštrukturalizácia hospodárstva, spoločensko-politických a organizačných štruktúr, neumožňuje v takej miere rozvinúť územný rozvoj, ako by to bolo vo všeobecnosti želateľné. Napriek tomu však je v záujme trvalo udržateľného rozvoja Slovenska a jeho snahy rovnocenného člena Spoločenstva sledovať vyjadrené dlhodobé ciele územného rozvoja, pre ktorých zabezpečenie je potrebné vytvárať potrebné východiskové podmienky.

2. Priority cieľov vo vzťahu k sociálnej, ekonomickej a environmentálnej situácii v SR

V dôsledku otvárania sa hraníc a celkovej globalizácie ekonomiky zvyšuje sa tlak na konkurencieschopnosť jednotlivých štátov, čo v zásade znamená nutnosť zvyšovať

konkurencieschopnosť jeho jednotlivých územných jednotiek. Požiadavka na zabezpečenie konkurencieschopnosti jednotlivých územných jednotiek vychádza ako z vnútroštátnych, tak aj medzinárodných súvislostí. Vnútroštátne požiadavky na zabezpečenie konkurencieschopnosti vyplývajú zo súvislostí trhového ekonomického prostredia a požiadaviek zabezpečenia rovnocenných životných a podnikateľských podmienok jednotlivých územných jednotiek. Pri medzinárodných požiadavkách sa k uvedeným vnútroštátnym pripája požiadavka možnosti participovať rovnocenným spôsobom na medzinárodných hospodárskych aktivitách a tak prispieť k rovnocenným spoločenským a sociálnym podmienkam územných jednotiek v medzinárodnom meradle.

Zabezpečenie rovnocenných spoločenských, ekonomických a sociálnych podmienok znamená v každej územnej jednotke sledovať koncepciu rozvoja:

- urbánnych štruktúr,
- sieťových sídelných štruktúr⁶ (polycentrická koncepcia),
- ochrany a tvorby krajiny a celkového životného prostredia,
- zapájania sa do cezhraničnej a medzinárodnej spolupráce.

Jedným zo základných predpokladov naplnenia uvedených cieľov v otázkach tvorby sídelných systémov, je vytvárať fungujúce sieťové (polycentrické) štruktúry. Znamená to prechod od utilitárnych a do seba uzavretých sídelných jednotiek – predovšetkým jednotlivých obcí a miest – k vzájomne prepojeným sídelným štruktúram. Vytváranie sídelných sietí môže zabezpečiť optimalizáciu sídelnej delby práce, čím sa bude zvyšovať funkčná komplexnosť a teda aj vyššia ponuka služieb pre podnikateľské subjekty a obyvateľstvo. Tvorbu sieťových štruktúr je potrebné podporovať ako na nadmiestnej, tak na nadregionálnej úrovni s možnosťou ich prepojenia na medzinárodné sídelné siete. Obe hierarchické sieťové štruktúry sa vzájomne dopĺňajú. Fungujúce nadmiestne sieťové sídelné štruktúry dávajú predpoklad k racionálnemu a šetrnému využívaniu územia, optimalizácii zabezpečenia služieb obyvateľstvu a podmienok rozvoja podnikateľských aktivít, predovšetkým na lokálnej a regionálnej úrovni. Nadregionálne sieťové sídelné štruktúry dávajú predpoklad k vytvoreniu konkurencieschopných podmienok v celoštátnych a medzinárodných súvislostiach. Spolu s nadregionálnymi sieťovými sídelnými štruktúrami dávajú predpoklad pre racionálne využitie vnútorných potenciálov a špecifik všetkých zúčastnených územných jednotiek v ponuke pre hospodárske, obslužné a sociálne aktivity nadregionálneho a medzinárodného významu.

Vytváraním sieťových sídelných štruktúr sa sleduje viacero na sídelný systém kladených požiadaviek. Tieto požiadavky v zásade vychádzajú z nastupujúcich tendencií spoločenského a hospodárskeho rozvoja v znamení rozvoja tzv. "postindustriálnej spoločnosti". Ide o sflexibilnenie sídelného systému na novo vznikajúce požiadavky vyplývajúce z rozvoja informačných technológií a technológií adekvátnych tzv. "postindustriálnej spoločnosti" a vytváranie tak rovnocenných podmienok prístupu k infraštruktúram a vzdelaniu.

Z pohľadu vývoja vzťahov medzi sídelnými jednotkami – obcami – vznikajú tu aj nové možnosti na kvalitatívne nové formy vzťahov medzi mestom – sídelným centrom, a jeho okolím, resp. medzi mestom a vidiekom. Pritom v súlade s princípmi vyjadrenými v Európskej perspektíve priestorového rozvoja (ESDP) ide

⁶ Pod sieťovými sídelnými štruktúrami sa rozumejú rôzne účelové a priestorové prepojenia medzi sídelnými jednotkami založené na princípoch kooperácie v záujme zvyšovania rozvojových potenciálov a možností.

predovšetkým o zlepšenie kvality života a životných podmienok, zlepšenie funkčnosti, resp. funkčnej komplexity a vytvorenia "regionálnych rozvojových pólov".

Vstupné podmienky a východiská

1. Medzinárodné súvislosti

Slovenská republika je od 1. 5. 2004 riadnym členom Európskej únie. Dôležitým prvkom celkovej integrácie je aj integrácia priestorová (územná), ktorá v podobe politiky územného rozvoja prispieva ku konkurencieschopnosti, produktivite a rastu v jednotlivých regiónoch, k ekonomickej a sociálnej kompaktnosti v jednotlivých krajinách i medzi nimi, zabezpečuje budovanie komunikačnej i ostatnej technickej infraštruktúry, ale v neposlednom rade aj ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva, ochranu životného prostredia a celkovú trvalú udržateľnosť rozvoja územia EÚ.

V krajinách Európy sa vytvára rad koncepcných dokumentov, ktoré majú vyjadriť princípy a optimalizáciu rozvoja európskych a medzištátnych sídelných a priestorových štruktúr. Z nich viaceré obsahujú odporúčania, ktoré sú zaujímavé aj pre územný rozvoj Slovenska a ktoré je vhodné a žiaduce v ďalšej územnoplánovacej politike štátu sledovať a akceptovať.

1.1. Európska perspektíva priestorového rozvoja (ESDP)

Základným cieľom ESDP, ktorý bol schválený na stretnutí v Postupimi v máji 1999, je trvale udržateľný rozvoj vyjadrený v 3 smerovaniach územného rozvoja, ktorými sú:

- ekonomická a sociálna súdržnosť,
- ochrana prírodných zdrojov a kultúrneho dedičstva, a
- vyváženejšia konkurencieschopnosť na území Európy.

Návrh cieľov politiky priestorového rozvoja je potom vyjadrený v nasledovných 3 integrovaných zásadách známych už z Lipského dokumentu:

- rozvoj vyváženého polycentrického systému miest a nový vzťah mestských a vidieckych oblastí,
- zabezpečenie rovnakého prístupu k infraštruktúre a vedomostiam a
- (trvale) udržateľný rozvoj, rozumné riadenie a ochrana prírodného a kultúrneho dedičstva.

Vzťah k asociovaným štátom, s ktorými EÚ počíta pri svojom ďalšom rozširovaní, je v ESDP vyjadrený vo zvlášťnej kapitole v ktorej sa konštatuje, že procesy územného rozvoja v prístupových krajinách sa nebudú odohrávať ako jednoduché repliky rozvojových procesov v súčasnej EÚ-15, a že v týchto krajinách bude hrať priestorová koordinácia väčšiu úlohu ako v súčasných členských štátoch a bude sa týkať najmä:

- plánovania rozvoja nadnárodnej dopravnej infraštruktúry a celej dopravnej politiky ES,
- opatrení v záujme ekologickej obnovy, najmä starých priemyselných oblastí a

- opatrení v smere štrukturálnych zmien vo vidieckych regiónoch.

Proces integrácie bude musieť byť v rozšírenom území podporovaný intenzívnejšou cezhraničnou a nadnárodnou spoluprácou, a to ako na súčasných vonkajších hraniciach EÚ, tak aj na jednotlivých hraniciach prístupových štátov.

Pri aplikovaní 3 vyššie uvedených základných smerovaní ESDP pre priestorovú politiku v prístupujúcich krajinách je pri ich aplikácii nutné vyrovnať sa na väčšine územia s nasledujúcimi problémami:

- pokračujúca prechodná situácia v politickom a administratívnom systéme, ktorá sa tiež dotkne riešenia priestorových problémov
- rýchly proces vyrovnávania hospodárskej úrovne, avšak so značným potenciálom vnútornej geografickej polarizácie (najmä vo vidieckych priestoroch)
- len pomaly a nerovnomerne sa rozvíjajúca technická infraštruktúra
- environmentálne škody, v niektorých prípadoch v mierke neporovnateľnej s EÚ
- verejný sektor so značne nižšími finančnými zdrojmi.

Vzhľadom na organizáciu územia a sídelného systému SR možno prijať v politike územného rozvoja Slovenska nasledovné vybrané politické ciele a zásady rozvoja územia EÚ⁷:

- polycentrický a vyvážený priestorový rozvoj
- dynamické, atraktívne a konkurencie schopné mestá a mestské regióny
- rázovitý rozvoj – rozmanité a produktívne vidiecke oblasti
- partnerstvo medzi mestom a vidiekom
- integrovaný prístup k vylepšeniu dopravných spojení a prístup k vedomostiam – polycentrický rozvojový model ako základ lepšej prístupnosti
- efektívne a (trvalo) udržateľné využitie infraštruktúry
- rozširovanie inovácií a vedomostí
- ochrana a rozvoj prírodného dedičstva
- riadenie rozvoja vodných zdrojov: zvláštna úloha pre územný rozvoj
- tvorivé riadenie rozvoja kultúrnej krajiny
- tvorivá ochrana kultúrneho dedičstva.

1.2. VISION PLANET

Jedným z projektov tvorivo rozvíjajúcich základné ciele ESDP v oblasti strednej Európy je aj VISION PLANET⁸. Cieľom projektu bolo sformulovať spoločné stratégie, základné určujúce princípy a opatrenia pre územný rozvoj dvanástich štátov (medzi nimi aj Slovenska) a častí ďalších piatich európskych krajín.

Primárne úlohy vylepšenia územných štruktúr sú podľa VISION PLANET tieto:

- vytvoriť nový vzťah medzi mestom a vidiekom s cieľom zabezpečiť integrovaný rozvoj
- v rámci komplexnej regionálnej politiky venovať sa vznikajúcim rozdielom medzi regiónmi
- zmierniť zaostávanie a nevýhody periferálnosti otvorením väčšieho počtu hraničných priechodov
- diverzifikovať ekonomickú štruktúru a štruktúru zamestnanosti monokultúrnych poľnohospodárskych oblastí, miest a obcí

⁷ Cieľov je vo výslednom znení ESDP uvedených 60, z ktorých sa však viaceré netýkajú Slovenska alebo priamo organizácie územia, prípadne sa týkajú regionálneho plánovania, ochrany a tvorby životného prostredia, resp. organizačných opatrení.

⁸ VISION PLANET – Strategies for Integrated Spatial Development of the Central European, Danubian and Adriatic Area, január-apríl 2000

- vytvoriť ľahší prístup k poznatkom a informáciám vo všetkých oblastiach
- vytvoriť organické vzťahy medzi osídlením a pobrežnými oblasťami.

Základné ciele územnej politiky v oblasti VISION by mali byť implementované v rôznych oblastiach činnosti v zmysle nasledovných vybraných odporúčaní (téz politiky):

- skvalitnenie územnej štruktúry
- vyrovnanie sa s rastúcimi územnými rozdielmi
- vytváranie nových vzťahov medzi mestami a vidiekom
- riešenie problému periferálnosti
- diverzifikácia regionálnych ekonomických štruktúr a mobilizácia vnútorných zdrojov
- vytvorenie lepšieho prístupu k informáciám a poznatkom vo všetkých oblastiach
- formovanie rozvoja sídel a miest
- priority v rozvoji mestského systému
- transformácia štruktúry miest
- rozvoj vidieckych oblastí
- rozvoj dopravy a telekomunikácií
- doprava
- telekomunikácie
- ochrana životného prostredia a manažment prírodného a kultúrneho dedičstva
- úlohy ochrany životného prostredia
- spravovanie prírodného dedičstva
- spravovanie kultúrneho dedičstva.

1.3. Štúdia podunajského priestoru

Ďalšou štúdiou, dotýkajúcou sa svojím riešením územia Slovenska, je Štúdia podunajského priestoru – Regionálne a územné aspekty rozvoja podunajských krajín vo vzťahu k EÚ⁹.

Podľa štúdie sú medzi mestami podunajského priestoru len Bukurešť, Budapešť a Viedeň/Bratislava považované za mestá „medzinárodného významu“, keďže všetky vytvárajú aglomerácie s viac ako 2 miliónmi obyvateľov.

Do druhej kategórie miest („nadmárodného Európskeho významu“) a tretej kategórie („celoštátneho významu“) neboli zo SR zaradené žiadne mestá.

V rámci projektu boli ako vzorové identifikované „sídelné jadrové územia“ (settlement core areas) v pohraničných oblastiach Slovenskej republiky, ktoré by mali byť rozvíjané v úzkej spolupráci s partnermi v susediacich štátoch. Takéto „sídelné jadrové územia“, ktoré majú podľa autorov štúdie najvýhodnejšie polohové predpoklady pre cezhraničnú spoluprácu, sú najmä tieto:

- Bratislava – Trnava
- Dunajská Streda
- Nové Zámky – Komárno
- Štúrovo
- Šahy
- Lučenec – Rimavská Sobota
- Košice – Prešov

⁹ Danube Space Study – Regional and territorial aspects of development in the Danube Countries on the European Union, september 1999

- Snina
- Tvrdošín – Námestovo a
- Skalica – Holíč.

Výsledkom projektu je scenár „Pro Danube 2010“, v rámci ktorého sú za primárne póly hospodárskeho a socio–ekonomického rozvoja podunajského priestoru považované v ňom ležiace mestá, ktoré sa delia na:

- mestá európskeho významu (najmä hlavné mestá, medzi nimi aj Bratislava, a niektoré mestá nepatriace do jadrového územia, ako napr. Mníchov, Benátky a Krakow)
- mestá významné z hľadiska podunajského priestoru – „podunajské mestá“ (v SR Nitra, Žilina a Košice)
- ďalšie mestá (centrá menších aglomerácií plniacich zvláštne funkcie ako dôležité intermodálne uzly, v SR Komárno, Trnava, Trenčín a Banská Bystrica/Zvolen).

Hlavnú os medzinárodnej spolupráce v podunajskom priestore tvoria mestá: Mníchov / Praha – Viedeň – Bratislava – Budapešť – Belehrad – Sofia – Bukurešť.

1.4. Red Octopus – Červená chobotnica

Z prác spojených s prípravou ESDP vzišiel doteraz pomerne najucelenejší dynamický scenár priestorového rozvoja Európy na najbližších 50 rokov, tzv. Red Octopus (Červená chobotnica).

Európske centrálné urbánne jadrové územie (Central Urban Core Area, nazývané aj „Blue Banana“ – Modrý banán) má byť v roku 2026 ešte stále „corpus major“. Má však už byť súčasťou väčšieho integrovaného systému pozostávajúceho z „tela“ a „ramien“ (urbanizačných koridorov) siahajúcich do severnej, východnej a južnej Európy. Tieto ramená majú byť okrem radiálnych spojení s centrom prepojené aj tangenciálne, a to najmä TEN koridormi.

Ako ekologický systém podporujúci urbánny systém „Červenej chobotnice“ má vzniknúť tzv. Európska makroekologická štruktúra (EMES) v podobe vzájomne spojeného systému „vidieckych“ regiónov zabezpečujúcich prirodzené prostredie rastlinám, živočíchom a (plne alebo čiastočne) aj ľuďom.

Z hľadiska východo–západných smerov rozvoja sa v budúcnosti javia mimoriadne úspešné najmä dve ramená „Červenej chobotnice“, a to:

- Amsterdam/Rotterdam – Porúrie – Braunschweig/Göttingen – Berlín – Poznaň – Varšava a
- Stuttgart – Ulm – Mníchov – Salzburg/Linz – Viedeň – Bratislava – Budapešť – Belehrad.

Takto prezentovaný aktívny rozvojový scenár vytvárajúci nové rozvojové koridory vyrastajúce z jadra, je možné charakterizovať názvom „koncentračná dekoncentrácia“, podporujúca už v súčasnosti prebiehajúci lineárny rozvoj spájaním jestvujúcich regiónov hlavných a ostatných veľkých miest.

1.5. Euroregióny

Euroregiónom ako vyššiemu typu cezhraničnej spolupráce založenej na občianskych iniciatívach a kompetenciách samospráv sa dostalo od Európskej únie a Rady Európy nielen morálnej podpory, ale boli vytvorené aj fondy na ich finančnú podporu. Táto forma cezhraničnej spolupráce sa osvedčila nielen ako prevencia etnických

konfliktov, ale aj ako pružná a efektívna spolupráca eliminujúca centralistickú byrokráciu vládnych úradníkov.

Euroregióny sú stále štruktúry so svojou vlastnou identitou a administratívou, technickými a finančnými zdrojmi. Ako združenia právnických osôb si samé zabezpečujú prostriedky pre svoje pôsobenie, určité obmedzené prostriedky na zahájenie činnosti a základné technické vybavenie im však poskytuje aj štát.

V rámci Slovenska existujú Euroregióny, ktoré budú aktívne ovplyvňovať aj sídelný a priestorový rozvoj prihraničných regiónov. Na území Slovenskej republiky sú zaregistrované tieto euroregióny¹⁰:

- Karpatský Euroregión (s Poľskom, Maďarskom, Ukrajinou a Rumunskom,)
- Euroregión „Tatry“ (s Poľskom)
- Euroregión „Beskydy“ (s Poľskom a Českou republikou)
- Euroregión „Pomoravie“ (s Rakúskom a Českou republikou)
- Euroregión „Váh – Dunaj – Ipel“ (s Maďarskom)
- Euroregión Ipel - Ipoly (s Maďarskom)
- Euroregión „Neogradiensis“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Biele – Biele Karpaty“ (s Českou republikou)
- Euroregión „Slanej a Rimavy“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Podunajský trojspolok“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Ister – Granum“ (s Maďarskom)
- Euroregión „Kras“ (s Maďarskom)

Pripravuje sa

- Euroregión „Viedeň – Bratislava – Győr“ (s Maďarskom a Rakúskom)
- Euroregión „Poloniny“ (s Poľskom a Ukrajinou).

1.6. ESPON

Program ESPON (Európska sieť na pozorovanie územného rozvoja a súdržnosti) je výskumný program, ktorý je zameraný na podporu výskumu v oblasti územného plánovania a regionálneho rozvoja.

Cieľom programu je podporovať rozvoj politiky s cieľom dosiahnuť územnú súdržnosť a harmonický rozvoj územia Európy, a to poskytovaním porovnateľných informácií, analýz a scenárov k dynamickým územným javom a identifikovaním územného kapitálu a potenciálu pre rozvoj regiónu a väčších území, ako aj prispievať k európskej konkurencieschopnosti, územnej spolupráci a udržateľnému a vyváženému rozvoju.

V rámci tohto programu sa v období do roku 2006 uskutočnil rad výskumných úloh, ktoré sa priamo i nepriamo dotýkali územia Slovenskej republiky. Územie Slovenskej republiky a jeho regióny (v zásade na úrovni NUTS2 a NUTS3) boli hodnotené z rôznych sociálno-ekonomických, regionálnych a územno-technických aspektov. Výsledky týchto úloh sú dobrými vstupmi pre orientovanie sa o postavení Slovenskej republiky a jej regiónov v kontexte s ostatnými štátmi Európskej únie.

V období rokov 2007 – 2013 je ESPON jedným z programov Cieľa 3 nazvaného Európska územná spolupráca. Nadväzuje na operačný program ESPON 2006.

Program je využiteľný pre široký okruh užívateľov, pracujúcich s informáciami a

¹⁰ stránka Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR www.build.gov.sk/ Adresar/ Regionalne zdruzenia ako aj stránka Ministerstva vnútra SR www.civil.gov.sk/ Medzinarodna spolupraca/ Cezhranicna spolupraca/ Euroregiony

dátami vo vzťahu k európskemu územiu.¹¹

1.7. PlaNet CenSE

Výskumným projektom v rámci INTERREG III zaoberajúcim sa územím krajín CADSES bol projekt s akronymom PlaNet CenSE¹² vypracovaný v rokoch 2003 až 2006. Výsledky projektu sú zaujímavé aj pre Slovenskú republiku, keďže sa priamo dotýkajú jej územia.

Cieľmi projektu bolo:

- vytvoriť bránu pre spoločný transfer know-how medzi inštitúciami zaoberajúcimi sa priestorovým plánovaním zo západnej a východnej Európy, členskými aj nečlenskými štátmi EU
- vytvoriť spoločné chápanie o priestorových procesoch a stratégiách v západnej a východnej Európe
- vytvoriť sieť priestorových plánovačov: strategická kooperácia v priestorovom rozvoji
- reflektovať výpovede ESDP a výsledky ESPON pre región CADSES
- vytvoriť spoločné stratégie priestorového rozvoja a koncepcií
- identifikovať rozvojový potenciál a ponúknuť nevyhnutné rozvojové opatrenia pre posilnenie priestorových štruktúr.

Výsledkom projektu bolo vypracovanie strategického dokumentu European Spatial Planning (ESP) – Gateway. Súčasťou výsledkov vyjadrujúcich situáciu v krajinách CADSES boli finálne správy Transnational Impact Analysis (TIAN) – Forum, Metropolitan Networks a North South Corridors. V rámci týchto správ sa hodnotilo aj územie Slovenska s ohľadom na sídelné rozvojové centrá a aglomerácie v celoštátnom a najmä medzinárodnom kontexte.

2. Regionálna politika štátu

2.1. Koncepčné a strategické celoštátne dokumenty

Regionálna politika má v SR vytvorený funkčný legislatívny a inštitucionálny rámec, reprezentovaný najmä zákonom č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja, zákonom č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy. Kompetencie regionálnej a miestnej správy definuje najmä zákon č. 369/1990 o obecnom zriadení, zákon č. 416/2001 o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky a Zákon č. 302/2001 Z. z. o samosprávnych krajoch. Na základe vyššie uvedeného legislatívneho rámca regionálnu politiku na zákonodarnej a exekutívnej úrovni vytvárajú:

- Národná rada Slovenskej republiky a predovšetkým Výbor NR SR pre verejnú správu a regionálny rozvoj
- Vláda SR a predovšetkým Rada vlády SR pre regionálnu politiku
- Úrad vlády SR - Sekcia európskej politiky a vedomostnej spoločnosti / odbor regionálnej politiky
- Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR (od 1. 1. 2011 Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR) ako ústredný orgán štátnej správy

¹¹ Záverečné i priebežné správy programu ESPON je možné získať na www.espon.eu

¹² Planners Network for Central and South East Europe

- na úseku regionálnej politiky
- Odbory regionálneho rozvoja pri úradoch samosprávnych krajov
- Mestské a obecné úrady – oddelenia a odbory s agendou regionálneho a miestneho rozvoja
- Regionálne rozvojové agentúry (RRA).

Medzi kľúčové nástroje regionálnej politiky patria predovšetkým štrukturálne fondy a finančné nástroje národných zdrojov s vplyvom na regionálny rozvoj viazané v programoch štátneho rozpočtu, ako aj programoch rozpočtov samosprávy.

Programové obdobie 2007 – 2013 je pre Slovenskú republiku prvým programovým obdobím, v ktorom má možnosť využívať zdroje zo štrukturálnych fondov EÚ v priebehu celého jeho trvania, a to na základe „celoštátneho“ dokumentu Národný strategický referenčný rámec SR na roky 2007 – 2013 (NSRR). Tento strategický dokument bol vypracovaný v súlade s novými nariadeniami Európskej únie (EÚ) k štrukturálnym fondom a Kohéznemu fondu a následne bol schválený vládou SR dňa 6. decembra 2006 a Európskou komisiou dňa 17. augusta 2007.

12. mája 2010 vláda SR schválila Národnú stratégiu regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, ktorá je v súlade zákonom č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja východiskovým strategickým dokumentom, ktorý komplexne určuje strategický prístup štátu k podpore regionálneho rozvoja v dlhodobom období pri rešpektovaní princípov trvalo udržateľného rozvoja.

2.1.1. Národný strategický referenčný rámec SR

Národný strategický referenčný rámec (NSRR) je základným strategickým dokumentom Slovenskej republiky na programovanie využívania fondov Európskej únie v rokoch 2007 – 2013. Stanovuje národné priority regionálneho rozvoja, ktoré budú spolufinancované zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v období 2007 – 2016 v nadväznosti na Strategické usmernenia Spoločenstva, ktoré definujú rámec pre intervencie fondov na európskej úrovni.

Na základe východísk stratégie a v nadväznosti na vytýčený cieľ Slovenskej republiky je stratégia NSRR postavená na troch strategických prioritách a ich troch cieľoch, ktoré sa bude snažiť prostredníctvom financovania jednotlivých projektov naplniť.

Strategická priorita	Cieľ strategickkej priority
1. Infraštruktúra a regionálna dostupnosť	Zvýšenie vybavenia regiónov infraštruktúrou a zvýšenie efektívnosti s ňou súvisiacich verejných služieb
2. Vedomostná ekonomika	Rozvoj zdrojov trvalo udržateľného ekonomického rastu a zvyšovanie konkurencieschopnosti priemyslu a služieb
3. Ľudské zdroje	Zvýšenie zamestnanosti, rast kvality pracovnej sily pre potreby vedomostnej spoločnosti a zvýšenie sociálnej inklúzie rizikových skupín

Implementácia stratégie a priorít NSRR je navrhnutá prostredníctvom 11 operačných programov (ďalej len OP) v rámci jednotlivých cieľov politiky súdržnosti EÚ.

Regionálny operačný program

Hlavným cieľom regionálneho operačného programu (ROP) je zvýšenie dostupnosti a kvality občianskej infraštruktúry a vybavenosti v regiónoch.

OP Životné prostredie

Operačný program je zameraný na „zlepšenie stavu životného prostredia a racionálneho využívania zdrojov prostredníctvom dobudovania a skvalitnenia environmentálnej infraštruktúry SR v zmysle predpisov EÚ a SR a na posilnenie environmentálnej zložky trvalo udržateľného rozvoja“.

OP Konkurencieschopnosť a hospodársky rast

Globálnym cieľom tohto operačného programu je zabezpečenie trvalo udržateľného hospodárskeho rastu a zamestnanosti. Operačný program predstavuje jeden z hlavných realizačných nástrojov na dosiahnutie priorít Národného programu reforiem v oblasti inovácií a priamo prispieva aj k uskutočneniu jeho priorít v oblasti podnikateľského prostredia.

OP Výskum a vývoj

Hlavným zameraním operačného programu je „modernizácia a zefektívnenie systému podpory výskumu a vývoja a skvalitnenie infraštruktúry vysokých škôl tak, aby prispievali k zvyšovaniu konkurencieschopnosti ekonomiky, znižovaniu regionálnych disparít, vzniku nových inovatívnych (high-tech) malých a stredných podnikov, tvorbe nových pracovných miest a zlepšeniu podmienok vzdelávacieho procesu na vysokých školách“.

OP Zdravotníctvo

Zlepšenie podmienok ovplyvňujúcich zdravotný stav obyvateľstva ako pracovnej sily prostredníctvom zvyšovania kvality, dostupnosti, efektívnosti zdravotnej starostlivosti a podpory zdravia sú priority OP Zdravotníctvo.

OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia

Cieľom operačného programu je rast zamestnanosti, sociálnej inklúzie (začleňovania) a budovanie kapacít. Vzhľadom na nízku flexibilitu a efektívnosť zamestnancov v rôznych oblastiach verejnej správy, ako aj potrebu skvalitniť tvorbu politík, budú v operačnom programe podporované aktivity smerujúce ku skvalitneniu ľudského kapitálu a aktivity orientované na kvalitnú tvorbu politík.

OP Bratislavský kraj

Prioritou operačného programu je všestranný rozvoj územia v záujme zvýšenia kvality života obyvateľov Bratislavského kraja v súlade s princípmi trvalo udržateľného rozvoja.

OP Vzdelávanie

Globálnym cieľom OP Vzdelávanie je zabezpečenie dlhodobej konkurencieschopnosti SR prostredníctvom prispôsobenia vzdelávacieho systému potrebám vedomostnej spoločnosti. Operačný program bude prostredníctvom príspevkov zo zdrojov ESF financovať formovanie a podporu ľudského kapitálu smerom k nadobudnutiu základných zručností a kľúčových kompetencií potrebných vo vedomostnej ekonomike a pre pracovný trh.

OP Informatizácia spoločnosti

Globálnym cieľom operačného programu je „vytvorenie inkluzívnej informačnej spoločnosti ako prostriedku na rozvoj vysoko výkonnej vedomostnej ekonomiky“, čím sa prispeje k dosahovaniu cieľa strategickej priority Vedomostná ekonomika, ktorým je „rozvoj zdrojov trvalo udržateľného ekonomického rastu a zvyšovanie konkurencieschopnosti priemyslu a služieb“.

OP Doprava

Cieľom operačného programu je podpora trvalo udržateľnej mobility prostredníctvom rozvoja dopravnej infraštruktúry a rozvoja verejnej železničnej osobnej dopravy.

OP Technická pomoc

Globálnym cieľom operačného programu je zabezpečiť efektívne, účinné a správne riadenie, implementáciu, finančné riadenie, kontrolu a audit štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v rokoch 2007 – 2013 na Slovensku pre dosiahnutie strategického cieľa SR „Výrazne zvýšiť do roku 2013 konkurencieschopnosť a výkonnosť regiónov a slovenskej ekonomiky a zamestnanosť pri rešpektovaní trvalo udržateľného rozvoja“.

Na základe skúseností z rokov 2004 – 2006 sa NSRR a jeho OP v programovom období 2007 – 2013 zameriavajú na lepšiu koordináciu a koncentráciu verejných zdrojov na priority regionálnej politiky. Uvedené by sa malo na konci programového obdobia prejavovať vo vyššej efektívnosti a účinnosti zdrojov ŠF a napomôcť tak výrazným spôsobom napredovanie krajiny. Z pohľadu celkovej konvergenencie sa v NSRR predpokladá, že SR sa vo všetkých rovinách konvergenencie priblíži k EÚ-15. Pôjde o naplnenie cieľov nominálnej konvergenencie¹³, čiastočne štrukturálnej konvergenencie a ďalší pokrok v oblasti reálnej konvergenencie. V oblasti reálnej konvergenencie¹⁴ sa v roku 2013 očakáva, že SR bude presahovať 60 % z priemeru HDP na obyvateľa v PKS¹⁵ v krajinách EÚ-15, a 66 % úrovne tohto ukazovateľa za krajiny EÚ-25. V štrukturálnej konvergencii budú zohrávať dominantnú úlohu kvalitatívne zmeny v produkčných štruktúrach, zamerané na odstránenie existujúcej inovačnej a technologickej medzery. Ich pozitívny trend by sa mal prejavovať v odstránení štvrtiny až tretiny súčasného rozdielu medzi produktivitou práce SR a priemerom produktivity v EÚ-15. Je to zmena podmienená rastom podielu vysokých a stredne vysokých technológií na zamestnanosti, investíciách, pridanej hodnote a exporte, rovnako ako rastom podielu poznatkovo náročných služieb na tvorbe HDP.

2.2. Regionálne disparity a ekonomická regionalizácia Slovenska

Na základe výsledkov analýz súčasného stavu ekonomiky SR boli z pohľadu koncentrácie zdrojov ŠF v NSRR identifikované nasledujúce súhrnné disparity a faktory rozvoja ovplyvňujúce úroveň udržateľnej celkovej konvergenencie SR k EÚ-15 v programovom období 2007 – 2013:

Disparity:	1. nízka konkurencieschopnosť materiálnej výroby a služieb 2. nedostatočná kvalita ľudských zdrojov 3. nedostatočná kvalita a dostupnosť verejnej infraštruktúry
Faktory rozvoja:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ technológie a procesy zabezpečujúce lepšie využitie produkčného potenciálu, jeho rozvoj a zvyšovanie inovačnej kapacity regiónov ▪ rozvoj ľudského potenciálu a efektívne využitie pracovných síl ▪ infraštruktúra, zabezpečujúca zlepšenie dostupnosti regiónov a kvality životného prostredia a verejných služieb

Uvedené disparity súvisia s dvoma hlavnými štrukturálnymi problémami:

¹³ Na základe súčasného výhľadu vývoja ukazovateľov nominálnej konvergenencie bude v roku 2007 plniť všetky maastrichtské kritériá. V súlade s Konkretizáciou stratégie prijatia eura tak bude možné zaviesť v SR euro k 1. januáru 2009. Ukončenie procesu nominálnej konvergenencie sa predpokladá do 10. júna 2010. Zdroj: Analýza konvergenencie slovenskej ekonomiky k Európskej únii, NBS, august 2005

¹⁴ V roku 2013 sa očakáva, že SR bude presahovať 60 % z priemeru HDP na obyvateľa v PKS v krajinách EÚ-15

¹⁵ „Purchasing Parity Standards“.

1. Nedostatočné využitie a produktivita existujúcich faktorov ekonomického rastu. Jeho dôsledky sa oproti EÚ-15 prejavujú predovšetkým v nízkej výkonnosti¹⁶, pridanej hodnote, produktivite práce a vysokej miere nezamestnanosti a vo vysokej energetickej náročnosti ekonomiky. Nedostatočné využitie produkčného potenciálu je spôsobené najmä neukončeným procesom transformácie ekonomiky, v ktorého dôsledku je využívanie existujúcich výrobných faktorov nízke alebo málo efektívne. Prostredníctvom dobudovania základnej infraštruktúry¹⁷, zvyšujúcej dostupnosti existujúcich zdrojov rastu alebo napr. zvýšenia efektívnosti výrobných procesov procesnými a technologickými zmenami je možné zvýšiť mieru využitia a produktivitu tradičných rastových faktorov a zvyšovať ich regionálnu úroveň. V mnohých prípadoch je tento proces nevyhnutným predpokladom pre budovanie a rozvoj nového rastového potenciálu založeného na využívaní poznatkov.
2. Nedostatočná úroveň potenciálu ekonomického rastu, založeného na využívaní poznatkov. Jeho dôsledky sa môžu prejavovať v strate konkurencieschopnosti tej časti priemyslu a služieb, ktorá podcení význam vedomostí pre trvalý rozvoj svojich činností. Rovnako sa dôsledky môžu prejavovať aj nedostatkom vytvárania nových trvalo udržateľných zdrojov ekonomického rastu, ktoré budú čoraz viac postavené na využívaní kreativity, vzdelania a zručnosti pracovnej sily. Príčina tohto problému spočíva v chýbajúcich podmienkach, na ktorých je možné vedomostnú ekonomiku budovať. Ide najmä o oblasti, ktoré súvisia s prvým, vyššie uvedeným problémom. Druhou podstatnou príčinou tohto problému je nízka efektívnosť a účinnosť nástrojov hospodárskej politiky doteraz realizovanej v oblasti podpory transferu technológií a know-how, inovatívnosti v podnikoch, vedy a výskumu a vzdelávania. Ide o oblasti, v ktorých sa v priebehu transformácie nepodarilo zatiaľ vytvoriť dostatočne silné trhové mechanizmy, ktoré by prispievali k ich výraznejšiemu rozvoju a naštartovali tak zmeny vedúce k vysokému a trvalo udržateľnému rastu založenému na využívaní poznatkov. Naopak, tieto oblasti budú bez príspevkov zo strany štátu iba veľmi pomaly a oneskorene reagovať na trendy a potreby konkurencieschopnej ekonomiky, ktorou sa chce SR stať.

Pri detailnom pohľade na vyššie uvedené hlavné faktory rozvoja zistíme, že vo väzbe na identifikované disparity ich podpora súvisí s dvoma hlavnými vývojovými trendmi štrukturálneho vývoja.

1. Prvý trend je charakteristický tým, že vysoká dynamika hospodárskeho rastu sa dosahuje prostredníctvom zvýšenia miery využitia a produktivity existujúceho potenciálu. Hospodárska politika sa orientuje na podporu lepšieho využitia tradičných faktorov ekonomického rastu postavených predovšetkým na využívaní práce a kapitálu, prostredníctvom stratégie postavenej na nižších fixných nákladoch, nedostatku moderného fixného kapitálu a infraštruktúry, prebytku pracovnej sily, disponibilite a nízkej cene priemyselných plôch, netrhových výhodách (investičné stimuly) a pod. V podmienkach globalizácie ekonomiky a zvyšovania nárokov na trvalo udržateľný rozvoj stratégia postavená iba na využívaní tradičných faktorov ekonomického rastu neumožňuje zabezpečiť vysoký hospodársky rast a primeranú konkurencieschopnosť¹⁸ ekonomiky v dlhšom časovom horizonte.

¹⁶ V zmysle HDP na obyvateľa v PKS

¹⁷ Vráťane základnej infraštruktúry vedy a výskumu

¹⁸ V súčasnosti rast konkurencieschopnosti podporujú tradičné faktory (lacná pracovná sila, nedostatočná infraštruktúra), ktoré sú súčasťou výraznou komparatívnou výhodou SR. Proces vyrovnávania mzdovej úrovne medzi krajinami EÚ-25 bude túto komparatívnu výhodu postupne znižovať a táto komparatívna výhoda sa bude posúvať do ekonomík s nižším stupňom transformácie (Ukrajina, Rumunsko...).

2. Pre druhý trend je charakteristické, že vysoká dynamika rastu sa dosahuje prostredníctvom podpory rozvoja vedomostnej ekonomiky a vyššieho využívania takých faktorov ekonomického rastu, akými je technologický pokrok. Stratégie hospodárskej politiky sa koncentrujú na zvyšovanie konkurencieschopnosti regiónov prostredníctvom stimulovania domácich a zahraničných investorov, podpory šírenia inovácií a inovatívnosti, prenosu nových technológií a know-how do výrobných odvetví a rozvoja regionálnych, národných a nadnárodných priemyselných klastrov, výskumu a vývoja, vzdelávania, informatizácie spoločnosti a pod. Najväčší rastový potenciál postavený na poznatkoch je koncentrovaný predovšetkým v inovačných póloch rastu. Koncentruje sa v nich potenciál pre rast regiónu a vytváranie regionálnych klastrov a ich postupný rozvoj a prenikanie na národnú úroveň. V podmienkach globalizácie je v dlhodobom časovom horizonte vysoký hospodársky rast možné dosiahnuť iba postupným rozvojom vedomostnej ekonomiky, ktorá dynamiku rastu stimuluje prostredníctvom technologického pokroku koncentrovaného hlavne v inovačných póloch rastu a uplatňovania podmienok trvalej udržateľnosti. Efekty vo forme zvyšovania dynamiky hospodárskeho rastu, rastu konkurencieschopnosti, životnej úrovne a kvality životného prostredia sa môžu prejavíť až po dlhšom čase a vplyv na regióny môže byť rôzne časovo posunutý. Vo všeobecnosti to závisí od sociálno-ekonomického potenciálu, štruktúry priemyslu, rozvinutosti služieb¹⁹ a v konečnom dôsledku schopnosti absorbovať poznatky.

Z hľadiska regionálneho priemetu štrukturálnej politiky je pre SR dôležitý fakt, že disponuje rozvinutou polycentrickou sústavou sídiel, z ktorých mnohé si v transformačnom procese vytvorili predpoklady pre regionálnu konkurencieschopnosť. Navyše spriemerované meranie zaostávania SR cez HDP na obyvateľa v PPS zakrýva fakt, že centrá rastu sú aj v menej rozvinutých regiónoch (týka sa to napr. siedmich krajských miest, ako aj ďalších rozvinutých centier rozvoja).

Súhrnne možno hodnotiť, že v podmienkach liberalizovaných trhových vzťahov sa presadzujú tendencie podnikateľských subjektov alokovať svoje investície do ekonomicky rozvinutejších regiónov (a do regionálnych centier, resp. do ďalších inovačných pólov v ostatných regiónoch). Ďalej je potrebné pripustiť, že doterajšie vývojové trendy v oblasti regionálneho rozvoja a pokračujúcej polarizácie rozvinutých a zaostávajúcich regiónov boli okrem iného ovplyvnené i absenciou efektívne pôsobiacej regionálnej politiky. Proces polarizácie dvoch skupín regiónov sa prejavuje v zlepšovaní a upevňovaní pozície rozvinutých regiónov na jednej strane a rozdielnej schopnosti ostatných regiónov prispôbiť sa požiadavkám ekonomickej a sociálnej transformácie adaptovať sa na nové rozvojové podmienky, čo vyplýva aj z odlišných štartovacích pozícií jednotlivých regiónov SR. Tieto tendencie sa môžu presadzovať i v ďalšom období, lebo v podmienkach liberálnejšieho trhu sa ostrejšie prejaví nízka konkurencieschopnosť (atraktivita) už teraz zaostávajúcich regiónov v ekonomike Slovenska z dôvodu ich nižšej schopnosti adaptovať sa ovplyvnenej dlhodobou kumuláciou ekonomických a sociálnych problémov, kvalitou ľudských zdrojov, nižšou infraštruktúrnou vybavenosťou, stupňom komunikačnej a informačnej napojenosti, ap. Budúci vývoj v jednotlivých regiónoch bude do značnej miery závisieť od charakteru uplatňovanej národnej regionálnej politiky, ako i od budovania dostatočných kapacít pre čerpanie prostriedkov z EÚ.

Medzi hlavné regionálne problémy ekonomiky SR, ktoré treba riešiť, môžeme zaradiť:

- ekonomické a spoločenské problémy rozvoja v smere západ – východ,

¹⁹ Kým v roku 2004 sa v priemere za EÚ ostatné služby podieľali na tvorbe hrubej pridanej hodnoty 22,2 %, tak za SR to predstavovalo 16,9 % (Zdroj: Statistics Pocket Book. ECB, July 2005).

pretrvávajúce medziregionálne a vnútroregionálne disparity, problémy rozvoja vidieka

- regióny s vysokou lokalizáciou zahraničných investorov, kde dochádza k izolovanému rozvoju zahraničných a domácich firiem,
- inovačná zaostalosť regiónov, nedostatočná podpora kvalitného výskumu, nízka úroveň kreativity pracovnej sily, slabá podpora celého inovačného cyklu,
- nevyjasnenosť strategického smerovania jednotlivých regiónov často v dôsledku nedostatku finančných prostriedkov na realizáciu strategických cieľov a priorít obsiahnutých v programoch hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja samosprávnych krajov,
- fragmentovaná podpora regiónom, rozdrobovanie podpory do širokého spektra aktivít, vzájomne neprepojených,
- priestorová koncentrácia marginalizovaných skupín
- lepšie prepojenie sektorových politík a regionálnej politiky.

Popri potrebe riešenia uvedených problémov určité špecifiká do rozvoja regiónov prináša i vplyv a podmienky ekonomickej krízy, v ktorej sa v súčasnosti nachádza ekonomika Slovenska. Ekonomická kríza sa dotýka nielen zaostávajúcich, ale aj vyspelých regiónov a miest ako nositeľov regionálneho ale aj národohospodárskeho rastu a zamestnanosti vo viacerých rozmeroch. Najviac ohrozené odvetvia ako strojárstvo, automobilový priemysel, a elektrotechnický priemysel, sú koncentrované v Bratislave a v ostatných centrách regiónov. Zníženie objednávok u finálnych výrobcov sa presúva v reťazci na nižšie dodávateľské stupne. Malé a stredné podniky pôsobiace ako subkontraktori pre veľké korporácie sú zasiahnuté ako prvé (kaskádovité premietanie dôsledkov recesie). Dlhodobý dosah môže mať aj postupné narušenie sľubne sa tvoriacich klastrov a networkov firiem na mestskej a regionálnej úrovni.

Problémom sa stáva riešenie regionálne a miestne viazanej zamestnanosti, závislej od malých a stredných firiem. Z tohto hľadiska kľúčovou otázkou by mala byť podpora podnikateľských subjektov v regiónoch v kategórii malých a stredných firiem, ktorých multiplikačným výsledkom by malo byť udržanie regionálnej a miestne viazanej zamestnanosti. To zároveň umožní zvýšiť miestny dopyt a spotrebu, a tak vytvárať mechanizmus fungovania hospodárskeho rastu. Malé a stredné podniky sú stále viacej závislé od domácej spotreby a je možné ich podporovať jednak cez finančné impulzy, jednak cez stimuláciu domácej spotreby obyvateľstva.

Vývoj regionálneho hrubého domáceho produktu za roky 1996 až 2006 v klasifikácii regiónov podľa NUTS a metódy výpočtu v súlade s metodikou Eurostat-u pre zostavovanie regionálnych účtov je uvedený v nasledovnej tabuľke:

Regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa (v b. c.) EUR konverzné

Región/Kraj	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Slovenská republika	4 006	4 433	4 855	5 210	5 773	6 298	6 843	7 550	8 391	9 154	10 217	11 406	12 395
Bratislavský kraj	8 407	9 514	10 442	11 101	12 528	13 886	15 464	16 980	18 951	22 274	23 824	26 996	28 575
Bratislavský kraj	8 407	9 514	10 442	11 101	12 528	13 886	15 464	16 980	18 951	22 274	23 824	26 996	28 575
Západné Slovensko	3 832	4 176	4 543	4 972	5 464	5 849	6 250	7 067	7 955	8 636	10 115	11 090	11 857
Trnavský kraj	4 396	4 791	5 137	5 576	6 075	6 436	6 844	7 873	8 852	9 896	12 444	13 690	14 216
Trenčiansky kraj	3 782	4 109	4 501	4 886	5 444	5 919	6 255	6 946	7 769	8 081	9 559	10 535	11 248
Nitriansky kraj	3 442	3 762	4 124	4 579	5 011	5 337	5 787	6 545	7 414	8 123	8 762	9 516	10 508
Stredné Slovensko	3 305	3 668	4 036	4 295	4 763	5 256	5 748	6 255	6 850	7 065	7 923	9 029	10 092
Žilinský kraj	3 283	3 647	4 003	4 262	4 729	5 210	5 592	6 038	6 793	7 539	8 276	9 563	10 794
Banskobystrický kraj	3 328	3 691	4 071	4 330	4 799	5 303	5 912	6 484	6 910	6 565	7 549	8 463	9 345
Východné Slovensko	3 058	3 373	3 712	3 949	4 341	4 824	5 191	5 625	6 189	6 533	7 074	7 793	8 708
Prešovský kraj	2 569	2 812	3 021	3 188	3 517	3 843	4 237	4 578	5 022	5 384	5 590	6 267	7 276
Košický kraj	3 557	3 946	4 418	4 728	5 186	5 836	6 176	6 707	7 395	7 721	8 609	9 374	10 193

Zdroj: ŠÚ SR, www.statistics.sk/RegDat

Pre SR ako i pre jednotlivé kraje je v hodnotenom období charakteristický trvalý rast HDP. Pritom sa nemenia relácie medzi krajinami. Dominantné postavenie si udržiava Bratislavský kraj a najnižšiu úroveň má trvale Prešovský kraj. Nad priemerom SR sa udržiava len Trnavský kraj.

Bratislavský región má osobitné postavenie nielen v porovnaní s inými regiónmi Slovenska, ale i v porovnaní s priemerom EU. V roku 2006 dosiahol HDP na obyvateľa v Bratislavskom regióne úroveň 148,7 % priemeru EU27 a možno ho zaradiť medzi nadpriemerne rozvinuté regióny v rámci krajín EU. Ostatné regióny na Slovensku dosahujú úroveň od 44,0 % (Východné Slovensko) do 62,8 % (Západné Slovensko) priemeru EU. Z mnohých faktorov, ktoré podmieňujú regionálne disparity sú pre SR dôležité:

- zahraničné rozvojové investície v regiónoch,
- exportná báza regiónov,
- rozvoj malého a stredného podnikania, vznik nových firiem v regiónoch,
- inovačný potenciál, kvalifikácia.

Stav a prílev priamych zahraničných investícií k 31. 12. 2007

Región	Celkom v tis. EUR
SLOVENSKÁ REPUBLIKA	29 057 987
Bratislavský kraj	17 912 606
Trnavský kraj	2 960 833
Trenčiansky kraj	1 401 266
Nitriansky kraj	1 165 231
Žilinský kraj	1 991 923
Banskobystrický kraj	756 268
Prešovský kraj	223 320
Košický kraj	2 646 541

Zdroj: Národná banka Slovenska, 2009

Stav priamych zahraničných investícií je podľa jednotlivých krajov značne rozdielny, keďže v Bratislavskom kraji bolo v roku 2007 alokovaných 61,6 % všetkých zahraničných investícií v ekonomike Slovenska a v Banskobystrickom kraji je to 2,6 % a v Prešovskom kraji iba 0,8 %. Podiel priamych zahraničných investícií v ostatných krajinách sa pohybuje od 4,0 % (Nitriansky kraj) do 10,2 % (Trnavský kraj).

Dynamika stavu priamych zahraničných investícií za obdobie 1999 – 2007 v Slovenskej republike dosiahla index 1,3. Nadpriemernú dynamiku dosiahli Trnavský kraj (1,34), Trenčiansky kraj (1,29) a predovšetkým Žilinský kraj (1,61), čo súvisí s alokáciou zahraničných investícií predovšetkým do automobilového priemyslu a do výroby komponentov pre tento priemysel.

Jednou z významných podmienok odstránenia regionálnych rozdielov je rozvoj inovačného potenciálu jednotlivých regiónov. Rozvoj inovačného potenciálu možno dosahovať realizovaním endogénneho rozvoja, koordináciou podnikateľských aktivít, tvorbou novej industriálnej zamestnanosti pomocou kvalifikovanej pracovnej sily, zodpovedajúcimi väzbami medzi verejnou správou, univerzitami, inštitúciami výskumu a rozvoja, inštitúciami podporujúcimi podnikateľské prostredie a pod. V zásade ide o zlepšenie štruktúry ekonomiky regiónu, rast konkurencieschopnosti

malých a stredných podnikov, podporu inovácií, zakladania nových podnikov, priťahovania nových aktérov do regiónov, rozvoj ľudských zdrojov a modernizáciu infraštruktúry.

Zamestnanci výskumu a vývoja vo fyzických osobách za obdobie 2000 - 2008 k 31. 12 podľa krajov

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Bratislavský	10 154	10 058	9 883	10 135	10 515	10 013	10 815	10 802	12 189
Trnavský	1 669	1 414	1 117	1 126	1 341	1 520	1 200	1 243	1 279
Trenčiansky	1 157	1 245	1 262	1 113	992	1 178	1 374	1 400	1 520
Nitriansky	2 016	1 985	1 887	1 856	1 913	1 958	2 202	2 317	1 999
Žilinský	1 871	2 001	1 639	1 474	1 819	1 957	2 150	1 948	2 215
Banskobystrický	1 509	1 520	1 689	1 672	1 833	1 801	1 492	1 462	1 691
Prešovský	858	932	809	776	809	877	889	998	979
Košický	3 022	2 842	2 739	2 995	2 995	2 990	2 998	3 287	3 516

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2009, ŠÚ SR, www.statistics/regdata

Podobne, ako v HDP podľa regiónov významné postavenie má Bratislavský región i v oblasti vedeckovýskumnej základne, kde je zamestnaných 46 % pracovníkov vedy a výskumu na Slovensku a je tam alokovaných 48,4 % celkových výdavkov na výskum a vývoj.

Podľa jednotlivých krajov za skúmané obdobie dochádza k stagnácii, resp. miernemu poklesu počtu pracovníkov vo výskume a vývoji. Mierny nárast možno pozorovať iba u Bratislavského, Nitrianskeho a Košického kraja.

Rozvoj inovačného potenciálu v jednotlivých regiónoch priamo súvisí s kvalifikačnou štruktúrou pracovníkov a ich podiele na ekonomicky aktívnom obyvateľstve.

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva v krajoch SR podľa SODB 2001

Kraj	Ekonomicky aktívne obyv. (osoby)	Vysokoškolsky vzdelané obyv. (osoby)	Podiel VŠ na ekonomicky aktívnom obyv. kraja v %	Podiel VŠ kraja na VŠ Slovenska v %
Bratislavský	331 354	102 076	30,8	24,1
Trnavský	282 132	33 254	11,8	7,8
Trenčiansky	314 552	42 060	13,4	9,8
Nitriansky	360 894	46 188	12,8	10,8
Žilinský	350 284	47 785	13,6	11,2
Banskobystrický	331 809	46 426	13,9	11,6
Prešovský	380 548	47 992	12,6	11,2
Košický	396 477	57 543	17,6	13,5
Slovensko spolu	2 748 050	423 324	-	100,0

Zdroj: SODB 2001, ŠÚ SR

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva a podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov na ekonomicky aktívnych obyvateľoch je najpriaznivejšia v rámci Bratislavského kraja, ako i v rámci jeho porovnania na úrovni Slovenska. Najnižší podiel na vysokoškolsky vzdelanom obyvateľstve majú Trnavský a Trenčiansky kraj.

Je potrebné uviesť, že rozdiely v uvedených ukazovateľoch a tým i v ekonomickej výkonnosti regiónov nevznikli len ako dôsledok vývoja v posledných rokoch. Regióny

majú odlišný potenciál pre svoj sociálno-ekonomický rozvoj daný geografickými, sídelnými, demografickými podmienkami, podmienkami ich dostupnosti a ďalšími parametrami. Uvedené faktory vytvárajú nerovnaké príležitosti pre rozvoj a budú preto vždy spôsobovať krátkodobé, alebo dlhodobé rozdiely vo výkonnosti a tým i v sociálno-ekonomickej úrovni jednotlivých regiónov.

Stav sociálno-ekonomickej úrovne regiónov Slovenska v značnej miere determinuje model uplatňovanej regionálnej politiky.

Ekonomickou regionalizáciou možno vymedziť územné celky, ktoré majú zhodné ekonomické parametre a vytvárajú relatívne homogénny funkčný celok v ktorom pôsobia podnikateľské aktivity približne za rovnakých podmienok. Takýmito územnými celkami môžu byť buď trhové zóny koncentrácie ekonomických aktivít, alebo – čo je presnejšie vymedzenie – lokálne pracovné trhy, ktoré sa formujú na základe koncentrácie pracovných príležitostí v sfére výroby, vo výrobných i verejných službách.

Na území Slovenska v dôsledku predchádzajúceho vývoja lokálne pracovné trhy tvoria spádové územia miest, ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkciu stredísk obvodného, resp. vyššieho regionálneho významu. Na tomto základe je spracovaná ekonomická regionalizácia, ktorá vyjadruje súčasný stav ekonomickej úrovne a charakterizuje disparity medzi regiónmi.

Pretože cieľom regionálnej politiky je odstránenie výrazných disparít medzi regiónmi, je potrebné vypracovať i výhľadovú – programovú ekonomickú regionalizáciu, ktorá by mohla byť založená na princípe existujúcich vyšších regionálnych centier (pólov rozvoja), ako i potenciálnych centier. Rozvoj podnikateľských aktivít v týchto centrách je kľúčovým pre dlhodobú stabilitu regiónov a v značnej miere tento rozvoj bude závisieť od vytvárania priaznivého prostredia pre podnikanie.

Pri formovaní stratégie regionálneho rozvoja a konkrétnej regionálnej politiky bude potrebné rešpektovať skutočnosť, že i naďalej prebieha proces koncentrácie ekonomických aktivít do obcí mestského charakteru.

V celoslovenskom meradle je v mestách sústredených 86,4 % podnikateľských subjektov – právnických osôb. Z uvedeného počtu miest je v 77 mestách (ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkcie stredísk osídlenia obvodného významu) sústredených 79,3 % a v 8 centrách vyššieho regionálneho významu (súčasné krajské mestá) 53,3 % podnikateľských subjektov. Celoslovenským hodnotám zodpovedá i miera koncentrácie podnikateľských subjektov aj v jednotlivých krajoch ako i koncentrácia ekonomických subjektov v regióne podľa jednotlivých veľkostných skupín.

Podiel podnikov v krajoch podľa veľkostných skupín na SR
k 31. 12. 2009 v %

	nezistené	0 - 19	20 - 49	50 - 249	250 a viac
Bratislavský kraj	65	31	27	24	27
Trnavský kraj	13	9	9	10	9
Trenčianský kraj	5	9	11	11	14
Nitrianský kraj	6	10	11	13	10
Žilinský kraj	1	10	12	13	11
Banskobystrický kraj	3	9	10	10	9
Prešovský kraj	0	10	11	10	10
Košický kraj	6	11	10	10	10

Zdroj: spracované na podklade údajov z ŠÚ SR www.statistics.sk/ReqData

Z uvedeného vyplýva, že, objektom diferencovane uplatňovanej regionálnej politiky sa musia stať regionálne centrá, ktoré tvoria skelet polycentrickej mestskej sústavy, ako ťažiskové body ekonomickej stability, rozvoja inovačného potenciálu, ako i ďalších podmienok pre budúci rozvoj jednotlivých regiónov.

3. Environmentálna politika štátu

3.1. Koncepčné a strategické celoštátne dokumenty

V rámci Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sa výrazný dôraz kladie na uplatňovanie a zabezpečenie princípov trvalo udržateľného rozvoja a uplatňovania environmentálnej politiky štátu. Základným nástrojom environmentálnej politiky štátu pre optimalizáciu priestorových štruktúr je územné plánovanie. Z dokumentov, ktoré podporujú uplatňovanie environmentálnej politiky štátu sú vypracované, alebo sú v štádiu spracovania, nasledovné dokumenty, ktoré boli pri riešení KURS 2001 zohľadňované, resp. boli využité ako podkladové materiály:

Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky (SŠEP)

Dokument zahŕňa 5 priorít a 8 preferovaných aktivít štátnej environmentálnej politiky. Prioritami štátnej environmentálnej politiky sú

- ochrana ovzdušia pred znečisťujúcimi látkami a globálna environmentálna bezpečnosť,
- zabezpečenie dostatku pitnej vody a zníženie znečistenia ostatných vôd pod prípustnú mieru,
- ochrana pôdy pred degradáciou a zabezpečenie nezávadnosti potravín a ostatných výrobkov,
- minimalizácia vzniku, využívanie a správne zneškodňovanie odpadov,
- zachovanie biologickej rozmanitosti, ochrana a racionálne využívanie prírodných zdrojov a optimalizácia priestorovej štruktúry a využívania krajiny.

Realizáciu stratégie štátnej environmentálnej politiky podmieňuje uplatňovanie a dodržiavanie 10 zásad. Ciele štátnej environmentálnej politiky sú určené v troch časových horizontoch (krátkodobom, strednodobom a dlhodobom). Dokument bol schválený uznesením vlády SR a uznesením Národnej rady SR.

Národný environmentálny akčný program Slovenskej republiky II (NEAPII)

Národný environmentálny akčný program II vychádza z environmentálnej situácie v Slovenskej republike, hodnotenej aj z medzinárodného hľadiska vo väzbe na proces po Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro '92) a riešenie environmentálnych problémov v rámci Európy, osobitne vo vzťahu k Stredoeurópskemu regiónu a k Európskej únii. Ide o druhý komplexný programový dokument, ktorý nadväzuje na Stratégiu, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky a prvý Národný environmentálny akčný program (NEAP I), schválený uznesením vlády SR č. 350/1996. I keď NEAP II nepopiera dlhodobú aktuálnosť schválenej stratégie štátnej environmentálnej politiky (SŠEP), zhodnocuje dosiahnutie jej krátkodobých a strednodobých cieľov, posudzuje reálnosť ďalších cieľov, v meniacich sa environmentálnych a celkových podmienkach štátu, Európy i sveta. Hlavnou úlohou NEAPII je spresnenie východísk a sformulovanie nových (upravených) cieľov a opatrení na ich realizáciu tak, aby došlo k zjednotenému konceptnému riešeniu environmentálnych problémov pri zohľadnení odvetvových i

regionálnych špecifik.

NEAP II nadväzuje na strednodobé a dlhodobé ciele environmentálnej politiky Slovenskej republiky. Vychádza z potreby vytvárania predpokladov pre udržateľný rozvoj spoločnosti v národnom i medzinárodnom kontexte, ako aj z predpokladov pre naplnenie podmienok umožňujúcich integráciu Slovenskej republiky do európskych a celosvetových štruktúr zameraných na globálnu environmentálnu bezpečnosť a mier vo svete (EÚ, OECD, OSN). Požiadavkou rozvoja spoločnosti smerom k udržateľným trendom rozvoja je uvedenie si, že pokračovanie rozvojových aktivít spoločnosti, sociálny a ekonomický rozvoj, je podmienený stavom životného prostredia a jeho jednotlivých zložiek.

NEAP II sa člení na 10 tematických oblastí, obsahujúcich návrh opatrení investičného, programového, koncepcného, legislatívneho, investičného, administratívneho i výchovno–vzdelávacieho charakteru v prospech zlepšenia životného prostredia a TUR a stanovuje časové a finančné rámce ich realizácie, ako aj zodpovedné subjekty. Dokument bol schválený uznesením vlády SR č. 112/1999.

Koncepcia uplatňovania Agendy 21 a vyhodnocovania ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja v slovenskej republike

Materiál bol schválený uznesením vlády SR. Uznesenie k návrhu uplatňovania Agendy 21 a vyhodnocovania ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja okrem iného ukladá ministrom a vedúcim ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR vyhodnocovať podľa určeného gestorstva uplatňovanie kapitol Agendy 21 a ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja v SR.

Národná stratégia trvalo–udržateľného rozvoja Slovenskej republiky (NSTUR)

Bola vypracovaná s podporou Rozvojového programu OSN (UNDP) a je zameraná na zlepšenie ekonomických, sociálnych, environmentálnych a inštitucionálnych ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja v SR. Dokument obsahuje rozbor (východiská), orientáciu, zásady, priority a ciele trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky. Ciele NSTUR sú určené v troch časových horizontoch (krátkodobé, strednodobé, dlhodobé).

Vyššie uvedené dokumenty „Koncepcia uplatňovania Agendy 21“ a „Národná stratégia trvalo–udržateľného rozvoja Slovenskej republiky“ sú dokumenty strategického nadrezortného významu, ktorých uplatňovanie je potrebné akceptovať pri všetkých aktivitách a rozhodovaniach vrcholnej riadiacej sféry a zabezpečovať pritom priame väzby na príslušné zložky horizontálnej a vertikálnej štruktúry štátu.

Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku

Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku bola schválená vládou SR a následne odsúhlasená Národnou radou Slovenskej republiky v roku 1997. V Slovenskej republike je platný rad právnych noriem, ktoré upravujú ochranu biodiverzity a jej využívanie. Uvedený dokument vytvára určitú ucelenú koncepciu ochrany biodiverzity, vychádzajúc pri tom zo Štátnej environmentálnej politiky.

Pri implementácii Národnej stratégie ochrany biodiverzity na Slovensku sa musia brať do úvahy nasledovné riadiace princípy:

- „biodiverzita sa musí chrániť v celej šírke – prednostne in – situ,
- umelo vyvolaný úbytok biodiverzity sa musí kompenzovať v najvyššej možnej miere,
- diverzita krajiny sa musí zachovať, aby sa zachovala variabilita foriem života na všetkých úrovniach,

- prírodné zdroje sa musia vždy využívať trvalo udržateľným spôsobom,
- každý musí byť zodpovedný za ochranu biodiverzity a jej trvalo udržateľné využívanie.“

Ochrana biologickej diverzity na všetkých úrovniach je základom pre jej zachovanie a Národná stratégia ochrany biodiverzity na Slovensku pre jej ochranu vytýčila 2č čiasťkových cieľov, ktoré sú zoskupené do okruhov týkajúcich sa:

- ochrany biologickej diverzity,
- trvalo udržateľného využívania,
- všeobecných opatrení na ochranu a trvalo udržateľné využívanie,
- medzinárodnú spoluprácu.

Uplatnenie princípu trvalo udržateľného rozvoja a zlepšenie životného prostredia patrí k základným cieľom Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky, ktoré okrem iného uvádza, že: „V súlade s celosvetovým trendom vyspelých štátov jedným z rozhodujúcich princípov programu vlády SR je princíp trvalo udržateľného rozvoja, pričom starostlivosť o životné prostredie sa musí stať integrálnou súčasťou každej sféry spoločenského života...“. Právo na ochranu životného prostredia kultúrneho dedičstva je ustanovené aj v ústave Slovenskej republiky (čl. 44).

V súlade s Agendou 21, Stratégiou trvalo udržateľného rozvoja Európskej únie a Národnou stratégiou trvalo udržateľného rozvoja sú definované hlavné ciele v oblasti environmentálnej politiky. Ide predovšetkým o rozvoj dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky, vrátane uprednostňovania výroby a spotreby environmentálne vhodných výrobkov, optimalizáciu priestorového usporiadania a funkčného využívania krajiny, ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva, budovanie environmentálneho monitorovacieho a informačného systému, zvyšovanie environmentálneho vedomia obyvateľstva a jeho informovanosť o environmentálnej situácii.

Európsky dohovor o krajine

Európsky dohovor o krajine bol členskými krajinami EÚ podpísaný vo Florencii 20. októbra 2000. Slovenská republika tento dokument prijala v roku 2005.

Cieľom Európskeho dohovoru o krajine je podporiť ochranu, manažment a plánovanie krajiny a organizovať európsku spoluprácu v tejto oblasti. V rámci spoločného záväzku sa každá zmluvná strana zaväzuje:

- a) právne uznať krajinu ako základnú zložku prostredia obyvateľstva, ako vyjadrenie rozmanitosti ich spoločného kultúrneho a prírodného dedičstva a základ ich identity;
- b) zaviesť a realizovať krajinné koncepcie zamerané na ochranu, manažment a plánovanie krajiny prostredníctvom prijatia špecifických opatrení;
- c) zaviesť postupy pre účasť širokej verejnosti, miestnych a regionálnych orgánov a iných strán, ktoré sú zainteresované na definovaní a realizovaní krajinných koncepcií podľa vyššie uvedeného písma b;
- d) integrovať krajinu do svojich regionálnych a územnoplánovacích koncepcií a svojich kultúrnych, environmentálnych, poľnohospodárskych, sociálnych a hospodárskych koncepcií, ako aj do ostatných koncepcií s možným priamym alebo nepriamym vplyvom na krajinu.

Medzi špecifické opatrenia, ku ktorým sa Slovenská republika zaviazala, patria:

1. Zvyšovanie povedomia
2. Výchova a vzdelávanie
3. Identifikácia a hodnotenie
4. Cieľová kvalita krajiny
5. Realizácia

Súčasťou medzinárodného dohovoru je záväzok členských krajín integrovať krajinu do svojich regionálnych a územnoplánovacích koncepcií a svojich kultúrnych, environmentálnych, poľnohospodárskych, sociálnych a hospodárskych koncepcií, ako aj do ostatných koncepcií s možným priamym alebo nepriamym vplyvom na krajinu.

V rámci návrhu KURS 2001 je environmentálna politika štátu zabezpečená aj premietnutím a akceptovaním záverov rôznych čiastkových problémov sektoru životného prostredia celoslovenského ako aj regionálneho významu (napr. Generel NÚSES, RÚSES, Programy odpadového hospodárstva, vodohospodárske plány, projekty ochrany prírody a pod.)

Národný lesnícky program Slovenskej republiky

Národný lesnícky program Slovenskej republiky (NLP SR) rozpracováva a aktualizuje priority lesného hospodárstva, poskytuje rámec pre vymedzenie vplyvov iných sektorov na lesnícku politiku a zvyšovanie povedomia o bývzname lesov pre spoločnosť.

NLP SR definuje týchto päť strategických cieľov:

- podpora ekologického obhospodarovania lesov
- zlepšovanie a ochrana životného prostredia
- zlepšovanie kvality života
- zvyšovanie dlhodobej konkurencieschopnosti
- posilňovanie kooperácie, koordinácie a komunikácie.

V rámci uvedených strategických cieľov definuje 18 priorít a 56 rámcových cieľov.

V nadväznosti na vládou schválený dokument NLP SR sa vypracoval Akčný plán NLP SR, ktorý rozpracováva jeho rámcové ciele na jednotlivé opatrenia.

Vodný plán Slovenska

Vodný plán Slovenska je prvým výstupom implementačného procesu pri zavádzaní spoločnej vodnej politiky členských štátov Európskej únie v Slovenskej republike, v súlade so smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2000/60/ES z 23. októbra 2000 ustanovujúcou rámec pre činnosť Spoločenstva v oblasti vodnej politiky (skrátene nazývaná Rámcová smernica o vode/RSV), s cieľom dosiahnuť dobrý stav vôd do roku 2015. Bol schválený vládou SR dňa 10. februára 2010 uznesením vlády SR č. 109/2010 z 10. 2. 2010.

Je to súhrnný dokument vodného plánovania, ktorý pozostáva z plánov manažmentu čiastkových povodí správneho územia povodia Dunaja a správneho územia povodia Visly.

Vodný plán Slovenska je vypracovaný podľa § 14 zákona č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov (do zákona bola transponovaná Rámcová smernica o vode).

Vodný plán Slovenska bol spracovaný v rámci prvého plánovacieho cyklu RSV, ktorý končí v roku 2015. Po roku 2015 budú nasledovať ďalšie dva plánovacie cykly s termínom ukončenia v roku 2021 a 2027.“

3.2. Krajinnno–ekologické podmienky územného rozvoja Slovenska

Krajinnno–ekologické podmienky územného rozvoja predstavujú súbor vlastností

krajiny, pre ktoré možno stanoviť mieru využívania krajiny človekom, za predpokladu zachovania jej trvalo udržateľnej obnoviteľnosti – biodiverzity, prírodných zdrojov, ekologickej stability a ďalších kvalitatívnych a kvantitatívnych vlastností krajiny, ako aj vzájomných väzieb medzi prvkami krajiny. Ako podklad pre hodnotenie podmienok v rámci návrhu KURS sú používané kritériá súboru ekostabilizačných prvkov (prvky ochrany prírody – maloplošné, veľkoplošné, medzinárodné, genofondové plochy fauny a flóry, prvky územného systému ekologickej stability – ÚSES v členení na biocentrá a biokoridory, lesné porasty – ochranné lesy, lesy osobitného určenia, semenné porasty, ekologicky významné prírodné zdroje – geologické, vodné, pôdne a iné, prvky kultúrneho dedičstva) a súboru stresových prvkov v krajine (bodové, líniové a plošné prvky v krajine, ktoré môžu negatívne vplyvať na prírodné zložky krajiny a to tak vo voľnej krajine ako aj v urbanizovanom prostredí – zdroje znečistenia ovzdušia, vôd, pôdy a lesov, poľnohospodárske areály a plochy intenzívnej poľnohospodárskej výroby s hydromelióraciami, zdroje hluku, lokality skládok, líniové bariéry ciest a železníc, silne znečistené vodné toky, rekreačné plochy s negatívnym vplyvom na okolitú krajinu, ťažobné priestory, plochy vodnej a veternej erózie, vojenské výcvikové priestory a iné).

Priemet pozitívnych a negatívnych prvkov v krajine vytvára jej krajinno–ekologický potenciál a limity, ktoré usmerňujú územný rozvoj Slovenska a tým samotné hospodárske využitie krajiny. Úroveň krajinno–ekologických podmienok v rámci KURS je vyjadrená v 3–stupňovom priestorovom členení krajiny na:

Priestor ekologicky hodnotný, ktorého vymedzenie je prevažne v lesnatých horských územiach. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia Slovenska do tohto typu môžeme zaradiť prakticky všetky pohoria Slovenska (nížiny a pahorkatiny zaberajú 29,5 %, kotliny 19 % a pohoria 51,5 % z územia Slovenska). Z nížinných častí do tohto typu možno zaradiť krajinu s komplexmi lesov Záhorskej nížiny ako aj úzke časti krajiny s prevahou lužných lesov pozdĺž najväčších tokov Slovenska. Administratívne sem patria horské časti okresov Trenčianskeho a Žilinského kraja, severné okresy Banskobystrického kraja, okresy Prešovského kraja a západné časti okresov Spišská Nová Ves a Rožňava v Košickom kraji. Okrem výrazného zastúpenia lesov v štruktúre krajiny, v tomto type sa kumuluje súbor ekostabilizačných prvkov (maloplošné a veľkoplošné prvky ochrany prírody, prvky ÚSES, genofondové plochy a pod.). Priestory majú vysoký ekostabilizačný vplyv aj na okolitú urbanizovanú krajinu. Zo súboru stresových faktorov sa v tomto type krajiny nenachádzajú výrazné bodové, líniové alebo plošné zdroje znečistenia pôdy, vody, ovzdušia. Urbanizované celky v krajine majú zväčša charakter rozptýleného osídlenia. Z hľadiska územného rozvoja sú tieto priestory nevhodné pre urbanizáciu z viacerých hľadísk (ochrana prírodných zložiek, morfológia územia, prírodné pomery – geologické, pôdne, klimatické a pod.). V súčasnosti existuje v niektorých priestoroch zvýšený tlak na ich urbanizáciu, súvisiaci predovšetkým s rozvojom zariadení turizmu, dopravy a pod. V ďalších rozvojových úvahách treba mať preto na zreteli, že v týchto územiach nie je žiaduca neprimeraná urbanizácia a to najmä z dôvodu výskytu chránených území, predovšetkým veľkoplošných, kde je prioritou zachovanie charakteristického vzhľadu krajiny so špecifickými formami osídlenia.

Priestor ekologicky štandardný, charakterizovaný prelínaním súboru ekostabilizačných a stresových prvkov. V type krajiny prevažuje zväčša vidiecky typ osídlenia s prevahou poľnohospodárskeho využitia územia s menšími komplexmi lesov. Do tohto typu priestoru možno zaradiť aj územia intenzívne využívaných hospodárskych lesov. V krajine sú zastúpené plochy nelesnej drevinnej vegetácie, trvalé kultúry, menej plôch chránených území, potenciálnych prvkov ÚSES a plôch genofondu. V priestore sa jednotlivo uplatňujú bodové, líniové a plošné prvky súboru stresových faktorov. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia možno do

tohto typu krajiny zaradiť najmä pahorkatinné časti územia (s výnimkou Podunajskej pahorkatiny), podhorské časti kotlín, medzihoria, brázdy a doliny vrchovín a pohorí. Administratívne sem patria časti okresov Trenčianskeho kraja (Myjava, Nové Mesto nad Váhom, Púchov, Považská Bystrica), nižšie položené časti okresov Žilinského kraja (Čadca, Bytča, Dolný Kubín, Liptovský Mikuláš), južné okresy Banskobystrického kraja (Veľký Krtíš, Detva, Poltár, Lučenec) a nižšie položené časti okresov Prešovského kraja (Stará Ľubovňa, Bardejov, Svidník, Vranov nad Topľou). Z hľadiska územného rozvoja je v tomto type priestoru urbanizácia čiastočne limitovaná morfológiou terénu (bariéry v jednom smere sú však zväčša voľnejšie) a prírodnými pomermi (geologickými, pôdnymi, hydrologickými). V priestore je možný ďalší rozvoj vidieckeho osídlenia smerom k vytváraniu líniových, avšak vzájomne izolovaných mestských aglomerácií s prevažne poľnohospodárskym (lúky, pasienky, trvalé kultúry a pod.) využitím krajiny. Územný rozvoj v zmysle TUR územia si vyžaduje čiastočnú biologickú a technickú revitalizáciu krajiny. Vhodný územný rozvoj priestoru sa môže postupne prejaviť v eliminácii neželaných stresových prvkov.

Priestor ekologicky narušený charakterizovaný silnou urbanizáciou krajiny (prevažne mestský typ osídlenia s intenzívnym poľnohospodárskym využitím krajiny). Z ekostabilizačných prvkov sa v tomto type priestoru nachádzajú len izolované areály maloplošných chránených území, prvkov ÚSES zväčša lokálneho významu a minimum plôch genofondu. Plochy lesov v rozsiahlych častiach krajiny absentujú, nízkym podielom sú zastúpené prvky nelesnej drevinnej vegetácie. Prevalu nadobúdajú bodové, líniové a plošné prvky súboru stresových faktorov, ktorých vplyv sa často nepriaznivo prejavuje v okolitej, ekologicky hodnotnejšej krajine. Biotické prvky krajiny sú tak silno pozmenené a pod neustálym tlakom stresových prvkov. Vychádzajúc z geomorfologického členenia územia možno do tohto typu priestoru zaradiť prevažnú časť nížin Slovenska, intenzívne poľnohospodársky využívané pahorkatiny a silne urbanizované časti kotlín. Z administratívneho členenia do tohto typu priestoru možno zaradiť okresy Bratislavského, Trnavského a Nitrianskeho kraja (s výnimkou ich hornatých častí), centrálnu časť okresu Trenčín, Partizánske, a Bánovce nad Bebravou v Trenčianskom kraji, centrálnu časť okresu Žilina, Martin, Ružomberok, Liptovský Mikuláš, Dolný Kubín, Námestovo a Tvrdošín v Žilinskom kraji, centrálnu časť okresov Žiar nad Hronom, Zvolen, Banská Bystrica, Lučenec, Rimavská Sobota a Revúca v Banskobystrickom kraji, najnižšie položené časti okresov Poprad, Kežmarok, Levoča, , Prešov, Vranov nad Topľou a Humenné v Prešovskom kraji, časť okresu Spišská Nová Ves, centrálna časť okresu Rožňava, Košice a Košice–okolie a rovinatú časť okresov Trebišov, Michalovce a Sobrance v Košickom kraji. Z hľadiska územného rozvoja týchto priestorov sú limitujúcim prvkami ochranné pásma prírodných zložiek krajiny (najmä vody, pôdy) a často aj samotné stresové prvky v území. Urbanizácia je charakterizovaná silným zastúpením mestských centier, pričom ich vplyv v závislosti od ich veľkosti často zasahuje aj vidiecke osídlenie. V tomto type priestoru je možný predpoklad súvislého osídlenia územia s intenzívnym poľnohospodárskym využívaním krajiny. V kotlinách je územný rozvoj limitovaný ich únosnosťou a prahovými ekologickými bariérami. Tieto časti priestoru sú územne navzájom izolované. Priestory si vyžadujú výraznú revitalizáciu krajiny, ktorá zmierni alebo úplne odstráni vplyv stresových prvkov v území.

4. Demografický stav a tendencie vývoja obyvateľstva

4.1. Stav a tendencie vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike

4.1.1. Vývoj počtu obyvateľov v SR v rokoch 1991– 2008

Počet obyvateľov SR sa v intercenzálnom období 1991-2001 zvýšil o 105 120 osôb, t.j. o 1,99 %. Priemerný ročný nárast v rokoch 1991– 2001 bol 10,5 tis. osôb, čo je relatívne nízke v porovnaní s obdobím 1980– 1991, keď priemerný ročný prírastok bol 25,7 tis. osôb, resp. s obdobím 1970– 1980, keď priemerný ročný prírastok bol až 45,4 tis. osôb.

Vývoj počtu obyvateľov Slovenska v rokoch 1991 – 2008 predstavuje nasledujúca tabuľka.

Vývoj počtu obyvateľov Slovenskej republiky v rokoch 1991 – 2008

rok	počet obyvateľov
1991 (3.3., SLDB)	5 274 335
1992, 31.12.	5 314 155
1993, 31.12.	5 336 455
1994, 31.12.	5 356 207
1995, 31.12.	5 367 790
1996, 31.12.	5 378 932
1997, 31.12.	5 387 650
1998, 31.12.	5 393 382
1999, 31.12.	5 398 657
2000, 31.12.	5 402 547
2001 (26.5., SODB)	5 379 455
2002, 31.12.	5 379 161
2003, 31.12.	5 380 053
2004, 31.12.	5 384 822
2005, 31.12.	5 389 180
2006, 31.12.	5 393 637
2007, 31.12.	5 400 998
2008, 31.12.	5 412 254
2009, 31.12.	5 424 925
2010, 31.12.	5 435 273

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, ŠÚ SR, r. 1992-2000 a 2002-2010 – ŠÚ SR

4.1.2. Trendy v demografickom správaní obyvateľstva SR v rokoch 1991, 2001 a 2008

Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike v rokoch 1991– 2005 potvrdil tendencie spomaľovania reprodukcie obyvateľstva. Pokračuje transformácia demografického správania sa v nových spoločenských, ekonomických a sociálnych podmienkach. Postupne sa opúšťa predchádzajúci model sobášnosti, pôrodnosti a plodnosti žien, takže hodnotami reprodukčných charakteristík sa SR dostáva na úroveň priemeru západoeurópskych krajín.

Obdobie rokov 2001-2008 možno v kontexte vývoja počtu obyvateľstva a jeho prírastkov rozdeliť do dvoch etáp. Prvú etapu predstavujú roky 2001-2003, keď Slovensko zaznamenávalo prirodzený úbytok obyvateľstva. K celkovému úbytku obyvateľstva ale nedošlo, pretože prírastky sťahovaním dokázali vykompenzovať prirodzené úbytky. Druhá etapa začala od roku 2004. Je pre ňu typický prirodzený prírastok aj prírastok sťahovaním, avšak po celé obdobie je migračné saldo podstatne vyššie než prirodzený prírastok, takže celkový prírastok je z väčšej časti tvorený prírastkom sťahovaním.

V roku 1991 (stav k 1.7.) sa počet obyvateľov SR zvýšil prirodzenou menou o 23 951 osôb (prirodzený prírastok 4,6 na 1 000 obyv.), v roku 2001 už v rámci prirodzeného pohybu obyvateľstva bol zaznamenaný úbytok 844 osôb, čo je v relatívnom vyjadrení -0,2 na 1 000 obyvateľov. Od roku 2004, keď bol v rámci prirodzeného pohybu obyvateľstva zaznamenaný prírastok 1 895 osôb (0,4 na 1 000 obyvateľov) stúpol prirodzený prírastok do roku 2008 až na hodnotu 4 196 osôb, čo v relatívnom vyjadrení predstavuje +0,8 osôb na 1 000 obyvateľov.

Saldo sťahovania dosahovalo v roku 1991 mínusové hodnoty (-1,8/1 000 obyv.) a postupne sa menilo na kladné hodnoty – v roku 2001 0,2 na 1 000 obyv., v roku 2004 0,5 na 1 000 obyvateľov a v roku 2008 1,3 na 1 000 obyvateľov.

Celkový vývoj početnosti populácie Slovenskej republiky závisí od úrovne prírastkov, resp. úbytkov jednak prirodzenou obmenou (živonarodení a zomretí), a jednak zahraničnou migráciou. V roku 1991 celkový prírastok počtu obyvateľov bol 24 166 osôb (4,5 na 1 000 obyv.), v roku 2001 bol už len 168 osôb (0,03 na 1 000 osôb). Od tohto roku sledujeme zvyšovanie jeho hodnôt. V roku 2008 sa v dôsledku výrazného zvýšenia prirodzeného prírastku zvýšil aj celkový prírastok a predstavoval 11 256 osôb (2,1 na 1 000 osôb).

4.1.3. Zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva SR

Pri pokračujúcom zhoršovaní reprodukčných charakteristík, t.j. pri dlhodobom znižovaní počtov narodených detí a so zmenami v úmrtnosti obyvateľstva, dochádza k zmenám v štruktúre vekového zloženia. Postupne sa znižuje počet a podiel detí do 15 rokov a pribúda počet a podiel osôb v poproduktívnom veku. Taktiež narastá počet a podiel osôb v produktívnom veku.

Štruktúra obyvateľstva SR podľa základných vekových skupín (abs., rel.)

vek	3.3. 1991 (SĽDB)		26.5. 2001 (SODB)		31.12. 2008	
predproduktívny	1 313 961	24,9	1 015 493	18,9	836 069	15,4
produktívny	3 046 154	57,8	3 349 231	62,2	3 459 211	63,9
poproduktívny	914 220	17,3	1 014 731	18,9	1 116 974	20,7

Zdroj: Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 1992, SODB 2001, ŠÚ SR, r. 2008 – ŠÚ SR

Pozn.: predproduktívny vek -

0 – 14 rokov

produktívny vek - 15 – 59 rokov muži, 15 – 54 rokov ženy

Znižovaním detskej zložky v celkovej štruktúre obyvateľstva a s rastom počtu osôb v poproduktívnej zložke Slovenská republika pomerne rýchlo nadobúda rysy populácie západoeurópskeho typu so všetkými dôsledkami spojenými so starnutím obyvateľstva na ekonomiku a sociálnu situáciu. V roku 2008 pokračovalo znižovanie podielu detskej zložky obyvateľstva (0 – 14 -roční) na hodnotu 15,4 %. Kým pred 40 rokmi sa podiel tejto skupiny obyvateľstva pohyboval okolo 30 %, do roku 2000 klesol na 20 % a od roku 2001 je pod hodnotou 20 % a neustále klesá. Počet osôb v produktívnom veku sa zatiaľ zvyšuje, index rastu 2008/2001 bol 103,28 % tzn., že počet osôb tejto skupiny sa za obdobie 2001 – 2008 zvýšil o 3,3 %. Ku koncu roka 2008 bolo 3,5 mil. osôb v produktívnom veku, ktoré tvorili 63,9 % obyvateľov Slovenska. K zmenám dochádza i u obyvateľstva v poproduktívnom veku. Ide o trend rastu (IR poproduktívneho obyvateľstva 2008/2001 bol 110,08 %), ktorý sa pri nezmenených úmrtnostných pomeroch bude zrýchľovať, pretože sa do tejto skupiny postupne začnú presúvať početne silné generácie 50. rokov. V roku 2008 podiel tejto vekovej kategórie na obyvateľstve Slovenska predstavoval 20,7 %.

Priemerný vek obyvateľov Slovenskej republiky dosiahol v roku 2008 38,3 rokov, čo je doterajšie maximum. Oproti roku 2001 sa zvýšil o viac než dva roky. Priemerný vek u mužov je 36,6 rokov a u žien 39,8 rokov. V roku 2001 (pri SODB) bol priemerný vek mužskej časti populácie 34,5 rokov a ženskej časti 37,6 rokov. Index starnutia, ako pomer poproduktívnej a detskej zložky obyvateľstva, sa na Slovensku dlhodobo zvyšuje. V roku 2008 dosiahol hodnotu 133,60, kým v roku 2001 to bolo 99,92 a v roku 1991 len 69,58.

V najnovších štatistikách sa menia hranice hlavných vekových skupín v dôsledku toho, že sa zohľadňuje predĺžený produktívny vek a neskorší odchod do dôchodku.

Uvádzajú sa nasledujúce vekové skupiny:

- predproduktívny vek - 0 - 14 rokov
- produktívny vek - 15 - 64 rokov
- poproduktívny vek - 65 a viac rokov

Prehľad o skladbe vekovej štruktúry obyvateľstva Slovenska v roku 2008 podľa metodiky EÚ uvádzame v tabuľke nižšie.

Veková štruktúra obyvateľstva SR podľa ekonomických vekových skupín v roku 2008 (metodika EÚ)

vek	stav k 31.12. 2008	
predproduktívny	836 069	15,4
produktívny	3 921 880	72,5
poproduktívny	654 305	12,1

Zdroj: ŠÚ SR, 2009

4.1.4. Vývoj počtu obyvateľov v krajoch SR v rokoch 1991, 2001, 2008

V jednotlivých krajoch SR sa dynamika počtu obyvateľov v rokoch 1991, 2001, 2008 vyvíjala diferencovane.

Počet obyvateľov v krajoch SR v roku 1991, 2001 a 2008

územie	počet obyvateľov			prírastok (úbytok)		index rastu	
	1991 (3.3., SLDB)	2001 (26.5., SODB)	2008 (31.12.)	1991 - 2001	2001 - 2008	2001/1991	2008/2001
Bratislavský kraj	606 351	599 015	616 578	-7 336	17 563	98,79	102,93
Trnavský kraj	541 992	551 003	559 934	9 011	8 931	101,66	101,62

Trenčiansky kraj	600 575	605 582	599 859	5 007	-5 723	100,83	99,05
Nitriansky kraj	716 846	713 422	706 375	-3 424	-7 047	99,52	99,01
Žilinský kraj	668 771	692 332	696 347	23 561	4 015	103,52	100,58
Banskobystrický kraj	659 320	662 121	653 697	2 801	-8 424	100,42	98,73
Prešovský kraj	739 264	789 968	803 955	50 704	13 987	106,86	101,77
Košický kraj	741 216	766 012	775 509	24 796	9 497	103,35	101,24
SR	5 274 335	5 379 455	5 412 254	105 120	32 799	101,99	100,61

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, SU SR, F. 2008 – SU SR

4.1.5. Demografická charakteristika krajov SR

Celkové tendencie demografického správania sa obyvateľstva, ako sú uvedené za Slovensko ako celok, sa premietajú aj do jednotlivých krajov SR. Podrobnejší prehľad základných demografických charakteristík, akými sú prirodzený prírastok (úbytok), prírastok (úbytok) sťahovaním a celkový (úbytok) prírastok v relatívnom vyjadrení na 1 000 obyvateľov, bližšie ozrejmujú diferencie medzi krajmi SR. Údaje za kraje SR sú uvedené za roky 2001 a 2008.

Ukazovatele demografickej charakteristiky vykazujú za obdobie rokov 2001-2005 nárast, a to tak prirodzených ako aj migračných prírastkov obyvateľstva. Platí to v rámci celého Slovenska, ale aj v prípade väčšiny krajov SR.

V súčasnosti možno jednotlivé kraje rozdeliť podľa vývoja prirodzeného pohybu na tri základné typy. Prešovský, Košický a Žilinský kraj sú krajmi s kontinuálnym prirodzeným prírastkom. Trnavský, Trenčiansky, Nitriansky a Banskobystrický kraj zaznamenávajú v celom sledovanom období prirodzený úbytok obyvateľstva a Bratislavský kraj tvorí tretí typ, v ktorom od roku 2002 mali hodnoty prirodzeného úbytku klesajúci trend a od roku 2006 sa zaznamenáva opäť prirodzený prírastok.

Prirodzený prírastok na 1 000 obyvateľov sa v SR zvýšil v priemere z -0,16/1 000 obyvateľov v roku 2001 na 0,78/1 000 obyv. v roku 2008.

V jednotlivých krajoch je hodnota tohto ukazovateľa rôznorodá. V mínusových hodnotách vykazujú prirodzený prírastok na 1 000 obyvateľov 4 kraje, a to: Trnavský (-0,20 v roku 2008, -1,54 v roku 2001), Trenčiansky (-0,77 v roku 2008, -1,08 v roku 2001), Nitriansky (-2,20 v roku 2008, -3,08 v roku 2001) a Banskobystrický kraj (-0,98 v roku 2008, - 1,86 v roku 2001).

Kladné hodnoty prirodzených prírastkov vykazujú ostatné 4 kraje: Bratislavský (1,71 v roku 2008, -1,57 v roku 2001), Žilinský (0,87 v roku 2008, 0,91 v roku 2001), Prešovský (4,06 v roku 2008, 3,88 v roku 2001) a Košický kraj (2,63 v roku 2008, 1,73 v roku 2001).

Demografické charakteristiky krajov SR na 1 000 obyvateľov rokoch 2001 a 2008

územie	rok	prirodzený prírastok (úbytok)	prírastok (úbytok) sťahovaním	celkový prírastok (úbytok)
Bratislavský kraj	2001	-1,57	2,00	0,44
	2008	1,71	7,62	9,33
Trnavský kraj	2001	-1,54	1,39	-0,15
	2008	-0,20	5,18	4,98
Trenčiansky kraj	2001	-1,08	-0,65	-1,73
	2008	-0,77	0,81	0,05
Nitriansky kraj	2001	-3,08	0,64	-2,44
	2008	-2,20	1,66	-0,54
Žilinský kraj	2001	0,91	-0,49	0,43

územie	rok	prírodný prírastok (úbytok)	prírastok (úbytok) sťahovaním	celkový prírastok (úbytok)
	2008	0,87	0,06	0,93
Banskobystrický kraj	2001	-1,86	0,05	-1,81
	2008	-0,98	-0,51	-1,48
Prešovský kraj	2001	3,88	-0,79	3,09
	2008	4,06	-1,55	2,51
Košícký kraj	2001	1,73	-0,11	1,62
	2008	2,63	-0,82	1,81
Slovenská republika	2001	- 0,16	0,19	0,03
	2008	0,78	1,31	2,08

Zdroj: Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike 2008, ŠÚ SR

Čo sa týka sťahovania obyvateľov, najziskovejšími kraji sú Bratislavský a Trnavský kraj. Ide o kraje, v ktorých sa napriek prirodzenému úbytku zvyšoval počet obyvateľov a ktoré majú výrazné kladné saldo sťahovania. V roku 2008 sa k tejto skupine pričlenil aj Trenčiansky kraj. Nitriansky kraj dosahuje tiež kladné saldo sťahovania, ktoré však nedokáže kompenzovať straty z prirodzeného úbytku obyvateľstva. Žilinský kraj má prírastky z prirodzeného pohybu a od roku 2005 aj zo sťahovania. Banskobystrický kraj má straty z obidvoch druhov pohybu obyvateľstva. V Košickom a Prešovskom kraji prirodzený prírastok kompenzuje straty spôsobované vysťahovávaním obyvateľstva. S výnimkou Banskobystrického a Nitrianskeho kraja teda všetky ostatné kraje zaznamenali v roku 2008 celkový prírastok počtu obyvateľstva.

Prírastok sťahovaním na 1 000 obyvateľov sa za celú SR zvýšil z hodnoty 0,19 v roku 2001 na 1,31 v roku 2008.

Mínusové hodnoty salda sťahovania na 1 000 obyvateľov dosahujú 3 kraje: Banskobystrický (-0,51 v roku 2008, 0,05 v roku 2001), Prešovský (-1,55 v roku 2008, -0,79 v roku 2001) a Košícký kraj (-0,82 v roku 2008, -0,11 v roku 2001).

Plusové saldá sťahovania zaznamenali kraje Bratislavský (7,62 v roku 2008, 2,00 v roku 2001), Trnavský (5,18 v roku 2008, 1,39 v roku 2001), Trenčiansky (0,81 v roku 2008, -0,65 v roku 2001), Nitriansky (1,66 v roku 2008, 0,64 v roku 2001) a Žilinský kraj (0,06 v roku 2008, -0,49 v roku 2001).

Celkové prírastky počtu obyvateľov v jednotlivých krajoch sú vytvárané jednak prirodzenými prírastkami, jednak saldom migrácie. V Slovenskej republike bol celkový prírastok na 1 000 obyvateľov v roku 2001 0,03 osôb. Do roku 2008 sa zvýšil na 2,08 osôb/1 000 obyvateľov.

Mínusové hodnoty celkového prírastku na 1 000 obyvateľov dosahujú v roku 2008 len 2 kraje: Banskobystrický (-1,48 v roku 2008, -1,81 v roku 2001) a Nitriansky kraj (-0,54 v roku 2008, -2,44 v roku 2001).

Plusové hodnoty celkového prírastku na 1 000 obyvateľov dosahujú v roku 2008 kraje Bratislavský (9,33 v roku 2008, 0,44 v roku 2001), Trnavský (4,98 v roku 2008, -0,15 v roku 2001), Trenčiansky (0,05 v roku 2008, -1,73 v roku 2001), Žilinský (0,93 v roku 2008, 0,43 v roku 2001), Prešovský (2,51 v roku 2008, 3,09 v roku 2001) a Košícký (1,81 v roku 2008, 1,62 v roku 2001).

4.1.6. Národnostná štruktúra

Národnosť je v Slovenskej republike zisťovaná pri sčítaniach obyvateľov, ktoré sa vykonávajú v desaťročných intervaloch, na základe uvedenia národnosti podľa

vlastného presvedčenia.

V roku 2001 SODB zistilo, že početne najväčšou národnostnou skupinou je slovenská národnosť (4 614,9 tis. obyvateľov, t. j. 85,8 % obyvateľstva SR). K maďarskej národnosti sa prihlásilo 520,5 tis. osôb, t. j. 9,7 %, k rómskej 89,9 tis. osôb, t. j. 1,7 %, k českej, moravskej a sliezskej národnosti 44,6 tis. osôb, t. j. 0,8 %, k rusínskej 24,2 tis. osôb, t. j. 0,4 %, k ukrajinskej 10,8 tis. osôb, t. j. 0,2 % z počtu obyvateľov SR. Ostatné a nezistené národnosti tvorili 1,4 %.

V roku 1991 Sčítanie ľudu, domov a bytov prvý krát zaviedol inštitút rómskej národnosti. K nej sa však prihlásilo iba cca 1/3 Rómov (75 802 osôb, t. j. 1,4 % obyvateľstva SR), zatiaľ čo v roku 1989 Ministerstvo práce a sociálnych vecí udávalo, že v SR žije 253,9 tis. Rómov. Pri SODB 2001 sa k rómskej národnosti prihlásilo 89,9 tis. Rómov, t. j. 1,7 % obyvateľstva SR.

Demografická štatistika aktualizuje dáta ohľadom štruktúry obyvateľov podľa národnosti na základe bilancovania pohybu obyvateľstva podľa štatistických hlásení o narodeníach, úmrtiach a sťahovaní. Porovnateľnosť je ovplyvnená možnosťou voľby určitej národnosti. Národnosť narodených detí je odvodzovaná od národnosti matky.

V štruktúre obyvateľov podľa národnosti nedošlo k 31.12. 2008 oproti roku 2001 (SODB) k výraznejším zmenám. Slovenská národnosť tvorí 85,3 %, maďarská 9,5 %, rómska 1,9 % a ostatné národnosti dosahujú podiely nižšie než 1 %.

Zloženie obyvateľov SR podľa národnosti v roku 1991, 2001 a 2008

národnosť	1991 (3.3., SĽDB)		2001 (26.5., SODB)		2008 (31.12.)	
	osoby (v tis.)	%	osoby (v tis.)	%	osoby (v tis.)	%
slovenská	4 519,3	85,69	4 614,9	85,79	4 617,0	85,31
maďarská	567,3	10,75	520,5	9,68	513,6	9,49
rómska	75,8	1,44	89,9	1,67	104,0	1,92
česká, moravská, sliezska	59,3	1,12	44,6	0,83	50,7	0,94
rusínska	17,2	0,33	24,2	0,45	24,0	0,44
ukrajinská	13,3	0,25	10,8	0,20	11,7	0,22
ostatné, nezistené	22,1	0,42	74,5	1,39	91,2	1,69
spolu	5 274,3	100,00	5 379,5	100,00	5 412,3	100,00

Zdroj: SĽDB 1991, SODB 2001, Bilancia pohybu obyvateľstva v Slovenskej republike podľa národnosti 2008, SU SR

4.1.7. Vzdelanostná štruktúra

Podobne ako údaje o národnostnej štruktúre, aj údaje o vzdelanostnej štruktúre sa zisťujú iba pri Sčítaní ľudu. Relatívne údaje o vzdelanostnej úrovni obyvateľstva sa rátajú z počtu obyvateľov nad 16 rokov (pri SĽDB 1991 to bolo z počtu obyvateľov nad 15 rokov).

V Slovenskej republike malo z počtu obyvateľov nad 15 rokov podľa Sčítania ľudu z roku 1991 7,8 % vysokoškolské vzdelanie, 24,3 % úplné stredoškolské vzdelanie, 2,8 % stredné bez maturity, 25,4 % učňovské vzdelanie, 38,1 % základné vzdelanie a 1,6 % bolo bez vzdelania alebo bez udania vzdelania. Podľa Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001 malo z počtu obyvateľov nad 16 rokov 9,85 % vysokoškolské vzdelanie, 32,05 % úplné stredoškolské vzdelanie s maturitou, 29,40 % stredné a učňovské bez maturity, 26,35 % základné vzdelanie a 2,35 % bolo bez vzdelania alebo bez udania vzdelania.

Vzdelanostná štruktúra obyvateľstva v roku 1991 a 2001

rok	vzdelanie obyvateľov (%)					spolu
	základné	učňovské a stredné bez maturity	učňovské a stredné s maturitou	vysokoškolské	bez vzdelania a bez udania vzdelania	
1991 ^{/1}	38,20	28,15	24,33	7,75	1,57	100,00
2001 ^{/2}	26,35	29,40	32,05	9,85	2,35	100,00

Zdroj: SLDB 1991, SODB 2001, ŠÚ SR

Pozn.: /1 obyvateľstvo nad 15 rokov

/2 obyvateľstvo nad 16 rokov

4.2. Výhľadový počet obyvateľov SR do roku 2025

4.2.1. Demografické projekcie

Analýzy populačného vývoja poukazujú na skutočnosť, že na konci 80. a na začiatku 90. rokov dvadsiateho storočia sa zmenili dlhodobé demografické trendy a populácia Slovenskej republiky postupne prešla na nový model reprodukčného správania. Jeho typickými znakmi sú pokles sobášnosti, rast rozvodovosti, znižovanie pôrodnosti, plodnosti a rast strednej dĺžky života. Táto zmena, označovaná tiež ako druhý demografický prechod, viedla až k tomu, že sa populácia Slovenska dostala pod úroveň jednoduchej reprodukcie. To znamená, že súčasná úroveň pôrodnosti nestačí populáciu obnovovať. Tieto javy demografického správania sa obyvateľstva sú do značnej miery ovplyvňované ekonomickým a sociálnym prostredím, ktoré sa v čase významných ekonomických zmien nedajú vždy presne predvídať, a jednak zmenami v hodnotovej hierarchii jednotlivcov. Relatívne jednoduchý reprodukčný proces populácií je teda značne ovplyvňovaný faktormi aktuálne pôsobiace v ekonomickom, kultúrnom a geografickom prostredí jednotlivca.

V demografickom vývoji Slovenska v roku 2008 je najpozitívnejším prvkom relatívne výraznejšie zvýšenie počtu živo narodených detí, ktoré sa dostalo na úroveň roku 1998. Zatiaľ nie je jasné, či ide o výkyv alebo trend, ktorým budúci demografický vývoj pôjde.

Štatistický úrad Slovenskej republiky v spolupráci s Výskumným demografickým centrom pri INFOSTAT-e vypracoval v roku 2002 (október) prognózy vývoja obyvateľstva za Slovenskú republiku s časovým horizontom do roku 2025 – „Prognóza vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike do roku 2025“.

Publikácia obsahuje variantné prognózy vývoja obyvateľstva Slovenskej republiky za výhľadové obdobie rokov 2002-2025, vrátane migrácie v členení podľa pohlavia, 5-ročných vekových kategórií a jednotiek veku. V publikácii sú uvedené tiež hlavné vekové skupiny, reprodukčné charakteristiky, ako aj niektoré ďalšie vybrané prepočtové ukazovatele (napr. stredná dĺžka života pri narodení podľa pohlavia, úhrnná plodnosť žien, index starnutia a priemerný vek). Východiskovými údajmi pre výpočet prognóz boli počty obyvateľstva podľa pohlavia a jednotiek veku k 31.12. 2001 už po zohľadnení výsledkov SODB z 26.5. 2001.

Nové prognózy vývoja obyvateľstva za SR sú spracované v troch variantoch (nízky, stredný, vysoký) líšiacich sa scenárom očakávaného vývoja reprodukčných ukazovateľov a migrácie. Kombináciou parametrov jednotlivých procesov (plodnosť, úmrtnosť a migrácia) sa získali scenáre predpokladaného vývoja obyvateľstva vo všetkých troch variantoch.

Podľa najpravdepodobnejšieho stredného variantu sa predpokladá, že Slovensko by malo mať do roku 2025 zhruba 5,199 mil. obyvateľov. V porovnaní so súčasným počtom obyvateľov (k 31.12. 2008 - 5,412 mil. obyvateľov) je to o cca 213 tisíc osôb

menej. Podľa nízkeho variantu by malo mať Slovensko v roku 2025 cca 5,096 mil. obyvateľov a podľa vysokého variantu 5,335 mil. obyvateľov.

Z hľadiska vekovej štruktúry bude pre celé prognózované obdobie charakteristický proces starnutia obyvateľstva (teda pokles detskej zložky a rast podielu obyvateľstva nad 65 rokov). Zmenami v priebehu prognózovaného obdobia by prešla aj početnosť podstatnej časti ekonomicky činného obyvateľstva vo veku 15-64 rokov, ktorých podiel by sa vo všetkých troch variantoch postupne znižoval v dôsledku prechodu početných populačných ročníkov do poproduktívneho veku.

Podiel detí vo veku 0 – 14 rokov sa podľa predpokladov stredného variantu prognózy zníži do roku 2025 zo súčasných 15,4 % na 12,6 %. Počet ľudí starších ako 65 rokov sa zvýši zo súčasných 12,1 % na 20,1 %.

Priemerný vek žien pri pôrode sa posunie z dnešných 27,5 rokov na 28,5 rokov a najvyššia plodnosť sa posunie do vekových skupín 25 až 29 ročných žien. Ďalej sa predpokladá, že plodnosť vo veku 20-24 rokov a 35-39 rokov sa postupne vyrovná.

Vzhľadom na výrazne odlišné reprodukčné správanie obyvateľov rómskej národnosti v porovnaní s ostatným obyvateľstvom a tiež pre jeho nízku životnú úroveň vypracovalo Výskumné demografické centrum pri INFOSTAT-e „Prognózu vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025“ (november 2002), takisto v troch variantoch. Prognóza predpokladá rast počtu Rómov z odhadovaných cca 380 tis. ku koncu roka 2001 na približne 520 tis. Rómov, čo predstavuje prírastok oproti roku 2001 zhruba 140 tis. osôb (37 %). Podiel Rómov v populácii SR by sa tak zvýšil zo 7,2 % na 9,6 % v roku 2025.

V novembri 2002 spracovalo Výskumné demografické centrum pri INFOSTAT-e prácu „Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050“.

Hlavné závery tejto práce sú zhrnuté takto:

- V prvej polovici 21. storočia sa bude znižovať celkový prírastok obyvateľstva a obyvateľstvo bude starnúť.
- Celkový prírastok obyvateľstva bude s najväčšou pravdepodobnosťou ešte nejaké obdobie stagnovať a v priebehu 15-20 rokov začne obdobie trvalejšieho úbytku obyvateľstva, ktoré sa zastaví najsôr ku koncu storočia.
- V roku 2050 sa predpokladá, že Slovensko bude mať 4 880 189 obyvateľov (stredný variant), k roku 2100 je reálny pokles počtu obyvateľov SR až na hranicu 4 miliónov osôb.
- Proces starnutia obyvateľstva sa bude v najbližších desaťročiach zrýchľovať

Prognóza do roku 2050 bola ďalej rozpracovaná tým istým pracoviskom (VDC, INFOSTAT) do podrobnosti jednotlivých okresov s časovým horizontom do roku 2025. Autorov viedla snaha regionálne diferencovať prognózu demografického vývoja. Práca „Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025“ bola spracovaná v novembri 2004. Na výpočet regionálnej prognózy obyvateľstva do roku 2025 bola použitá komponentná metóda. Východiskovým údajom prognózy bol počet a veková štruktúra obyvateľstva v okresoch SR k 31.12. 2002. Jednotlivým okresom boli priradené prognostické scenáre, ktoré vznikli ako kombinácia rôznych variantov vývoja plodnosti, úmrtnosti a migrácie do roku 2025. Za každý okres a za každý rok prognózovaného obdobia bola spracovaná podrobná veková štruktúra, bilancia obyvateľstva a základné demografické charakteristiky. Pre potreby prognózy vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025 bolo spracovaných 10 variantov vývoja plodnosti, po 7 variantov vývoja mužskej a ženskej úmrtnosti a 7 variantov vývoja migrácie.

Prognóza potvrdila známe rozdelenie Slovenska na progresívny sever a východ a

regresívny juh a západ. Zatiaľ čo väčšina okresov v žilinskom, prešovskom a košickom regióne zaznamenáva prírastky obyvateľstva prakticky počas celého prognózovaného obdobia a veková štruktúra v týchto regiónoch zostáva relatívne mladá, okresy na strednom, južnom a západnom Slovensku zaznamenávajú väčšinou úbytok obyvateľstva a proces starnutia obyvateľstva je v pokročilejšom štádiu.

Publikácia „Prognóza vývoja obyvateľstva v Slovenskej republike do roku 2025“ (ŠÚ SR, október 2002) vznikala v čase, keď sa menili viaceré demografické trendy a predovšetkým sa začal otáčať nepriaznivý trend poklesu plodnosti. „Bod zlomu“ bolo v dobe vzniku prognózy ťažké predpokladať a odhadnúť jeho intenzitu. Približne päť rokov po oficiálnom publikovaní tejto prognózy vznikla upravená – aktualizovaná verzia stredného scenára prognózy, ktorý sa zvyčajne považuje za najviac pravdepodobný.

Aktualizovaná prognóza (VDC, INFOSTAT, november 2007) vychádza z vekovej štruktúry obyvateľstva k 31.12. 2001 a následný vývoj k 31.12. 2006 predstavujú oficiálne údaje zo štatistiky pohybu obyvateľstva. Od tohto dátumu sú už prezentované odhadované, aktualizované parametre a výsledky. Aj aktualizácia tak v podstate vychádza zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov uskutočneného 26.5. 2001 a prepočítaného na koncový stav tohto roku. V prognóze spracovanej klasickou kohortne-komponentnou metódou je za každý rok prognózovaného obdobia (2007-2025) uvedená podrobná veková štruktúra podľa pohlavia, bilancia pohybu obyvateľstva a ďalšie základné demografické charakteristiky.

V závere práce sa konštatuje, že obdobie najbližších 20 rokov bude charakterizované kontinuálnym pokračovaním populačného starnutia pri zachovaní relatívne stabilného počtu obyvateľov. Za horizontom prognózy, teda po roku 2025, sa procesy úbytku ako aj starnutia obyvateľstva začnú výrazne zrýchľovať.

Počet obyvateľov SR, ktorý je zásadným výstupom prognózy, sa do roku 2025 zásadne nezmení, v porovnaní s rokom 2008 sa zvýši približne o 109 tisíc osôb. V prvých dvoch tretinách prognózovaného obdobia bude nárast rýchlejší, nie však razantný. Najvyšší počet obyvateľov v SR by mal byť tesne pred koncom prognózovaného obdobia. Približne od roku 2025 by sa mal začať počet obyvateľov SR znižovať, pričom toto zníženie bude dlhodobé so zrýchľujúcou sa tendenciou. Úroveň populačného starnutia dobre vystihuje priemerný vek obyvateľstva a index starnutia. Priemerný vek obyvateľstva presiahne v roku 2015 hodnotu 40 rokov a v horizonte prognózy sa priblíži k hodnote 43 rokov. Index starnutia presiahne pravdepodobne ešte pred rokom 2025 hraničnú hodnotu 100 a podiel osôb nad 80 rokov stúpne do roku 2025 na 3,7 % (t.j. o viac než jeden percentuálny bod). Populačné starnutie na Slovensku bude tak jedným z najintenzívnejších v rámci celej EÚ.

V Prognóze vývoja obyvateľstva SR do roku 2025 (aktualizácia) sa predpokladá do roku 2025 nasledujúci počet obyvateľov:

Prognóza vývoja obyvateľstva SR do r. 2025

počet obyvateľov v roku				
rok 2008 (stav k 31.12.) reálny stav	prognóza rok 2010	prognóza rok 2015	prognóza rok 2020	prognóza rok 2025
5 412 254	5 423 703	5 471 653	5 510 225	5 521 745

Zdroj: r. 2008 – ŠÚ SR, r. 2010-2025 – Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2025 (aktualizácia), INFOSTAT, VDC

Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2025 (aktualizácia) bola ďalej rozpracovaná do podrobnosti jednotlivých okresov s časovým horizontom do roku 2025. „Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025“ (VDC,

INFOSTAT, november 2008) je aktualizáciou okresnej prognózy z roku 2004 a nadväzuje na aktualizovanú prognózu vývoja obyvateľstva na celoštátnej úrovni (november 2007). Publikácia obsahuje výsledky za všetky okresy a kraje za roky 2010, 2015, 2020 a 2025.

Na výpočet regionálnej prognózy obyvateľstva do roku 2025 bola použitá komponentná metóda. Východiskovým obdobím prognózy bol 31.12. 2007. Jednotlivým okresom boli priradené prognostické scenáre, ktoré vznikli ako kombinácia očakávaného vývoja plodnosti, úmrtnosti a migrácie v príslušnom regióne. Za každý okres/kraj a za každý rok prognózovaného obdobia bola spracovaná podrobná veková štruktúra a tiež základné reprodukčné charakteristiky a charakteristiky prírastku a vekového zloženia obyvateľstva.

Počet obyvateľov v členení podľa krajov SR v rokoch 1991, 2001, 2007 a vo výhľadovom roku 2025; index rastu

územie	počet obyvateľov			prognóza k r. 2025	index rastu		
	k 3.3. 1991	k 26.5. 2001	31.12. 2007		2001/1991	2005/2001	2025/2007
Bratislavský kraj	606 351	599 015	610 850	641 134	98,79	101,98	104,96
Trnavský kraj	541 992	551 003	557 151	573 408	101,66	101,12	102,92
Trenčiansky kraj	600 575	605 582	599 831	595 469	100,83	99,05	99,27
Nitriansky kraj	716 846	713 422	706 758	691 330	99,52	99,07	97,82
Žilinský kraj	668 771	692 332	695 698	708 872	103,52	100,49	101,89
Banskobystrický kraj	659 320	662 121	654 668	634 265	100,42	98,87	96,88
Prešovský kraj	739 264	789 968	801 939	837 482	106,86	101,52	104,43
Košický kraj	741 216	766 012	774 103	784 891	103,35	101,06	101,39
SR	5 274 335	5 379 455	5 400 998	5 466 850	101,99	100,40	101,22

Zdroj: SLDB 1991, SÚ SR; SODB 2001, SÚ SR; r. 2007 – SÚ SR; r. 2025 – Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, VDC, INFOSTAT, 2008; vlastné výpočty

Hlavné závery tejto prognózy sú zhrnuté nasledovne:

- Do roku 2025 zaznamená 39 okresov prírastok a 40 okresov úbytok obyvateľstva. Okresy, v ktorých sa počet obyvateľov do výhľadu 2025 zvýši, budú hlavne okresy na západe, severe a východe Slovenska. Úbytky sa očakávajú hlavne na strednom a južnom Slovensku – v Trenčianskom, Nitrianskom a Banskobystrickom kraji. Na západnom Slovensku sa na prírastkoch obyvateľstva bude podieľať najmä migračný prírastok, na severnom a východnom Slovensku hlavne vyššie hodnoty plodnosti.
- Proces populačného starnutia bude pokračovať vo všetkých okresoch SR. Staršie obyvateľstvo bude na západe a juhu Slovenska a vo veľkých mestách, mladšie na severe a východe Slovenska.
- Rozdiely v počte obyvateľov medzi okresmi SR, ktoré sú značné aj v súčasnosti, sa do roku 2025 významnejšie nezmenia. Okresy s najmenším počtom obyvateľov zostanú bez zmeny.

5. Ekonomická aktivita obyvateľov

5.1. Ekonomická aktivita obyvateľstva SR

5.1.1. Ekonomicky aktívne obyvateľstvo SR v roku 1991, 2001 a 2008

Pri sčítaní ľudu v roku 1991 bolo v Slovenskej republike 2 617 935 ekonomicky aktívnych osôb, z toho bolo 1 389 829 mužov a 1 228 106 žien. Do ekonomického procesu bolo zapojených 49,6 % obyvateľov SR. Podiel ekonomicky aktívnych mužov z počtu mužov trvale bývajúcich (2 574 061 mužov) predstavoval 54,0 % a ekonomicky aktívnych žien (z 2 700 274 trvale bývajúcich žien) 45,5 %. Z celkového počtu obyvateľov v produktívnom veku bolo 83,5 % ekonomicky aktívnych, z počtu obyvateľov v poproduktívnom veku bolo 8,3 % ekonomicky aktívnych.

Pri SODB 2001 bolo v Slovenskej republike 2 748 050 ekonomicky aktívnych osôb, z toho bolo 1 428 518 mužov a 1 319 532 žien. Do ekonomického procesu bolo zapojených 51,08 % obyvateľov SR. Ekonomická aktivita mužov dosahovala 54,7 % (z počtu 2 612 515 trvale bývajúcich mužov) a žien 47,7 % (z počtu 2 766 940 trvale bývajúcich žien). Z celkového počtu obyvateľov v produktívnom veku bolo 79,1 % ekonomicky aktívnych, z počtu obyvateľov v poproduktívnom veku bolo 8,0 % ekonomicky aktívnych.

V jednotlivých krajoch SR bol v roku 2001 v produktívnom a poproduktívnom veku nasledujúci počet ekonomicky aktívnych osôb:

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo v krajoch SR v roku 2001

územie	počet ekonomicky aktívnych osôb				podiel ekonomicky aktívnych osôb		
	spolu	produktívni	poproduktívni	nezistení	spolu	produktívni	poproduktívni
Bratislavský kraj	331 354	297 508	25 038	8 808	55,32	78,85	22,10
Trnavský kraj	282 132	277 052	3 564	1 516	51,20	79,15	3,56
Trenčiansky kraj	314 552	302 791	10 407	1 354	51,94	79,68	9,14
Nitriansky kraj	360 894	354 322	5 155	1 417	50,59	79,54	3,64
Žilinský kraj	350 284	343 491	5 222	1 571	50,59	79,82	4,44
Banskobystrický kraj	331 809	325 191	4 045	2 573	50,11	78,98	3,24
Prešovský kraj	380 548	376 017	2 860	1 671	48,17	78,21	2,28
Košický kraj	396 477	372 068	21 427	2 982	51,76	78,57	16,42
SR	2 748 050	2 648 440	77 718	21 892	51,08	79,08	8,04

Zdroj: SODB 2001

Najvyššiu ekonomickú aktivitu dosahovalo obyvateľstvo Bratislavského kraja (55,32 %), čo je predovšetkým ovplyvnené hlavným mestom SR – Bratislavou, kde ekonomická aktivita obyvateľstva dosahovala 55,57 % (počet ekonomicky aktívnych osôb podľa SODB 2001 v Bratislave, hl. m. bol 238 199 osôb a počet trvale bývajúceho obyvateľstva 428 672 osôb).

Vyššiu hodnotu ekonomickej aktivity obyvateľstva ako je celoslovenský priemer dosahovali kraje Trnavský (51,20 %), Košický (51,76 %), Trenčiansky (51,94 %) a Bratislavský kraj (55,32 %).

Prehľad o ekonomicky aktívnom obyvateľstve v jednotlivých krajoch ako aj v celej SR je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo v krajoch SR v roku 2008

územie	počet obyvateľov k 31.12. 2008	počet EAO dec. 2008 ^{1/}	% EAO z obyv. spolu ^{1/}
Bratislavský kraj	616 578	332 076	53,86
Trnavský kraj	559 934	287 233	51,30
Trenčiansky kraj	599 859	294 908	49,16

Nitriansky kraj	706 375	342 156	48,44
Žilinský kraj	696 347	320 740	46,06
Banskobystrický kraj	653 697	313 502	47,96
Prešovský kraj	803 955	373 014	46,40
Košický kraj	775 509	345 163	44,51
SR	5 412 254	2 608 792	48,20

1/Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, 2009

Úroveň ekonomickej aktivity obyvateľstva SR dosahovala na konci roku 2008 48,20 %. Vyššiu úroveň ekonomickej aktivity než je celoslovenský priemer, dosahoval Bratislavský (53,86 %), Trnavský (51,30 %), Trenčiansky (49,16 %) a Nitriansky kraj (48,44 %). Ekonomická aktivita obyvateľstva v Žilinskom (46,06 %), Banskobystrickom (47,96 %), Prešovskom (46,40 %) a Košickom kraji (44,51 %) dosahovala nižšie hodnoty.

5.1.2. Výhľadový počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva v SR do roku 2025

Na základe prognózy vývoja počtu obyvateľov do roku 2025 (podľa publikácie Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, INFOSTAT, VDC, november 2004) sa pre účely rámcového zhodnotenia možností vývoja trhu práce vypočítal aj odhad vývoja ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Tento výpočet vychádza z odhadovaného vývoja obyvateľstva do roku 2025 v jednotlivých krajoch a jeho vekovej štruktúry.²⁰

Odhadovaný vývoj ekonomicky aktívneho obyvateľstva do výhľadového obdobia roku 2025 sa robil na základe predpokladu, že hodnoty odhadovaného počtu ekonomicky aktívnych osôb budú z počtu produktívneho a poproduktívneho obyvateľstva na tej istej úrovni ako v roku 2001 (priemer za SR podľa SODB 2001 predstavoval hodnotu 79,08 % EA obyvateľstva z produktívneho obyvateľstva a 8,04 % EA obyvateľstva z poproduktívneho obyvateľstva). Počítali sa 2 alternatívy vývoja ekonomicky aktívneho obyvateľstva:

- 1. alternatíva predpokladá rovnaký vek produktívneho a poproduktívneho obyvateľstva v roku 2025, ako bol v roku 2001 (tzn. u mužov - produktívny vek 15 - 59 rokov a poproduktívny vek 60+ rokov, u žien - produktívny vek 15 - 54 rokov a poproduktívny vek 55+ rokov),
- 2. alternatíva uvažuje so zvýšením dôchodkového veku obyvateľstva do roku 2025 oproti roku 2001, pričom dôchodkový vek je rovnaký u mužov i u žien (tzn. produktívny vek 15 - 64 rokov a poproduktívny vek 65+ rokov).

Odhadovaný počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva v jednotlivých krajoch SR (v dvoch alternatívach) vo výhľade r. 2025 je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo podľa krajov SR v rokoch 2001 a 2025

územie	EAO v roku 2001				EAO v roku 2025			
	abs. spolu	% ekon. aktívnych z trvale býv. obyv. v r. 2001			spolu 1. alternatíva	spolu 2. alternatíva	% EAO z TBO v r. 2025	
		spolu	produk-tívni	popro-duk-tívni			1. alternatíva	2. alternatíva
Bratislavský kraj	331 354	55,32	78,85	22,10	318 885	353 522	53,82	59,67
Trnavský kraj	282 132	51,20	79,15	3,56	242 027	300 424	44,14	54,79

²⁰ V roku 2008 bola aktualizovaná prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch. Podľa tejto aktualizácie by malo byť v SR v roku 2025 spolu 5 466 850 obyvateľov. Rozdiel (59 427 obyvateľov) oproti pôvodnej prognóze nepredstavuje podstatnú zmenu v názore na tendencie vývoja ekonomicky aktívneho obyvateľstva.

Trenčiansky kraj	314 552	51,94	79,68	9,14	261 650	318 416	45,30	55,13
Nitriansky kraj	360 894	50,59	79,54	3,64	295 083	367 991	43,61	54,38
Žilinský kraj	350 284	50,59	79,82	4,44	318 238	388 068	44,66	54,46
Banskobystrický kraj	331 809	50,11	78,98	3,24	281 124	348 552	43,67	54,14
Prešovský kraj	380 548	48,17	78,21	2,28	375 486	453 817	43,76	52,88
Košický kraj	396 477	51,76	78,57	16,42	383 940	447 156	48,12	56,04
SR	2 748 050	51,08	79,08	8,04	2 478 719	2 976 977	45,84	55,05

Zdroj: SODB 2001, ŠÚ SR; Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, INFOSTAT, VDC; vlastné výpočty

Keďže už v súčasnosti dochádza k posunu odchodu do dôchodku, ako reálnejší variant sa javí 2 alternatíva.

V júni 2006 vypracovalo Výskumné demografické centrum v Bratislave pri INFOSTAT-e *Prognózu pracovnej sily*²¹ v krajoch SR do roku 2025, v ktorej je okrem výsledkov prognózy časť venovaná aj vývoju pracovnej sily v SR v období rokov 1996-2004.

Súčasný zmeny v demografickom vývoji obyvateľstva Slovenska sa prejavili aj na vývoji pracovných síl. Prírastky sa spomaľujú resp. menia sa na úbytky a pracovná sila starne. Za posledných dvadsať rokov boli zaznamenané výrazné zmeny nielen v počte, ale aj v štruktúre pracovnej sily. Populačné starnutie ovplyvní početnosť ako aj štruktúru pracovnej sily aj do budúcnosti.

Na výpočet prognózy pracovnej sily, ktorá patrí medzi odvodené demografické prognózy (odvodené od prognózy obyvateľstva), bola použitá metóda miery ekonomickej aktivity. Ide o najčastejšie používanú metódu pre tento typ prognóz na celoštátnej a vyššej regionálnej úrovni. Východiskom pre prognózu pracovných síl bola prognóza obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025 (publikácia *Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025*, INFOSTAT, 2004) a prognóza miery ekonomickej aktivity do roku 2025 spracovaná špeciálne pre túto prognózu. Prognóza pracovnej sily sa počítala v dvoch variantoch - statickom a dynamickom. Statický variant prognózy znamená, že sa vypočítala miera ekonomickej aktivity za východiskový rok (rok 2004) a počas celého prognózovaného obdobia zostala táto hodnota nezmenená. Dynamický variant prognózy znamená, že sa miery ekonomickej aktivity v priebehu prognózovaného obdobia menili. Zmeny vo vývoji ekonomickej aktivity sa predpokladali pre všetky kraje rovnaké, počítalo sa len so znižovaním resp. nezvyšovaním extrémnych hodnôt. Prognóza za celú SR sa získala ako súčet prognózovaných hodnôt za jednotlivé kraje.

Základné predpoklady o budúcich trendoch vývoja ekonomickej aktivity na Slovensku pre najbližšie dve desaťročia vyplývajúce z prognózy pracovnej sily možno zhrnúť do nasledovných bodov:

- ekonomická aktivita žien sa bude naďalej zvyšovať, zvlášť vo veku 25-54 rokov, hlavne v dôsledku zlepšovania podmienok pre zladenie pracovných a rodinných povinností,
- počíta sa so zvyšovaním ekonomickej aktivity starších ľudí, ku ktorému prispieje nedostatok mladšej pracovnej sily v dôsledku nízkej pôrodnosti v poslednom období ako aj intenzívnejšie predlžovanie ľudského života po roku 1990,
- pokračujúci pokles ekonomickej aktivity mladých ľudí pôjde predovšetkým na vrub zvyšujúceho sa významu vzdelania,
- jedinou skupinou, pre ktorú sa očakáva stagnácia resp. mierny pokles miery zamestnanosti, je stredný vek u mužov.

²¹ V práci *Prognóza pracovnej sily v krajoch SR do roku 2025* sa pod pojmom pracovná sila rozumie ekonomicky aktívne obyvateľstvo, tzn. všetky osoby vo veku od 15 rokov, ktoré patria medzi pracujúcich alebo nezamestnaných. Do pracovnej sily sa v minulosti zvykli zaraďovať aj vojaci vykonávajúci základnú vojenskú službu. Keďže základná vojenská služba od 1.1. 2006 zanikla, táto skupina osôb nie je zahrnutá do pracovnej sily.

Podľa prognózy základnými trendmi vo vývoji pracovnej sily na Slovensku v najbližších dvoch desaťročiach bude zníženie počtu ako aj starnutie pracovnej sily. Takýto výsledok prináša statický aj dynamický variant prognózy.

Pracovná sila dosiahne najvyššie hodnoty v období rokov 2010 až 2015 (v západnej časti Slovenska skôr, vo východnej neskôr) a následne sa začne jej početnosť znižovať. Tento pokles bude trvať až do roku 2025. Proces starnutia pracovnej sily bude nepretržitý a prebiehať bude počas celého prognózovaného obdobia. Intenzívnejší bude v regiónoch západného Slovenska, menej intenzívny vo východnej časti. Očakávané zmeny v ekonomickej aktivite obyvateľstva budú v zásade znamenať jej zvýšenie, a to predovšetkým vo vyššom veku. Znamená to, že v dynamickom variante v porovnaní so statickým je pracovná sila početnejšia a staršia. Výsledky prognózy podľa obidvoch variantov za vybrané roky sú uvedené v tabuľkovom prehľade.

Vybrané výsledky podľa statického a dynamického variantu prognózy

región	pracovná sila	rok			zmena % (2025 vs. 2004)	
		2004	2025		statický variant	dynamický variant
			statický variant	dynamický variant		
Slovenská republika	počet (tis.)	2 662,0	2 539,0	2 582,6	-4,6	-3,0
	podiel žien (%)	45,5	44,9	45,6	-1,3	0,2
	priemerný vek	38,7	41,1	41,5	6,2	7,2
Bratislavský kraj	počet (tis.)	331,4	300,7	306,4	9,3	-7,5
	podiel žien (%)	48,3	46,0	46,5	-4,8	-3,7
	priemerný vek	40,6	43,6	44,0	7,4	8,4
Trnavský kraj	počet (tis.)	287,8	272,6	278,1	-5,3	-3,4
	podiel žien (%)	45,7	44,5	45,2	-2,6	-1,1
	priemerný vek	39,1	42,0	42,4	7,4	8,4
Trenčiansky kraj	počet (tis.)	295,4	266,5	270,9	-9,8	-8,3
	podiel žien (%)	45,4	45,6	46,1	0,4	1,5
	priemerný vek	38,8	41,3	41,6	6,4	7,2
Nitriansky kraj	počet (tis.)	351,0	315,6	319,7	-10,1	-8,9
	podiel žien (%)	45,2	44,6	45,4	-1,3	0,4
	priemerný vek	38,6	41,1	41,4	6,5	7,3
Žilinský kraj	počet (tis.)	333,0	327,2	333,3	-1,7	0,1
	podiel žien (%)	44,7	44,7	45,3	0,0	1,3
	priemerný vek	38,3	40,6	41,0	6,0	7,0
Banskobystrický kraj	počet (tis.)	326,9	303,4	309,8	-7,2	-5,2
	podiel žien (%)	45,0	45,6	46,2	1,3	2,7
	priemerný vek	38,8	41,1	41,5	5,9	7,0
Prešovský kraj	počet (tis.)	373,4	394,3	399,3	5,6	6,9
	podiel žien (%)	44,2	44,6	45,3	0,9	2,5
	priemerný vek	37,9	39,8	40,2	5,0	6,1
Košický kraj	počet (tis.)	363,1	359,0	364,9	-1,1	0,5
	podiel žien (%)	44,8	44,3	45,1	-1,1	0,7
	priemerný vek	38,1	40,1	40,5	5,2	6,3

Zdroj: Prognóza pracovnej sily v krajoch SR do roku 2025, INFOSTAT, VDC, 2006

Podľa výsledkov statického variantu prognózy možno zhodnotiť, že ak by miera ekonomickej aktivity obyvateľstva zostala nezmenená až do roku 2025 a demografický vývoj by si zachoval svoju súčasnú podobu, počet osôb, ktoré tvoria pracovnú silu by sa v SR znížil do roku 2025 na cca 2 539 000 t.j. o 4,6 % a priemerný vek by sa zvýšil zhruba o 2,5 roka. V prípade dynamického variantu, očakávaný demografický vývoj a vývoj ekonomickej aktivity by mal mať na celorepublikovej úrovni za následok zníženie pracovnej sily na počet cca 2 582 600 t.j. zhruba o 3 % a zvýšenie priemerného veku ekonomicky aktívneho obyvateľstva takmer o tri roky. Keďže v dynamickom variante prognózy je okrem

najpravdepodobnejšieho demografického vývoja zohľadnený aj najpravdepodobnejší vývoj ekonomickej aktivity, prikladáme tomuto variantu väčšiu váhu než statickému variantu prognózy.

5.2. Pracovné príležitosti

Počet pracujúcich v národnom hospodárstve s jediným alebo hlavným zamestnaním je uvedený z podkladov Štatistického úradu SR (publikácia Zamestnanosť v SR, krajoch a okresoch). Pracujúci s jediným alebo hlavným zamestnaním zahŕňajú všetky osoby v pracovnom, služobnom alebo členskom pomere k štátnej, družstevnej alebo inej organizácii, alebo osoby individuálne hospodáriace bez rozdielu veku, štátnej príslušnosti, dĺžky pracovnej doby, pokiaľ túto činnosť vykonávajú ako jediné alebo hlavné zamestnanie.

Počet pracujúcich v jedinom zamestnaní podľa sektorov sa v Slovenskej republike v posledných rokoch vyvíjal takto:

Počet pracujúcich v národnom hospodárstve SR (jediné zamestnanie) – v rokoch 2000-2007

rok	primárny sektor	sekundárny sektor	terciárny sektor	spolu
2000	122 450	658 727	1 125 680	1 906 857
2001	110 630	671 511	1 121 238	1 903 379
2003	112 341	670 300	1 122 655	1 905 296
2004	101 926	682 833	1 122 854	1 907 613
2005	97 023	704 688	1 149 899	1 951 610
2006	96 361	706 199	1 240 453	2 043 013
2007	93 894	723 400	1 261 121	2 078 415
prírastok (úbytok) r. 2000-2007	-28 556	64 673	135 441	171 558

Zdroj: Zamestnanosť v SR, krajoch a okresoch 2000 – 2005, ŠÚ SR r. 2006 a 2007 – ŠÚ SR

V sledovanom období rokov 2000 – 2007 počet pracovníkov v národnom hospodárstve Slovenskej republiky zaznamenal nárast 171 558 osôb. Intenzita zamestnanosti, vyjadrená ukazovateľom v počte pracovných príležitostí na 100 obyvateľov, narástla z hodnoty 35,30 k 31.12. 2000 na 38,48 k 31.12. 2007.

Jednotlivé kraje sa podieľajú na počte pracujúcich s jediným zamestnaním v národnom hospodárstve takto:

Počet pracujúcich v NH v roku 2008 (jediné zamestnanie) – v krajoch SR

územie	pracujúci podľa sektorov NH (abs.)				pracujúci podľa sektorov NH (%)			
	primárny	sekundárny	terciárny	spolu	primárny	sekundárny	terciárny	spolu
Bratislavský kraj	4 460	77 326	314 905	396 691	1,12	19,49	79,38	100,00
Trnavský kraj	11 858	89 572	117 943	219 373	5,41	40,83	53,76	100,00
Trenčiansky kraj	9 801	118 169	120 985	248 955	3,94	47,47	48,60	100,00
Nitriansky kraj	15 871	97 943	140 635	254 449	6,24	38,49	55,27	100,00
Žilinský kraj	9 664	110 754	141 691	262 109	3,69	42,26	54,06	100,00
Banskobystrický kraj	14 868	68 248	131 100	214 216	6,94	31,86	61,20	100,00
Prešovský kraj	14 934	92 045	137 067	244 046	6,12	37,72	56,16	100,00
Košický kraj	11 880	84 065	179 406	275 351	4,31	30,53	65,16	100,00
SR	93 336	738 122	1 283 732	2 115 189	4,41	34,90	60,69	100,00

Zdroj: ŠÚ SR

Podľa krajov SR najvyšší počet pracovných príležitostí k 31.12. 2008 sa koncentroval

v Bratislavskom kraji (18,8 %), ďalej nasleduje Košický (13,0 %), Žilinský (12,4 %), Nitriansky (12,0 %), Trenčiansky (11,8 %), Prešovský (11,5 %), Trnavský (10,4 %) a na poslednom mieste je Banskobystrický kraj (10,1 %).

Vzhľadom na štruktúru zamestnanosti má najvyšší podiel zamestnaných v terciárnom sektore Bratislavský kraj (79,4 %). V sekundárnom sektore má najvyšší podiel zamestnaných Trenčiansky kraj (47,5 %) a v primárnom sektore má najvyšší podiel zamestnaných Banskobystrický (6,9 %), Nitriansky (6,2 %) a Prešovský kraj (6,1 %).

Komplexný návrh

1. Osídlenie a sídelná štruktúra

Koncepcia sídelného systému Slovenskej republiky ako celku vychádza predovšetkým z dvoch základných premís:

- nutnosti vytvorenia väzieb na európsku sídelnú sieť a
- vytvorenia optimálnych podmienok pre udržateľný rozvoj všetkých aktivít spoločnosti.

Koncepcia väzieb na európsku sídelnú sieť vychádza nielen z akceptácie a zohľadnenia súčasných európskych koncepcií rozvoja sídelnej siete, resp. koncepcií susedných štátov, ale aj z vlastných predstáv zapojenia a využitia sídelnej štruktúry Slovenska do stredoeurópskeho a celoeurópskeho priestorového rámca v záujme konkurencieschopnosti Slovenska, jeho regiónov a miest v medzinárodných dimenziách.

Koncepcia tvorby trvalo udržateľného rozvoja v rámci Slovenska sleduje vytvorenie takej sídelnej štruktúry, ktorá vytvára predpoklady rovnocenných podmienok v súlade s požiadavkami zabezpečovania funkčnej komplexnosti všetkých regionálnych celkov. Pritom je kladený dôraz na optimalizáciu ich vzájomného prepojenia ako aj prepojenia na medzinárodné sídelné štruktúry, pri zachovaní ich špecifčnosti a využitia ich vnútorných potenciálov.

1.1. Medzinárodné väzby

Z pohľadu medzinárodných súvislostí sú pre ďalšie utváranie sídelnej štruktúry Slovenska popri ekonomických predpokladoch vývoja spoločnosti a tendenciách nastupujúcej globalizácie, ktorej vplyvy majú aj priestorové prejavy, dominujúce najmä nasledovné faktory rozvoja osídlenia:

- geomorfologické a polohové danosti širšieho i vlastného územia SR,
- sídelno-priestorové danosti okolitého územia,
- možnosti vytvárania cezhraničných sídelných systémov,
- súčasné a uvažované tranzitné dopravné spojenia územím SR.

Geomorfologické danosti okolitého európskeho územia aj územia Slovenska poskytujú určité jedinečné výhody, ale tvoria aj bariéry. Územie Slovenska sa nachádza na rozhraní dvoch horských európskych masívov – Álp a Karpát s riekou európskeho významu Dunajom. Väčšina územia Slovenska je hornatou krajinou s bohatou a špecifickou kultúrne-historickou tradíciou a rekreačným potenciálom.

Hornatost Slovenska je však zároveň nevýhodou, a to najmä z pohľadu medzinárodných aj vnútroštátnych dopravno-komunikačných väzieb.

Polohové faktory Slovenska vyplývajú z jeho centrálnej polohy v strednej Európe a susedstva s viacerými krajinami. Túto polohu by Slovensko, napriek jeho geomorfologickým danostiam, malo čo najlepšie využiť ako atraktívny prepájací a rozvojový priestor medzi súčasnými štátmi Európskej únie a ostatnými krajinami.

Medzi sídelno-priestorové danosti okolitého územia, ktoré môžu pozitívne ovplyvňovať aj rozvoj sídelných štruktúr Slovenska, patria najmä:

- formujúca sa a perspektívne vysoko preferovaná európska urbanizačná os sledujúca v zásade tok Dunaja v smere Stuttgart – Ulm – Mníchov – Salzburg/Linz – Viedeň/Bratislava – Budapešť – Belehrad,
- existencia vysokej koncentrácie obyvateľstva a ostatných aktivít v aglomeráciách celoeurópskeho významu, ktorými sú viedenská, budapeštianska aglomerácia a katowická sídelná aglomerácia (resp. katowicko–ostravská aglomerácia);
- severo–južný sídelný pás mestských regiónov a aglomerácií na Morave pozdĺž západných hraníc Slovenska (Katowice) – Ostrava – Píerov – Olomouc – Zlín – Brno – Břeclav – (Wien),
- dominantnosť košicko–prešovskej aglomerácie v „karpatskom regióne“ v juhovýchodnej časti Poľskej a východnej časti Maďarskej republiky a Zakarpatskej Ukrajiny.

Popri týchto dominantných medzinárodných sídelných podmienok, budú pre ďalší rozvoj osídlenia a sídelných štruktúr Slovenska dôležité prihraničné sídelné lokality a oblasti, ktoré budú mať najvyššie predpoklady pre budúcu cezhraničnú spoluprácu.

Komunikačné danosti súčasnej i uvažovanej európskej dopravnej siete budú ovplyvňovať ďalší rozvoj sídelných štruktúr na Slovensku predovšetkým v koridoroch, ktoré boli už odsúhlasené na medzinárodnej úrovni ako multimodálne koridory, resp. doplnkové trasy európskeho významu, ktoré prechádzajú cez územie Slovenska alebo ležia v jeho tesnej blízkosti a budú mať vplyv na rozvoj prihraničných oblastí SR. Ide predovšetkým o tieto prepojenia:

- koridory európskej multimodálnej siete TEN-T ležiace mimo územia SR, avšak v jej tesnej blízkosti s vplyvom najmä na rozvoj prihraničných oblastí SR:
  - III: Berlín – Wrocław – Kraków – Ľvov – Kijev a
  - V: Terst – Ljubljana – Budapešť – Užhorod – Ľvov,
- koridory európskej multimodálnej siete TEN-T, ktoré sú v dotyku, resp. prechádzajú územím Slovenska:
  - VII: rieka Dunaj,
  - VI: Gdaňsk – Poznaň/Lodž – Žilina,
  - Va: Bratislava – Žilina – Košice – Užhorod,
  - IV: Berlín/Norimberk – Praha – Bratislava – Budapešť – Istanbul.

Prepojenia európskeho významu, ktoré by malo Slovensko propagovať a podporovať predovšetkým v záujme vlastného rozvoja sú:

- severo–južné prepojenie východným Slovenskom od severských a pobaltských štátov smerom na Balkán (dopravný koridor Via Carpatia),
- prepojenie z Považia pokračujúce cez Maďarskú republiku smerom k prístavom Terst a Rijeka, resp. smerom na Slovinsko a Chorvátsko,
- prepojenie západo–východné južnej časti Slovenska, zachytávajúce diagonálne prepojenie naprieč Európou (od juhozápadnej Európy po severovýchodnú Európu).
- západo–východné prepojenie ako stredná os prepájajúca súčasné koridory TEN-T v smere Norimberk/Drážďany – Praha – Olomouc – Púchov – Žilina – Košice –

hranica s Ukrajinou.

1.2. Osídlenie na území Slovenska

1.2.1. Stav osídlenia na území Slovenska

Vo vývoji osídlenia Slovenska, ktoré sa vyvíjalo kontinuálne niekoľko storočí (až tisícročie) a ktoré tvorí stabilný priestorový systém s dlhodobými informačnými cyklami, možno za relatívne krátku dobu posledných 50-tich rokov 20. storočia konštatovať dosť značné dôsledky spoločensko-ekonomických zmien.

Obdobie po 2. svetovej vojne je v osídlení Slovenska charakteristické prudkým rozvojom urbanizácie ako priestorových súvislostí rozvoja industrializácie. Urbanizačný proces bol riadený v súlade s princípmi strediskovej sústavy osídlenia. Na základe toho sa cieľavedome vyformovali stredne veľké mestá (20 až 50 tis. obyvateľov) rozložené rovnomerne po celom území Slovenska. Podporil sa rozvoj väčších miest (s obyvateľmi nad 50 tis.), ktoré sa v zásade vyformovali do terciárnych centier s nadregionálnou pôsobnosťou obsluhy. Z toho štyri mestá sa rozvinuli do veľkosti takmer stotisíc obyvateľov Prešov, Nitra, Žilina a Banská Bystrica. Mestá s obyvateľmi nad 100 tis. sa vyformovali len dve – Bratislava ako hlavné mesto Slovenska a Košice.

V poslednom desaťročí 20. storočia nastali vo vývoji spoločnosti také dramatické zmeny, ktoré sa postupne odrážajú aj na vývoji osídlenia Slovenska. Tieto zmeny sa prejavujú ako vo vývoji a výstavbe jednotlivých obcí, tak vo vývoji vzťahov medzi jednotlivými obcami.

Vývoj osídlenia je možné demonštrovať na vývoji obyvateľstva podľa jednotlivých veľkostných skupín obcí. Vo vývoji obyvateľstva je možné na území Slovenska sledovať v období po roku 1990 niektoré významné zmeny. Prvou je otázka radikálnej zmeny jeho prirodzeného pohybu. Druhou je otázka migrácie a pohybu obyvateľstva v priestore. Obidva aspekty majú dôležitý význam v pozorovaní vývoja urbanizácie na Slovensku.

V predchádzajúcom období najviac rástli mestá s viac ako 50 000 obyvateľmi. Pri týchto sa aj najviac prejavovali polarizačné a aglomerizačné účinky. Na Slovensku je takýchto miest spolu 11.

Vývoj urbanizácie sa v poslednom desaťročí značne zmenil. Silne poklesli dovtedajšie tendencie jednoznačnej koncentrácie obyvateľstva do vybraných centier. Vývoj urbanizácie sa prejavuje viacej formou koncentrovanej dekoncentrácie a možno hovoriť aj o určitých suburbanizačných tendenciách.

1.2.2. Osídlenie ako kultúrne dedičstvo

Súčasný stav štruktúry osídlenia Slovenska je odrazom vzniku a vývoja sídelného systému Slovenska, ktorý vychádza zo základnej sídelnej štruktúry predchádzajúcich historických období, najmä však z jej základu z 12. – 14. storočia. Počet a charakter dokladajú historické a štatistické údaje najmä zo 16. – 18. storočia v nadväznosti na archeologické nálezy. V 18. storočí základnú štruktúru určovalo 3 588 sídiel s 24 slobodnými kráľovskými mestami, ďalšími 195 mestami i mestečkami a 3 369 dedinami i osadami. V roku 1873 to bolo už 3 646 sídiel s 25 slobodnými kráľovskými mestami, 192 mestami i mestečkami a 3 394 dedinami i osadami. Táto štruktúra osídlenia sa musí z hľadiska hodnotenia jej významu považovať za rozhodujúcu,

pretože ňou sa uzatvorilo základné vymedzenie sídelnej štruktúry Slovenska v nadväznosti na ich význam ako:

- centrá historické a súčasné,
- župné – krajské,
- magistrátne, služnovské – okresné,
- sídla s príslušnými katastrami, ktoré sú od 18.–19. storočia postupne kartograficky zameriavané s presným rozlíšením a označením ich stavebného fondu v nadväznosti na jeho majetkovo – právne vzťahy.

Tento sídelný systém s jeho postupným dokumentovaním v historických katastrálnych mapách väčšinou v mierke 1 : 2880 pretrval pomerne kontinuálne až do polovice 20. storočia. Práve v tejto štruktúre osídlenia sú zachované historické stopy hmotnej časti kultúrneho dedičstva spolu s priamymi väzbami na súčasné centrálna a ťažiskové sídla – mestá.

Zmenou spoločensko-ekonomických podmienok po roku 1948 sa začala meniť štruktúra osídlenia a porovnaním medzi sídelnou štruktúrou z konca 19. storočia a z 80 až 90-tich rokov 20. storočia je rozdiel 977 až 763 obcí. Tieto sídla však vo väčšine nezanikli, ale stali sa miestnymi časťami vyšších sídelných útvarov, hoci v minulosti boli samostatnými mestami, alebo významnými cirkevnými centrami (Liptovská Mara a Spišská Kapitula, ktorá dlhodobo nebola ani miestnou časťou). Majetkovo – právne vzťahy z pred rokov 1940 – 1948 sa po roku 1989 znovu uplatňujú a nadobúdajú nový význam, ktorý sa už prejavuje v štruktúre jednotlivých sídiel – osamostatňovanie miest a obcí, ale aj uplatňovanie rôznych reštitučných nárokov.

Základná sídelná štruktúra je okrem socio-ekonomických a iných hodnôt a vzťahov aj nositeľom kultúrno-historických hodnôt a vplyvov vytvorených predchádzajúcimi generáciami bez ohľadu na dobu a miesto ich vzniku. Takmer v každom sídle sa nachádza hmotná súčasť kultúrneho dedičstva – jeho potenciál, ktorý je v zmysle zákona o pamiatkovom fonde nechránený, alebo iné stopy historických štruktúr zachovaných ako nad terénom, ale najmä pod terénom. Pritom za tento potenciál sa považuje hmotná stavebná štruktúra ohraničená dobou do 1. polovice 20. storočia. V jednotlivých regiónoch je význam kultúrneho dedičstva odstupňovaný nasledovne:

celoštátny a medzinárodný, ktorými sú:

- Bratislava hlavné mesto,
- lokality zapísané v Zozname svetového dedičstva UNESCO – Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia, Spišský hrad a pamiatky okolia s historickým jadrom mesta Levoča s dielom Majstra Pavla, rezervácia ľudovej architektúry Vikolíneč, historické jadro mesta Bardejov a židovské suburbium, drevené kostoly slovenskej časti Karpatského oblúka,
- lokality vytypované na zápis do zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva (Tentative List) – Limes Romanus (rímske antické pamiatky na strednom Dunaji), pevnostný systém na sútoku Dunaja a Váhu v Komárne – Komárom, pamätník Chatama Sofera v Bratislave, Tokajská vinohradnícka oblasť (súbor vinohradníckych pivníc), koncepcia šošovkovitého historického jadra Košíc, gemerské a abovské kostoly so stredovekými nástennými maľbami, pamiatky Veľkej Moravy (za slovenskú stranu kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch),

nadregionálny a celoštátny, ktorými sú:

- mestá a obce, v ktorých sa nachádzajú pamiatkové rezervácie alebo významné národné kultúrne pamiatky, ako aj ich ochranné pásma, vrátane významných archeologických nálezísk a archeologických nálezov v nadväznosti na zbierkový fond múzeí a galérií,

- územie obcí Zlatá Baňa a Červenica (okr. Prešov), kde sa nachádzajú historické opáľové bane ako jedny z troch svetových nálezísk drahého opálu na svete a Medzilaborce s unikátnou galériou A. Warhola. Tieto lokality majú mimoriadny význam pre Slovensko z kultúrno-historického hľadiska, pričom ich význam a hodnotenie nie je dodnes dostatočne špecifikované, správne identifikované a uplatňované s následným komplexným využívaním v národnom hospodárstve, najmä v rozvoji cestovného ruchu,

regionálny, ktorými sú:

- mestá a obce s pamiatkovými zónami a národnými kultúrnymi pamiatkami, ako aj ich ochrannými pásmami, vrátane významných archeologických nálezísk a archeologických nálezov v nadväznosti na zbierkový fond múzeí a galérií.

Špecifickým znakom historického osídlenia je jeho význam ako:

- základu v štruktúre historického a súčasného osídlenia,
- fondu hmotnej časti kultúrneho dedičstva – ako urbanistické, architektonické, archeologické a ďalšie časti kultúrneho dedičstva s väzbou na využívanú a modelovanú krajinu, ktorú v súlade so súčasnými medzinárodnými trendmi možno definovať ako kultúrnu krajinu. Tento fond predstavuje hmotné i nehmotné hodnoty, hnutelné i nehmotné veci a predmety, jednotlivé objekty, ucelené súbory i komplexy a iné stopy z historických období.

V rámci operatívnych cieľov európskej koncepcie územného rozvoja je stanovená hlavná zásada rozvoja, ktorou je ochrana a zaistenie trvalej starostlivosti o kultúrne dedičstvo. To znamená, že pri definovaní základných cieľov rozvoja sídelnej štruktúry je jednou z hlavných úloh trvalé a dôsledné zabezpečenie:

- starostlivosti o všetky zložky kultúrneho dedičstva, ktorou sa zabezpečí jeho priestorová identifikácia, zlepšovanie stavebno – technického stavu historického stavebného fondu a jeho výtvarných súčastí (pravidelná údržba, obnova a reštaurovanie), so zabezpečením financovania a s jeho následným kvalitným a optimálnym využívaním a prezentáciou.

Dôraz pri uplatňovaní tohto cieľu je potrebné dať na:

- sídelné štruktúry s pamiatkovým fondom (vrátane hnutelných národných kultúrnych pamiatok ako integrálnu súčasť príslušných stavieb), ktoré sú v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stavebno-technickom stave,
- sídelné štruktúry s nevyužívaným pamiatkovým fondom s dôrazom na nehmotné národné kultúrne pamiatky, ktoré sú ponúkané na predaj a prenájom,
- obce, kde sa nachádza pamiatkový fond s dôrazom na nehmotné národné kultúrne pamiatky a hmotný potenciál kultúrneho dedičstva, ktorý nie je v zmysle zákona o pamiatkovom fonde chránený, a v chránených územiach, ktorých obnova dlhodobo stagnuje, alebo sú neudržiavané.

Historický stavebný fond vo vyššie uvedených sídlach sa musí stať súčasťou verejnoprospešných stavieb pri rozvoji na území Slovenska, pretože obnovením tohto fondu sa zachovávajú a zároveň vzniknú kvalitné a netradičné architektonické, stavebné i technické diela, ktoré majú nielen kultúrno-spoločenský význam, ale najmä socioekonomický význam s konkrétnym prínosom v rozvoji daného územia.

Súčasťou osídlenia a jeho vývoja je jeho nedeliteľnou súčasťou ostatná krajina. Táto sa historicky vyformovala v dôsledku rozvoja hospodárskych činností. Symbiózou ľudskej činnosti a prírodných faktorov sa vytvoril charakteristický vzhľad krajiny a krajinný ráz, typický pre jednotlivé pestré geomorfologické útvary slovenskej krajiny. Tieto charakteristické črty krajiny sú tak isto kultúrnym dedičstvom, ktoré je potrebné v ďalšom rozvoji akceptovať, chrániť a ďalej kultivovať. V súlade

s Európskym dohovorom o krajine, ktorú prijala aj Slovenská republika, je žiaduce vypracovať jednotnou metodikou regionalizáciu charakteristického vzhľadu krajiny na jednotlivých hierarchických úrovniach s odporúčaniami pre realizáciu opatrení pre jej ochranu a manažment v kontexte etnografických regionálnych celkov.

1.3. Sídlné systémy

Sídlné systémy vytvárajú siete ťažísk osídlenia, rozvojových osí, sídelných centier a ostatných sietí mestských a vidieckych sídiel. Spolu vytvárajú sídelnú štruktúru Slovenska.

Pri odporúčaní vytvorenia optimálnej sídelnej štruktúry je potrebné zohľadniť rad činiteľov a vzájomných súvislostí. Ide najmä o:

- medzinárodné dohovory rôznych odvetvových systémov,
- koncepcie a princípy priestorového rozvoja v širších medzinárodných súvislostiach,
- celoštátne odvetvové koncepcie,
- rozvojové princípy, ktoré boli doteraz prijaté,
- zohľadnenie ekonomických, sociálnych a kultúrno – historických podmienok konkrétnych regionálnych celkov.

1.3.1. Centrá osídlenia

V súlade s vývojom spoločnosti, a najmä úrovni produkčných činností, sa historicky z jednotlivých obcí vyvinuli určité typy obcí. Niektoré z nich špecificky zabezpečovali vybrané činnosti aj pre ostatné obce. Popri vytvorení pracoviskových centier osídlenia sa vyvíjali aj obslužné centrá. Sú nositeľmi kvantitatívnej aj kvalitatívnej obsluhy obyvateľstva..

Pre vyhodnotenie centier sa v Koncepcii územného rozvoja 2001 vybrali všetky obce, ktoré na návrh vlády vyhlásila Národná rada SR podľa § 22 ods.1 zákona č.369/90 Zb. o obecnom zriadení ako mestá, ako aj 9 obcí, ktoré majú viac ako 5 000 obyvateľov a nie sú vyhlásené za mestá.

Z dôvodu údajovej nedostatočnosti nie je v súčasnosti možné syntetické komplexné zhodnotenie miest z hľadiska ich zatriedenia do funkčných typov. V návrhu Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 sa preto ako centrá osídlenia vymedzili mestá na základe ich terciárnej obslužnosti, resp. predpokladov vytvorenia kvartérnej obslužnosti.

Terciárne centrá sa vyhodnocovali na základe existencie nasledovných zariadení nadmestského až nadregionálneho charakteru jednotlivých skupín občianskej vybavenosti:

školsťvo (stredné odborné školy, gymnáziá, konzervatórium, vysoké školy a univerzity, detašované pracoviská vysokých škôl a univerzít), zdravotníctvo (polikliniky, všeobecné nemocnice, špeciálne nemocnice, liečebne, prírodné liečivé kúpele, kúpeľná liečba), sociálne veci (domovy sociálnych služieb pre deti, domovy sociálnych služieb pre dospelých, zariadenia pre seniorov, detské domovy a domy osobitného určenia- domy s opatrovateľskou službou), kultúra (profesionálne divadlá, múzeá, registrované galérie, astronomické zariadenia, vedecké knižnice), exekútori, notári, audítori (zariadenia exekútorov, notárov, audítorov), súdy (krajský súd,

okresný súd), obvodné úrady (ObÚ v sídle kraja, sídlo ObÚ, úradovne ObÚ mimo ich sídiel), poisťovne, banky (poisťovne komerčné, komerčné banky, pobočky zahraničných bánk).

Centrá osídlenia ako terciárne centrá

Z pohľadu zabezpečenia potrebnej obsluhy obyvateľov sociálnou infraštruktúrou (predtým občianskou vybavenosťou) iba niektoré obce sú v dostatočnej miere vybavené požadovanými zariadeniami tak, aby mohli poskytovať službu aj obciam v ich širšom zázemí.

V predchádzajúcom období, v období centrálného plánovacieho systému, sa rozmiestnenie zariadení sociálnej (ale aj inej) infraštruktúry riadilo podľa systému strediskovej sústavy osídlenia. Tento princíp vytvoril systém centier, ktorých účinnosť v podstate môže saturovať potreby obyvateľov aj v súčasnosti.

Zotrvačnosť pôsobenia vytvorených centier je vysoká. V nových hospodárskych a sociálnych podmienkach súčasnosti nejde o otázku „prerozdelenia“ obslužných centier v území, ako o ich zhodnotenie a posúdenie ich účinkov pre podporu územného rozvoja.

Na základe vyhodnotenia jednotlivých skupín zariadení sociálnej infraštruktúry nadmestského až nadregionálneho charakteru sa vytvorili skupiny obcí, ktoré naznačujú úroveň služby ako pre vlastné mesto, tak pre jeho zázemie.

Ako jednoznačné centrum najvyššieho významu mimo všetkých skupín centier pôsobí mesto Bratislava. Je to ako z dôvodu funkcie hlavného mesta, tak aj na základe jeho historického vývoja, keď sa na jeho území koncentrovali najvýznamnejšie vzdelávacie, výskumné, zdravotné, finančné, kultúrne a ostatné obslužné zariadenia celoštátneho významu. Bratislava je jednoznačným centrom medzinárodného a v prepojení na viedenskú aglomeráciu až európskeho významu.

S odstupom má dominantné postavenie v osídlení Slovenska druhé najvýznamnejšie centrum mesto Košice. Toto centrum je tak isto zaradené mimo ostatné skupiny centier s dominantným medzinárodným postavením.

Orientačne možno vybrané obce podľa zastúpenia vybraných druhov zariadení sociálnej infraštruktúry zoskupiť na národnej úrovni do piatich skupín (obce sú zoradené podľa abecedy):

Do **prvej skupiny** je možné zaradiť obce, ktoré sú rozlíšiteľné v dvoch podskupinách.

- V prvej podskupine sa nachádza šesť najväčších miest, ktoré plnia aj funkciu krajských miest. Túto funkciu plnili aj v období do reorganizácie štátnej správy v šesťdesiatych rokoch. Ide o nasledovné mestá medzinárodného a celoštátneho významu:
  - Banská Bystrica
  - Nitra
  - Prešov
  - Žilina
  - Trenčín
  - Trnava
- V druhej podskupine sú mestá s počtom 40 tis. až 70 tis. obyvateľov, ku ktorým patria aj najväčšie súčasné okresné mestá. Tieto mestá možno charakterizovať aj ako centrá celoštátneho významu. Sú to:
  - Martin
  - Poprad

- Nové Zámky
- Zvolen
- K týmto centráм je možno priradiť súmestie Prievidza – Bojnice, ktoré sa svojimi špecifickými sociálnymi zariadeniami vzájomne dopĺňajú, ako aj súmestie Martin – Vrútky.

Do **druhej skupiny** je možné zaradiť obce, ktoré sú tak isto rozlíšiteľné v dvoch podskupinách, nasledovne (obce sú zoradené podľa abecedy):

- Prvú podskupinu tvoria mestá, ktoré sú všetky sídlami súčasných okresov a ich veľkosť sa pohybuje v rozmedzí 25 tis. až 50 tis. obyvateľov. Sú to mestá, ktoré sú v zásade nadregionálneho až celoštátneho významu, často podporené špecifickými funkciami medzinárodného významu:
  - Bardejov
  - Dunajská Streda
  - Komárno
  - Liptovský Mikuláš
  - Michalovce
  - Piešťany
  - Spišská Nová Ves
  - Trebišov
  - Ružomberok
  - Čadca
  - Humenné
  - Levice
  - Lučenec
  - Považská Bystrica
  - Prievidza
  - Topoľčany
  - Rimavská Sobota
- Druhú podskupinu tvoria tak isto všetko obce, ktoré sú sídlami súčasných okresov s veľkosťou v rozmedzí 20 tis. až 30 tis. obyvateľov. V zásade ide o mestá nadregionálneho významu:
  - Brezno
  - Galanta
  - Nové Mesto nad Váhom
  - Púchov
  - Senica
  - Žiar nad Hronom
  - Dolný Kubín
  - Kežmarok
  - Pezinok
  - Rožňava
  - Vranov nad Topľou

Do **tretej skupiny** sú zaradené mestá v dvoch podskupinách, nasledovne (obce sú zoradené podľa abecedy):

- Prvá podskupina je tvorená mestami ktoré sú sídlami súčasných okresov (okrem Dubníč) a možno ich tiež charakterizovať ako centrá regionálneho až nadregionálneho významu s veľkosťou v rozmedzí 12 tis. až 25 tis. obyvateľov:
  - Bánovce nad Bebravou
  - Detva
  - Dubnica/V+N. Dubnica
  - Hlohovec+Leopoldov
  - Levoča
  - Myjava
  - Senec
  - Snina
  - Svidník
  - Veľký Krtíš+Modrý Kameň
  - Banská Štiavnica
  - Dubnica nad Váhom
  - Hlohovec
  - Kysucké Nové Mesto
  - Malacky
  - Partizánske
  - Skalica
  - Stará Ľubovňa
  - Šaľa
- V druhej podskupine sa už začínajú prejavovať špecifické podmienky jednotlivých miest, čo je následne zrejmé aj v ostatných skupinách. Asi 40 % obcí sú sídlami súčasných okresov. Mestá tejto podskupiny možno vnímať ako centrá regionálneho významu s tým, že niektoré zabezpečujú niektoré špecifické funkcie až celoštátneho, resp. medzinárodného vyplývajúce z ich špecifických daností.

Ide o mestá:

• Bojnice	• Bytča
• Filákov	• Gelnica
• Handlová	• Hnúšťa
• Holíč	• Ilava
• Kolárovo	• Kráľovský Chlmec
• Kremnica	• Krupina
• Liptovský Hrádok	• Medzilaborce
• Modra	• Moldava nad Bodvou
• Námestovo	• Nová Baňa
• Rajec	• Revúca
• Sabinov	• Sečovce
• Sered'	• Stropkov
• Svit	• Šahy
• Šamorín	• Štúrovo
• Šurany	• Trstená
• Turčianske Teplice	• Tvrdosín
• Veľký Krtíš	• Veľký Meder
• Vráble	• Vysoké Tatry
• Zlaté Moravce	

Do **štvrtej skupiny** sú zaradené nasledovné obce podľa abecedy bez ďalšieho členenia, ktoré v zásade plnia funkciu regionálneho významu:

• Dobšiná	• Dudince
• Giraltovce	• Hriňová
• Hurbanovo	• Krompachy
• Lipany	• Nová Dubnica
• Poltár	• Rajecké Teplice
• Sobrance	• Spišská Belá
• Spišské Podhradie	• Stará Turá
• Stupava	• Tisovec
• Tornaľa	• Trenčianske Teplice
• Turzovka	• Veľké Kapušany
• Vrútky	• Žarnovica
• Želiezovce	

Do **piatej skupiny** sú zaradené nasledovné obce, ktoré v zásade plnia funkciu subregionálneho významu:

• Beluša	• Brezová pod Bradlom
• Čierna nad Tisou	• Dvory nad Žitavou
• Gbely	• Hanušovce nad Topľou
• Jelšava	• Krásno nad Kysucou
• Leopoldov	• Medzev
• Modrý Kameň	• Nemšová
• Nováky	• Oščadnica
• Podolíne	• Sládkovičovo
• Sliač	• Smežany
• Spišská Stará Ves	• Strážske
• Svätý Jur	• Šaštín – Stráže
• Tlmače	• Veľký Šariš
• Vrbové	

- V štvrtej a piatej skupine sa nachádzajú obce s počtom obyvateľov do 12 tis. V

štvrtej sú zostávajúce štyri okresné mestá.

Centrá osídlenia ako kvartérne centrá

Najvýznamnejšie centrá, ktoré sú v súčasnosti aj najväčšími v Slovenskej republike, majú zo všetkých aj najväčšie zastúpenie zariadení, ktoré plnia aj funkcie tzv. kvartérnych aktivít. Ide predovšetkým o zariadenia vysokých škôl a výskumných ústavov. Z tohto pohľadu je možné vyvodzovať, že tieto mestá majú aj najväčší predpoklad v budúcnosti plniť funkciu kvartérnych centier. Najväčšie zastúpenie výskumných ústavov a vysokých škôl má mesto Bratislava. V podiele a počte vysokých škôl vyjadrených počtom študentov a fakúlt nasledujú mestá Košice, Nitra, Banská Bystrica, Žilina, Prešov, Trnava, Zvolen, Trenčín, Ružomberok a Liptovský Mikuláš (kde sa nachádza špecifické vysoké školstvo).

Pre vytvorenie nových kvartérnych centier majú najväčšie predpoklady aglomerácie, v ktorých sa nachádzajú nielen najväčšie vysoké školy čo do počtu študentov, ale aj čo do počtu fakúlt. V tomto smere jednoznačne je najvýznamnejšia a perspektívna bratislavsko-trnavsko-nitrianska aglomerácia, v ktorej sa nachádza takmer 46 % všetkých fakúlt na slovenských vysokých školách (109 fakúlt v SR v šk. roku 2005/2006), ktoré navštevuje okolo 53 % všetkých študentov na Slovensku (179 355 vysokoškolských študentov v SR). Následne za tým je Košicko-prešovská aglomerácia, v ktorej sa nachádza asi 23 % fakúlt a 18 % študentov vysokých škôl Slovenska. V Banskobystricko-zvolenskej aglomerácii to je necelých 13 % fakúlt a takmer 12 % študentov a v Žilinsko-martinskej aglomerácii cez 7 % fakúlt a rovnako študentov vysokých škôl Slovenska. Dá sa povedať, že uvedené štyri aglomerácie majú najväčšie predpoklady k tomu, aby sa na ich území rozvíjali kvartérne aktivity rôzneho druhu a významu, ktoré môžu mať celoštátny až medzinárodný význam.

Predpokladané a odporúčané trendy vývoja centier osídlenia

Pre budúci rozvoj centier, resp. orientáciu podpory štátnych alebo iných orgánov pre rozvoj vybraných centier, sa na základe ich priestorovej účinnosti, súčasnej úrovne obsluhy jednotlivých priestorov, možných a želaných cieľov rozvoja sídiel a sídelných štruktúr v celoštátnych a medzinárodných súvislostiach dajú vyjadriť nasledovné odporúčania:

V ďalšom vývojovom období sa musia všetky centrá, predovšetkým však centrá s vyššou vybavenosťou a plošnou účinnosťou, orientovať nielen na dobudovanie tradičnej obslužnej infraštruktúry, ale aj na vytvorenie podmienok a možností pre poskytovanie služieb adekvátnych novým požiadavkám vychádzajúcich z trendov rozvoja tzv. informačnej spoločnosti. Znamená to nájsť adekvátnu koncepciu poskytovania služieb v nových systémových a organizačných súvislostiach.

Z pohľadu krátkodobějších vývojových trendov je potrebné, aby sa jednotlivé mestá vedeli prispôbiť, resp. aby vedeli optimálne ovplyvniť, očakávané a už prejavujúce sa „tlaky“ veľkých obchodných sietí, ktorých výstavba veľkoplošných obchodných zariadení, často mimo zastavaného územia obcí, bude mať vplyv ako na organizáciu a štruktúru predajnej siete v konkrétnom meste, ale bude mať aj ďalekosiahle priestorové vplyvy na rozvoj jadrej aj ostatnej časti miest.

Z hľadiska priestorového rozmiestnenia a účinnosti centier je možno vyjadriť nasledovné odporúčania z pohľadu celoštátnych a nadregionálnych súvislostí rozvoja centier a z pohľadu medzinárodných súvislostí rozvoja centier.

Celoštátne a nadregionálne súvislosti rozvoja centier

V oblasti stredného južného Slovenska, by sa v záujme vyváženého sídelného rozvoja mal podporovať vznik vyššieho centra s celoštátnou pôsobnosťou. Vhodné podmienky z pohľadu polohových a súčasných vývojových trendov pre vznik takéhoto centra sú v Lučenci, ktoré leží na súčasných aj predpokladaných celoštátnych a medzinárodných dopravných trasách a má vhodné prepojenie ako na centrá v strede Slovenska, tak aj v smere na Maďarsko (Salgótarján). Tak isto je žiaduce posilniť a podporiť rozvoj miest Rimavská Sobota, Rožňava, Veľký Krtíš, Šahy a Želiezovce, resp. Štúrovo v smere vzniku a rozvoja centier s nadregionálnou a regionálnou pôsobnosťou.

V oblasti východného Slovenska, treba venovať pozornosť rozvoju centier v Zemplínskej oblasti. Na základe trendov vývoja, ako aj vývoja medzinárodných regionálnych štruktúr (Karpatský euroregión), je v Zemplínskej oblasti žiaduce vytvoriť voči centráм Košice a Prešov adekvátne centrum celoštátneho významu. Najvhodnejšie predpoklady pre rozvoj takéhoto centra sú v meste Michalovce.

V oblasti severného východného Slovenska je vytvoreným centrom mesto Bardejov, ktorého kúpele a historické pozadie mesta majú už v súčasnosti medzinárodný význam. V záujme rozvoja celého sídelného pásu je žiaduce toto mesto podporovať tak, aby tu vzniklo komplexné centrum celoštátneho významu. V smere na Poprad by úlohu centra nadregionálneho významu malo prevziať mesto Stará Ľubovňa.

V oblasti stredného severného Slovenska v súvislosti s nepriaznivou dostupnosťou do existujúcich nadradených centier (Žiliny a Prešova) a taktiež v záujme podpory ďalšieho sídelného rozvoja, je žiaduce v tejto oblasti taktiež podporiť vytvorenie plnohodnotného celoštátneho centra. Z polohových faktorov a predpokladov dostupnosti centra je možné odporúčať rozvíjať takéto centrum v Poprade, Liptovskom Mikuláši alebo v Ružomberku (resp. v oboch mestách tak, aby vytvorili jeden celok potrebnej funkčnej komplexity), resp. aj v meste Spišská Nová Ves. Lepšie „východiskové podmienky“ sa v súčasnosti ukazujú v meste Poprad. V každom prípade však treba v mestách Liptovský Mikuláš a Ružomberok podporovať rozvoj aktivít a zariadení nadregionálneho významu, tak ako aj v meste Spišská Nová Ves. Špecifické postavenie najsevernejších oblastí Slovenska – okresy Čadca, Námestovo a Tvrdošín, si tak isto vyžadujú pozornosť v podpore vytvorenia príslušného centra, ktoré by plnilo funkciu iniciátora a stabilizátora rozvoja týchto území okresov.

Osobitnú pozornosť je potrebné venovať v ďalšom vývoji centru Prievidza – Bojnice, a to v dôsledku očakávaných a potrebných zmien v hospodárskej základni celej oblasti.

Podporovať dotvorenie do plnohodnotných centier celoštátneho významu je potrebné v oblasti stredného a dolného Považia. Najlepšie podmienky pre to majú centrá Trenčín a Trnava.

V oblasti Záhoria je vhodné podporovať rozvoj centier tak, aby tam vzniklo aspoň jedno nadregionálne centrum, ktoré by plnilo aj úlohu rovnovážneho centra voči najbližším centráм v zahraničí. Vhodné pre takéto centrum je mesto Senica, resp. Malacky. Centrá Skalica a Holíč v dôsledku ich predchádzajúce spoločného vývoja s centrami na moravskej strane, by mali aj naďalej tvoriť rovnováhu voči týmto centráм a spolu s nimi aj tvoriť základ cezhraničnej aglomerácie.

V oblasti západného južného Slovenska sú dve významné centrá – Nové Zámky a Komárno. V súvislosti s rozvojom celej tejto južnej oblasti je žiaduce, aby sa tu vytvorilo centrum s nadregionálnou až celoštátnou pôsobnosťou. Najvhodnejšie predpoklady má mesto Nové Zámky, ktoré leží na osi transeurópskej železničnej trasy a uvažovaného medzinárodného severo-južného prepojenia, ako aj južného

cestného ťahu. Obe mestá môžu zohrať veľmi dôležitú úlohu aj pri koordinovanej vzájomnej spolupráci v ponuke centrálnych obslužných funkcií.

Medzinárodné súvislosti rozvoja centier

V čase nastupujúcej globalizácie a internacionalizácie ekonomiky, ako aj značnej časti ostatného spoločenského života, budú všetky obce, všetky centrá dotknuté otázkami medzinárodných vzťahov a súvislostí. Miera ich zapojenia sa do aktívnej medzinárodnej spolupráce bude vychádzať z miery ich vlastnej aktivity. V určitej miere budú spočiatku zohrávať svoju úlohu aj polohové faktory. Váha týchto faktorov sa však bude postupom času znižovať (v dôsledku minimálnych vzdialeností v slovenských sídelných podmienkach, ako aj v dôsledku medzinárodných organizačných štruktúr – vid'. už v súčasnosti vymedzené euroregióny na Slovensku).

Dôležitú úlohu v medzinárodných súvislostiach budú zohrávať najvýznamnejšie centrá na Slovensku a s nimi aj ich aglomerácie.

V oblasti východného Slovenska by sa mali podporovať centrá Košice a Prešov v záujme vytvorenia centrálneho priestoru pre celý Karpatský euroregión. V súčasnosti sú tieto centrá a ich aglomerácia z hľadiska obslužného a technického vybavenia a z hľadiska polohového potenciálu prakticky v bezkonkurenčnej polohe. V záujme presadenia týchto ambícií je žiaduce systematicky podporovať ich obslužnú a technickú vybavenosť v smere cezhraničnej a medzinárodnej pôsobnosti.

V oblasti stredného Slovenska je možné odporučiť polycentrický systém/pás centier medzinárodného významu naprieč v severo-južnom smere. Ide o centrá Žilina, Martin, Banská Bystrica a Zvolen. Tieto by mali do celoštátnej a až medzinárodnej spolupráce zapojiť aj centrum v južnej oblasti stredného Slovenska. Najvhodnejšie sa to javí pri meste Lučenec. Vytvorila by sa tak medzinárodná sídelná os Katovice – Žilina – Martin – Banská Bystrica – Zvolen – Lučenec – Salgótarján – Budapešť. Vytvorením sídelnej spolupráce medzi dvojicami miest – Žilina a Martin, Banská Bystrica a Zvolen a nakoniec aj spoluprácu medzi všetkými štyrmi centrami, so zapojením Lučenca, je možné vytvoriť polycentrický systém, ktorý bude môcť vytvoriť konkurencieschopné podmienky celoeurópskym aglomeráciám Katovickej a Budapešťianskej.

V oblasti západného Slovenska už v súčasnosti v slovenských podmienkach dominuje mesto Bratislava. Výhodná poloha tohto mesta voči európskym centram a ich aglomeráciám (Viedeň a Budapešť), jeho vhodné možnosti napojenia na transeurópske dopravné siete, kultúrne, historické a vzdelanostné pozadie, predurčujú toto centrum na úlohu tzv. „gateway“ pre celé územie Slovenska, ako aj pre ďalšie územie v smere na východ. Popri tomto centre majú adekvátne rozvojové možnosti v medzinárodných súvislostiach najmä centrá Trnava a Nitra, ako aj ostatné súčasné centrá nadregionálneho a regionálneho významu.

1.3.2. Ťažiská osídlenia

Východisková situácia

Ťažiská osídlenia predstavujú sídelné systémy, ktoré zahŕňujú od aglomerovaných sústav osídlenia až po sídelné zoskupenia založených na jednoduchých sídelných vzťahoch na princípe polarizačných účinkoch centier.

Rozvoj funkčných aglomerovaných sústav je nosným princípom aj v zabezpečovaní konkurencieschopnosti jednotlivých regiónov medzi sebou a to i v medzinárodnom meradle. V medzinárodných koncepcných materiáloch sa prikladá značný význam podpore rozvoja polycentrických sídelných sústav, pričom ide aj o vytváranie

polycentrických funkčných aglomerácií. Podobne sa prikladá význam aj vytváraniu sídelných a aglomeračných sietí, pomocou ktorých sa dá podporovať rovnomerný a vyvážený rozvoj územia štátov a územia Európy. V prijatej Európskej priestorovej koncepcii (European Spatial Development Perspective – ESDP) je princíp polycentrického modelu rozvoja tým, ktorý má zabrániť prehlbovaniu disparít medzi jednotlivými regiónmi, ale najmä medzi jadrovým (najrozvinutejším a najbohatším) územím Európskej únie a okrajovými územiami, ako aj asociovanými krajinami.

V rámci slovenských podmienok (veľkosť územia, množstvo obyvateľov, ekonomická sila a pod.) je tak isto pre priestorový rozvoj prijateľný model decentralizácie do regiónov. V záujme rozvoja konkurencieschopnosti regiónov, je však v rámci slovenských podmienok obzvlášť potrebné model decentralizácie uplatňovať v smere vytvárania efektívne fungujúcich a funkčne komplexných aglomerácií – ťažísk osídlenia. Ťažiská osídlenia by tak mali plniť funkciu akýchsi akceleratorov všeobecného rozvoja. Ťažiská osídlenia by sa mali rozvíjať na základe partnerských vzťahov medzi jednotlivými mestami, ako aj medzi mestami a ich zázemím – vidieckym priestorom.

Cieľom územnoplánovacej politiky preto je zachovať a ďalej rozvíjať relatívne rovnomerne založenú sieť stredne veľkých miest ako polycentrický systém osídlenia. Tieto mestá súčasne podporovať v smere rozvoja sídelných zoskupení – ťažísk osídlenia, ako ich jadrá alebo súčasť ťažísk osídlenia.

Pri vytváraní polycentrických systémov – sietí miest a aglomerácií, sledovať vytváranie vyššej funkčnej komplexity regionálnych celkov. Princíp vytvárania polycentrických systémov v záujme zvyšovania komplexity je potrebné uplatňovať aj v cezhraničnom a medzinárodnom meradle.

Vymedzenie ťažísk osídlenia

V sídelnej sieti Slovenska sa navrhuje podporovať vytváranie ťažísk osídlenia v niekoľkých úrovniach.

Najviac sú rozvinuté sídelné a aglomeračné väzby okolo najväčších miest, ktoré sú v súčasnosti aj administratívnymi centrami krajov. Okolo týchto miest sa vytvárajú priestory sídiel – pásma. V pásmach intenzita väzieb postupne graduje k najväčším mestám. Pri sídlach v najtesnejšom a priamom dotyku s územiami najväčších miest (jadier ťažísk osídlenia) sú pozorovateľné suburbanizačné a decentralizačné efekty. Vytvára sa tak úplný, alebo čiastočný „prstenec“ obcí, ktoré tvoria spolu s jadrovým mestom – jadrové pásmo. V nadväznosti na toto územie sa nachádzajú obce, pri ktorých je sledovateľná vysoká intenzita väzieb na jadro ťažiska osídlenia, resp. pri polycentrických ťažiskách osídlenia, na ich jadrá. Vytvára sa tak druhé pásmo – prímestské pásmo. Naň nadväzuje – okrajové pásmo, v ktorom sú sledovateľné väzby na jadro (jadrá) ťažiska osídlenia predovšetkým v intenzite dochádzky za prácou, alebo ich vzťah je sprostredkovaný cez menšie mestá tvoriace polycentrický systém ťažiska osídlenia. Územné vymedzenie týchto pásiem však nie je stabilné a statické. Ide o isté v čase premenlivé (pulzujúce) územia. Závisí to na rozvoji aktivít v jednotlivých pásmach a na rozvoji „sily“ vlastného jadra (jadier) ťažiska osídlenia. Ťažiská osídlenia, ktoré sú tvorené takýmto aglomerovanými sústavami sídiel, sú zaradené do prvej úrovne. Na základe vymedzenia týchto aglomerácií – ťažísk osídlenia prvej úrovne možno konštatovať, že asi 24 % z celkového počtu obyvateľov Slovenska žije v jadrových mestách týchto ťažísk osídlenia, asi 27 % v jadrách a jadrových územiach a asi 35 % v jadrách, jadrových územiach a prímestskom pásme. Vo vymedzených ťažiskách osídlenia prvej úrovne žije celkom asi 50 % obyvateľov Slovenska.

Ťažiská osídlenia prvej úrovne

V rámci ťažísk prvej úrovne možno na základe ich diferencií a špecifík rozlíšiť niekoľko skupín aglomerácií.

Samostatnú skupinu tvorí

- bratislavsko-trnavské ťažisko osídlenia, ktoré je na slovenské pomery v súčasnosti najrozvinutejšou aglomeráciou.

Do druhej skupiny je zaradené

- košicko-prešovské ťažisko osídlenia, ktoré je tak isto tvorené intenzívnymi aglomeračnými väzbami sídiel medzi dvoma jadrami tvorenými druhými najväčšími mestami Slovenska, pričom však svojou veľkosťou a ďalšími rozvojovými možnosťami nedosiahne intenzitu a veľkosť bratislavsko-trnavského ťažiska osídlenia.

Tretiu skupinu tvoria ťažiská osídlenia (v abecednom poradí)

- banskobystricko-zvolenské a
- žilinsko-martinské,

ktoré sú vytvorené okolo bipolárnych jadier, ktoré predstavujú centrá osídlenia najvyššieho významu.

Štvrtá skupina je tvorená (v abecednom poradí)

- nitrianskym ťažiskom osídlenia a
- trenčianskym ťažiskom osídlenia.

Ide o aglomerácie s monocentrickým výrazným jadrom, v zázemí ktorých sú stredne veľké a menšie mestá.

Špecifické postavenie má nitrianske ťažisko osídlenia, pri ktorom sa prejavujú pri značnej časti jeho sídiel, a to aj pri jadrovom meste, silné aglomeračné tendencie v smere na Bratislavu, čo dáva predpoklad, že v dohľadnom čase je možné hovoriť o

- bratislavsko-trnavsko-nitrianskom ťažisku osídlenia.

Ťažiská osídlenia druhej úrovne

V druhej úrovni sú zaradené ťažiská osídlenia, ktoré sú tvorené okolo stredne veľkých miest (v zásade okolo centier druhej skupiny – vid'. kapitolu Centrá osídlenia), pri ktorých sa v menšej miere prejavujú aglomeračné väzby medzi centrami a voči okolitým obciam prevládajú viac polarizačné (dostredivé) účinky jadier týchto ťažísk osídlenia. Priestory ťažísk osídlenia druhej úrovne sa preto sledovali bez ich vnútorného rozlíšenia. Pre ich priestorové vymedzenie platí podobne poznámka ako u predošlých ťažísk osídlenia – premenlivosť a pružnosť hraníc.

Ťažiskami osídlenia druhej úrovne sú (v abecednom poradí):

- liptovskomikulášsko-ružomersko-dolnokubínske
- lučenecko-rimavskosobotské
- michalovsko-vranovsko-humenské
- novozámocko-komárňanské
- popradsko-spišskonovoveské
- považsko-bystricko-púchovské
- prievidzské.

Ťažiská osídlenia tretej úrovne

Ťažiská osídlenia tretej úrovne sú zložené z dvoch skupín. V prvej skupine ide o ťažiská osídlenia, ktoré sú vytvorené v zásade na základe dostredivých účinkov jadrového mesta, alebo aglomeračných vzťahov medzi malými mestami (spravidla dvojicami) jadrami v menšom rozsahu. Založené sú prevažne na úzko orientovaných pracoviskových vzťahoch z predchádzajúceho vývoja. Prvú skupinu tvoria (v abecednom poradí):

- bánovecko-bebravské a partizánske ťažisko osídlenia
- bardejovské ťažisko osídlenia
- levické ťažisko osídlenia
- rožňavské ťažisko osídlenia
- topoľčianske ťažisko osídlenia
- veľkokrtíšske ťažisko osídlenia
- zlatomoravecké ťažisko osídlenia
- žiarske ťažisko osídlenia.

K druhej skupine ťažísk osídlenia v tejto úrovni sa radia ťažiská osídlenia menšieho rozsahu, pri ktorých sa prejavuje iba dostredivé pôsobenie centra voči svojmu najbližšiemu okoliu. Sú nimi (v abecednom poradí):

- banskoštiavnické ťažisko osídlenia
- gelnické ťažisko osídlenia
- hnúštianske ťažisko osídlenia
- kráľovskochľmecké ťažisko osídlenia
- krompašské ťažisko osídlenia
- medzilaborecké ťažisko osídlenia
- myjavské ťažisko osídlenia
- revúcke ťažisko osídlenia
- senické ťažisko osídlenia
- skalicko-holíčske ťažisko osídlenia
- sninské ťažisko osídlenia
- staroľubovnianske ťažisko osídlenia
- svidnícko-stropkovské ťažisko osídlenia
- šahianske ťažisko osídlenia
- štúrovské ťažisko osídlenia
- tornalianske ťažisko osídlenia
- trebišovské ťažisko osídlenia
- tvrdošínsko-námestovské ťažisko osídlenia
- veľkokapušianske ťažisko osídlenia.

Na základe vymedzenia aj ostatných ťažísk osídlenia sa dá konštatovať, že v ťažiskách osídlenia druhej úrovne žije asi 16 % všetkých obyvateľov Slovenska a v ťažiskách osídlenia tretej úrovne asi 12 %.

Mimo vymedzených ťažísk osídlenia všetkých úrovní žije asi 23 % obyvateľov Slovenska.

Vývojové tendencie a odporúčania

V súlade so skúsenosťami a odporúčaniami, ktoré sú v európskych koncepciách pre priestorový rozvoj je možné vysloviť odporúčania pre rozvoj aglomerácií (ťažiská osídlenia) aj v našich podmienkach. Pri využití aj niektorých zásad z ESDP sa odporúčajú nasledovné prístupy k riešeniu priestorového rozvoja.

- Aby bola aglomerácia akcieschopná a konkurencieschopná a aby mohla prispieť k

uspokojovaniu na trhu práce, musí mať jadrové mesto (mestá) dostatočne silný hospodársky potenciál, hospodársku silu presahujúcu hranice vlastného mesta. Predpokladom pre to je, aby sa v meste nachádzala dostatočne diverzifikovaná ekonomická základňa. Od schopnosti rozvoja miest, závisí aj schopnosť rozvoja vidieka.

- Pre ďalší pozitívny rozvoj ťažísk osídlenia a príslušného vidieckeho priestoru, je potrebné podporovať diverzifikáciu ekonomickej základne miest. Úspech je možno dosiahnuť využitím miestnych daností a špecifik mesta a jeho zázemia.
- Akcieschopná a konkurencieschopná aglomerácia musí pri svojom rozvoji vychádzať zo zabezpečenia vyššej funkčnej komplexity, čo je možné iba v regionálnom kontexte. Zakladá sa na spolupráci jednotlivých miest medzi sebou a úzkom spolužití mesta a jeho vidieckeho zázemia. Ide o vzájomné porozumenie a hľadanie vzájomného dopĺňania sa o špecifiká a funkčné komponenty v záujme racionálneho a optimálneho využívania lokálnych potenciálov.
- Mestá v záujme získania vyššej atraktivity a zabezpečenia vyššej efektívnosti nebudú v budúcnosti schopné vytvoriť dostatočné podmienky pre potenciálnych záujemcov iba v rámci svojho teritória a v rámci svojich teritoriálnych možností. Znamená to, že mestá, medzi sebou sa musia naučiť žiť v tzv. kooperatívnej konkurencii a v spoločnom záujme vedieť pritiahnuť kapitálové zdroje a investície. Musia ponúknuť spoločnú vyššiu funkčnú komplexitu, z ktorej budú nakoniec všetci účastníci profitovať spoločne. V regiónoch kde sa nevytvoria širšie koncipované rozvojové zámery a podmienky, chýbajúce nadmiestne a nadregionálne sieťové štruktúry budú viesť k znižovaniu lokálnej a regionálnej konkurencieschopnosti.
- Využitie lokálnych daností je predpokladom pre vytvorenie atraktívnej a neopakovateľnej ponuky pre rozvoj aktivít v meste a aglomerácii. Medzi takéto základné predpoklady patrí využitie lokálnych kultúrnych a prírodných hodnôt a daností spôsobom eliminujúcim alebo zmierňujúcim nepriaznivé vplyvy na ne. Má to dva efekty. Zvyšuje sa potenciál daného priestoru a vytvárajú sa predpoklady aktívnej ochrany kultúrnych a krajinárskych hodnôt danej lokality.
- Optimálna dostupnosť je podmienkou a predpokladom zvýšenia potenciálu mesta – aglomerácie – ťažiska osídlenia. Rovnako dôležité je súčasne s tým zabezpečiť aj optimálnu a bezkolíznú „vnútornú“ dostupnosť (rýchle a kvalitné prostriedky hromadnej dopravy v rámci miest a regiónov) a vybavenosť ostatnou technickou, obslužnou a sociálnou infraštruktúrou.
- Organizačné predpoklady – decentralizácia verejnej správy je podmienkou optimálneho využitia vnútorných zdrojov regiónov. Pri absencii riadiacich a rozvojových kompetencií jednotlivých regionálnych celkov prichádza k strate funkčnosti čiastkových území, čo vedie k nevyužívaniu lokálnych daností vhodným a optimálnym spôsobom a ich úplnému obchádzaniu.

Popri týchto všeobecných princípoch rozvoja miest a ich ťažísk osídlenia ako impulzných faktorov územného rozvoja pre konkrétne ťažiská osídlenia sa odporúča nasledovné:

Vychádzajúc zo súčasných trendov v demografickom vývoji, vývoji hospodárskych a spoločenských podmienok, ako aj v rozvoji jednotlivých sektorov a odvetví, neočakáva sa na Slovensku vo výhľadovom období Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 radikálny kvantitatívny nárast jednotlivých miest a ťažísk osídlenia tak, ako to bolo na Slovensku v 70-tich a 80-tich rokoch minulého storočia. V ďalšom vývoji sa navrhuje orientovať sa na kvalitatívny rast miest a aglomerácií.

Pre zvýšenie konkurencieschopnosti celého sídelného systému sa odporúča v dlhodobejšej perspektíve orientovať vzájomné sídelné väzby v smere vytvorenia

kompaktnej sieťovej sídelnej sústavy a to napriek existujúcim prírodným prekážkam a morfológickým bariéram.

Na východnom Slovensku formovať košicko-prešovské ťažisko osídlenia tak, aby malo svoje dominantné postavenie aj v medzinárodnom meradle. Toto ťažisko osídlenia spolu s michalovsko-vranovsko-humenským ťažiskom osídlenia majú vysoký predpoklad stať sa prirodzeným sídelným centrom celého karpatského euroregiónu. Navrhuje sa využiť všetky danosti a prednosti, ktoré toto územie voči ostatným okolitým krajinám má. V jej ďalšom rozvoji treba podporovať zvyšovanie celkovej hospodárskej úrovne a dobudovanie veľkoryso založenej a prakticky vybudovanej dopravnej infraštruktúry. Na jej základe je možné ponúknuť celému okoliu aj v susediacich krajinách využitie už vybudovanej dopravnej infraštruktúry smerom na východné trhy. Za zhodnotenie stojí aj námet smerovať diaľnicu na maďarskej strane od Miškovca nie na maďarsko-ukrajinskú hranicu, ale prepojiť ju na slovenský komunikačný systém, aby sa využili prednosti už vybudovaných dopravných zariadení, pokračujúcich horských priechodov a pod., čím by sa posilnil aj navrhovaný severo-južný medzinárodný ťah od Pobaltských štátov v smere na Balkán. Ponuka využitia dopravnej infraštruktúry a jej zariadení v tomto východoslovenskom priestore pre širšie medzinárodné uplatnenie by viedla aj k rozvoju ďalších hospodárskych, skladových, prekládkových a na ne nadväzujúcich aktivít, čo by viedlo k celkovému rozvoju východného Slovenska a k nemu priľahlé územia v zahraničí. Predpokladom úspešnosti rozvoja dopravných a hospodárskych aktivít v tomto priestore je ich tesná väzba a spolupráca s priľahlými územiaми v zahraničí. Preto sa navrhuje politiku územného a regionálneho rozvoja v tomto priestore odvíjať z medzinárodných súvislostí a spoločných cezhraničných cieľov rozvoja.

V strede Slovenska sa navrhuje vytvorenie sieťovej sústavy medzi ťažiskami osídlenia žilinsko-martinským, banskobystricko-zvolenským a lučenecko-rimavskosobotským. Dáva to predpoklady uplatnenia dvoch faktorov. Zvýšeniu konkurencieschopnosti celého sídelného systému v strede Slovenska v medzinárodných a celoštátnych dimenziách a podpore rozvoja jeho južnej časti. Návrh vychádza z nasledovných predpokladov. Nepredpokladá sa veľký kvantitatívny rast miest a aglomerácií a navyše uvedené ťažiská osídlenia majú také zložité geomorfologické podmienky, že nadmerné zvyšovanie koncentrácie obyvateľstva a ostatných aktivít v týchto lokalitách by mohlo viesť k narúšaniu kvality životného prostredia. Malo by to následné negatívne účinky na ďalší rozvoj a hlavne, by to potlačalo prednosti a špecifiká týchto priestorov.

Vytvorenie siete ťažísk osídlenia v strede Slovenska je možné na základe viacerých impulzov. Vzájomná spolupráca môže byť napr. na báze spolupráce univerzít (každé mesto má svoju univerzitu, ktorých spolupráca pri uvažovaných reformách v školstve je možná a pre budúcnosť progresívna s tým, že by sa univerzitné pracoviská mohli a mali rozvinúť aj na juhu Slovenska – napr. v Lučenci), na báze kultúrnych a historických daností (každé mesto má svoje kultúrne pozadie – divadlá a pod. ako aj jedinečné historické danosti, ktoré pri vzájomnom skĺbení zvyšujú ponukový potenciál v celoštátnom, ale najmä medzinárodnom meradle), na báze prírodných a rekreačných daností a pod. Vytvorenie siete miest a ťažísk osídlenia v danom priestore poskytuje na relatívne malom území takú obrovskú varietu vzdelanostných, kultúrnych, historických, geomorfologických a prírodných špecifik vnútrozemia Európy, ktorá môže v celoštátnom meradle, ale predovšetkým v smere na zahraničie ponúknuť ojedinelé danosti a možnosti. Takáto sieť miest a ťažísk osídlenia je schopná následne aj konkurovať už vytvoreným európskym aglomeráciám – katovickej a budapeštianskej, práve svojou jedinečnou a špecifickou ponukou v celoeurópskom meradle.

Z hľadiska budúceho rozvoja je v súčasnosti zdanlivo najmenej problémová situácia pri ťažiskách osídlenia v západnej časti Slovenska. Ich územie je najbližšie k štátom Európskej únie. V súčasnosti je v týchto územiach najvyšší podiel vstupu zahraničného kapitálu a pod. Napriek týmto danostiam je však v záujme rozvoja celého územia Slovenska potrebné venovať aj tomuto priestoru adekvátnu pozornosť. Táto by sa mala orientovať predovšetkým na dobudovanie dopravnej a ostatnej technickej infraštruktúry, čo umožní lepšie napojenie aj ostatného územia Slovenska na štáty Európskej únie. V záujme celého Slovenska by malo byť využit' najmä polohový, ako aj ľudský a prírodný potenciál západnej časti Slovenska spôsobom, ktorý bude v prospech celého štátu. Predovšetkým územie bratislavsko-trnavského ťažiska osídlenia by sa malo stať tzv. gateway pre celé územie štátu ako aj pre ďalšie územia na východ od republiky. K vytvoreniu tohto zámeru je potrebná náležitá podpora v záujme zvýšenia konkurencieschopnosti voči podobným ambíciám v priľahlých územiach v Českej a najmä Maďarskej republike. Cezhraničná spolupráca v záujme posilnenia potenciálu tohto územia je samozrejmalá.

1.3.3. Rozvojové osi

Východisková situácia

Rozvojové osi sú súčasťou tvorby vyváženej hierarchizovanej sídelnej štruktúry. Podporujú sídelné väzby medzi obcami a rovnovážny sídelný rozvoj vrátane rozvoja vidieka. Vytvárajú podmienky pre dostupnosť k infraštruktúram, zachovanie a rozvoj prírodného a kultúrneho dedičstva a zabezpečujú požiadavky ktoré sú na sídelnú štruktúru kladené z hľadiska ekonomických, sociálnych a environmentálnych súvislostí.. Rozvojové osi tak efektívne plnia požiadavky trvalej udržateľnosti a vytvárania zdravého a environmentálne vhodného obytného i pracovného prostredia.

Rozvojové osi sa na Slovensku rozvíjajú v uzlovo-pásovom sídelnom systéme, ktorého osnovu tvoria centrá osídlenia a dopravno-komunikačné systémy spájajúce jednotlivé centrá. Hierarchia a dôležitosť rozvojovej osi závisí od:

- úrovne centier medzi ktorými os leží a ktoré prepája
- významu verejného dopravného vybavenia, pozdĺž ktorého os leží
- významu verejného technického vybavenia
- hustoty sídiel na rozvojovej osi
- počtu a hustoty obyvateľov v obciach prepojených rozvojovou osou.

Návrhové odporúčania

Navrhované vymedzenie a stanovenie hierarchie rozvojových osí sa vykonalo na základe týchto kritérií:

- rozvojová os prvého stupňa
  - prepája centrá osídlenia prvej skupiny a ťažiská osídlenia prvej úrovne v štáte a porovnateľné centrá mimo hraníc krajiny, pričom zahŕňa minimálne jednu cestnú komunikáciu a jednu železniciu rýchlostného typu
- rozvojová os druhého stupňa
  - prepája centrá osídlenia druhej skupiny a ťažiská osídlenia druhej úrovne s centrami osídlenia prvej skupiny a ťažiskami osídlenia prvej úrovne, resp. prepája centrá osídlenia druhej skupiny a ťažiská osídlenia druhej úrovne medzi sebou, pričom zahŕňa minimálne jednu cestnú komunikáciu a jednu železniciu nadregionálneho významu, alebo jednu rýchlostnú cestu
- rozvojová os tretieho stupňa

- prepája stredné centrá a ťažiská osídlenia tretej úrovne navzájom ako aj ostatné vyhodnocované centrá osídlenia s ostatnými centrami osídlenia druhej skupiny.

Okrem vyššie charakterizovaných rozvojových osí sa v koncepcii územného rozvoja Slovenska 2001 evidujú aj tzv. komunikačno-sídelné osi. Tieto osi nedosahujú hustoty sídiel na rozvojovej osi ani počet a hustotu obyvateľov v obciach prepojených rozvojovou osou ako vymedzené rozvojové osi, ale sú dôležité z hľadiska zabezpečenia kontinuity prepojenia medzi dvoma sídelnými centrami v smere rozvojových osí. Komunikačno-sídelné osi sú tak predovšetkým charakteru dopravných systémov, zabezpečujúcich prepojenie centier a podporujúcich fungovanie rozvojových osí v celej ich dĺžke. Na týchto komunikačno-sídelných osiach môžu ležať, ale nemusia ležať žiadne sídla.

Na základe komplexného vyhodnotenia rozvoja sídelnej štruktúry, odporúča sa prednostne podporovať územný rozvoj v smere týchto osí:

Rozvojové osi prvého stupňa:

- povážská rozvojová os: Bratislava – Trnava – Trenčín – Žilina
- žilinsko-podtatranská rozvojová os: Žilina – Martin – Poprad – Prešov
- žilinsko-kysucká rozvojová os: Žilina – Čadca – hranica s Českou republikou
- košicko-prešovská rozvojová os: hranica s Poľskou republikou – Svidník – Prešov – Košice – Čaňa – hranica s Maďarskom
- nitriansko-pohronská rozvojová os: Trnava – Nitra – Žiar nad Hronom – Zvolen
- zvolensko-turčianska rozvojová os: Zvolen – Banská Bystrica – Turčianske Teplice – Martin (v úseku Banská Bystrica – Turčianske Teplice ako komunikačno-sídelnú os)
- zvolensko-juhoslovenská rozvojová os: Zvolen – Lučenec (odbočka na Salgótarján) – Rimavská Sobota – Rožňava – Košice
- východoslovenská rozvojová os: Košice – Sečovce – Michalovce – Sobrance – hranica s Ukrajinou
- záhorská rozvojová os: Bratislava – Malacky – Kúty – hranica s Českou republikou
- lyská rozvojová os: Beluša – Púchov – Lysá pod Makytou – hranica s Českou republikou.

Rozvojové osi druhého stupňa:

- žitnoostrovno-dunajská rozvojová os: Bratislava – Dunajská Streda – Komárno – Štúrovo
- ponitrianska rozvojová os: Trenčín – Bánovce nad Bebravou – Topoľčany – Nitra – Nové Zámky – Komárno
- hornonitrianska rozvojová os: Topoľčany/Bánovce nad Bebravou – Partizánske – Prievidza – Handlová – Žiar nad Hronom
- pohronská rozvojová os: Hronský Beňadik – Levice – Želiezovce – Štúrovo
- juhoslovenská rozvojová os: Dunajská Streda – Nové Zámky – Želiezovce – Šahy – Veľký Krtíš – Lučenec (v úsekoch Dunajská Streda – Nové Zámky, Želiezovce – Dudince ako komunikačno-sídelnú os)
- novohradská rozvojová os: Lučenec – Filakovo – hranica s Maďarskom
- liptovsko-oravská rozvojová os: Ružomberok – Dolný Kubín – Trstená – hranica s Poľskou republikou
- hornopohronská rozvojová os: Banská Bystrica – Brezno – Telgárt
- prešovsko-michalovská rozvojová os: Prešov – Hanušovce nad Topľou – Vranov nad Topľou – Strážske – Michalovce/Humenné

- vihorlatská rozvojová os: Humenné – Snina – hranica s Ukrajinou
- kežmarsko-toryská rozvojová os: Poprad – Kežmarok – Stará Ľubovňa – Sabinov – Prešov
- hornádska rozvojová os: Spišský Štvrtok – Spišská Nová Ves – Krompachy – Košice (v úseku Gelnica – Košice ako komunikačno-sídelnú os)
- skalit'anská rozvojová os: Svrčinovec – Čierne – Skalité – hranica s Poľskou republikou.

Rozvojové osi tretieho stupňa:

- záhorsko-trnavská rozvojová os: hranica s Českou republikou –Holič – Senica – Trnava
- dolnomoravská rozvojová os: Kúty –Holič – Skalica – hranica s Českou republikou
- malokarpatská rozvojová os: Modra – Smolenice – Chtelnica – Vrbové
- piešťansko-topoľčianska rozvojová os: Vrbové – Piešťany – Topoľčany
- myjavská rozvojová os: Senica – Myjava – Stará Turá – Nové Mesto nad Váhom
- podunajská rozvojová os: Senec – Galanta – Nové Zámky
- dudvážska rozvojová os: Galanta – Dunajská Streda
- kremnicko-turčianska rozvojová os: Žiar nad Hronom – Kremnica – Turčianske Teplice
- hornonitriansko-turčianska rozvojová os: Prievidza – Turčianske Teplice (v úseku Nitrianske Pravno – Turčianske Teplice ako komunikačno-sídelná os)
- kysucká rozvojová os: Čadca – Turzovka – Makov
- kysucko-oravská rozvojová os: Krásno nad Kysucou – Nová Bystrica – Námestovo – Tvrdošín – Trstená – Suchá Hora – hranica s Poľskou republikou (v úseku Krásno nad Kysucou – Nová Bystrica – Oravská Lesná ako komunikačno-sídelná os)
- kraľovianska rozvojová os: Kraľovany – Dolný Kubín
- polhoranská rozvojová os: Námestovo – Oravská Polhora – hranica s Poľskou republikou
- žilinská rozvojová os: Žilina – Varín – Terchová
- rajecká rozvojová os: Žilina – Rajec
- starohorská rozvojová os: Banská Bystrica – Staré Hory
- šarišská rozvojová os: Prešov – Bardejov – hranica s Poľskou republikou
- ľubovniansko-svidnícka rozvojová os: Stará Ľubovňa – Bardejov – Svidník
- zamagurská rozvojová os: Stará Ľubovňa – Spišská Stará Ves.
- laborecká rozvojová os: Svidník – Stropkov – Medzilaborece – hranica s Poľskou republikou/Humenné
- zemplínska rozvojová os: Košice – Slovenské Nové Mesto – Kráľovský Chlmec – Čierna nad Tisou
- vranovsko-trebišovská rozvojová os: Vranov nad Topľou – Sečovce – Trebišov
- horehronská rozvojová os: Telgárt – Vernár – Poprad
- rožňavsko-dobšinská rozvojová os: Rožňava – Dobšiná – Vernár
- muráňská rozvojová os: hranice MR – Tornaľa – Revúca – Tisovec
- rimavická rozvojová os: Rimavská Sobota – Hnúšťa – Tisovec – Brezno
- cerovská rozvojová os: Fil'akovo – Rimavská Sobota/Rimavská Seč – hranica s Maďarskom/Tornaľa
- krupinská rozvojová os: Zvolen – Krupina – Šahy – hranica s Maďarskom (v úseku Krupina – Šahy – hranica s Maďarskom ako komunikačno-sídelná os)
- juholaborecká rozvojová os: Michalovce – Veľké Kapušany – Kráľovský Chlmec (v úseku Veľké Kapušany – Kráľovský Chlmec ako komunikačno-sídelná os).

1.3.4. Vidiecke osídlenie, mestá a vidiek

Vývoj vidieckeho osídlenia v poslednom období

Vidiecky priestor je pre potreby hodnotenia v koncepcii územného rozvoja Slovenska 2001 vymedzený územiami obcí, ktoré nie sú podľa § 22 ods.1 zákona č.369/90 Zb. o obecnom zriadení vyhlásené za mestá a ktorých počet obyvateľov je menší ako 5 000 (z počtu 138 miest k 31.12. 2003 22 miest a k 31.12. 2004 23 miest nedosahuje počet 5 000 obyvateľov). Ide tak o 2 763 obcí v SR k 31. 12. 2003 z celkového počtu 2 891 obcí. V obciach s počtom obyvateľov do 500 žilo 5,96 % obyvateľov Slovenska a v obciach s počtom obyvateľov do 1000 žilo 16,13 % obyvateľov Slovenska.

V roku 1991 žilo na vidieku 44,0 % z celkového počtu obyvateľov SR, v roku 2000 to bolo 42,2 % a v roku 2004 44,5 %. Počet obyvateľov vidieka na Slovensku sa v rokoch 1991–2004 zvýšil o 72 191 osôb (index rastu 103,1). Priemerná hustota obyvateľov na Slovensku v roku 2004 predstavovala 109,8 obyv./km², na vidieku 57,1 obyv./km² a v mestách je priemerná hustota 420,6 obyv./km². Čo sa týka žijúceho v mestách, možno konštatovať, že percentuálny podiel obyvateľstva v predproduktívnom veku (15,8 %) má nižšie zastúpenie, ako je priemer za SR (17,1 %), ale pozitívnym javom je, že obyvateľstvo v poproduktívnom veku vykazuje podiel 17,8 %, čo je o 1,2 percentuálneho bodu menej, ako dosahuje táto skupina obyvateľstva v rámci celého Slovenska (19,0 %). Charakteristiky obyvateľstva bývajúceho na vidieku v porovnaní s priemerom za Slovensko sú nasledujúce: podiel obyvateľstva v predproduktívnom veku bol 18,7 %, t. j. o 1,6 percentuálneho bodu vyšší, než je priemer za SR a podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku bol 20,5 %, t. j. o 1,5 percentuálneho bodu vyšší než dosahovaný priemer za SR. Vo všeobecnosti možno teda skonštatovať, že pozitívnym javom v mestách je nižší podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku, než je priemer za celé Slovensko a na druhej strane, pozitívnou črtou vidieckeho obyvateľstva je práve vyšší podiel najmladšej vekovej zložky obyvateľstva. Napriek tomu však ku koncu roku 2004 mal index vitality v celej SR hodnotu 89,9, pričom v mestách mal hodnotu 88,6 a na vidieku 91,3.

Z hľadiska štruktúry pracovných príležitostí vo vidieckom území Slovenska vo väčšine okresov má prevahu primárny sektor. Viac ako 14 % okresov má čisto poľnohospodársky charakter vidieka, 17 % okresov má poľnohospodársko-výrobný charakter vidieka s nepatrným podielom terciárneho sektora, 10 % okresov má výrobnopoľnohospodársky charakter vidieka s nepatrným podielom terciárneho sektora a takmer 9 % okresov má poľnohospodársko-obslužný charakter vidieka s nepatrným podielom sekundárneho sektora. Výrobný charakter vidieka má takmer 9 % okresov a výrobnopobslužný charakter vidieka s nepatrným podielom primárneho sektora má 11 % okresov.

Definíciu vidieckych oblastí stanovuje materiál EK - DG ARD a Eurostatu, na základe ktorého je vidieckou oblasťou obec s hustotou osídlenia nižšou ako 150 obyvateľov na km². Podľa tejto definície 86 % rozlohy územia SR má vidiecky charakter. Na základe údajov ŠÚ SR na úrovni samosprávnych krajov (NUTS3) má SR dva výrazne vidiecke regióny s viac ako 50 % podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach – Banskobystrický kraj (52,2 %) a Nitriansky (51,3 %). Päť krajov patrí do skupiny ostatných vidieckych regiónov, kde vo vidieckych obciach žije 15 – 50 % obyvateľstva – Trnavský kraj (45,6 %), Prešovský kraj (42,9 %), Žilinský kraj (40,1 %), Košický kraj (39,3 %) a Trenčiansky kraj (36,1 %). Prevažne mestským regiónom s menej ako 15 % obyvateľstvom žijúceho vo vidieckych obciach je Bratislavský kraj (13,4 %).

Návrhové odporúčania

Politika rozvoja vidieka nie je totožná s politikou rozvoja poľnohospodárstva, avšak podpora konkurencieschopného poľnohospodárstva založeného na princípoch trvalej udržateľnosti je jej nevyhnutnou súčasťou. Budúcnosť vidieckeho priestoru bude vo všeobecnosti závisieť od reštrukturalizácie a od možností získať/vytvoriť pre obyvateľstvo na vidieku pracovné príležitosti mimo agrárneho sektoru. Vláda SR schválila nariadenie o rozvojových programoch poľnohospodárstva a vidieka, kde sú vyčlenené územia určené na podporu rozvoja vidieka a období do konca roku 2006.

Rôzna poloha a stav vo vidieckych priestoroch si vyžaduje rôznu konkrétnu územnoplánováciu a regionálne plánováciu politiku. Pri voľbe konkrétnej politiky je potrebné zohľadniť, popri štruktúre zamestnanosti obyvateľov vidieckeho priestoru, aj jeho polohu v sídelnom systéme. Z pohľadu územnoplánovacej a regionálne plánovacej politiky možno, popri štruktúre ekonomickej základne vidieckeho priestoru, rozlíšiť priestorové druhy vidieckeho priestoru, ktoré sú rozlíšiteľné na základe:

- vzťahu mesta a jeho vidieckeho zázemia (dominantnosti mesta ako sídelného centra),
- charakteru osídlenia vidieckeho priestoru (veľkosť a hustota vidieckych obcí),
- polohy voči vyšším sídelným zoskupeniam (vidiecky priestor ako súčasť sídelných štruktúr).

Vo vzťahu urbánnych a rurálnych území je nové partnerstvo, založené na novom vzťahu, kde je zdôraznená a povýšená koncepcia integrácie mesta a vidieka vo funkčných vzťahoch – dualizmus mesta a jeho zázemia, základným rozvojovým predpokladom vidieckych území, ako aj plnohodnotného rozvoja miest. V partnerstve mesta a vidieka pre rozvoj rurálnych území sa odporúčajú tri politiky:

- akcelerácia reštrukturalizácie poľnohospodárstva a diverzifikácia ekonomiky,
- zhodnotenie prírodných a kultúrnych daností,
- rozvoji ekonomiky malých a stredných miest.

Dediny by sa mali medzi sebou, ale najmä spolu aj s mestami, ktoré tvoria ich prirodzené sídelné centrá, spájať do rozvojových aliancií. Vzájomná kooperácia medzi vidieckymi sídlami a mestami, vzájomné prepojenie medzi mestom a vidiekom predstavuje nový a v budúcnosti bezpodmienečný predpoklad pre rozvoj vidieckeho priestoru.

Rozvoj vidieka v budúcnosti sa nemôže obísť bez využitia moderných informačných technológií. Ich uplatnenie treba vidieť nie len vo vytváraní nepoľnohospodárskych pracovných príležitostí vo vidieckom priestore, ale predovšetkým v samotnej organizácii fungovania poľnohospodárskych činností, ich koordinácii na regionálnej a celoštátnej úrovni a pod. Za tým účelom je žiaduce vytvoriť a zabezpečiť adekvátne profesijné vzdelávanie a doškoľovanie obyvateľstva žijúceho vo vidieckych priestoroch.

Na dedinách sa v období socializmu vytvárali veľké zariadenia pre rastlinnú, ale najmä živočíšnu výrobu. Bývanie bolo aj na malých dedinách budované predovšetkým ako čisté obytné prostredie bez poľnohospodárskych výrobných zariadení a priestorov. Tento stav spôsobuje v privatizácii poľnohospodárskej výroby a najmä pre „malé“ podnikanie (vytváranie malých rodinných fariem) v poľnohospodárstve značné problémy.

Z pohľadu územnoplánovacieho, architektonického a krajinárskeho charakteru jednotlivých priestorov a vidieckych obcí je žiaduce vychádzať a zachovávať pôvodný špecifický ráz vidieckeho priestoru, čo znamená vychádzať z pôvodného

charakteru zástavby a vyvinutého charakteru okolitej krajiny. Pre udržanie identity prostredia sa žiada zachovať historicky utváraný typ zástavby obcí (hromadný, cestný, potočný, vretenovitý, a pod. typ zástavby), nadviazanie na tradičné tvaroslovie ľudovej architektúry a zohľadnenie národopisných špecifik v jednotlivých regiónoch.

Vo výstavbe technickej infraštruktúry je vo vidieckych priestoroch predovšetkým potrebné sledovať zabezpečenie ich dobrej dostupnosti k sídelným centráм, budovanie systémov distribúcie pitnej vody, budovanie systémov odkanalizovania s adekvátnymi čistiarnami odpadových vôd, budovanie systémov odstraňovania komunálneho odpadu.

1.4. Kultúrne dedičstvo

Kultúrne dedičstvo tvoria historické a kultúrne hodnoty vytvorené predchádzajúcimi generáciami bez ohľadu na dobu a miesto ich vzniku. Sú to veci hmotnej i nehmotnej povahy, hnutelné i nehnuteľné veci a predmety, jednotlivé objekty, ucelené súbory a komplexy. V územnom rozvoji Slovenska jeho hmotnú časť reprezentuje historická urbanistická, architektonická a stavebná štruktúra v nadväznosti na historické krajinné štruktúry s rôznym stupňom kultúrno-historického potenciálu ďalej archívne dokumenty, knižničné fondy, diela písomníctva, kinematografie, scénografie, televízna a audiovizuálna tvorba, diela výtvarného a úžitkového umenia, zbierky múzeí a galérií apod.

Hmotná časť kultúrneho dedičstva Slovenska sa na základe takto vymedzených pojmov špecifikuje a priestorovo identifikuje v území ako:

- Kultúrno-historické štruktúry chránené v zmysle zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov a všeobecne záväzných právnych predpisov na jeho vykonanie, ktorého súčasťou sú chránené územia – pamiatkové rezervácie (PR), pamiatkové zóny (PZ) a ochranné pásma (OP), chránené súbory a solitéry národných kultúrnych pamiatok (NKP), ako súčasti pamiatkového fondu, ako výberová kategória hnutelných i nehnuteľných historických vecí vyhlásených za kultúrne pamiatky – nehnuteľné: urbanistické a architektonické pamiatky, pamiatky ľudového staviteľstva, archeologické náleziská a nálezy, technické pamiatky (výroby, dopravy, technického riešenia a vedy), výtvarné pamiatky, pamiatky historickej zelene, pamiatky histórie a hnutelné kultúrne pamiatky, ktoré tvoria zvyčajne súčasť nehnuteľných kultúrnych pamiatok. Tento výber významných kultúrno – historických hodnôt predstavuje len 40 – 50 % kultúrneho dedičstva.
- Ostatné kultúrno-historické štruktúry, v zmysle Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (oznámenie č. 159/1991 Zb.), Európskeho dohovoru o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný - oznámenie č. 344/2001 Z. z.) a Dohovoru o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č. 369/2001 Z. z.) v súčinnosti s uznesením NR SR č.91/2001 k Deklarácii NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva:
  - historické jadrá miest a obcí, vrátane významných častí mimo intravilánov – areály kalvárií, cintorínov, hradov a pod.,
  - rozptýlené osídlenie – osady, lazy, kopanice, štále, majere,
  - doplnujúce a sezónne prvky osídlenia – senníky, budy, hajlochy, stodolišťa,
  - špecifické prvky osídlenia – technické diela a stopy historickej výrobnéj a dopravnej činnosti (baníctvo, hutníctvo, železnice a pod.), prírodné umelé prvky (tajchy, hate, nádrže, aleje a pod.),

- prvky dotvárajúce historické prostredie – stĺpy, súsošia a ďalšia drobná architektúra (prícestné plastiky a kaplnky, fontány, osvetlenie, studne..)
- archeologické kultúrne dedičstvo ako nedeliteľná súčasť kultúrneho dedičstva t.j. archeologické náleziská a nálezy zväčša situované pod terénom a zisťované najmä archeologickými výskumami. V území sú limitujúcim faktorom, pretože na miestach s ich existenciou alebo s predpokladom ich existencie nie je možný akýkoľvek odborné neusmernený zásah do terénu, ktorým by sa likvidovali nálezové možnosti resp. realizácia archeologických výskumov. Znamená to, že v území, kde sú alebo kde sa predpokladá existencia hnutelných i nehnuteľných vecí z jednotlivých etáp historického vývoja Slovenska, je potrebné pred akýmkoľvek zásahom do terénu tento úmysel vopred oznámiť príslušnému orgánu ochrany pamiatkového fondu a Archeologickému ústavu SAV v Nitre,
- kultúrna krajina hodnotená podľa medzinárodne platných kritérií a ktorá sa uplatňuje ako bezprostredné okolie kultúrnych pamiatok a ostatného historického stavebného fondu. Je to najmä územie poznamenané historickou hospodárskou a inou kultivačnou činnosťou napr.: banskou, hutníckou, lesníckou, vodohospodárskou, poľnohospodárskou, ochranárskou či sadovníckou alebo parkovou úpravou a pod. Na základe uvedených skutočností sa každá činnosť, ktorá má za následok akýkoľvek zásah do terénu, môže v zmysle zákona o ochrane pamiatkového fondu realizovať výlučne na základe rozhodnutia orgánu ochrany pamiatkového fondu, ktorým je miestne príslušný krajský pamiatkový úrad.

Kultúrne dedičstvo sa v rozvojových cieľoch Slovenska uplatňuje v jeho hospodárskych, sociálnych a ostatných infraštruktúrach, kde je nutná ich ochrana, zachovanie a využívanie v súlade s ich pamiatkovými a kultúrne – historickými hodnotami, ktoré sú zachované najmä v historickom stavebnom fonde a historickej infraštruktúre nasledovne:

- V oblasti priemyslu a poľnohospodárstva – historické továrne a priemyselné areály, mlyny, majere a ostatné hospodárske stavby....
- V sociálnej oblasti – historické objekty a areály škôl, akadémií, univerzít, kaštieľov, kúrií, meštianskych domov, nemocníc, kúpeľných a liečebných domov....
- V dopravnej a technickej infraštruktúre – v železničnej a cestnej doprave – historické železničné objekty a trate, mosty, viadukty, tunely....
- V infraštruktúre vodného hospodárstva – historické vodné diela – priehrady, nádrže – tajchy, stupy – stavadlá, úpravy brehov riek, historická vodovodná sieť...
- V infraštruktúre energetiky – najmä malé vodné elektrárne (Kremnica), historické stavby a štruktúry v plynárenstve, baníctve či hutníctve...
- V infraštruktúre bankovníctva, poisťovníctva, súdnictva – najmä historické stavby bánk, poisťovní, súdov, sédií, ale aj historické stavby adaptované na tieto účely.

Kultúrne dedičstvo a pamiatkový fond s ochrannými pásmami má svoje nezastupiteľné miesto aj v oblasti cestovného ruchu a kultúry. V cestovnom ruchu tvoria a musia tvoriť súčasť jeho rozvojových zámerov a materiálno technickej základne. V infraštruktúre kultúry je kultúrne dedičstvo a pamiatkový fond jej nosným a základným prvkom, ktorá sa uplatňuje v sieti kultúrnych zariadení a podujatí. Významný podiel v štruktúre kultúrneho dedičstva má systém galérií, múzeí a knižníc, ktorých komplex okrem ich objektov a reálov tvorí aj galerijný a muzeálny zbierkový fond spolu s historickými knižničnými dokumentmi a fondmi.

Pri rozvoji územia Slovenska je potrebné rovnocenne posudzovať význam a hodnoty jeho kultúrne – historického potenciálu a zachovaných častí v nadväznosti na všetky

zámery v národnom hospodárstve. Jeho využívanie je nutné realizovať v súlade s medzinárodne platnými dohovormi a zásadami, pričom hlavným kritériom je zachovanie integrity, autenticity a originálu prvkov kultúrneho dedičstva.

Pri rozvoji územia Slovenska základným cieľom pri zachovávaní kultúrneho dedičstva je trvalé a dôsledné zabezpečenie starostlivosti o kultúrne dedičstvo a pamiatkový fond. Zlepšovanie najmä jeho stavebno-technického stavu s pravidelnou údržbou, obnovou a reštaurovaním. Zabezpečovanie financovania majiteľmi s vysokým podielom štátu je podmienkou jeho kvalitného a optimálneho využívania a prezentácie.

Pri rozvojových zámeroch v území je potrebné prioritne sa zamerať na:

- a) sídla s pamiatkovým fondom s dôrazom na nehnuteľné národné kultúrne pamiatky, ktoré sú v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stave a s pamiatkovými objektmi i súbormi, v ktorých sa nachádzajú hnutelne pamiatky v nevyhovujúcom, dezolátnom a havarijnom stave,
- b) sídla s nevyužitým pamiatkovým fondom, najmä nehnuteľnými národnými kultúrnymi pamiatkami, ktoré ich vlastníci ponúkajú na predaj a prenájom,
- c) sídla, kde sa nachádzajú nehnuteľné kultúrne pamiatky, ktorých obnova dlhodobo stagnuje a trvá viac ako 5 rokov.

Zanedbávaním starostlivosti o kultúrne dedičstvo a pamiatkový fond sa strácajú nenahraditeľné hodnoty a základ bohatstva národa, narušuje sa kontinuita a integrita vývoja spoločnosti a priestoru jej existencie. Sme povinní kultúrne dedičstvo a pamiatkový fond zachovať a odovzdať nasledujúcim generáciám v čo najlepšom stave a rozsahu bez straty hodnoty originálu, autenticity a integrity.

1.5. Rozvoj osídlenia a sídelných štruktúr a ich predpokladané vplyvy na životné prostredie a trvalo udržateľný rozvoj

1.5.1. Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 a ciele trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike

Pred návrhom riešenia Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa vykonali analytické práce, ktoré z globálneho hľadiska posúdili trvalo udržateľný územný rozvoj na celoštátnej úrovni v sociálnej, ekonomickej, environmentálnej a kultúrno-historickej oblasti. Za hlavné kritériá sa použili javy charakterizujúce územný rozvoj sídelných štruktúr trvalo udržateľného rozvoja na celoštátnej úrovni nasledovne:

Sociálna oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
územné rozloženie miery nezamestnanosti	okresy s mierou nezamestnanosti nad 20 %	územnoplánovacie opatrenia sú totožné ako pri riešení znižovania regionálnych disparít
územné rozloženie populačného rastu	okresy so stabilizovaným, stabilizovaným rastúcim a progresívnym indexom vitality – východné a časť severného Slovenska, ako demograficky progresívne oblasti a územia so stagnujúcim a regresívnym indexom vitality – západné a stredné Slovensko, ako demograficky stagnujúce a regresné oblasti	demograficky progresívne oblasti Slovenska sú súčasne aj oblasti so slabou ekonomickou úrovňou a nižšou vzdelanostnou úrovňou a pre ne platia opatrenia ako pri uvedených kritériách; v demograficky stagnujúcich a regresných oblastiach je potrebné v územnom rozvoji uvažovať s vyššou mierou koncentrovanej – dekoncentrácie

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
územné rozloženie vzdelanostných skupín obyvateľstva	okresy pod 10 % podielu obyvateľov s vysokoškolským, resp. pod 20 % so stredoškolským vzdelaním – v podstate ide predovšetkým o oblasti Slovenska, ktoré sú s najväčšími disparitami a najväčšou mierou nezamestnanosti	podporovať tvorbu centier ako stredísk zabezpečujúcich adekvátne vzdelanie; v strednej časti južného Slovenska je žiaduce podporovať vytvorenie centra, ktoré bude nositeľom aj vyššieho vzdelanostného školstva; obzvláštnu pozornosť treba venovať centráм vo vidieckych oblastiach, ktoré by mali zabezpečovať adekvátne stredoškolské vzdelanie

Environmentálna oblasť

KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA 2001
V ZNENÍ KURS 2011
– ZMIEN A DOPLNKOV Č.1 KURS 2001

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
spôsob využívania krajiny; územia s prednostnou ochranou prírody	environmentálne senzitívne územia; územia s veľkoplošnými chránenými územiaми	sídlný rozvoj podmieniť geomorfologickým a prírodným podmienkam; v oblasti hornatých a kotlinových morfológických podmienkach (predovšetkým stredné Slovensko) územný rozvoj podporovať v smere disociovaného systému osídlenia a zabrániť živelnej koncentracii miest, ktorá môže ohroziť únosnosť krajinného prostredia; obzvlášť venovať pozornosť územiaм so zvýšenou ochranou prírody, kde územný rozvoj podmieniť podmienkam ochrany
územia s prednostným využívaním pre poľnohospodársku výrobu	okresy južného Slovenska, obzvlášť Žitného ostrova a Východoslovenskej nížiny	rozvoj osídlenia formovať v smere vytvárania sídelných sietí, čo síce vyvolá potrebu nových výkonných komunikačných prepojení, avšak podporí rozvoj sídiel v smere intenzívneho využívania intravilánov a ich celkový hospodársky rast
ochrana veľkoobjemových zásobníkov pitnej vody	územia chránených vodohospodárskych oblastí, pásma hygienickej ochrany zdrojov pitných vôd	územný rozvoj usmerňovať tak, aby nevznikali nadmerné koncentrácie aktivít a podľa možností neboli pretínané komunikáciami s tranzitnou nákladnou dopravou

Ekonomická oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
úroveň hrubého domáceho produktu	kraje s HDP pod 75 % z priemeru krajín EÚ a predovšetkým kraje vymedzené Národným plánom regionálneho rozvoja ako prioritného regiónu	podporovať rozvoj nadradenej infraštruktúry a vytváranie rovnomernej siete centier a ťažísk osídlenia
regionálne disparity v ekonomickej úrovni regiónov	stagnujúce a depresné regióny – územie južného, východného a časť severného Slovenska	podporovať rozvoj nadradenej infraštruktúry a sídelných centier, ktoré by mali zabezpečiť potrebnú funkčnú komplexitu celého regionálneho celku a mali by plniť funkciu rozvojových pólov saturujúcich požiadavky aj v ich zázemí, čo môže znamenať aj zvyšovanie koncentrácie aktivít a obyvateľov do rozvojových centier
rozloženie priemyselnej základne		

Kultúrno – historická oblasť

Kritérium	Rizikové územie	Odporúčaný postup
kultúrne hodnoty územia a urbanisticko – krajinárske komplexy	územia so sídlami s pôvodnou urbanistickou a architektonickou štruktúrou a krajinársky najcennejšie priestory	pôvodné územia podľa možnosti nenarúšať pretínaním nadradenej technickej a dopravnej infraštruktúry; územia vhodne napájať na regionálne centrá v záujme stabilizovania obyvateľstva v týchto priestoroch

1.6. Základné koncepčné princípy tvorby sídelných štruktúr v regiónoch

Región Bratislavského kraja a Trnavského kraja

Základné koncepčné princípy tvorby sídelných štruktúr Bratislavského a Trnavského kraja sú vzájomne podmienené existenciou a ďalším rozvojom bratislavsko – trnavského ťažiska osídlenia, ktoré predstavuje najväčšiu a najrozvinutejšiu aglomeráciu na Slovensku.

Základná kostra rozvoja sídelnej štruktúry regiónu Bratislavského a Trnavského kraja je tvorená v radiálno okružnom systéme. V smere radiál sa odporúča vytváranie rozvojových pólov mesta Bratislava a terciárnych regionálnych rozvojových pólov, tvorených mestami Malacky, Pezinok – Modra, Senec a Šamorín. Sekundárne je potrebné tieto centrá prepojiť adekvátnym okružným komunikačným systémom. V Trnavskom kraji sa v rámci celej aglomerácie vytvorili relatívne autonómne sídelné ťažiská nižšieho významu a to medzi mestami Trnava – Hlohovec – Piešťany,

Galanta – Sereď – Šaľa (ktorá leží na území Nitrianskeho kraja), na Záhorí medzi mestami Skalica a Holíčom. Nosnou kostrou územného rozvoja Trnavského kraja je os v smere od Dunajskej Stredy, resp. Medved'ova a Veľkého Medera cez Galantu, Sereď a Trnavu smerom na Senicu, Holíč – Skalicu.

V ďalšom územnom rozvoji treba počítať s rozrastaním sa bratislavsko-trnavského ťažiska osídlenia v smere Pomoravia až po hranice s ČR, v považskom smere po Piešťany, v podunajskom smere po Veľký Meder a v smere seneckom až po nitrianske ťažisko osídlenia, ktoré už v súčasnosti vykazuje silné väzby na mesto Bratislavu s perspektívou stabilizovania bratislavsko-trnavsko-nitrianskeho ťažiska osídlenia.

Územný rozvoj regiónu Bratislavského a Trnavského kraja by mal v dôsledku svojej prihraničnej polohy v ďalšom vývoji, okrem všeobecných požiadaviek na kvalitatívny a kvantitatívny rozvoj, podporovať predovšetkým rozširovanie cezhraničných podnikateľských aktivít, čo znamená vytvárať územné predpoklady pre:

- rozvoj hospodárskych aktivít
- vytváranie nových hraničných priechodov
- dobudovanie nadradenej dopravnej a ostatnej technickej infraštruktúry v súlade so zámermi medzinárodných multimodálnych a doplnkových koridorov
- rozvoj systémov kombinovanej dopravy a pod.

Územný rozvoj regiónu bude v jeho južnej časti ovplyvňovaný územnou ochranou podzemných zdrojov vôd a najkvalitnejšími poľnohospodárskymi pôdami. Tieto prírodné danosti je žiaduce v optimálnej miere zapojiť do rozvoja nielen regiónu, ale aj ďalších priestorov Slovenska.

Región Nitrianskeho kraja

Sídlna štruktúra Nitrianskeho kraja je charakteristická relatívne rovnomerným osídlením, ktoré je rozlíšiteľné v jeho severnej časti nitrianskym ťažiskom osídlenia najvyššej úrovne a v južnej časti novozámocko-komárňanským ťažiskom osídlenia. V rámci celého regiónu sú relatívne rovnomerne rozmiestnené stredne veľké mestá, ktoré sú terciárnymi centrami. Popri najväčšom meste Nitra sú to centrá Topoľčany, Nové Zámky, Komárno, Zlaté Moravce, Levice, Štúrovo, Želiezovce, Šaľa a Šahy.

Popri uvedených centrách sú na území kraja zreteľné sídelné rozvojové osi, ktoré sa rozvinuli na základe historických koridorov pozdĺž vodných tokov. Podporou rozvojových osí sa vytvorí základná koncepčná sídelná a komunikačná kostra osídlenia kraja so sídelnými uzlami v Nitre, Topoľčanoch, Nových Zámkoch, Leviciach, Želiezovciach, Komárne, Štúrove a Šahách.

Nosnou sídelnou osou Nitrianskeho kraja by mala byť ponitrianska sídelná rozvojová os (Topoľčany, Nitra, Nové Zámky, Komárno), ktorá by mala byť posilnená aj komunikačným prepojením z považského multimodálneho koridoru.

Región Nitrianskeho kraja by mal v ďalšom vývoji územného rozvoja predovšetkým využívať jeho vhodné polohové faktory a prírodné danosti, čo znamená predovšetkým vytvárať územné predpoklady pre:

- budovanie nadradených dopravných cestných (v severo-južnom a východo-západnom smerovaní) a železničných systémov v prepojení na medzinárodné dopravné systémy
- vytváranie kvalitatívne nových hraničných priechodov cez rieku Dunaj, s čím je spojené aj budovanie cezhraničných sídelných zoskupení v oblasti Komárna a Štúrova
- rozvoj vodnej dopravy (Dunaj, Váh) a z toho vyplývajúce sídelné a hospodárske rozvojové impulzy.

V súvislosti s tým, že predovšetkým južná časť regiónu Nitrianskeho kraja leží na území s najlepšou poľnohospodárskou pôdou, je žiaduce pri rozvoji osídlenia rešpektovať túto danosť a ďalší rozvoj osídlenia usmerňovať intenzívnym využívaním existujúcich intravilánov a podporovať „bodový“ systém osídlenia vzájomne prepojený adekvátnou komunikačnou infraštruktúrou.

V ďalšom rozvoji sa odporúča rozvoj osídlenia, a s tým súvisiacich všetkých adekvátnych hospodárskych a sociálnych aktivít, podporovať popri hlavných rozvojových osiach v smere Nitra – Levice – Šahy/Veľký Krtíš. Rozvoj v tomto smere je žiaduci v záujme podpory rozvoja územia stredo-južného Slovenska.

V záujme podpory rozvoja celého stredo-južného Slovenska je žiaduce podporovať rozvoj nadradenej cestnej infraštruktúry na území Nitrianskeho kraja (homologizácia ciest Nitra – Levice – Šahy/Veľký Krtíš, budovanie rýchlostnej cesty R7).

Región Trenčianskeho kraja

Trenčiansky kraj má sídelnú štruktúru danú nosnou považskou sídelnou rozvojovou osou s centrom v trenčianskom ťažisku osídlenia a paralelne s ňou sídelnou rozvojovou osou na Hornom Ponitří.

Trenčianske ťažisko osídlenia najvyššej úrovne vytvára „uzol“ najrozvinutejšej sídelnej rozvojovej osi, ktorá súčasne tvorí aj najpriemyselnejší pás Slovenska. Potenciálne aglomeračné väzby trenčianskeho ťažiska osídlenia sa prejavujú v smere na Nové Mesto nad Váhom, ktoré má slabšie aglomeračné väzby v smere na Starú Turú. Potenciálne aglomeračné väzby sú medzi mestom Myjava smerom na Starú Turú a Brezovú pod Bradlom. Zatiaľ absentujú aglomeračné väzby Trenčína v smere na Bánovce nad Bebravou. Bánovce nad Bebravou prejavujú aglomeračné väzby na Partizánske a Topoľčany, ktoré ležia v Nitrianskom kraji. Na území Trenčianskeho kraja v jeho severnej časti sa prejavujú aglomeračné väzby mesta Považská Bystrica a okolitého osídlenia v smere do žilinsko-martinského ťažiska osídlenia. Relatívne špecifickým je prievdzské ťažisko osídlenia, čo vyplýva z pôvodnej hospodárskej základne, a s tým súvisiacim rozvojom osídlenia. V tomto ťažisku osídlenia sa očakáva zásadná reštrukturalizácia hospodárskej základne, pri ktorej by mal napomôcť aj rozvoj územnotechnických a sídelných podmienok.

V sídelnom a územnom rozvoji regiónu trenčianskeho kraja, v záujme napomôcť reštrukturalizácii hospodárskej základni, je potrebné vytvárať podmienky pre dobudovanie nadradenej infraštruktúry a jej prepojenie na české územie a sídelné systémy. Dôležitým prepojením podporujúcim reštrukturalizáciu hospodárskej základni je podpora komunikačných prepojení medzinárodného významu vo východo-západnom smere v prepojení Česká republika – Trenčín – Prievidza – Zvolen/Banská Bystrica, ako aj prepojenie v smere Zlín (v Českej republike) Púchov. Vybudovaním tohto medzinárodného prepojenia na území regiónu trenčianskeho kraja sa vytvárajú taktiež podmienky pre medzinárodné napojenie banskobystricko-zvolenského ťažiska osídlenia do medzinárodnej sídelnej siete.

V osídlení kraja sa nachádzajú viaceré sídelné formy, vrátane špecifických foriem, pri rozvoji ktorých je žiaduce rešpektovať ich urbanistický a krajinársky ráz, ako je kopaničiarske osídlenie na Myjavsku, v podnoží Bielych Karpát a Javorníkov, na Hornej Nitre vo Valaskej Belej, ako aj v rámci Strážovských vrchov.

Región Žilinského kraja

Na území Žilinského kraja sa nachádzajú dve, prakticky samostatné ťažiská osídlenia:

- žilinsko-martinské ťažisko osídlenia celoštátneho až medzinárodného významu
- liptovskomikulášsko-ružomersko-dolnokubínske ťažisko osídlenia

nadregionálneho až celoštátneho významu.

Osídlenie je vyformované v relatívne samostatných kotlinách – Bytčianskej, Žilinskej, Turčianskej, Podtatranskej a kotlinách pozdĺž riek Kysuca a Orava. Pre vytváranie podmienok optimálnych sídelných väzieb medzi obcami je potrebné prekonávať prírodné prekážky, čo sa prakticky zabezpečuje skvalitňovaním existujúcich komunikačných prepojení, ako aj výstavbou diaľnic a ich privádzačov v tomto území.

Pri ďalšom rozvoji osídlenia a sídelného systému regiónu Žilinského kraja treba vychádzať z potreby:

- posilňovania existujúcich väzieb a vytvárania podmienok pre regionálnu kooperáciu medzi centrami Žilina a Martin tak, aby sa zvyšovala ich konkurencieschopnosť voči ostatným ťažiskám osídlenia a to aj v medzinárodnom kontexte
- vytvárania podmienok pre prepájanie ťažísk osídlenia najvyššej úrovni žilinsko-martinského s banskobystricko-zvolenským, čím by sa vytvárali predpoklady pre sídelné zoskupenie schopného medzinárodnej konkurencie
- vytvárania podmienok pre rozvoj osídlenia Liptova a Oravy v súlade s orientovaním sa na využívanie ich špecifických prírodných daností a s ich reštrukturalizáciou v zmysle princípov trvalo udržateľného rozvoja
- dobudovania nosných miest kraja ako terciárnych centier a podpory rozvoja kvartérnych aktivít v centrách založených na báze existujúceho školstva.

V záujme zapojenia sídiel regiónu Žilinského kraja do medzinárodnej spolupráce je potrebné podporovať rozvoj väzieb na prihraničné oblasti, ktorých významnou nosnou kostrou by mali byť dopravné koridory transeurópskeho významu.

Pre rozvoj osídlenia a podporu aj hospodárskeho rastu je žiaduce vytvoriť podmienky prepojenia jednotlivých subregiónov ležiacich na severe Slovenska (Kysuce, Orava) vybudovaním cestného prepojenia, ktoré môže plniť aj funkcie medzinárodného turistického prepojenia medzi Českou, Slovenskou a Poľskou republikou.

Región Banskobystrického kraja

Osídlenie a sídelné štruktúry Banskobystrického kraja sú vytvorené z viacerých charakteristických sídelných celkov. Dominantné postavenie v kraji má banskobystricko-zvolenské ťažisko osídlenia s celoštátnym až medzinárodným významom.

Nosnou kostrou Banskobystrického kraja sú rozvojové osi.

Základnými cieľmi rozvoja osídlenia kraja a jeho sídelných štruktúr sú:

- dotvorenie banskobystricko-zvolenského ťažiska osídlenia medzinárodného významu
- vytvorenie podmienok pre rozvoj lučenecko-rimavskosobotského ťažiska osídlenia a to ako podporou sídelných väzieb medzi centrami tohto ťažiska osídlenia, tak podporou sídelných väzieb v smere na Salgótarján v Maďarskej republike
- vytvorenia podmienok pre vznik optimálnych väzieb medzi banskobystricko-zvolenským, žilinsko-martinským a lučenecko-rimavskosobotským ťažiskom osídlenia, s cieľom vytvorenia sídelnej štruktúry medzinárodného významu
- podporovať vytvorenie južnej sídelnej rozvojovej osi celoslovenského významu.

Územie regiónu Banskobystrického kraja má veľmi dobré podmienky pre rozvoj turizmu, a to nielen v už tradičných a turisticky rozvinutých a najnavštevovanejších oblastiach. V ďalšom rozvoji osídlenia je potrebné tiež zohľadňovať možnosti rozvoja regiónu s využitím miestnych zdrojov surovín (drevná surovina, nerudné a iné suroviny) podporou centier výroby a pod.

Celkový rozvoj regiónu je potrebné podporovať rozvojom nadradenej dopravnej a technickej infraštruktúry. V dopravnej infraštruktúre ide predovšetkým o rozvoj medzinárodných koridorov v smere Zvolen – Lučenec/Salgótarján – Rimavská Sobota – Košice, Zvolen – Banská Bystrica – Martin – Žilina, ako aj podpora rozvoja tzv. južného cestného ťahu, ktorý by mal stimulovať rozvoj južnej časti regiónu. Dôležitú úlohu pri rozvoji regiónu by mohol zohrať aj rozvoj železničných tratí.

Významným zdrojom ďalšieho vývoja by malo byť zapojenie bohatého kultúrneho, historického a rekreačného potenciálu regiónu, ako aj využívanie špecifických sídelných foriem, do aktívneho rozvoja osídlenia a sídelnej štruktúry.

Región Prešovského kraja a Košického kraja

Osídlenie a sídelné štruktúry Prešovského a Košického kraja sú vzájomne prepojené najvýznamnejšími ťažiskami osídlenia – košicko-prešovským ťažiskom osídlenia najvyššieho medzinárodného významu, popradsko-spišskonovoveským a michalovsko-vranovsko-humenským ťažiskami osídlenia nadregionálneho až celoštátneho významu.

Popri týchto ťažiskách osídlenia sú oba kraje charakteristické sídelnými rozvojovými osami najvyššieho významu, ktoré tvoria „chrbtovú“ kosť osídlenia obidvoch krajov.

V ďalšom období treba počítať s tým, že vyššie uvedené ťažiská osídlenia najvyššieho významu sa budú naďalej rozvíjať ako funkčno-priestorové celky, ktoré budú spoločne pôsobiť v regióne oboch krajov. Všetky tri ťažiská osídlenia najvyššieho významu je potrebné budovať diferencovane v závislosti a v záujme ich špecifických daností a funkcií, ktoré plnia v systéme osídlenia. Košicko-prešovské ťažisko osídlenia treba podporovať ako ťažisko medzinárodného významu s dôležitými transformačnými funkciami na sídelné systémy v susedných štátoch.

Región obidvoch krajov je charakteristický významnými turistickými priestormi, ktoré by mali v ďalšom rozvoji regiónu, aj v oblasti rozvoja osídlenia, zohrávať významnú úlohu. Predovšetkým na báze podpory rozvoja turizmu by sa mohla stabilizovať značná časť veľmi „rozdrobeného“ (vysoký podiel najmenších obcí) osídlenia obidvoch krajov, najmä v kraji Prešovskom. Špecifickú pozornosť v rozvoji bude treba venovať oblasti severo-východnej časti Prešovského kraja, ktorá je charakteristická špecifickými morfológickými podmienkami, rozdrobeným osídlením s malým počtom obyvateľov a nerozvinutou infraštruktúrou. Pri rozvoji tohto územia bude vhodné vychádzať a využiť predovšetkým jedinečné kultúrne a prírodné hodnoty, ktoré sa na tomto území nachádzajú.

V ďalšom vývoji bude dôležité venovať zvýšenú pozornosť južnej časti Košického kraja a to ako v smere na Rožňavu, tak v smere na Trebišov a Kráľovský Chlmec. Územie rožňavska by sa malo prostredníctvom budovania výkonných infraštruktúr južným Slovenskom zapojiť do spolupráce medzi susediacimi aglomeráciami. Južná časť Košického kraja je v zásade tvorená Východoslovenskou nížinou, kde bude treba podporou rozvoja subregionálnych centier osídlenia napomôcť reštrukturalizácii hospodárskej základne.

Významnú úlohu v rozvoji regiónu by mal zohrať rozvoj nadradenej dopravnej infraštruktúry medzinárodného významu, pri rozvoji ktorej sa odporúča podporovať popri východ-západných prepojeniach aj severo-južné prepojenia – vo východnej časti s odporúčaním zapojenia do multimodálnych európskych koridorov, v západnej časti ako hlavné turistické prepojenie medzi susediacimi štátmi a prístupom k najvýznamnejším slovenským existujúcim a rozvojovým turistickým centrámi.

2. Krajinná štruktúra

Pod krajinou štruktúrou sa rozumie horizontálne a vertikálne usporiadanie vlastností krajinných prvkov, ktoré sa pôsobením diferenciačných činiteľov špecificky kombinujú na určitom priestore, čím vytvárajú rôzny krajinnoeologický potenciál pre využívanie. V rámci Koncepce územného rozvoja Slovenska 2001 sa spracovala vybraná časť prvkov krajinej štruktúry. Výber sa uskutočnil na základe existujúcich podkladov, ako aj na základe stanovených cieľov.

2.1. Krajinnoeologický potenciál

Krajinnoeologický potenciál sa používa na hodnotenie predpokladov rozvoja územia, pomocou ktorého možno stanoviť mieru (vhodnosť) využívania krajiny človekom za predpokladu zachovania jej trvalo udržateľnej obnoviteľnosti – biodiverzity, prírodných zdrojov, ekologickej stability a ďalších kvantitatívnych a kvalitatívnych vlastností krajiny, ako aj vzájomných väzieb medzi prvkami krajiny. Spracovanie vybraných krajinnoeologických potenciálov vychádza predovšetkým z prvkov, ktoré vyplývajú z legislatívneho vymedzenia. Krajina poskytuje určité možnosti a predpoklady na rôzne využívanie, ktoré sa stanovujú na uspokojovanie potrieb ľudskej spoločnosti. V rámci Koncepce územného rozvoja Slovenska 2001 sa dôraz kladie na nasledovné krajinnoeologické potenciály:

2.1.1. Ochrana prírody a krajiny

Prvky ochrany prírody a krajiny predstavujú podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov mimoriadne významný potenciál prírodného dedičstva. Jedinečnosť a významnosť je stanovená prírodnými danosťami a rôzny stupeň legislatívnej ochrany zabezpečuje vhodné podmienky pre ich existenciu. Limitujú rôzne činnosti v krajine, zabezpečujú zvýšenú ochranu aj ostatným zložkám krajiny, hlavne prírodným zdrojom.

Od konca 19. storočia, keď boli vyhlásené prvé chránené územia, prešla ochrana prírody značnými zmenami. V súčasnosti tvorí národnú sústavu chránených území 9 národných parkov, 1 chránený krajinný prvok, 14 chránených krajinných oblastí, 386 prírodných rezervácií, 219 národných prírodných rezervácií, 219 prírodných pamiatok, 11 národných prírodných pamiatok a 172 chránených areálov (Štátny zoznam osobitne chránených častí prírody a krajiny, 31. 12. 2010). Zákonom č. 543/2002 Z. z. sa zabezpečila celoplošná ochrana prírody a krajiny diferencovane v 5 stupňoch ochrany a 7 kategóriách chránených území so stanovením podmienok ochrany. Týmto zákonom boli zároveň do environmentálneho práva Slovenskej republiky transformované právne predpisy Európskej únie a ustanovenia medzinárodných dohovorov zameraných na ochranu prírody a krajiny.

Jedným zo záväzkov v oblasti ochrany prírody a krajiny vyplývajúcich zo vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie je aj vytvorenie súvislej európskej sústavy chránených území – NATURA 2000. NATURA 2000 predstavuje sústavu chránených území členských krajín Európskej únie, ktorej hlavným cieľom je zachovanie prírodného dedičstva významného nielen pre príslušný členský štát, ale najmä EÚ ako celok. NATURA 2000 pozostáva z dvoch typov území – chránené vtáčie územia a územia európskeho významu. V júli 2003 bol vládou Slovenskej republiky schválený Národný zoznam navrhovaných chránených vtáčích území, ktorý

obsahoval celkovo 38 území s výmerou 1 236 545 ha pokrývajúcich 25,2 % celkovej výmery Slovenska. Presné vymedzenie chránených vtáčích území a ich rozlohy sú upravené vyhláškami, podľa ktorých sa chránené vtáčie územia vyhlasujú. V súčasnosti je na území Slovenska vyhlásených 40 chránených vtáčích území s celkovou výmerou 1 237 213,38 ha (stav k 15. 2. 2011). Národný zoznam navrhovaných území európskeho významu bol schválený vládou Slovenskej republiky v marci 2004. Obsahuje 382 území s výmerou 573 690 ha, čo predstavuje 11,7 % územia Slovenskej republiky. Výnos Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky, ktorým sa vydáva národný zoznam území európskeho významu, nadobudol účinnosť 1. augusta 2004. Na základe rozhodnutia Európskej komisie bol národný zoznam území európskeho významu schválený s počtom 381 území pre alpský a panónsky biogeografický región s celkovou výmerou 573 935 ha. V priebehu šiestich rokov od schválenia národného zoznamu Európskou komisiou je Ministerstvo životného prostredia SR povinné všeobecne záväzným právnym predpisom vyhlásiť všetky územia európskeho významu. Na Slovensku budú tieto územia vyhlasované v niektorej z existujúcich kategórií chránených území alebo ako súčasť chráneného územia.

V zmysle záverov z alpského a panónskeho biogeografického seminára, ktorý sa konal v máji a septembri 2005, bol zároveň vypracovaný odborný návrh Štátnej ochrany prírody SR v podobe Návrhu doplnku Národného zoznamu území európskeho významu. Uvedený návrh musí byť po prerokovaní a schválení vo vláde SR následne do 1. októbra 2010 zaslaný na schválenie Európskej komisii.

Cieľom sústavy NATURA 2000 je zabezpečenie priaznivého stavu populácií chránených druhov živočíchov, rastlín a biotopov európskeho významu. Potenciál prírodného dedičstva je najväčší v lesných a lesostepných spoločenstvách a tiež v súčasnosti relatívne najviac ohrozených vodných a močiarnych ekosystémoch. Sú to lokality, ktoré sa zachovali hlavne ako izolované areály v poľnohospodársky intenzívne využívannej krajine. Z tohto hľadiska je potrebné vytvoriť vhodné podmienky na ich zachovanie, najmä z hľadiska ochrany genofondu a biodiverzity v krajine. V tejto súvislosti je veľmi dôležitým predpokladom k zabezpečeniu praktickej ochrany týchto chránených území návrh a zabezpečenie vhodných manažmentových opatrení ako súčasť programov starostlivosti o chránené územia. Významným aspektom je aj spôsob využívania okolitej krajiny, ktorej dosah má často negatívny vplyv práve na chránené územia menšej rozlohy. Preto je veľmi dôležité vymedzenie ľudských činností a prírodných procesov v nich a ich okolí, ktoré môžu mať na chránené územia významný vplyv. Z dôvodu významnosti pri zabezpečení starostlivosti o chránené územia, sú tieto údaje súčasťou už samotného návrhu chránených vtáčích území a území európskeho významu.

Na zachovanie predmetu ochrany prírody sú nevyhnutné preventívne opatrenia, ktoré vyplývajú predovšetkým z:

- prísneho dodržiavania využívania územia vyplývajúcich z legislatívnych predpisov,
- monitorovania a ekozozologického výskumu v lokalitách,
- zabezpečenia revitalizačných, renaturalizačných, asanačných a iných opatrení,
- usmerňovania využívania územia v ochrannom pásme a v jeho blízkom okolí na základe aj iných predpisov, ako je zákon č. 543/2002 Z. z.

Jednou z prioritných úloh v oblasti ochrany prírody a krajiny je postupné sprehľadňovanie hraníc a dotvorenie jednotnej sústavy rôznych chránených častí prírody a krajiny, vrátane NATURA 2000, ako aj príprava a realizácia programov starostlivosti a racionálneho systému manažmentu chránených území. Postupné dobudovanie chránených území si vyžiada nemalé finančné prostriedky.

2.1.2. Územný systém ekologickej stability

Cieľom zabezpečenia priestorovej ekologickej stability krajiny je vytvorenie takej krajinej štruktúry, ktorá je schopná zachovať priestorové ekologické vzťahy medzi individuálnymi ekosystémami (na zabezpečenie výmeny hmoty, energie a informácií) pre dynamickú variabilitu podmienok aj foriem života, a to aj za predpokladu, že krajina je tvorená lokálne ekosystémami s rôznym (aj nízkym) stupňom ekologickej stability. V Slovenskej republike bola koncepcia územného systému ekologickej stability (ÚSES) prijatá uznesením vlády SR č. 394 zo dňa 23. júla 1991. Realizácia ÚSES v praxi je nevyhnutná z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja.

Základ tohto systému tvorí kostra ÚSES pozostávajúca z biocentier, biokoridorov a interakčných prvkov. Významnou súčasťou vytvorenia celoplošného ÚSES je aj systém opatrení na ekologicky optimálnu organizáciu a využívanie krajiny.

Na Slovensku sa začalo s realizáciou spracovania projektov ÚSES v roku 1991, keď bola vypracovaná a schválená koncepcia ÚSES. Tvorba projektov ÚSES prebiehala na princípe "zhora na dol" – od Generelu nadregionálneho ÚSES, cez regionálne ÚSES až po miestne ÚSES.

2.1.2.1. Nadregionálna úroveň – Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability a NECONET

V roku 1992 bol vypracovaný Generel nadregionálneho územného systému ekologickej stability (GNÚSES), ktorý vyjadruje základný rámec priestorovej ekologickej stability územia Slovenska. Predstavuje priestorové usporiadanie ekologicky najvýznamnejších zachovaných prírodných území (najmä lesov, mokradí, brál, sprievodných porastov vodných tokov a pod.) a vyjadruje vzťah a postavenie ekologicky stabilných území Slovenska v prepojení na európsky systém ekologicky stabilných území, čím vytvára významný dokument pre stratégiu ochrany ekologickej stability, biodiverzity a genofondu Slovenskej republiky (SKŽP SR, 1992). GNÚSES bol vypracovaný v mierkach 1 : 500 000 a 1 : 200 000 a bol schválený 27. apríla 1992 uznesením vlády č. 319.

V rámci GNÚSES bolo vyčlenených 87 biocentier, z toho 77 biocentier nadregionálnych, 9 provincionálnych a 1 biosférické, ktoré sú v mnohých prípadoch súčasťou národných parkov a chránených krajinných oblastí a ich jadrá sa často viažu na maloplošné chránené územia.

V nadväznosti na GNÚSES bol vypracovaný návrh národnej ekologickej siete známej pod názvom NECONET. Návrh NECONET vychádza z koncepcie budovania európskej ekologickej siete (EECONET), ktorá vznikla na základe holandskej koncepcie. Predstavuje sieť významných, najmä chránených území, ktoré majú význam pre záchranu genofondu a biodiverzitu. Jej základom je vyhraničenie jadrových areálov (obdoba biocentier v rámci ÚSES), biologických a ekologických koridorov (obdoba biokoridorov v rámci ÚSES) a území rozvoja prírodných prvkov európskeho a národného významu s cieľom vytvorenia integrovaného systému chránených území a potenciálnych hodnotných území jednotlivých európskych krajín, vytvoreného podľa medzinárodných kritérií a štandardov.

Na území Slovenska bol NECONET spracovaný v roku 1996 (IUCN, 1996). V rámci NECONET bolo vyhraničených 35 jadrových území európskeho významu a ďalších 35 jadrových území národného významu. Mnohé z nich sa prekrývajú s prvkami ÚSES, nadregionálneho a regionálneho charakteru.

2.1.2.2. Súčasné aktivity v tvorbe ÚSES

V súčasnosti prebieha aktualizácia regionálnych územných systémov ekologickej stability, ako nadväzujúca úloha na vypracovanú aktualizáciu Generelu nadregionálneho územného systému ekologickej stability z rokov 2002-2003. Požiadavka aktualizácie GNÚSES vyplynula z Národného environmentálneho akčného programu (NEAP), ktorý bol schválený uznesením vlády SR č. 350/1996, kde v sektore E – Starostlivosť o prírodu, krajinu a územný rozvoj bolo prijaté opatrenie "Zjednotiť projekty regionálnych územných systémov ekologickej stability s cieľom aktualizácie GNÚSES SR".

V rámci aktualizovaného GNÚSES je navrhnutých celkovo 138 biocentier o výmere 584 258 ha, čo činí 11,91 % z rozlohy SR. Stupeň ochrany jednotlivých navrhovaných prvkov ÚSES je veľmi nízky. Plošne najviac navrhovaných prvkov ÚSES (38,8 % z celkovej výmery biocentier) leží v 1. stupni ochrany. 24,4 % z celkovej výmery biocentier leží v 2. stupni ochrany, 21,1 % v 3. stupni ochrany. Najnižší podiel z celkovej výmery biocentier spadá do 4. stupňa ochrany – 0,6 %. 15,1 % z celkovej výmery biocentier sa nachádza v najvyššom 5. stupni ochrany. Vzťah medzi chránenými územiami a navrhovanými prvkami ÚSES je vyjadrený v nasledovnej tabuľke:

Počet a výmera chránených území v biocentrách navrhovaného nadregionálneho ÚSES

Ukazovateľ	Počet	Výmera v ha
NPR v biocentrách	199	82 837,7600
PR v biocentrách	135	5 327,8300
NPP v biocentrách	8	31,1300
PP v biocentrách	47	376,3100
CHA v biocentrách	13	446,5924
spolu	402	1186,8624

NPR – národná prírodná rezervácia, PR – prírodná rezervácia, NPP – národná prírodná pamiatka, PP – prírodná pamiatka, CHA – chránený areál

Údaje v tabuľke zodpovedajú stavu chránených území k dátumu spracovania KURS 2001.

V zozname aktualizovaného GNÚSES je zaradených 59 nových biocentier, medzi ktorými sú aj biocentrá v geoekosystémoch, ktoré nahrádzajú niektoré nezaradené biocentrá z GNÚSES, resp. jadrové územia z NECONET. Z posledných údajov vyplýva, že podľa regionálnych územných systémov ekologickej stability (RÚSES) bolo zaradených 25 nových nadregionálnych biocentier a podľa NECONET bolo zaradených 5 biocentier (Reflexia GNÚSES, RÚSES a NECONET v aktualizovanom GNÚSES, SAŽP 2006).

2.1.3. Územia medzinárodného významu

V rámci medzinárodných dohovorov platí na území Slovenska niekoľko dôležitých zmlúv, podľa ktorých sa vyčleňujú nasledovné územia a lokality:

Biosférické rezervácie – medzinárodne sledované reprezentatívne územia pre výskum a monitoring v rámci Programu UNESCO "Človek a biosféra" (MaB) – 4 lokality.

Ramsarské lokality – podľa Dohovoru o mokradiach majúcich medzinárodný význam predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva – 14 vyhlásených lokalít.

Lokality svetového prírodného dedičstva – podľa Dohovoru o ochrane svetového

kultúrneho a prírodného dedičstva – z prírodného dedičstva sú to jaskyne a priepasti Slovenského krasu (12 lokalít), Ochtinská aragonitová jaskyňa, Dobšinská ľadová jaskyňa a Karpatské bukové lesy (4 lokality), ktoré sú chránené a vyhlásené za národné prírodné pamiatky a prírodné rezervácie a zároveň sa na ne vzťahuje aj ochrana podľa medzinárodného práva.

Európsky diplom Rady Európy – 2 lokality.

Cena EUROSITE – podpora starostlivosti o prírodu, najmä na medzinárodnej úrovni – 1 lokalita.

2.2. Environmentálne limity

Environmentálny limit je prahová hodnota – najvyššia prípustná hodnota sledovaného ukazovateľa krajiny (alebo súboru ukazovateľov) k navrhovanej aktivite, ktorú človek stanovil k zabezpečeniu bezkonfliktného využívania krajiny človekom. Vyjadruje súbor podmienok a javov, ktoré tvoria vhodné predpoklady na navrhované aktivity a život človeka na Zemi bez výrazného narušenia, resp. ohrozenia zložiek, väzieb a procesov v krajine. Stanovovanie limitov vyplýva jednak z legislatívnych predpisov a noriem a jednak vyplýva z vlastností krajiny.

Legislatívne vymedzené funkčné zóny – vymedzujú sa s cieľom predísť a zamedziť negatívnemu pôsobeniu, resp. za účelom ochrany pred negatívnym pôsobením technických prvkov na krajinu (pásma hygienickej ochrany rôznych prevádzok). Tieto legislatívne vyčlenené zóny limitujú a obmedzujú aktivity, ktoré sú náročné na hygienické parametre prostredia – bývanie, rekreačno-športové, zdravotno-liečebné aktivity, pestovanie plodín na priamy konzum a pod. Na nadregionálnej úrovni je relevantné hodnotiť ochranné pásma vojenských objektov a vojenské ochranné zóny a bezpečnostné zóny v okolí jadrových elektrární.

Deteriorizačné limity – vychádzajú z fungovania socioekonomických prvkov v krajine, pričom nie sú legislatívne vymedzené. Predstavujú sprievodné javy realizácie ľudských aktivít v krajine. Ich plošný rozsah závisí od viacerých faktorov – súboru prírodných podmienok ako aj od dĺžky a intenzity ich pôsobenia. Negatívne sa prejavujú ohrozením prírodných zdrojov, prirodzených ekosystémov a zdravia človeka. Ide o limity vyplývajúce z pôsobenia stresových faktorov v krajine, ktoré v dôsledku svojho negatívneho pôsobenia limitujú rozvoj určitých socioekonomických aktivít, predovšetkým tých, ktoré sú citlivé na hygienické parametre. Majú charakter hygienických limitov (kontaminácia horninového prostredia, znečistenie ovzdušia cudzorodými látkami, zaťaženie prostredia hlukom, kontaminácia pôdy, poškodenie vegetácie, kontaminácia vôd a pod.).

Limity vyplývajúce z pôsobenia prirodzených rizík a hazardov – ide o územia, kde rozvoj socioekonomických aktivít je limitovaný, prípadne obmedzovaný v dôsledku vysokej citlivosti prírodného prostredia. Predovšetkým sú to územia málo stabilné z hľadiska výstavby. Medzi limitujúce faktory patrí výskyt geodynamických javov (zosuvy, lavíny, zemetrasenie, krasové územie, výmole, erózia, inundačné územie a i.). Niektoré negatívne vplyvy týchto prirodzených rizikových faktorov možno zmierniť, prípadne eliminovať vhodnými technickými opatreniami. Limity citlivosti prírodného prostredia – inundačné územia vyplývajú zo zákona č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami (§5 ods. 2 - predbežné hodnotenie povodňového rizika). V súlade § 6 ods. 10 zákona č. 7/2010 Z. z. obec zabezpečuje vyznačenie všetkých záplavových čiar zobrazených na mapách povodňového ohrozenia do územného plánu obce alebo územného plánu zóny pri najbližšom preskúmaní schváleného územného plánu podľa osobitného predpisu; ak obec nemá spracovaný územný plán obce,

využíva mapy povodňového ohrozenia v činnosti stavebného úradu.

Limity vyplývajúce z ochrany prírody a prvkov územného systému ekologickej stability – tieto limity vyplývajú z § 11 až 17 zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, podľa ktorého vymedzené aktivity si vyžadujú súhlas orgánu ochrany prírody, resp. sú zakázané. V 4. a 5. stupni ochrany prírody dochádza k zákazu tých aktivít, ktoré môžu mať negatívny vplyv na zachovanie cenných ekosystémov.

Limity vyplývajúce z ochrany prírodných zdrojov – stanovujú sa na základe legislatívnych predpisov, napr. podľa zákona NR SR č. 326/2005 Z. z. o lesoch v znení neskorších predpisov, zákona NR SR č. 277/1994 Z. z. o zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov (od úplného vylúčenia až po vydanie súhlasu príslušného riadiaceho orgánu) pre vykonávanie určitej činnosti alebo realizácie stavby a zariadenia.

Limity vyplývajúce z ochrany vodných pomerov a vodárenských zdrojov vyplývajú zo zákona č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov, v ktorom sú ustanovené:

- chránené vodohospodárske oblasti (Beskydy – Javorníky, Žitný ostrov, Nízke Tatry a) západná časť, b) východná časť, Strážovské vrchy, Veľká Fatra, Horné povodie, Ipľa, Rimavice a Slatiny, Vihorlat, Slovenský kras a) Plešivská planina, b) Horný vrch, Muránska planina, Horné povodie rieky Hnilca) v súlade s § 31 vodného zákona a Nariadenia vlády SSR č. 13/1987 Zb. o niektorých chránených oblastiach prirodzenej akumulácie vôd a Nariadenia vlády SSR č. 46/1978 Zb. o chránenej oblasti prirodzenej akumulácie vôd na Žitnom ostrove v znení nariadenia vlády SSR č. 52/1981 Zb. V chránenej vodohospodárskej oblasti možno plánovať a vykonávať činnosť, len ak sa zabezpečí všestranná ochrana povrchových vôd a podzemných vôd a ochrana podmienok ich tvorby, výskytu, prirodzenej akumulácie vôd a obnovy ich zásob.
- ochranné pásma vodárenských zdrojov (§ 32 vodného zákona). Na ochranu výdatnosti kvality a zdravotnej bezchybnosti vody vodárenských zdrojov, ktoré sa využívajú, orgán štátnej vodnej správy určí ochranné pásma. Určia sa ich hranice a spôsob ochrany, najmä zákazy alebo obmedzenia činností, ktoré poškodzujú alebo ohrozujú množstvo a kvalitu vody alebo zdravotnú bezchybnosť vody vodárenského zdroja, ako aj technické úpravy na ochranu vodárenského zdroja a iné opatrenia, ktoré sa majú v ochrannom pásme vykonať.
- pásmo ochrany vodnej stavby (§ 55 vodného zákona). V záujme ochrany vodnej stavby, môže orgán štátnej vodnej správy na návrh vlastníka vodnej stavby určiť pásmo ochrany vodnej stavby a podľa jej povahy zakázať alebo obmedziť v ňom výstavbu niektorých stavieb alebo činností.

2.3. Environmentálne členenie priestoru Slovenska

2.3.1. Typizácia krajiny na základe zaťaženia a poškodenia krajínotvorných zložiek

Hodnotenie zaťaženia krajiny vychádza z pôsobenia negatívnych (stresových) faktorov v krajine. Hlavným zdrojom pôsobenia stresových faktorov v krajine je človek a jeho aktivity. Teda za stresové faktory sa považujú všetky socioekonomické aktivity, ktoré negatívne ovplyvňujú prirodzený vývoj ekosystémov. K základným stresovým faktorom ohrozujúcim kvalitu životného prostredia Slovenska patria:

Znečistenie ovzdušia

- Kvalita ovzdušia SR je ohrozovaná produkciou rôznorodých znečisťujúcich látok, predovšetkým vyplývajúcich z rozvoja priemyslu, urbanizácie, dopravy a poľnohospodárstva. V roku 2004 patrili k najvýznamnejším škodlivým látkam znehodnocujúcim kvalitu ovzdušia oxidy síry, dusíka, oxid uhoľnatý, uhľovodíky, organické látky a tuhé znečisťujúce látky. Environmentálnou regionalizáciou SR dokončenou v roku 2004 boli podľa vyhlášky č. 112/1993 Z. z. definované najviac zaťažené oblasti charakterizované kvalitou životného prostredia, najmä ovzdušia. Sú to oblasti – Bratislavská, Dolnopovažská, Ponitrianska, Pohronská, Jelšavsko-lubenická, Rudniansko-gelnická, Košicko-prešovská a Zemplínska, v ktorých sa pravidelne sleduje imisná situácia a vyhodnocuje sa tzv. index znečistenia ovzdušia..

Degradácia pôdných zdrojov

Hodnotenie chemickej degradácie pôdných zdrojov sa uskutočnilo na základe geochemického atlasu, časť: Pôdy (Čurlík, Šefčík, 2000). Z výsledkov hodnotenia vyplynulo, že najväčšie koncentrácie nad limitom boli prekračované u arzenu a ortuti, niklu, chrómu, medi, olova, vanádu, zinku a kadmia. Z priestorového aspektu k najviac zaťaženým oblastiam patria: oblasť Spišsko-gemerského rudohoria s nadlimitným výskytom Cu, Pb, Zn, Hg, As, Bi, Be, Co, Nízkych Tatier s nadlimitným výskytom Sb, As, W, Cu, Kremnických a Štiavnických vrchov s nadlimitným výskytom Pb, Zn, Cu, As, Cs a oblasť Malých Karpát s nadlimitným výskytom As, Sb, Pb, Zn a Ba. Zvýšené koncentrácie uvedených prvkov predstavujú zväčša následky starých environmentálnych záťaží, vyplývajúcich z ťažobných aktivít v daných územiach.

Nepriaznivé vplyvy banskej činnosti sú aj na alúviách rieky Hron, Štiavnického potoka, Slanej, Hornádu, Pezinského a Smolníckeho potoka. Negatívne dôsledky ťažby uhlia a následného rozvoja energetického priemyslu sa prejavili na kontaminácii pôd v oblasti Hornej Nitry, kde sa vyskytujú pôdy s nadmerným obsahom As, Ba, Cs a Hg. Výrazným negatívnym vplyvom na kontaminácii pôd sa podieľa aj priemyselná výroba – oblasť Košíc, Horná Nitra, Žiarska kotlina a pod..

V rámci fyzikálnej degradácie pôd bola hodnotená erózna ohrozenosť pôd, ohrozenie územia lavínami a zosuvmi. Na Slovensku vodnou eróziou potenciálne ohrozených 46 %, z toho na pôdy s extrémne silnou eróziou pripadá až 24,1 %. Veternou eróziou je ohrozených asi 8,5 % z poľnohospodárskych pôd (MŽP, 2005).

Znečistenie podzemných vôd

Monitorovanie kvality podzemných vôd predstavuje systematické sledovanie a hodnotenie kvality a stavu podzemných vôd.

Výsledky laboratórnych analýz boli hodnotené podľa nariadenia vlády SR 354/2006 Z. z., ktorým sa ustanovujú požiadavky na vodu určenú na ľudskú spotrebu a kontrolu kvality vody určenej na ľudskú spotrebu, porovnaním nameraných a limitných hodnôt pre všetky analyzované ukazovatele.

Do popredia vystupuje v roku 2009 problematika nepriaznivých oxidačnoredukčných podmienok, na čo poukazuje najčastejšie prekračovanie prípustných koncentrácií celkového Fe (58-krát), Mn (53-krát) a NH_4^+ (13-krát). Okrem týchto ukazovateľov došlo k ojedinelému prekročeniu v prípade NO_3^- , Cl^- , SO_4^{2-} , CHSKMn a rozpustných látok pri 105°C. Zo stopových prvkov boli zaznamenané zvýšené koncentrácie Sb (8-krát), As (6-krát), Pb (5-krát), Al (4-krát), Ni (2-krát), Hg (2-krát) Cr (1-krát). Znečistenie špecifickými organickými látkami má len lokálny charakter. Väčšina špecifických organických látok bola stanovená pod detekčný limit. K prekročeniu limitných hodnôt v tejto skupine nedošlo. V skupine ukazovateľov

všeobecných organických látok stanovený limit nespĺňal celkový organický uhlík (3-krát).

Hodnotenie stavu útvarov podzemných vôd je založené na hodnotení ich kvantitatívneho stavu a chemického stavu. Hodnotenie kvantitatívneho stavu podzemných vôd bolo vykonané u 97 útvarov podzemných vôd (zo 101 útvarov podzemných vôd) s vysokou až strednou mierou spoľahlivosti. Z celkového počtu hodnotených útvarov podzemných vôd do zlého kvantitatívneho stavu bolo zaradených 5 útvarov podzemných vôd, z toho 2 kvartérne útvary a 3 predkvartérne útvary.

Chemický stav útvarov podzemných vôd z hľadiska dosiahnutia dobrého chemického stavu sa každý útvar podzemnej vody hodnotil ako celok. Toto hodnotenie sa vykonávalo na regionálnej úrovni.

Z celkového počtu 75 útvarov podzemných vôd (vodné útvary geotermálnych vôd hodnotené neboli) bolo klasifikovaných:

- 13 útvarov podzemných vôd v zlom chemickom stave - 7 kvartérnych útvarov a 6 predkvartérnych útvarov
- 62 útvarov podzemných vôd v dobrom chemickom stave.

Dobrá chemická stav bol takto klasifikovaný v 82,7 % útvarov podzemných vôd, čo predstavuje plochu 45 527,00 km², t. j. 76,4 % z celkovej plochy útvarov (kvartérnych aj predkvartérnych).

Zlý stav bol klasifikovaný v 17,3 % útvarov podzemných vôd, t. j. 14 101,00 km², t. j. 23,6 % z celkovej plochy útvarov.

Napriek tomu, že 62 útvarov podzemných vôd ako celok je hodnotených v dobrom chemickom stave, na základe výsledkov aktualizovanej rizikovej analýzy zdrojov znečistenia boli v nich zistené potenciálne zdroje bodového znečistenia /kontaminácie alebo znečistené/kontaminované územia. Aby v týchto útvaroch podzemných vôd nedošlo k zhoršeniu ich dobrého chemického stavu, je potrebné zabrániť alebo obmedziť vstup znečisťujúcich látok do podzemných vôd.

Zaťaženie vegetácie

Za základný ukazovateľ zdravotného stavu lesov možno považovať defoliáciu – stratu asimilačných orgánov, na báze ktorého sa poškodenie lesov hodnotí v piatich základných kategóriách od nepoškodených až po veľmi silne poškodené. V roku 2004 bolo podľa výsledkov monitorovania Výskumným ústavom lesného hospodárstva vo Zvolene imisiami negatívne ovplyvnených 1 224 tis. ha lesov, čo je viac ako 60 % z celkovej výmery porastovej pôdy (MŽP SR, 2004).

K najviac poškodením drevinám patrí smrek, jedľa a z listnatých drevín buk. Najvýznamnejším faktorom poškodzujúcim lesné porasty je pôsobenie imisií. Popri imisiách sa výraznou mierou na poškodzovaní drevín zúčastňujú tiež biotické a abiotické faktory. Z biotických faktorov je to predovšetkým listožravý a cicavý hmyz, podkôrny a drevokazný hmyz, z abiotických faktorov sa najvýraznejšie prejavuje vietor, sucho a holomrazy.

Abiotické činitele poškodili v roku 2004 vyše 4 714 tis.m³ hmoty, z čoho najväčší podiel tvorila veterná kalamita (95,8 %). Túto nepriaznivú situáciu vyvolala veterná smršť z 19. novembra 2004. Išlo o druhú najväčšiu vetrovú kalamitu v histórii lesníctva na Slovensku, pričom spôsobila kalamitu v lesoch na území s celkovou výmerou takmer 330 tis. ha. Najviac škôd spôsobila v regiónoch Horehronie, Kysuce, Orava, Spiš a Tatry.

Vzhľadom na absenciu priestorového vyjadrenia defoliácie lesných ekosystémov sa

na hodnotenie syntetického zaťaženia územia Slovenska použil ukazovateľ zaťaženia lesných ekosystémov v dôsledku nasledovných prvkov: Al, As, Ba, Be, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, F, Fe, Hg, K, Li, Mg, Mn, N, Na, Ni, Pb, Rb, S, Se, Sr, a V, spracované na základe výsledkov Geochemického atlasu SR, časť: Lesná biomasa (Maňkovská, 1996). Zo syntézy záťaže lesných ekosystémov uvedenými prvkami vyplýva, že k najviac zaťaženým oblastiam patria lesné ekosystémy priemyselných oblastí, a to Stredný Spiš, Horná Nitra, Žiarska kotlina, Jelšava – Lubeník a lesné ekosystémy v okolí mestských aglomerácií Bratislavy a Košíc. Zvýšené koncentrácie sa nachádzajú i v lesných ekosystémoch prihraničného oblúku Karpát v dôsledku transportu znečisťujúcich látok.

Zhrnutie

Na základe vzájomnej kombinácie stresových faktorov možno konštatovať, že k najviac zaťaženým oblastiam patria priemyselné oblasti Slovenska, prípadné oblasti starých banských činností (MŽP, 2004). Environmentálne najviac zaťažené oblasti majú tendenciu redukovať sa najmä na hornom Považí a vo východnej časti Gemera. Naopak, zvýšenie rozsahu zaťaženého územia sa premieta na dolnom Zemplíne. V ostatných prípadoch trend zmien územného rozsahu zaťažených oblastiach je nevýrazný.

Zvýšené koncentrácie vybraných prvkov v pôdach sa nachádzajú v oblasti Malých Karpát, Nízkych Tatier, Kremnických a Štiavnických vrchov a pod.

Nížinné oblasti Slovenska s intenzívnou poľnohospodárskou výrobou sa vyznačujú aj vyšším stupňom kontaminácie podzemných vôd a zvýšeným obsahom fosforu, fluóru a čiastočne kadmia v pôdach. Zároveň tieto oblasti sa vyznačujú aj nízkym stupňom priestorovej ekologickej stability.

Horské a podhorské oblasti Slovenska sa vyznačujú zvýšením stupňom ohrozenia a narušenia pôdneho fondu v dôsledku prejavu prirodzených stresových faktorov – svahové deformácie, erózne procesy, ohrozenie lavínami a pod.

2.3.2. Typizácia krajiny Slovenska

Zosúladenie socioekonomického rozvoja s prírodnými podmienkami každého regiónu je základným predpokladom na to, aby nevznikali problémy s ohrozením ekologickej kvality územia, prírodných zdrojov, ako aj bezprostredného životného prostredia obyvateľov. Ekonomický rozvoj regiónov bude úspešný len vtedy, keď bude maximálne rešpektovať prvotnú, nezmeniteľnú štruktúru krajiny. Preto z hľadiska hospodárskeho rozvoja regiónov sú najdôležitejšie ukazovatele nadregionálnej štruktúry krajiny ako prírodná poloha voči susedom v nadregionálnom aj regionálnom zmysle, vnútorná členitosť, prírodné hranice, ich bariérový efekt a priepustnosť, možnosti a spôsob prirodzeného prepojenia so susedmi, ako aj poloha regiónu vzhľadom na iné hospodárske oblasti, dopravná poloha a pod. Ďalšie veľmi významné, viac alebo menej ustálené (aj keď zmeniteľné) ukazovatele regiónov sú ekologická kvalita súčasnej štruktúry krajiny, biodiverzita a kvalita zložiek bezprostredného životného prostredia človeka.

Prírodno-socioekonomické regióny možno považovať za základné východiskové územné celky na zachovanie trvalo udržateľného rozvoja regionálneho hľadiska. Prírodná regionalizácia bola základným kritériom pri vyčleňovaní územných jednotiek, ktorá bola ďalej modifikovaná administratívnymi hranicami, pretože na ne sa vzťahujú rôzne ekonomické ukazovatele, vhodné pre porovnávanie regiónov.

Vzhľadom na prírodno-socioekonomickú regionalizáciu možno územie SR rozdeliť na 7 hlavných prírodno-sídelných spádových polohových oblastí:

- Bratislavská
- Dolnomoravská
- Dolnopovažsko-Podunajská
- Stredno-Hornopovažská
- Pohronsko-Poipelská
- Rimavsko-Hornádsko-Popradská
- Bodrožská.

Uvedených sedem hlavných prírodno-sídelných spádových polohových oblastí sa ďalej člení na spolu 19 regiónov. Regióny v predkladanom variante sú charakterizované podľa ekologických problémov, veľkoplošných prírodných hodnôt regiónov (predovšetkým chránené územia a vybrané prírodné zdroje) a podľa predpokladov a limitov rozvoja. Podrobný popis regiónov je uvedený v prílohe.

2.4. Návrh obnovy a starostlivosti o krajinu

Zásadným dokumentom v oblasti obnovy a starostlivosti o krajinu, ktorý Slovenská republika podpísala v máji roku 2005 je Európsky dohovor o krajine (prijatý vo Florencii v októbri 2000). Ide o prvý európsky politický dokument s dôrazom na krajinu, a to nielen krajinu prírodne a kultúrne cennú, ktorá na území Slovenskej republiky spadá pod ochranu podľa zákona 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa zákona 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, ale o všetky typy krajiny, teda vrátane oblastí devastovaných, či krajinu sídiel.

Z hľadiska zachovania ekologicky hodnotných krajinných celkov (chránených území, prvkov územného systému ekologickej stability a ostatných hodnotných krajinných priestorov) je potrebné realizovať nasledovné opatrenia:

- Zabezpečiť vytvorenie reálneho funkčného územného systému ekologickej stability na všetkých troch úrovniach (nadregionálnej, regionálnej a miestnej) a to doplnením a revitalizáciou prvkov kostry ÚSES, zabezpečením ochrany a vhodného manažmentu týchto prvkov, elimináciou stresových faktorov ohrozujúcich prvky ÚSES.
- Zabezpečiť dôsledné plnenie zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny vytvorením celoplošného systému ochrany prírody a krajinných celkov, a to stanovením reálnej siete chránených území, ich revitalizáciou, aplikáciou vhodného manažmentu, ako i elimináciou rizikových faktorov.
- Zabezpečiť ochranu prírodných zdrojov podľa platných zákonov, ako aj z hľadiska koncepcie trvalo udržateľného využívania prírodných zdrojov, a to predovšetkým stanovením limitov efektívneho využívania prírodných zdrojov, preferenciou využívania obnoviteľných zdrojov, elimináciou zdrojov ohrozujúcich jednotlivé prírodné zdroje a revitalizáciou územia s ohrozenými prírodnými zdrojmi.
- Zabezpečiť ochranu, starostlivosť, manažment, plánovanie a tvorbu krajiny v zmysle ustanovení Európskeho dohovoru o krajine.

Jednou z dôležitých úloh, ktoré vymedzuje práve Európsky dohovor o krajine (EDoK) je problematika krajinného rázu a jeho ochrana, ktorá je priamo závislá na vypracovaní typológie krajiny. Spomenuté aspekty musia byť postupne v zmysle EDoK zapracovávané do legislatívy príslušných rezortov. Program implementácie Európskeho dohovoru o krajine v SR nadväzuje na Programové vyhlásenie vlády SR (august 2006), v ktorom sa vláda SR zaviazala presadzovať ochranu krajiny a kultúrnej rozmanitosti, optimalizáciu priestorového usporiadania a funkčného využívania krajiny, ekologicky citlivé využívanie krajiny, zachovanie existujúcich historických, kultúrnych a prírodných hodnôt, začleňovanie zámerov do usporiadanej, hodnotnej a estetickkej kultúrnej mestskej a vidieckej krajiny a za základný nástroj

environmentálnej politiky štátu aj samosprávnych orgánov považuje krajinne plánovanie ako súčasť územného plánovania a integrovaného manažmentu krajiny.

Ochrana stability, ochrana a racionálne využívanie prírodných zdrojov, diverzita krajiny a ochrana životného prostredia má niekoľko základných aspektov:

- organizačno–priestorový aspekt – zameraný na ekologicky optimálne využívanie územia, t.j. aj prírodných zdrojov
- technologický aspekt – zameraný na ekologizáciu výrobných technológií v krajine ochraňujúcich jednotlivé prírodné zdroje pred pôsobením stresových faktorov
- socioekonomický aspekt – zameraný na ekonomickú stimuláciu trvalo udržateľného využívania prírodných zdrojov
- politický aspekt – predovšetkým zameraný na inštitucionálne (razantnejšie presadzovanie legislatívnych nástrojov a pod.) zabezpečovanie implementácie trvalo udržateľného využívania prírodných zdrojov a pod.

3. Hospodárska a sociálna infraštruktúra a územný rozvoj Slovenska

3.1. Požiadavky odvetvových koncepcií na priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia Slovenska

Hospodárske a sociálne aktivity spoločnosti sú vo vzájomnej podmienenosti s charakterom a špecifikami jednotlivých územných celkov. Hospodárske a sociálne aktivity na území Slovenska sú nerovnomerne rozmiestnené. Na jednej strane je to dôsledkom toho, že prírodno-geografické podmienky nevytvárajú priaznivé podmienky pre každú aktivitu v danom území a na druhej strane človek vedomým pôsobením v rámci historicky formovaného sociálno-ekonomického systému aktívne pôsobí na rozmiestnenie určitých hospodárskych a sociálnych aktivít. V dôsledku pôsobenia týchto podmienok vznikla v rámci Slovenska nerovnomernosť v hospodárskom a sociálnom rozvoji jeho jednotlivých územných celkov. Na jednej strane sa sformovali určité rozvinuté regióny s prevažne mestskou štruktúrou, so silne rozvinutými ekonomickými (najmä výrobnými a obslužnými) aktivitami alebo regióny s intenzívnym poľnohospodárstvom, ktoré oba aj naďalej priťahujú nové činnosti, vytvárajú aktívne prostredie pre investičnú aktivitu, modernú občiansku a technickú infraštruktúru. Na druhej strane sa sformovali zaostalé regióny s rastúcim podielom nezamestnaných, slabo rozvinutou a málo diverzifikovanou štruktúrou výroby a služieb, menej intenzívnym poľnohospodárstvom a rozvinutým lesným hospodárstvom, nižšou vzdelanosťou úroveň obyvateľstva, nerozvinutou technickou a sociálnou infraštruktúrou a pod. Pôsobenie externých a interných lokalizačných faktorov, tak v historickom vývoji, či s vedomím alebo bez vedomia rozhodujúcich spoločenských síl, formuje rozvoj hospodárskych aktivít, čím sa formujú aj sídelné podmienky a sociálne prostredie spoločnosti v jednotlivých územných (regionálnych) celkoch. Súčinnosť, možnosti, resp. schopnosti spoločnosti využiť externé a interné lokalizačné faktory podmieňovali a podmieňujú, spolu s radom ďalších subjektívnych a objektívnych faktorov, hospodársku a sociálnu prosperitu jednotlivých územných celkov.

V rámci územia Slovenska je pozorovateľný nápadný rozdiel medzi okresmi západnej a východnej časti územia, ako aj medzi oblasťami s rozvinutou mestskou

štruktúrou a prevažne vidieckymi priestormi. Medzi priestory s nadpriemerne rozvinutou hospodárskou a sociálnou infraštruktúrou možno zaradiť okresy Bratislavy, Košíc a krajských miest západného Slovenska Trnavy a Trenčína. Ich hospodárska úroveň je založená na výraznej koncentrácii výrobných a terciárnych aktivít najmä v mestách, kvalitnej infraštruktúre územia, ako aj nízkej miery nezamestnanosti a vyššej úrovni vzdelanosti. Priestorové usporiadanie hospodárskych aktivít a funkčné využívanie územia vplýva na kvalitu ich životného prostredia. Ekonomická sila týchto okresov a zhoršujúca sa situácia v ostatných častiach územia Slovenska napomáha zvýrazňovať ich dominantné hospodárske postavenie a zvýrazňovať tak disparity v hospodárskej a sociálnej rozvinutosti okolitých regiónov. Nadpriemernou rozvinutosťou hospodárskej a sociálnej infraštruktúry sa vyznačujú aj okresy západného Slovenska, ležiace na hlavnej urbanizačnej osi vedúcej z Bratislavy na Považie (Pezinok, Senec, Piešťany) a na Nitru (Hlohovec, Nitra). Výrazný vplyv Bratislavy sa prejavuje jej pôsobením na okolie, čoho dôkazom je aj väčšia rozvinutosť okresu Dunajská Streda a Malacky napriek tomu, že majú výraznejšie poľnohospodársky charakter.

Rozvojom nevýrobných aktivít a administratívnym významom sa medzi okresy s nadpriemerne rozvinutou hospodárskou a sociálnou infraštruktúrou zaraďujú okresy krajských miest Žilina, Banská Bystrica a Prešov, ako aj priemyselne najrozvinutejšie okresy stredného Slovenska – Prievidza, Žiar nad Hronom, Zvolen, Liptovský Mikuláš, Ružomberok, a východného Slovenska – Poprad. Vzhľadom na koncentrovanie hospodárskej základne do výrobných a terciárnych aktivít neboli tieto okresy výraznejšie postihnuté recesiou v poľnohospodárstve, udržali si relatívne stabilnú mieru nezamestnanosti a na základe výhodnej polohy na hlavných urbanizačných osiach Slovenska, relatívne rozvinutej infraštruktúry sú tieto okresy atraktívnymi pre rozvoj nových hospodárskych aktivít, k čomu v rade okresov pristupujú aj ich prírodné hodnoty krajiny.

Medzi okresy s priemerne rozvinutou hospodárskou a sociálnou infraštruktúrou možno s výnimkou Myjavy, Bánoviec nad Bebravou a Partizánskeho zaradiť všetky zvyšné okresy západného Slovenska, okresy stredného Považia (Nové Mesto nad Váhom, Ilava, Púchov, Považská Bystrica), horného Považia, Martina a dolnej Oravy (Dolný Kubín, Tvrdošín), horného Pohronia (Brezno) a okresy východného Slovenska (Spišská Nová Ves, Humenné). Práve v rozvinutosti hospodárskej a sociálnej infraštruktúry týchto okresov vidieť zásadný rozdiel medzi západnou a východnou časťou Slovenska. Zatiaľ čo historicky sformovaná, mnohofunkčná hospodárska základňa a vhodné prírodné podmienky západného Slovenska ekonomicky rozvinuli aj vidiecky priestor, na východnom Slovensku sa výraznejšie prejavuje hospodárska rozvinutosť miest a monofunkčná výrobná, nedostatočná sociálna a infraštruktúrna úroveň ich zázemia. Jasne sformovaný pás ekonomickej rozvinutosti sa smerom od západu územia nachádza v okresoch ležiacich na dvoch hlavných urbanizačných prepojeniach s východom – na Považí a Pohroní.

Menej rozvinutá hospodárska a sociálna infraštruktúra južných častí územia, ich prevažne poľnohospodársky charakter a neexistencia priameho dopravného napojenia touto časťou územia sú predpokladom na ďalšie zvýrazňovanie disparít medzi regiónmi. Z okresov západného Slovenska majú takýto charakter okresy ležiace na „periférii“ krajov (napr. okres Myjava, ktorý historicky patril striedavo k Záhoriu ako aj k Považiu), okresy s jedným výraznejším centrom patriacim počtom obyvateľov k najmenším okresným mestám západného Slovenska (Myjava, Partizánske, Bánovce nad Bebravou, Žarnovica), s monoodvetvovou výrobnou základňou, rozptýleným charakterom vidieckeho obyvateľstva (Myjava, Bánovce nad Bebravou, Žarnovica) a ležiacich mimo hlavných dopravných trás Slovenska.

Podobný charakter majú okresy južného Slovenska (Veľký Krtíš, Detva, Lučenec,

Rimavská Sobota, Rožňava) a východného Slovenska (Trebišov, Michalovce), ktoré na rozdiel od predchádzajúcich okresov boli viac postihnuté recesiou v poľnohospodárstve, kde pracovala značná časť obyvateľov. Absencia výrobných základov, jej malá diverzifikácia, nedostatočné infraštruktúrne napojenie vidieckych priestorov, výrazná miera nezamestnanosti a poloha mimo hlavných dopravných trás sú dôsledkom podpriemernej rozvinutosti hospodárskej a sociálnej infraštruktúry v okresoch Stará Ľubovňa, Bardejov, Levoča, Svidník, Stropkov a Vranov nad Topľou. Ešte výraznejšie nedostatky majú okresy Kysúc a Oravy (Čadca, Námestovo), Bytča, stredného a najmä východného Slovenska (Poltár, Revúca, Kežmarok, Sabinov, Gelnica, Medzilaborce, Snina a Sobrance). Ich súčasný charakter sa dlhodobo formoval (Orava, Kysuce, horný Šariš, východné Slovensko, historické banské regióny). V priebehu histórie boli vždy okrajom záujmu, nemali významnú dopravnú polohu, ani vhodné prírodné podmienky na rozvoj poľnohospodárstva, nerozvinuli sa tu výrobné aktivity, mali (a čiastočne si zachovali) nadpriemernú natalitu a vyznačovali sa migráciou obyvateľov do väčších miest mimo okres. Pred poslednou územnosprávnou úpravou s výnimkou Čadce ani jedno centrum neplnilo funkciu okresného mesta. Práve ich „periférna“ poloha v rámci iných územných celkov nevyvolávala potreby napojenia ich centier na hlavné ekonomické, dopravné, infraštruktúrne a iné siete Slovenska.

3.2. Poľnohospodárstvo

Prioritou hospodárskej politiky je obnovenie makroekonomickej rovnováhy a smerovanie k trvalo udržateľnému hospodárskemu rastu. Stabilizáciou poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu a vnútorného obchodu s potravinami sa vytvárajú predpoklady na zabezpečenie primeranej dôchodkovosti a štrukturálnej stability podnikateľských subjektov, zvýšenie výkonnosti produkčného potenciálu pôdy a lepšie využitie kapacít spracovateľského priemyslu, ako aj zabezpečenie vyváženého rozvoja výroby vo všetkých regiónoch a výrobných oblastiach Slovenska. Vo vidieckom priestore sa akceptuje multifunkčný, integrovaný prístup a rešpektovanie úlohy poľnohospodárstva vo vidieckom priestore zamerané na modernizáciu hospodárstiev, skvalitnenie marketingu, podporu mladých farmárov, podporu predčasného odchodu do dôchodku, diverzifikáciu ekonomických činností a pracovných príležitostí, ekologické programy a rozšírenie tradičnej podpory znevýhodnených oblastí o ekologicky citlivé oblasti. Vo vidieckom priestore je zvýraznená významnosť projektov pozemkových úprav v procese reštrukturalizácie krajiny, pri ktorých je treba uplatňovať zásady tvorby krajiny a rešpektovania špecifických foriem osídlenia a historických krajinných štruktúr v typickom charaktere poľnohospodárskej krajiny.

Rozhodujúcim strategickým rámcom agrárnej a potravinovej politiky SR je európsky model multifunkčného poľnohospodárstva. Národným záujmom Slovenskej republiky je udržanie produkčne výkonného poľnohospodárstva, zabezpečujúceho celoplošné obhospodarovanie pôdneho bohatstva krajiny. K tomu je potrebná poľnohospodárska a potravinárska politika zameraná na zmiernenie nevýhod, ktoré vyplývajú z osobitostí poľnohospodárskej výroby (voči ostatným odvetviam), ako aj z nevýhod daných menej priaznivými podmienkami pre výrobu (v konkurencii s výrobcami z iných krajín).

V záujme splnenia základných cieľov poľnohospodárskej a potravinovej politiky treba stabilizovať a revitalizovať poľnohospodárske odvetvie najmä v produkčných oblastiach, zvýšiť efektívnosť výroby, podporiť investície do technológií a rekonštrukcií v chovoch hospodárskych zvierat, v rastlinnej výrobe prispôbiť sa agroenvironmentálnym normám EÚ, zvýšiť kvalitu poľnohospodárskych produktov,

podporiť modernizáciu a inováciu techniky na pozberovú úpravu hlavne ovocia, zeleniny, zemiakov, zvýšiť tým konkurencieschopnosť domácich výrobkov a zabezpečiť v podporovaných oblastiach synergický efekt viacerých opatrení, t.j. prvovýroby so spracovaním, finalizáciou a odbytom. Je trvalým záujmom SR stabilizovať výmeru najkvalitnejších poľnohospodárskych pôd a ochranu výmery i kvality pôdy uskutočňovať nielen ako ochranu hospodársko-sociálneho potenciálu štátu, ale aj ako súčasť ochrany prírodného a životného prostredia.

V horských a podhorských oblastiach so sťaženými prírodnými podmienkami, kde poľnohospodárska výroba nemôže z objektívnych príčin plniť rovnocenné poslanie s nížinnými produkčnými oblasťami, farmári nikdy neboli a nebudú konkurencieschopní na trhu väčšiny poľnohospodárskych komodít. V záujme rozvoja vidieka týchto oblastí je potrebné zabezpečiť primeranú životnú úroveň a zlepšenie kvality života vidieckeho obyvateľstva a vytváranie vhodnej sociálnej klímy, dostatok pracovných príležitostí a primeraných príjmov prostredníctvom rozvoja ekonomických aktivít v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva, vodného hospodárstva, spracovateľského priemyslu, tradičných remesiel, služieb a turizmu. Podporou extenzívneho hospodárenia a diverzifikácie by sa mal zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj. V záujme podpory trvalo udržateľného rozvoja by sa malo poľnohospodárstvo zamerať na podporu a rozvoj integrovanej produkcie, podporu a rozvoj systémov so zníženými vstupmi, podporu a rozvoj ekologického hospodárstva, chov vzácných plemien a pestovanie krajových odrôd a obnovu hospodárenia na opustenej pôde.

Z porovnania medziročných zmien participácie poľnohospodárstva na dosiahnutých základných národohospodárskych ukazovateľoch vyplýva, že poľnohospodárstvo si v roku 2005 oproti predchádzajúcim rokom mierne zlepšilo svoju pozíciu na ekonomickej výkonnosti hospodárstva SR. Hrubý domáci produkt vytvorený v poľnohospodárstve mierne stúpol a zamestnanosť v odvetví klesla (medziročne o 5,9 %). Podiel poľnohospodárstva na HDP celého národného hospodárstva sa nezmenil, zostal na úrovni 4,7 %.

Pokračovali aj zmeny podnikateľskej štruktúry v poľnohospodárskom sektore. Rástol počet a výmera pôdy obchodných spoločností na úkor družstiev. Stúpol počet individuálnych hospodárstiev.

Hrubá poľnohospodárska produkcia sa znížila o 7,6 %, pri rýchlejšom poklese živočíšnej ako rastlinnej produkcie. Menej sa vyrobilo obilia, olejnin, zeleniny, strukovín, zemiakov a ovocia, čiže takmer všetkých hlavných plodín, okrem kukurice, cukrovej repy a kŕmnych okopanín. Pokles živočíšnej produkcie ovplyvnila hlavne nižšia výroba hovädzieho a bravčového mäsa, jatočnej hydiny a vajec. Viac ako v roku 2004 sa vyrobilo kozieho mäsa a kravského mlieka. Produkcia potravín klesla, ale miernejším tempom ako pred rokom. Jej vývoj ovplyvňoval nižší domáci dopyt a zvýšená zahraničná konkurencia. Maloobchodné reťazce svojou marketingovou stratégiou dominantne ovplyvňovali trh potravín.

V roku 2005 sa už v plnej miere uplatňovali nástroje Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP). Všetky finančné prostriedky z národného rozpočtu aj fondov EÚ poskytované do poľnohospodárstva a potravinárstva sa uskutočňujú prostredníctvom Pôdohospodárskej platobnej agentúry (PPA), ktorá pre svoju činnosť využíva Integrovaný administratívny a kontrolný systém (IACS).

Ekologické poľnohospodárstvo zaznamenalo mierny nárast výmery plôch.

3.3. Lesné hospodárstvo

Lesy predstavujú základný krajinný prvok a ekostabilizačný prvok na podstatnej časti

plochy Slovenskej republiky. Sú najúčinnnejšou a relatívne stabilnou zložkou životného prostredia.

Zdravotný stav lesov, najmä smrekových, sa výrazne zhoršil najmä v okolí plôch poškodených vetrovou kalamitou z 19. novembra 2004. Vzniknutú situáciu v smrekových lesoch možno charakterizovať ako najvážnejší lesnícky problém v súčasnosti, ktorý existenčne ohrozuje plnenie požadovaných funkcií lesov v mimoriadne dôležitých regiónoch Slovenska (Orava, Kysuce, Vysoké Tatry, Spiš, Horehronie, Gemer). Významným spôsobom negatívne ovplyvňuje vzhľad krajiny, ekologickú stabilitu krajiny a sociálne a ekonomické aspekty trvalo udržateľného rozvoja predovšetkým vidieckych oblastí. Okrem realizácie озdravných opatrení je potrebné realizovať najmä účinnú ochranu a obranu proti podkôrnemu hmyzu v lesných ekosystémoch s prevažným zastúpením smreka, a tak zabrániť zhoršovaniu ich zdravotného stavu.

Od roku 2001 bolo vykonaných viacero legislatívnych, koncepčných a iných aktivít na úseku štátnej lesníckej politiky v záujme zabezpečenia ochrany a rozvoja lesov v súlade s princípmi trvalo udržateľného života. Súčasťou toho bolo napr. prijatie zákona č. 326/2005 Z. z. o lesoch v znení neskorších predpisov, Koncepcie rozvoja pôdohospodárstva na roky 2007 – 2013 (v tom aj časť lesné hospodárstvo), ako aj prijatie Národného lesníckeho programu, ako zásadného koncepčného materiálu schváleného vládou SR.

Strategickým cieľom rozvoja lesníctva na Slovensku je:

- Zabezpečenie trvalo udržateľného obhospodarovania lesov založeného na primeranom využívaní ich ekonomických, ekologických a sociálnych funkcií pre rozvoj spoločnosti a najmä vidieckych oblastí

Výmera lesov v ostatných desaťročiach vzrástla. Celková výmera lesov na Slovensku dosahuje približne 41 % z celkovej výmery Slovenskej republiky, čím sa Slovensko zaraďuje medzi významné krajiny z hľadiska výmery a hodnoty lesov ako prírodného bohatstva. Možno predpokladať, že tento trend bude zachovaný, prípadne sa bude mierne zvyšovať. Na zvyšovaní výmery lesných pozemkov a porastovej plochy sa bude podieľať najmä zalesňovanie poľnohospodársky nevyužitelných pôd, prevod poľnohospodárskych pozemkov pokrytých lesnými drevinami, ako aj postupné zladžovanie evidencie lesných pozemkov s katastrom nehnuteľností pri obnovách lesných hospodárskych plánov.

Na dosiahnutie strategického cieľa je potrebné stanovenie hlavných cieľov politiky lesného hospodárstva, ktorými na roky 2007-2013 sú:

- Zvyšovanie ekonomickej životaschopnosti multifunkčného lesníctva a trvalo udržateľného využívania lesných produktov, tovarov a služieb (ekonomické ciele)

V rámci EÚ existuje konsenzus v tom, že ekonomická životaschopnosť je kľúčovým pilierom trvalo udržateľného rozvoja a je rozhodujúca pre zachovanie lesov a ich mnohostranných úžitkov pre spoločnosť, vrátane zabezpečenia živobytia a príspevku k trvalo udržateľnému rozvoju vidieka. Vidiecke regióny v EÚ vytvárajú 45 % hrubej pridanej hodnoty a podieľajú sa 53 % na zamestnanosti.

V súlade s lesníckou stratégiou EÚ je jedným z dlhodobých lesníckych pilierov konkurencieschopnosti lesného hospodárstva zvyšovanie jeho ekonomickej efektívnosti zvyšovaním prírodného potenciálu, racionálnych technológií a ľudských zdrojov. Dlhodobá konkurencieschopnosť sa dá zabezpečiť vytváraním podmienok pre rozvoj tzv. znalostnej ekonomiky (hospodársky rast založený na schopnosti pracovať s neustále novými informáciami, produkovat' nové poznatky a využívať ich v praxi).

- Udržanie a zlepšovanie zdravotného stavu, vitality a odolnosti lesných ekosystémov a zvyšovanie biologickej rozmanitosti (ekologické ciele)

Situácia v zdravotnom stave lesov je na Slovensku nepriaznivá i keď sa stav v ostatných rokoch stabilizoval. Priemerná defoliácia všetkých drevín spolu bola v roku 2005 22,3 %, ihličnatých 26,2 % a listnatých 19,2 %. Zdravotný stav drevín v roku 2005 patril medzi najlepšie od začiatku monitorovania v roku 1987.

Koncentrácie väčšiny znečisťujúcich látok v ovzduší (najmä SO₂ a ťažkých kovov) oproti koncu osemdesiatych rokov značne poklesli. Priame účinky znečisteného ovzdušia na dreviny a lesné porasty sú teda minimálne. Rizikom zostávajú vo vyšších polohách vysoké koncentrácie troposférického ozónu. Nepriame vplyvy na lesné ekosystémy vrátane pôdneho prostredia však pretrvávajú.

V minulosti boli depozície síry výrazne vyššie oproti depozíciám dusíka (NO₃-, NH₄+), dlhodobo však vykazujú významný pokles. Podľa aktuálnych údajov, z hľadiska kyslej záťaže už dominujú depozície dusíka, ktoré zrejme budú mať kľúčovú úlohu vo vzťahu k zdravotnému stavu lesných porastov v nasledovnom období.

Oblasťami s dlhodobo najhorším zdravotným stavom lesov na Slovensku sú Orava, Kysuce a Spišsko-Tatranská oblasť.

- Prispievanie lesov a lesníctva do zvyšovania kvality života zachovaním a zlepšovaním ich sociálnych a kultúrnych aspektov (sociálne ciele)
- Zveľaďovanie lesov, t.j. obhospodarovanie, ktoré smeruje k zlepšeniu ich súčasného stavu plnohodnotnému naplneniu všetkých funkcií lesov, vrátane dosiahnutia plnohodnotného využitia produkcie lesov.

V kategorizácii lesov prišlo k postupným zmenám, z ktorých vyplynuli i zmeny ich obhospodarovania. Vzrástla výmera ochranných lesov a lesov osobitného určenia. Tým sa vytvorili podmienky pre lepšie plnenie verejnoprospešných funkcií lesov.

Hospodárske lesy predstavujú v súčasnej dobe tri štvrtiny z celkovej výmery lesov. Hlavným poslaním lesov je produkcia akostnej drevnej hmoty pri súčasnom zabezpečovaní ostatných funkcií lesov.

Dôležitým ukazovateľom úrovne lesného hospodárstva sú porastové zásoby, na základe ktorých je možno posudzovať produkčnú schopnosť lesov, ale aj spôsob ich obhospodarovania. Zásoba dreva v lesoch SR sa v ostatných desaťročiach neustále zvyšuje. Dostatočné porastové zásoby sú jedným z predpokladov uvážlivej ťažby dreva s bezprostrednou väzbou na realizáciu koncepčných zámerov spracovania dreva spracovateľskými kapacitami na Slovensku.

Podľa výsledkov funkčnej typizácie až 85 % hospodárskych lesov plní ďalšie verejnoprospešné funkcie (protieróznou, vodohospodársku, rekreačnú, ochrany prírody protiimisnú a pod.).

Funkčné zameranie ochranných lesov vyplýva z daných prírodných podmienok. Musí sa v nich hospodáriť tak, aby sa zlepšovala predovšetkým ich ochranná funkcia. V dôsledku zvyšovania nárokov na plnenie verejnoprospešných funkcií sa podiel ochranných lesov dlhodobo zvyšuje. Plochy ochranných lesov sú aktualizované na základe výsledkov typologického prieskumu v rámci prieskumu ekológie lesa pri obnovách Programu starostlivosti o lesy (PSL).

Lesy osobitného určenia sú lesy s osobitným poslaním, ktoré vyplýva zo špecifických spoločenských potrieb. Podiel týchto lesov sa zvýšil až na 15,3 % v roku 2005.

3.4. Priemysel

Priemysel Slovenska má svoj historický vývoj, v rámci ktorého sa vyvíjala aj jeho priestorová (regionálna) štruktúra. Vzťah medzi štruktúrou osídlenia a priestorovým rozmiestnením výrobných aktivít v rámci Slovenska je výrazný. Vytváranie výhodných podmienok pre koncentráciu priemyslu do regiónov disponujúcich ekonomickým potenciálom a vybavených technickou a sociálnou infraštruktúrou a utlmovanie aktivít v regiónoch neposkytujúcich zodpovedajúce lokalizačné výhody sú jednou z príčin výrazných rozdielov v životných podmienkach obyvateľov. V období rokov 1994 a 1995 zaznamenal priemysel Slovenska ekonomický rast, ktorý bol výsledkom využitia existujúcich konkurencieschopných výrobných kapacít. Neskôr došlo v dôsledku straty tejto výhody k spomaľovaniu tempa rastu priemyslu. Pre ďalší rozvoj priemyselných priestorových štruktúr je potrebné existujúce priemyselné kapacity vytvorené prevažne v období centrálného plánovania, ktoré sa stali nekonkurencieschopné, pretransformovať na konkurencieschopné, prípadne vytvoriť nové exportu schopné výrobné kapacity. Riešenie tohto problému nie je možné bez zohľadnenia špecifik, podmienok a potenciálov jednotlivých častí Slovenska. Práve rozdielnosť ich podmienok vplýva na rozdielne náklady, ale aj prínosy vytvorené prevádzkou týchto kapacít.

Súčasná reálna priemyselná produkcia regiónov, determinovaná ich ponukovou stránkou, je značne pod úrovňou potenciálnej produkcie. Ich výrobné kapacity sú niekde využívané len čiastočne (najmä Trenčiansky a Žilinský kraj). V rámci súčasných potrieb priestorov pre priemyselné aktivity možno za celé územie Slovenska všeobecne konštatovať, že ich priestorová rezerva je postačujúca. Nevýhovujúca je však ich kvalita (zabezpečenie inžinierskymi sieťami, technický stav objektov, napojenosť na hlavné dopravné trasy, sociálne aspekty v regiónoch a pod.). Dostatok nevyužívaných priestorov však nevylučuje vytváranie nových (napr. priemyselných parkov, hospodárskych zón, technologických parkov a pod.) pre lokalizovanie takých priemyselných aktivít, ktoré budú plne zodpovedať tak súčasným ako aj predpokladaným požiadavkám. Návrh Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 nestanovuje ich presné lokalizovanie v priestore, navrhuje však usporiadanie a hierarchizáciu hospodárskych aglomerácií v medzinárodných a celoštátnych súvislostiach v závislosti od potenciálu územia (priestorového alebo polohového, prírodného, hospodárskeho, sociálneho a pod.).

Jedným z lokalizačných faktorov, ktorý je nedostatočne využívaný, je potenciál pracovnej sily. Prebytok voľnej pracovnej sily je najmä v okresoch Prešovského a Košického kraja s vyššou mierou nezamestnanosti ako aj vyšším prirodzeným prírastkom. Nevýhodou je nižšia vzdelanostná úroveň pracovnej sily v týchto regiónoch, čo do značnej miery obmedzuje a znižuje atraktivitu priestoru pre lokalizovanie moderných priemyselných aktivít, výlučne závislých od vyššej kvalifikácie pracovných síl. Nové priemyselné aktivity náročnejšie na kvalifikáciu pracovnej sily sa tak koncentrujú zväčša do Bratislavy, väčších sídelných aglomerácií a okresov západného Slovenska, kde je aj vyššia vzdelanostná úroveň obyvateľov. Postupne tak dochádza k zvyšovaniu disparít v rozmiestnení priemyselných aktivít vo vzťahu k priestoru. Návrh Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 navrhuje vytvorenie hierarchickej siete sídiel, ktorá umožní rozvoj priemyselných štruktúr v závislosti od existujúceho ako aj predpokladaného stavu pracovných síl v území.

Nový význam pri priestorovom usporiadaní priemyselných aktivít nadobúda poloha územia – externé lokalizačné faktory. Zmena ekonomickej orientácie na západné trhy ako aj rozvoj kvalitnejšej cestnej a železničnej siete zvýhodnili geografickú polohu najmä západnej časti Slovenska (Bratislavského, Trnavského a časti Nitrianskeho kraja a celého Považia). Z hľadiska nároku priemyselných aktivít na technickú

infraštruktúru sa v rámci koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 navrhuje také riešenie, ktoré na celoštátnej úrovni by malo zlepšiť externé lokalizačné faktory a tak zabezpečiť existujúce nároky priemyselných aktivít a zároveň zlepšiť podmienky v tých priestoroch, kde nie sú v súčasnosti vyhovujúce.

Limitujúcim faktorom z hľadiska rozmiestnenia priemyselných aktivít v území je životné prostredie. Návrh koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 odporúča rozvoj priemyselných takých aktivít v priestore, ktoré sú plne s princípmi starostlivosti o životné prostredie, trvalo udržateľného rozvoja, uprednostňujú šetrné využívanie prírodných zdrojov a rešpektujú zachovanie prírodných, civilizačných a kultúrnych hodnôt v území.

Návrh koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 počíta s tým, že priemysel aj v najbližšom období bude vo väčšine regiónov rozhodujúcim faktorom formovania ich ekonomickej úrovne. Na zabezpečenie trvalého ekonomického rastu bude potrebné výraznejšie skvalitniť výrobné technológie, zvýšiť konkurencieschopnosť a rast trhu a uskutočniť také inštitucionálne a systémové zmeny, ktoré s rastom súvisia. Rozvoj priemyslu v regiónoch podporovať predovšetkým v zmysle využívania miestnych a domácich surovín. Pri riešení tohto cieľa sa väčšina regiónov nezaobíde bez externých finančných zdrojov a vonkajšej pomoci. Rozhodujúcu úlohu v niektorých regiónoch môže zohrať vhodná podpora malého a stredného podnikania, príp. vhodná aplikácia v súčasnosti platných schém na podporu exportu. Stabilizácia a ďalší rozvoj priemyslu Slovenska si vyžaduje nutnú diverzifikáciu výrobných základov, najmä v regiónoch a centrách s výrazne, ale aj menej výrazne monoodvetvovou štruktúrou. Práve vo väčšine týchto regiónov je spoločným znakom rast miery nezamestnanosti, nadpriemerná natalita obyvateľstva, nevyhovujúca úroveň infraštruktúry a pod. Využitie iných daností regiónov (prírodných, pracovných, demografických a pod.) nie je možné bez spoločného uplatňovania nástrojov regionálnej politiky. Aj keď v súčasnosti a v blízkej budúcnosti sa prevažná časť produktu vo väčšine regiónov bude ešte stále vytvárať v priemysle, táto časť sa bude postupne znižovať (tieto tendencie sa prejavujú v Bratislave, Košiciach a vo väčších mestách SR). Tempo tohto znižovania bude diferencované, pričom v každom z regiónov je potrebné počítať s rozvojom služieb.

Dôležitým krokom k vytvoreniu prostredia pre nové priemyselné štruktúry v území bude uplatnenie legislatívnych opatrení a vyriešenie otázok na zabezpečenie pozemkov ako aj celého územnoplánovacieho procesu, ktorý bude predchádzať ich samotnej realizácii. Návrh koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001 uvažuje nielen s podporou vybudovania priemyselných aktivít, ktoré sú v súčasnosti známe, ale aj s tými, ktorých zámery sa v súčasnosti dotvárajú.

Jedným z potenciálnych rozvojových impulzov sa ukazuje vytváranie vedecko-technologických, technologických a priemyselných parkov, rôznych výrobných zón, podnikateľských inkubátorov a pod. Každý typ takýchto parkov a výrobných zoskupení si vyžaduje okrem vhodných územných podmienok (lokality), aj príslušné sociálne a infraštruktúrne zázemie, resp. aj širšie regionálne alebo medzinárodné súvislosti. Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 odporúča umiestňovanie jednotlivých typov parkov so zohľadňovaním týchto súvislostí tak, aby sa vytvárali rozumné zoskupenia s inými výrobnými a sociálnymi aktivitami predovšetkým v sídelných centrách a ťažiskách osídlenia a aby tak pôsobili ako rozvojový impulzný prvok aj na svoje širšie zázemie. Zhodnotenie územia Slovenska z pohľadu potenciálnych možností umiestňovania jednotlivých typov parkov v území, je potrebné vykonať samostatnou účelovou štúdiou.

Na nižšej úrovni územnoplánovacej dokumentácie bude potrebné tak isto spracovanie tzv. „vyhľadávacích štúdií“, ktoré by mali bližšie stanoviť vhodné lokality

na situovanie rozvojových výrobných aktivít a to najmä v oblastiach s nepriaznivo sa vyvíjajúcou ekonomickou a sociálnou situáciou.

3.5. Stavebníctvo

Stavebná výroba sa podobne ako priemysel vyvíja v tesnej nadväznosti na rozvoj sídelných štruktúr. V poslednom období bol badateľný výrazný pokles v produkcii odvetvia, ktorý sa prejavil aj na celkovom znížení v zamestnanosti. Pokles bol spôsobený najmä znížením realizovaných činností na základe štátnych objednávok v oblasti vodohospodárskej a dopravnej infraštruktúry a občianskej vybavenosti. Investičná výstavba sa realizuje v prevažnej miere v hospodársky viac rozvinutých regiónoch a v aglomeráciách väčších miest. Zo stavieb boli realizované najmä výstavba bánk a administratívnych priestorov, výstavba obchodných zariadení, rekonštrukcie historických objektov a v menšej miere výstavba nebytových a bytových priestorov. Výraznejšiu zmenu zaznamenali podniky stavebníctva vo svojej organizačnej štruktúre. V podmienkach trhového hospodárstva došlo k rozdeleniu väčších stavebných spoločností na menšie, ktoré sa dokážu efektívnejšie prispôbiť súčasným požiadavkám trhu. Stavebné areály časti bývalých podnikov sa tak v dôsledku útlmu stavebníctva pretransformovali na areály so zameraním na skladové hospodárstvo (veľkoobchody, veľkosklady, distribučné firmy, obchodné spoločnosti a pod.), v menšej miere sa využívajú na výrobu. Potenciál odvetvia podobne ako pri priemysle nie je dostatočne využívaný. Z tohto pohľadu, ako aj z celkového relatívne rovnomerného rozmiestnenia stavebnej výroby na Slovensku v rámci návrhu KURS nevznikajú špeciálne požiadavky na výraznejšiu koncentráciu tohto odvetvia v priestore. V dôsledku výstavby veľkých obchodných a polyfunkčných centier ako aj predpokladanej výstavby nových priemyselných areálov a zariadení technickej infraštruktúry môžeme predpokladať ďalší nárast novej výstavby a to najmä vo väčších mestách a ich okolí.

Na rozdiel od priemyslu, v stavebníctve stále pretrvávajú nižšie nároky na kvalifikačnú úroveň pracovnej sily, aj keď v poslednom období aj v tomto odvetví rastie požiadavka po zvyšovaní jej kvality. V rámci realizácie veľkých infraštruktúrnych stavieb navrhovaných v KURS je tak v súčasnosti k dispozícii dostatočný počet požadovanej pracovnej sily. Na priaznivejší vývoj zamestnanosti v stavebníctve v menej urbanizovaných oblastiach môže mať vplyv obnovenie realizácie výstavby technickej infraštruktúry. Jednou z činností, ktorá môže v blízkej budúcnosti ovplyvniť zamestnanosť v odvetví ako aj jej celkovú produkciu je, pokračovanie realizácie výstavby cestnej siete na Slovensku.

3.6. Rekreačia a turizmus

V ostatnom desaťročí v procese rekreácie a turizmu prebiehajú neustále zmeny vyplývajúce predovšetkým z priebehu transformačných zmien v oblasti socio – ekonomickej a politickej, t.zn. v postupnom vymedzovaní pôsobenia sfér štátu, samosprávy a podnikania, v postupe privatizácie, v rozvoji turizmu a jeho koncepcie, v zapájaní sa do siete medzinárodného turizmu a do celkového územného rozvoja. Základom rozvoja turizmu zostáva prírodný a civilizačný potenciál, stav dopravnej siete a materiálno – technickej základni – vybavenosti.

Hlavné druhy rozvoja turizmu na Slovensku sú: turizmus horský v celoročnom zábere, kúpeľný a kultúrno-poznávací. Ďalšie druhy sú turizmus vodný, vidiecky, tranzitný a pod. Zásadne možno turizmus členiť na rekreačný a poznávací.

Rekreačný turizmus obsahuje formy od pasívneho oddychu až po vysoko aktívny šport, uskutočňované v prostredí prírodnom aj umelom. Sledujú sa najmä územia prírodne vysoko hodnotné a v blízkosti väčších miest. Z toho vychádza využitie územia pre širší turizmus na regionálnej až medzištátnej úrovni a pre koncomtýždňovú rekreáciu obyvateľov väčších miest.

Poznávací turizmus zahrňuje širokú štruktúru rôznych záujmov (kultúrny, náučný, spoločensko-zábavný, gastronomický, nákupný, služobný, kongresový konferenčný, výstavnícky a pod.) Ciele sú rozložené po celom Slovensku.

Kúpeľný turizmus zahrňuje regeneračno-rehabilitačné a relaxačno-rekondičné pobyty v kúpeľných miestach, v ktorých dominuje kúpeľná liečba. Z územného hľadiska je dôležité, že v blízkej budúcnosti sa nepredpokladá výrazný vznik nových prírodných liečivých kúpeľov. Skôr pôjde o rozšírenie siete menších komunálnych kúpeľov, wellness-centier a termálnych kúpalísk vznikom nových alebo obnovením zaniknutých lokalít, lokalizovaných mimo liečebných kúpeľov.

Vidiecky turizmus je založený na aktívnom využívaní vidieckeho osídlenia pre rekreačný pobyt až o aktívnu činnosť v poľno- a lesohospodárstve, tzv. agroturistiku. Hlavným fenoménom je vlastné vidiecke prostredie ako východisko alebo aj cieľ rekreačného pobytu. Možnosť turistického využitia závisí najmä od iniciatívneho prístupu subjektívnych faktorov obcí (samosprávy, obyvatelia). Výhodnejšie podmienky majú obce v kvalitnom krajinnom prostredí so zachovalým charakterom ľudovej architektúry sídiel, dopravne dostupnom.

V nových socio-ekonomických podmienkach sa vytvorili lepšie východiská pre rozvoj príjazdového a tiež výjazdového turizmu. V príjazdovom tvoria približne jednu štvrtinu návštevníci tranzitní a jednodenní, v štruktúre prevládajú návštevníci zo susedných krajín a Nemecka (najmä z bývalej NDR) – najmä z bývalých socialistických štátov, návštevníci z nižších stredných vrstiev. Zvyšuje sa záujem zo západnej Európy aj zámoria. Priemerná dĺžka pobytu (u netrazitných 3,3 dňa) je pomerne krátka. Príjazdový turizmus podľa účelu predstavujú formy postupne – pracovná cesta, tranzit, návšteva priateľov a známych, nákup, rekreácia, kultúra a poznávanie, lyžovanie (zima), liečebný pobyt. Najnavštevovanejšími cieľmi sú Bratislava (krátkodobý pobyt), Vysoké Tatry, Považie, Podunajsko.

Ďalší vývoj turizmu predpokladá zvýšenie dynamiky v krajinách strednej a východnej Európy, t.j. aj na Slovensku. Pre rast príjazdového turizmu je potrebný lepší imidž krajiny, účinnejšia propagácia, širšia a kvalitnejšia ponuka služieb, celkovo lepšia organizácia a financovanie turizmu, zlepšenie dopravnej dostupnosti turistických cieľov. V domácom turizme treba po dočasnom znížení očakávať tiež väčší záujem, čo závisí od celého komplexu socio-ekonomických podmienok. V konkrétnej polohe treba dosiahnuť dlhšiu dĺžku pobytu, zväčšiť podiel dovolenkových návštevníkov, zvýšiť podiel liečebných pobytov, priťahovať aj návštevníkov z ostatnej Európy.

Princípy koncepcie tvorby funkčno-priestorového systému rekreácie a turizmu na celoslovenskej úrovni vychádzajú z polohy regionálnej, keďže v regióne rekreácia a turizmus tvoria ucelený systém, viazaný na jeho celkový socio-ekonomický rozvoj.

V roku 2005 bola vydaná „Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike“ (Ministerstvo hospodárstva, odbor cestovného ruchu), v ktorej sa navrhli regióny cestovného ruchu (celkovo 21 regiónov) tak, aby pokrývali celé územie Slovenska. Na základe zhodnotenia potenciálu jednotlivých regiónov pre turizmus so zreteľom na ich najvýznamnejšie druhy a formy sa následne určila kategorizácia regiónov.

Jednotlivé druhy a formy rekreácie a turizmu sa prejavujú už v dostatočnej štruktúre a rozsahu. Z koncepčného hľadiska sú dôležité tri druhy rekreačno-turistických území ako skladobné územné jednotky v území:

- rekreačné územné celky
- rekreačné záujmové územia väčších miest
- územné celky vidieckeho turizmu.

Rekreačné územné celky sú založené na prepojení viacerých rekreačných priestorov, pričom nemusí ísť o súvislé rekreačné územie. Vytvárajú sa na základe určitého motivačného prvku.

Rekreačné záujmové územie väčších miest slúži koncomtýždňovej rekreácie väčších miest. Podstatný je vzťah vysielajúceho sídla a prijímacieho rekreačného cieľa.

Územné celky vidieckeho turizmu sú perspektívnym územím podmieneným potenciálom využitia osídlenia pre rekreáciu a turizmus na základe rôznych daností. Tieto tri druhy území sa môžu navzájom prelínať.

Okrem týchto druhov území sa uplatňujú jednotlivé samostatné prvky celoštátneho významu ako rekreačné priestory a útvary, liečebné kúpele, sídla a lokality s funkciou turizmu, ako aj mestá – zdroje záujemcov o rekreáciu. Celý systém je prepojený turistickou dopravnou sieťou, tvorenou líniami (trasami) a uzlami (východiskami, cieľmi). Základnými predpokladmi pre tvorbu tohto systému sú potenciál územia (prírodný, civilizačný), dopravná dostupnosť, kvalitná materiálno – technická základňa a vybavenosť. Veľký význam má aj nadväznosť min. na stredoeurópske územie, ktorá sa rozvíja najmä v prihraničnom území v rámci tvorby euroregiónov.

Proces turizmu je v úzkej súčinnosti so štruktúrou osídlenia. Táto sa prejavuje pri tvorbe koncomtýždňovej rekreácie prebiehajúcej v záujmovom území miest, vo využití civilizačných atraktivít v sídlach v rámci poznávacieho turizmu, v zapojení vidieckeho osídlenia do procesu turizmu, v zmene funkcií sídiel pôsobením turizmu, vo vplyve turizmu na rozvoj regiónov, v tom aj osídlenia a na rozvoj dopravnej siete.

Usmernenie procesu turizmu z celoslovenského pohľadu vyžaduje podľa spracovanej regionalizácie aj územné usporiadanie do regiónov turizmu. Navrhované členenie pre potreby Koncepce územného rozvoja Slovenska 2001 sleduje prírodné a civilizačné danosti a z praktických dôvodov aj zapojenie turizmu do celkového socio-ekonomického rozvoja príslušného územia a podľa administratívno-správneho členenia. Regióny boli na základe potenciálu podmienok pre turizmus a významu rozdelené do piatich skupín:

- I. stupeň – regióny s celoplošne rozvinutým medzinárodným turizmom
- II. stupeň – regióny s rozvinutým medzinárodným turizmom v určitej oblasti
- III. stupeň – regióny a celkovými dobrými podmienkami pre medzinárodný turizmus
- IV. stupeň – regióny s ojedinelými lokalitami pre medzinárodný turizmus
- V. stupeň – regióny zatiaľ len s menším uplatnením medzinárodného turizmu.

Vo všetkých regiónov sa môžu vyskytovať aj ojedinelé územia až lokality často s medzinárodným významom prevyšujúcim celkovú turistickú úroveň regiónu. Zaradenie regiónov do skupín je časovo obmedzené v závislosti od procesu TU.

Celý funkčno-priestorový systém turizmu a rekreácie je prepojený turistickou dopravnou sieťou, tvorenou líniovými prvkami (trasy) a bodmi – uzlami (východiská, ciele a pod.). Trasy môžu byť súčasne aj rozvojovými turistickými osami charakteru:

- prevažne tranzitného, prechádzajúce cez Slovensko v smeroch S – J a Z – V, alebo na ňom začínajúce / končiacie. Viaceré trasy umožňujú aj sprístupnenie rekreačno-turistických cieľov. Pozdĺž trás je potrebné budovať turistickú infraštruktúru
- turisticko-rekreačného, prechádzajúce prevažne rekreačnou krajinou s cieľmi návštevy / pobytu.

Prevládajúcou dopravnou formou sú cestné komunikácie. Významné sú aj vodné trasy – po Dunaji (pobyt, tranzit), po Malom Dunaji, Hrone, Poprade (vodácke).

Turistické trasy sa za vhodných podmienok môžu stať aj rozvojovými urbanistickými osami.

V ostatných rokoch sa začínajú uplatňovať niektoré dosiaľ netradičné zariadenia, ktoré môžu ovplyvniť priebeh cestovného ruchu. Z hľadiska pobytu pri vode sú to aquaparky so širokou štruktúrou sprievodných služieb dopĺňujúcich rekreačný pobyt, ako aj nové polyfunkčné zariadenia tzv. voľnočasovo-nákupné centrá s funkciami – nákupnou, kultúrnou, spoločenskou, zábavnou, oddychovou – relaxačnou, športovou.

V oblasti ubytovania rastie záujem o málokapacitné formy ako penzióny, apartmánové domy, o prenájom súkromných chát, chalúp, ktoré čoraz viac konkurujú ubytovaniu vo veľkokapacitných zariadeniach (hotely, zotavovne, a pod.).

3.7. Sociálna infraštruktúra

3.7.1. Bývanie v Slovenskej republike

Bytový fond Slovenskej republiky podľa výsledkov SODB 2001 tvorilo 1 884 846 bytov, z čoho bolo 1 665 536 trvale obývaných (88,4 %) a 219 310 neobývaných bytov (11,6 %). Byty v rodinných domoch (820 042 bytov) tvorili 49,2 % z trvalo obývaného bytového fondu. Celkový bytový fond sa za desať rokov od sčítania v roku 1991 zvýšil o 116 013 bytov (o 6,6 %) a trvale obývaný o 47 708 bytov (o 2,9 %).

Priemerný počet osôb v byte bol pri SODB v roku 2001 v SR 3,23, čo je výrazne vyššia hodnota ako ukazuje priemer štátov EÚ v roku 2003, kde na 1 byt pripadá 2,4 obyvateľov (Zdroj: Eurostat). Priemerný počet bývajúcich osôb na trvale obývaný byt v sledovanom roku v SR je 3,18.

Bytová výstavba do roku 2001

Obdobie výstavby poukazuje na najsilnejšiu výstavbu v rokoch 1946-1970, kedy bolo postavených 584 991 (t. j. 35,12 %) bytov z trvale obývaných bytov a v rokoch 1971-1980 (425 835 bytov, t. j. 25,57 % z bytového fondu). V rokoch 1981-1990 bolo postavených 349 080 (t. j. 20,96 %) bytov a v poslednom období medzi sčítaním v roku 1991 a 2001 bolo postavených iba 113 894 (t. j. 6,84 %) bytov. Štruktúra trvale obývaných bytov podľa obdobia výstavby v roku 2001 ukazuje, že ešte 48 783 (2,93 %) trvale obývaných bytov je z obdobia výstavby do roku 1899 a nezistených, 33 098 (1,99 %) sa postavilo v rokoch 1900 – 1919 a 109 855 bytov (6,59 %) v etape výstavby 1920 – 1945.

Trvale obývané byty v SR v roku 2001 podľa druhu budovy a obdobia výstavby

obdobie výstavby	bytový fond			byty spolu (%)
	byty spolu	z toho v RD	z toho v RD (%)	
1899 a nezistené	48 783	37 371	76,61	2,93
1900 - 1919	33 098	28 610	86,44	1,99
1920 - 1945	109 855	90 952	82,79	6,59
1946 - 1970	584 991	342 582	58,56	35,12
1971 - 1980	425 835	144 521	33,94	25,57
1981 - 1990	349 080	108 732	31,15	20,96
1991 - 2001	113 894	67 274	59,07	6,84
spolu	1 665 536	820 042	49,24	100,00

Zdroj: SODB 2001

Pozn.:

RD - rodinné domy

Charakteristika bytového fondu v roku 2001

V roku 1961 pripadalo 235,6 bytov/1 000 obyvateľov, v roku 1991 306,7 bytov/1 000 obyvateľov a v roku 2001 309,6 bytov/ 1 000 obyvateľov.

Napriek výraznému zlepšeniu zabezpečenia obyvateľov bytmi, je úroveň tohto ukazovateľa v SR z hľadiska medzinárodného porovnania nízka, keďže napr. v roku 1996 pripadalo na tisíc obyvateľov v Českej republike 359, v Maďarsku 393, vo Veľkej Británii 420, vo Švajčiarsku 461, v SRN (spolu s bývalou NDR) 434, v Rakúsku 445, v Dánsku 462, v Holandsku 409 bytov.

V roku 2001 priemerná celková podlahová plocha bytu v SR bola 83,9 m², obytná plocha bytu 56,1 m², obytná plocha na osobu 17,6 m². V rodinných domoch bola v roku 2001 priemerná plocha bytu 68,8 m², zatiaľ čo v bytovom dome len 43,8 m² a obytná plocha na osobu v rodinných domoch predstavovala 20 m², kým v bytových domoch 14,9 m².

Byty I. a II. kategórie (spolu 1 491 299 bytov) tvorili v roku 2001 89,5 % z počtu trvale obývaných bytov, pričom v bytových domoch to bolo 98,3 %, zatiaľ čo v rodinných domoch iba 80,7 % bytového fondu. V III. vybavenostnej kategórii (49 076 bytov) sa v roku 2001 nachádzalo 2,9 % a vo IV. kategórii 7,5 % trvale obývaných bytov (125 161 bytov).

Úbytky bytového fondu v rokoch 1991 – 2001

Za obdobie rokov 1991-2001 predstavoval čistý prírastok bytov 47 708 bytov, novou bytovou výstavbou bolo postavených 113 894 bytov. Odpad bytového fondu v období rokov 1991-2001 predstavuje 66 186 bytov.

Úbytok bytového fondu

Počet trvale obývaných bytov	r. 1991	1 617 828
	r. 2001	1 665 536
Čistý prírastok bytov	1991-2001	47 708
Nová bytová výstavba	1991-2001	113 894
Odpad bytového fondu	1991-2001	66 186

Zdroj: SODB 1991, SODB 2001, ŠÚ SR

Bytová výstavba v rokoch 2001 – 2008

Podľa počtu dokončených bytov na 1 000 obyvateľov za obdobie rokov 2001 – 2008 bolo v SR najviac dokončených bytov práve v poslednom sledovanom roku 2008. Najslabšia bytová výstavba bola v roku 2001 (10 321 dokončených bytov).

Intenzita bytovej výstavby dosiahla hodnotu 3,18 dokončených bytov na 1 000 obyvateľov, čo predstavuje (rovnako ako v absolútnom vyjadrení) najvyššiu hodnotu za obdobie od roku 1993 (najnižšiu hodnotu mal ukazovateľ v roku 1995, keď sa postavilo len 1,1 bytov na 1 000 obyvateľov, t. j. 6 157 bytov). Napriek zvýšeniu ukazovateľa nie sú jeho hodnoty na takej úrovni ako u väčšiny krajín Európskej únie. Napríklad v rokoch 2003 mal uvedený ukazovateľ v susednom Rakúsku hodnotu 5,2 bytov na 1 000 obyvateľov, v Belgicku 3,9, v Dánsku 4,4, vo Fínsku 5,4, vo Francúzsku 5,6 a v Holandsku 3,7 bytov na 1 000 obyvateľov (podľa publikácie Housing Statistics in the European Union, 2004).

Byty získané novou výstavbou v SR v rokoch 2001 – 2008

rok	byty dokončené	z toho v rodinných domoch	počet obyvateľov k 31.12.	dokončené byty na 1000 obyvateľov	priemerná obytná plocha bytu v m ²
2001	10 321	7 282	5 378 951	1,92	80,5
2002	14 213	9 095	5 379 161	2,64	76,6
2003	13 980	7 589	5 380 053	2,60	71,8
2004	12 592	8 574	5 384 822	2,34	78,5
2005	14 863	8 707	5 389 180	2,76	73,4
2006	14 444	7 657	5 393 637	2,68	71,0
2007	16 473	7 897	5 400 998	3,05	70,2
2008	17 184	8 502	5 412 254	3,18	70,2

Zdroj: Regionálne porovnania v Slovenskej republike 2001-2004, ŠÚ SR, Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike 4/2005, ŠÚ SR, Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2008, ŠÚ SR, r. 2008 - Databáza regionálnej štatistiky (RegDat), ŠÚ SR

V rokoch 2001 – 2008 bolo v SR postavených 114 070 bytov.

Podľa údajov, ktoré poskytli obce ako stavebné úrady do zisťovaní o bytovej výstavbe Štatistickému úradu SR (výkaz Inv 3-04), bolo k 1. 1. 2008 v SR rozostavaných 54 985 bytov, začatých v priebehu roka bolo 28 321 bytov (počet bytov, na ktoré bolo vydané stavebné povolenie), dokončilo sa 17 184 bytov (počet bytov, na ktoré bolo vydané kolaudačné rozhodnutie) a rozostavaných zostalo ku koncu roka 2008 66 122 bytov.

Počet začatých bytov v roku 2008 (28 321 bytov) predstavuje najvyššiu hodnotu za posledných 18 rokov (od roku 1991). Taktiež pri počte dokončených bytov (17 184 bytov) možno konštatovať, že ide o historicky najvyššiu hodnotu od roku 1991. Z tohto pohľadu je možné hodnotiť bytovú výstavbu na Slovensku v roku 2008 ako najúspešnejšiu v novodobom období od roku 1991.

Z celkového počtu dokončených bytov sa 8 502 postavilo v rodinných domoch, čo predstavuje 49,5 %. Z existujúceho bytového fondu v roku 2008 ubudlo 2 745 bytov, z toho 1 202 z dôvodu asanácie (43,8 %). Podľa veľkostnej štruktúry dokončených bytov 1 939 bytov predstavovali 1-izbové byty a garsónky (11,28 %), 4 056 2-izbové (23,60 %), 4 662 3-izbové (27,13 %), 3 852 4-izbové (22,42 %) a 2 675 b.j. boli 5 a viac izbové byty (15,57 %).

Veľkostné zloženie bytov sa prejavilo aj na hodnote priemernej podlahovej plochy dokončeného bytu, ktorá v roku 2008 dosiahla 113,1 m² (v roku 2007 mala hodnotu 112,0 m², v roku 2006 116,2 m², v roku 2005 120,8 m², v roku 2004 131,7 m², v roku 2003 114,3 m², v roku 2002 117,8 m² a v roku 2001 129,1 m²) a priemernej obytnej plochy dokončeného bytu, ktorá dosiahla 70,2 m² (v roku 2007 taktiež 70,2 m², v roku 2006 71,0 m², v roku 2005 73,4 m², v roku 2004 78,5 m², v roku 2003 71,8 m², v roku 2002 76,6 m² a v roku 2001 80,5 m²).

Z porovnania bytovej výstavby v Slovenskej republike v roku 2008 z hľadiska územného členenia možno konštatovať, že obdobne ako v predchádzajúcich rokoch sa najviac bytov postavilo v Bratislavskom kraji (5 563 bytov), čo predstavuje takmer

tretinu z celkového počtu postavených bytov v SR (32,37 %). Druhý najvyšší počet dokončených bytov, a to 2 739 bytov je v Trnavskom kraji (15,94 %). Ďalej nasleduje Žilinský kraj s 2 138 dokončenými bytmi (12,44 %). Na opačnom konci, s najmenším počtom dokončených bytov, sa nachádzajú Banskobystrický kraj s 1 002 bytmi (5,83 %) a Košický kraj s 1 270 dokončenými bytmi (7,39 %). V Nitrianskom kraji sa v roku 2008 dokončilo 1 427 bytov (8,30 %), v Trenčianskom 1 470 bytov (8,55 %) a v Prešovskom kraji 1 575 bytov (9,17 %). Obdobné poradie je aj pri počte začatých bytov. Najviac bytov sa začalo stavať v Bratislavskom kraji – 8 117 bytov (28,66 % z celkového počtu začatých bytov), po ňom nasleduje Trnavský kraj s 4 195 začatými bytmi (14,81 %) a Žilinský kraj s počtom začatých bytov 3 911 (13,81 %). Tradične Banskobystrický (1 741 bytov – 6,15 %) a Košický kraj (1 948 bytov – 6,88 %) sú podľa počtu začatých bytov na opačnom konci tabuľky.

Bytová výstavba v jednotlivých krajoch SR v rokoch 2001-2008

kraj	rok 2001		rok 2002		rok 2003		rok 2004		rok 2005		rok 2006		rok 2007		rok 2008	
	SP	KR	SP	KR	SP	KR	SP	KR	SP	KR	SP	KR	SP	KR	SP	KR
BB	1 208	1 055	1 097	1 431	904	1 000	757	816	909	772	1 435	926	1 367	934	1 741	1 002
BA	2 016	1 911	3 173	2 846	3 643	2 451	4 947	3 349	7 079	4 673	6 909	4 307	5 222	5 726	8 117	5 563
KE	776	981	1 334	1 319	1 231	1 203	1 017	877	1 225	944	918	799	1 061	1 029	1 948	1 270
NR	1 199	976	1 155	1 241	1 474	1 692	1 613	1 408	1 388	1 087	1 637	1 352	1 829	1 267	2 881	1 427
TN	1 221	940	1 586	1 289	1 348	1 617	1 649	1 476	1 634	1 575	1 558	1 247	1 939	1 148	2 677	1 470
TT	2 222	1 534	2 377	2 052	2 061	2 390	2 409	1 675	3 681	2 055	3 843	2 646	2 987	2 688	4 195	2 739
PO	1 569	1 629	1 799	1 935	1 505	1 783	1 907	1 343	1 672	1 760	1 705	1 352	1 699	1 711	2 851	1 575
ZA	1 917	1 295	2 086	2 100	1 899	1 844	2 287	1 648	2 208	1 997	2 587	1 815	2 012	1 970	3 911	2 138
SR	12 128	10 321	14 607	14 213	14 065	13 980	16 586	12 592	19 796	14 863	20 592	14 444	18 116	16 473	28 321	17 184

Zdroj: podklady SU SR (vykaz Inv 3-04), Informácia o bytovej výstavbe v Slovenskej republike za rok 2008, Sekcia stavebníctva a bytovej

politiky MVRR SR, odbor bytovej politiky

Pozn.:

Použitá skrátená označenia územných jednotiek NUTS 3 : BA – Bratislavský kraj, TT – Trnavský kraj, TN – Trenčiansky kraj, NR – Nitriansky kraj, ZA – Žilinský kraj, BB – Banskobystrický kraj, PO – Prešovský kraj, KE – Košický kraj

SP - stavebné povolenie, KR - kolaudačné rozhodnutie

Začaté byty sú tie, ktorých výstavba sa začala v danom roku na základe vydaného stavebného povolenia.

Rozostavané byty sú tie, ktorých výstavba sa začala a do konca sledovaného obdobia neboli dokončené.

Dokončené byty sú tie, ktorých užívania schopnosť po ukončení výstavby bola potvrdená vydaním kolaudačného rozhodnutia. Sú to dokončené byty v budovách určených na bývanie t.j. v obytných domoch, v rodinných domoch a v polyfunkčných budovách.

Bytová výstavba v jednotlivých krajoch SR v rokoch 2001-2008

územie	rozostavané byty k 31.12. 2008
Bratislavský kraj	16 635
Trnavský kraj	10 053
Trenčiansky kraj	6 178
Nitriansky kraj	6 536
Žilinský kraj	9 635
Banskobystrický kraj	4 664
Prešovský kraj	7 077
Košický kraj	5 344
SR	66 122

Zdroj: podklady SU SR (vykaz Inv 3-04)

Prognóza vývoja cenových domácností do roku 2025

Štatistický úrad Slovenskej republiky v spolupráci s Výskumným demografickým centrom pri INFOSAT-e vypracoval v decembri 2004 „Prognózu vývoja cenových

domácností v krajocho SR do roku 2025“. Prognóza cenzoých domácností vychádza z výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2001 a bezprostredne nadväzuje na regionálnu prognózu vývoja obyvateľstva do roku 2025 (Prognóza vývoja obyvateľstva za kraje SR do roku 2025, ŠÚ SR, 2004).

Na rozdiel od vývoja počtu obyvateľov, kde sa prírastok očakáva len v Žilinskom, Prešovskom a Košickom kraji, počet cenzoých domácností sa bude zvyšovať prakticky počas celého prognózovaného obdobia vo všetkých krajocho SR. V Bratislavskom kraji bude počet cenzoých domácností kulminovať okolo roku 2020, v ostatných krajocho sa prírastky zachovávajú až do roku 2025. Smerom ku koncu prognózovaného obdobia sa budú prírastky počtu cenzoých domácností znižovať a ako už bolo spomenuté, v Bratislavskom kraji sa po roku 2020 zmenia na úbytky. Za obdobie rokov 2003-2025 sa bude prírastok počtu cenzoých domácností v krajocho SR pohybovať v rozpätí od 3,2 % do 4 %. Jedinou výnimkou bude Bratislavský kraj s očakávaným prírastkom cenzoých domácností počas sledovaného obdobia 1,4 %.

Uvedený vývoj počtu cenzoých domácností je dôsledkom znižovania ich priemernej veľkosti, ktorý je spôsobený hlavne poklesom sobášnosti a v jeho dôsledku zvyšujúcim sa počtom domácností jednotlivcov vo veku do 30 rokov.

Podľa tejto prognózy bude pokles priemernej veľkosti cenzoých domácností pokračovať vo všetkých západoslovenských a stredoslovenských krajocho. V Prešovskom kraji sa očakáva ešte pokračovanie opačného trendu, v Košickom kraji bude priemerná veľkosť cenzoovej domácnosti stagnovať. V roku 2025 budú mať cenzoové domácnosti najväčšiu priemernú veľkosť v Prešovskom kraji (3,06 osoby na domácnosť), ďalej nasleduje Žilinský kraj s priemernou veľkosťou 2,73 os./dom. Najmenšie domácnosti budú v Nitrianskom kraji (2,26 os./dom.), tesne nasledované Bratislavským a Banskobystrickým krajom (2,28 os./dom.).

Počet aj podiel domácností jednotlivcov sa v ostatnom čase výrazne zvýšil. Súvisí to so značným posunom vo vývoji individualizácie spôsobu života slovenského obyvateľstva, ktorý sa prejavuje osobitne v prudkom náraste počtu domácností tohto druhu. Ako môžeme sledovať podľa retrospektívneho vývoja, počet domácností jednotlivcov vzrástol z počtu 109 692 v roku 1961 na 160 802 v roku 1970 až na 328 188 v roku 1980. K dátumu sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001, keď počet týchto domácností dosiahol hodnotu 622 023 (rast o 222 735 domácností jednotlivcov v porovnaní s rokom 1991, keď ich počet bol 399 288), predstavoval podiel domácností jednotlivcov z úhrnu cenzoých domácností 30,0 %. V roku 1961 tento podiel predstavoval 9,3 %, v roku 1970 11,9 %, v roku 1980 19,8 % a v roku 1991 21,8 % (Zdroj: SLDB 1961, 1970, 1980, 1991, SODB 2001).

V súčasnosti na Slovensku skoro každú tretiu domácnosť tvorí osoba, ktorá býva a hospodári samostatne. Podľa VDC pri INFOSTAT-e sa v SR odhaduje v roku 2010 počet 645 527 CD jednotlivcov (podiel 30,54 % z CD celkom), v roku 2015 657 998 (30,81 %), v roku 2020 667 946 (31,09 %) a v roku 2025 674 132 (31,29 %). Mierne zvyšovanie podielu domácností jednotlivcov sa podľa spomenutej prognózy očakáva aj naďalej vo všetkých krajocho SR okrem Bratislavského. Pôjde o zvýšenie o 1 až 2 percentuálne body do roku 2025. V Bratislavskom kraji, kde je podiel domácností jednotlivcov v súčasnosti najvyšší (35 %), sa očakáva stagnácia tejto skupiny domácností na súčasnej úrovni. Najmenší podiel tvoria domácnosti jednotlivcov v Prešovskom a Žilinskom kraji. Tu sa očakáva do roku 2025 zvýšenie ich podielu z 25 % na 26,5 % resp. z 27 % na 28 %.

Odhad potreby bytov do roku 2010 a 2025

Pre Slovensko je v súčasnosti charakteristický kvantitatívny nedostatok bytov. Preto rozvoj novej bytovej výstavby musí byť založený na vytváraní maximálnych

ekonomických možností pre jej realizáciu. Nároky na rozsah novej bytovej výstavby do výhľadových období bude ovplyvňovať jednak výhľadový počet obyvateľov, počet cenзовých domácností a ich spolunažívanie, jednak túžba po kvalitnejšom bývaní.

Z hľadiska objektivizácie pohľadu na vývoj potrieb bývania na Slovensku je dôležitým východiskom predvídanie vývoja obyvateľstva a z neho odvodeného predvídania vývoja rôznych druhov domácností, z nich zvlášť cenзовých. Tieto sa považujú za základné užívateľské jednotky rôznych foriem bývania.

Základom pre odhad potreby bytov do roku 2025 je oficiálna demografická projekcia – Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025, ako aj projekcia cenзовých domácností – Prognóza vývoja cenзовých domácností v krajocho SR do roku 2025. Obidve projekcie spracovalo Výskumné demografické centrum pri INFOSTAT-e, ŠÚ SR) v roku 2004.

Populačný vývin charakterizujú výrazne sa znižujúce prírastky obyvateľstva v období rokov 2004-2025 vo všetkých krajocho s výnimkou Žilinského, Prešovského a Košického kraja, v ktorých sa predpokladá mierny nárast obyvateľstva. Napriek očakávanému znižovaniu počtu obyvateľov pokles počtu cenзовých domácností (CD) sa nepredpokladá. Naopak v dôsledku znižujúcej sa priemernej veľkosti cenзовých domácností ich počet sa bude zvyšovať. Taktiež je potrebné očakávať znižujúce sa percento spolunažívania cenзовých domácností, čo ovplyvní nároky na počet bytov.

Vybavenosť obyvateľstva bytmi pri sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2001 dosiahla hodnotu celkom 350,4 bytov na 1 000 obyvateľov a 309,6 trvale obývaných bytov na 1 000 obyvateľov. V počte bytov na 1 000 obyvateľov sa oproti predchádzajúcemu sčítaniu hodnoty zvýšili, keď v roku 1991 pripadalo 335,4 bytov celkom a 306,7 trvale obývaných bytov na 1 000 obyvateľov.

Vybavenosť bytmi na 1 000 obyvateľov v Slovenskej republike je porovnateľná s úrovňou v transformujúcich sa krajinách, ale značne zaostáva za vyspelými krajinami západnej Európy, kde tento ukazovateľ dosahoval v krajinách EÚ v roku 2003 priemer 416,6 (Zdroj: Eurostat). K dosiahnutiu hodnoty aspoň 400 bytov na 1 000 obyvateľov – priblíženie sa ku krajinám Európskej únie – chýbalo v Slovenskej republike ku dňu sčítania približne 267 tisíc bytov (podľa Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2010 schválenej uznesením vlády SR č. 636/2005).

Podľa odborných prepočtov bude pri zachovaní porovnateľných ekonomických podmienok a intenzite výstavby 2,6 bytov na 1 000 obyvateľov ročne chýbať v Slovenskej republike v porovnaní s kvantitatívnou úrovňou Európskej úrovne do roku 2010 okolo 135 tisíc bytov, ktoré bude potrebné zabezpečiť novou výstavbou. Intenzita novej bytovej výstavby postupne narastá, keď z hodnoty 1,5 bytu na 1 000 obyvateľov v roku 1998 dosiahla 2,76 bytu na 1 000 obyvateľov v roku 2005. S cieľom odstrániť nedostatok bytov v Slovenskej republike a priblížiť sa v kvantitatívnej úrovni bývania väčšine krajín Európskej únie, je potrebné vytvoriť finančné zdroje a legislatívne a ekonomické podmienky upravovať tak, aby sa vo všetkých formách výstavby v časovom horizonte okolo roku 2010 dokončovali cca 4 byty na 1 000 obyvateľov ročne (podľa Konceptie štátnej bytovej politiky do roku 2010 schválenej uznesením vlády SR č. 636/2005).

V roku 1991 bola priemerná veľkosť cenзовой domácnosti 2,89 osôb, v roku 2001 to bolo 2,60 osôb, v roku 2010 sa predpokladá 2,56 osôb, v roku 2020 2,52 osôb a v roku 2025 cca 2,51 osôb. V roku 1991 pripadalo 113,3 CD/100 bytov resp. 88,3 bytov na 100 CD, v roku 2001 to bolo 124,4 CD/100 bytov, resp. 80,4 bytov na 100 CD a v roku 2010 sa odhaduje 114,7 resp. 108,3 CD/100 bytov a 87,2 resp. 92,3 bytov na 100 CD.

Potreba bytov do roku 2010 podľa počtu obyvateľov SR (demografická projekcia) a počtu CD (projekcia cenзовých domácností); 2 alternatívy vývoja

rok	počet CD	počet bytov	počet obyvateľov	počet bytov /tis. obyv.	počet obyv. /byt	počet osôb na CD	počet CD na 100 bytov	počet bytov na 100 CD
1991 (SLDB)	1 832 484	1 617 828	5 274 335	306,7	3,26	2,88	113,27	88,29
2001 (SODB)	2 071 743	1 665 536	5 379 455	309,6	3,23	2,60	124,39	80,39
2010 – 1. alternatíva	2 114 056	1 843 196	5 421 166	340,0	2,94	2,56	114,70	87,19
2010 – 2. alternatíva	2 114 056	1 951 620	5 421 166*	360,0	2,78	2,56	108,32	92,32

Pozn.:

Prognóza vývoja CD - podľa Prognózy vývoja cenзовých domácností v krajoch SR do roku 2025

Prognóza vývoja obyvateľstva - podľa Prognózy vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025

1. alternatíva - počet bytov na 1 000 obyvateľov v roku 2010 podľa Koncepcie štátnej bytovej politiky do roku 2005 s výhľadom do roku 2010

2. alternatíva - počet bytov na 1 000 obyvateľov - 90 % z hodnoty krajín EÚ (t. j. z hodnoty 400 bytov/tis. obyv.)

* v roku 2008 bola aktualizovaná prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch. Podľa tejto aktualizácie by malo byť v SR v roku 2010 spolu 5 419 691 obyvateľov. Rozdiel oproti pôvodnej prognóze nepredstavuje podstatnú zmenu v názore na potrebu novej výstavby bytov

Bilancia bytovej výstavby v SR v rokoch 2001-2010

rok	počet CD	počet bytov	počet obyvateľov	byty/tis. obyv. v r. 2010	čistý prírastok	odpad bytového fondu	nová výstavba	postavené byty v rokoch 2001 - 2005	potrebná nová výstavba	potrebná priemerná nová výstavba ročne
					2001 - 2010	2001 - 2010	2001 - 2010		2006 - 2010	2006 - 2010
2010 – 1. alternatíva	2 154 302	1 843 196	5 421 166	340	177 660	61 360	239 020	65 969	173 051	34 610
2010 – 2. alternatíva	2 154 302	1 951 620	5 421 166	360	286 084	61 360	347 444	65 969	281 475	56 295

Pozn.:

Odpad bytového fondu v rokoch 2001-2010 predstavuje málo cez 32 % bytov postavených pred rokom 1945 (podklad podľa SODB 2001).

Na základe najnovších poznatkov ohľadom problematiky prognóz vývoja stavu obyvateľstva a prognóz vývoja počtu cenзовých domácností v území Slovenska v časovom horizonte do roku 2025 vyplývajúcich z čiastkových správ štúdie „Východiská pre objektivizáciu pohľadu na potreby bývania na Slovensku“, ktorej zhotoviteľom je ÚEOS - Komercia, a. s., Bratislava a objednávatelom Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, vypracoval AUREX, spol. s r. o, Bratislava vlastný odhad potreby bytov do roku 2025 pre načrtnutie trendov budúceho vývoja.

Vypracované boli celkove štyri alternatívy, dve pre stredný a dve pre nízky variant počtu obyvateľov v roku 2025. Zdrojom stavov počtu obyvateľov v prognózovanom roku boli prognózy vývoja obyvateľstva a zdrojom stavov cenзовých domácností prognózy vývoja cenзовých domácností na Slovensku spracované na INFOSSTAT-e, VDC. Pre obidva tieto varianty boli ďalej vypracované po dve alternatívy líšiace sa uvažovaným priemerným počtom osôb pripadajúcich na cenзовú domácnosť a z toho následne vyplývajúcim i rôznym stavom cenзовých domácností.

Východiská k stanoveniu potrieb bývania v území Slovenska:

- obyvateľstvo:
  1. stredný variant (z roku 2004, rozpracovaný do úrovne okresov) – stav 5 407 423 obyvateľov v roku 2025
  2. nízky variant (z roku 2002) – stav 5 243 190 obyvateľov v roku 2025.
- cenзовé domácnosti:

- a) variant s konzervatívnym rodinným správaním²² (z roku 2003, rozpracovaný do krajov) s priemerným počtom 2,52 osôb/CD v roku 2025 (pri strednom variante obyvateľstva by sa dosiahol stav 2 149 408 CD, v nízkom 2 084 120 CD)
- b) variant s „meniacim“ sa rodinným správaním²³ (z roku 2006, rozpracovaný do okresov) s priemerným počtom 2,45 osôb/CD v roku 2025 (pri strednom variante obyvateľstva by sa dosiahol stav 2 208 851 CD, v nízkom 2 141 014 CD).

Faktory, ktoré môžu zmierniť celkový tlak na potrebu bytov na Slovensku:

- „chcené spolužitie CD“ – nárast podielu CD, ktoré sa hlásili k „dobrovoľnému“ spolužitiu v jednom byte z 2,9 % v roku 1991 na 7,7 % v roku 2001 (podiel z celkového počtu CD na Slovensku), podľa úvah nebude pokračovať, naopak, do roku 2025 variantne by mohol klesnúť na 5 %, resp. 3 % zo všetkých CD
- „CD bývajúce mimo bytov“ – podiel CD, ktoré bývajú mimo bytov; v roku 2001 predstavoval 2,14 %, mohol by rásť do roku 2025, len v jednom variante podielu, napr. 2,5 %.

Odhad potreby bytov je odporúčaný na základe stredného, autormi označovanému ako najpravdepodobnejšieho variantu vývoja obyvateľstva (tzn. stav 5 407 423 obyvateľov v roku 2025) a ďalej sú prezentované výsledky – alternatívy odhadu potreby bytov v roku 2025 na základe tohto prvoradého východiska.

Pri alternatíve s konzervatívnym rodinným správaním, tzn. pri uvažovaní priemerného počtu osôb na CD 2,52 osôb, počte CD 2 149 408 a podiely cenзовých domácností bývajúcich mimo bytov 2,50 % sa pri 3-percentnom podiely chceného spolužitia CD z celkového počtu CD odhaduje počet bytov 2 032 803 (počet bytov/tis. obyvateľov 376) a pri 5-tich percentách 1 990 889 (počet bytov/tis. obyvateľov 368). Odpad bytového fondu v rokoch 2001-2025 predstavuje zhruba 80 % (t. j. 153 390) bytov postavených pred rokom 1945 (podklad podľa SODB 2001). Potrebná priemerná nová výstavba v období rokov 2006-2025 by bola 22 734 resp. 20 639 bytov ročne.

Pri druhej alternatíve, t. j. s „meniacim“ sa rodinným správaním, teda pri priemernom počte osôb na CD 2,45 osôb, počte CD 2 208 851 a rovnako ako v predchádzajúcom prípade – pri podiely cenзовých domácností bývajúcich mimo bytov 2,50 % sa pri 3-percentnom podiely chceného spolužitia CD z celkového počtu CD odhaduje počet bytov v roku 2025 2 089 021 (počet bytov/tis. obyvateľov 386) a pri 5-tich percentách 2 045 948 (počet bytov/tis. obyvateľov 378). Rovnako ako v predchádzajúcej alternatíve, odpad bytového fondu v časovom horizonte 2001-2025 predstavuje zhruba 80 % bytov postavených v období výstavby pred rokom 1945. Potrebná priemerná nová výstavba počas rokov 2006-2025 by bola 25 545 resp. 23 392 bytov ročne.

3.7.2. Školstvo

Vysoké školy

V Slovenskej republike zabezpečovalo vysokoškolské vzdelanie v školskom roku 2008/2009

- 20 verejných vysokých škôl
- 10 súkromných vysokých škôl
- 3 štátne vysoké školy.

²² Konzervatívny variant rodinného správania si zachováva existujúci stav vysokého (dokonca mierne rastúceho) podielu rodín s väčším počtom detí (CD s väčším počtom osôb).

²³ „Meniace“ sa rodinné správanie predpokladá výraznejší rast malých rodín na úkor veľkých, výraznejší rast CD jednotlivcov na úkor väčších CD.

V pôsobnosti Ministerstva školstva SR bolo 20 vysokých škôl so 104 fakultami, v rezorte Ministerstva zdravotníctva SR pôsobí štátna vysoká škola univerzitného typu - Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave, v rezorte Ministerstva obrany SR vrcholná vojenská vysokoškolská vzdelávacia a vedecká ustanovizeň - Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika so sídlom v Liptovskom Mikuláši a v rezorte Ministerstva vnútra SR je to štátna vysoká škola zabezpečujúca vzdelávanie a výchovu najmä príslušníkov Policajného zboru a ďalších bezpečnostných služieb - Akadémia Policajného zboru v Bratislave. Štátne vysoké školy mali v šk.r. 2008/2009 vytvorených spolu 6 fakúlt. Okrem toho v sledovanom školskom roku pôsobilo aj desať súkromných vysokých škôl so 16 fakultami.

Posledné tri vysoké školy vznikli v roku 2006, konkrétne 1.3. 2006 Dubnický technologický inštitút v Dubnici nad Váhom, 1.7. 2006 Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií v Bratislave a posledne 7.7. 2006 Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach.

Vyššie školstvo je výrazným impulzom rozvoja územia. Na stav rozvoja určitého regiónu potom vplyva lokalizácia najmä vysokých škôl a ich detašovaných pracovísk. K októbru 2008 na území Slovenska pôsobilo 33 vysokých škôl v 15 mestách Slovenska, pričom až 26 vysokých škôl sa nachádzalo v krajských mestách. Najviac vysokých škôl – 11 je sústredených v hl. m. Bratislave, ďalej nasledujú Košice so 4 vysokými školami a mestá Banská Bystrica, Nitra, Trenčín, Trnava a Prešov, ktoré boli v školskom roku 2008/2009 sídlom dvoch vysokých škôl súčasne. Taktiež zo 126 fakúlt vysokých škôl až 108 fakúlt malo svoje sídlo v niektorom z ôsmich krajských miest. K 8.10. 2009 malo 33 vysokých škôl vytvorených 107 detašovaných pracovísk, pričom na území Slovenska malo svoje sídlo 92 detašovaných pracovísk vysokých škôl a ďalších 15 detašovaných pracovísk bolo vytvorených v zahraničí. Z 92 detašovaných pracovísk rozmiestnených na území Slovenska sa spolu 19 pracovísk nachádzalo v krajských mestách.

V školskom roku 2008/2009 študovalo na vysokých školách v dennom štúdiu 137 347 študentov slovenského štátneho občianstva (z toho na verejných vysokých školách študovalo 131 048 študentov, na súkromných 4 909 a na štátnych školách 1 390 študentov), čo bolo oproti predchádzajúcemu školskému roku 2007/2008 o 6 154 študentov viac. Študenti inej štátnej príslušnosti, ktorých bolo 2 915, tvorili 2,1 % z celkového počtu študentov denného štúdia (ten predstavoval 140 262 študentov). V štúdiu popri zamestnaní študovalo 79 840 študentov, čo je o 537 menej v porovnaní s predchádzajúcim školským rokom 2007/2008. Z nich 51 307 študovalo na verejných vysokých školách, 25 442 na súkromných a 3 091 na štátnych vysokých školách.

V územnom rozložení vysokých škôl pozorujeme tieto zoskupenia:

- Bratislava – Trnava – Sládkovičovo, Košice – Prešov, Banská Bystrica – Zvolen, stredné Považie v troch zoskupeniach – Trenčín, Žilina, Dubnica nad Váhom, Horné Považie – Liptov – Ružomberok, Liptovský Mikuláš a v regióne Dolná Nitra mesto Nitra.

K najvýznamnejším vysokoškolským centráм patrí Bratislava (33,1 % všetkých vysokoškolských študentov), Košice (11,7 %) a Nitra (10,3 %). Čo sa týka rozloženia VŠ na území SR, výrazná je ich decentralizácia.

Tabuľka - Vysoké školy v SR v školskom roku 2008/2009

VYSOKÁ ŠKOLA v školskom roku 2008/2009 (stav k 31.10. 2008)	študujúci v dennej forme štúdia			počet externých študentov	počet študentov spolu	počet fakúlt
	slovenského štátneho občianstva	iné štátneho občianstva	spolu			
Univerzita Komenského v Bratislave	19 582	1 162	20 744	5 345	26 089	13
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach	6 541	269	6 810	776	7 586	5
Prešovská univerzita v Prešove	7 297	24	7 321	4 708	12 029	8
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave	4 754	17	4 771	2 294	7 065	3
Katolícka univerzita v Ružomberku	6 107	18	6 125	3 834	9 959	4
Univerzita J. Selyeho v Komárne	1 379	32	1 411	1 267	2 678	3
Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie v Košiciach	1 209	209	1 418	103	1 521	1
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre	7 812	77	7 889	4 947	12 836	5
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici	8 752	72	8 824	6 056	14 880	6
Trnavská univerzita v Trnave	4 591	21	4 612	2 378	6 990	5
Slovenská technická univerzita v Bratislave	15 536	411	15 947	1 425	17 372	7
Technická univerzita v Košiciach	12 210	72	12 282	3 830	16 112	9
Žilinská univerzita v Žiline	8 995	100	9 095	3 053	12 148	7
Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne	4 015	17	4 032	3 694	7 726	5
Ekonomická univerzita v Bratislave	10 620	63	10 683	3 076	13 759	6
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre	6 678	59	6 737	3 137	9 874	6
Technická univerzita vo Zvolene	3 064	22	3 086	1 384	4 470	4
Vysoká škola múzických umení v Bratislave	839	99	938	0	938	3
Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave	545	73	618	0	618	1
Akadémia umení v Banskej Bystrici	522	31	553	0	553	3
Verejné vysoké školy spolu	131 048	2 848	133 896	51 307	185 203	104
Vysoká škola v Sládkovičove	396	6	402	1 818	2 220	2
Bratislavská vysoká škola práva v Bratislave	1 518	8	1 526	2 139	3 665	4
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave	247	19	266	12 794	13 060	3
Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave	350	2	352	2 822	3 174	1
Vysoká škola manažmentu v Trenčíne	834	16	850	496	1 346	1
Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove	245	1	246	245	491	1
Stredoeurópska vysoká škola v Skalici	282	4	286	571	857	1
Dubnický technologický inštitút v Dubnici nad Váhom	0	0	0	3 484	3 484	1
Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií v Bratislave	44	3	47	0	47	1
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach	993	3	996	1 073	2 069	1
Súkromné vysoké školy spolu	4 909	62	4 971	25 442	30 413	16
Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislave	650	5	655	2 467	3 122	4
Akadémia Policajného zboru v Bratislave	462	0	462	624	1 086	1
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši	278	0	278	0	278	1
Štátne vysoké školy	1 390	5	1 395	3 091	4 486	6
Spolu	137 347	2 915	140 262	79 840	220 102	126

Zdroj: Štatistická ročenka školstva (Tabuľky za školský rok 2008/2009), ÚIPS, 2009

3.7.3. Zdravotníctvo

Podľa platného zákona o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti formami poskytovania zdravotnej starostlivosti sú:

- ambulantná starostlivosť

1. všeobecná

- 1.1. pre dospelých,

- 1.2. pre deti a dorast,

2. špecializovaná

- 2.1. gynekologická,

- 2.2. zubno-lekárska,

3. špecializovaná iná,
4. záchranná zdravotná služba,
  - všeobecná
  - špecializovaná
  - ústavná starostlivosť
  - lekárenská starostlivosť.

V rámci všeobecnej ambulantnej starostlivosti a v rámci špecializovanej zubno-lekárskej ambulantnej starostlivosti sa poskytuje lekárska služba prvej pomoci najmenej v rozsahu verejnej minimálnej siete poskytovateľov.

Záchranná zdravotná služba sa vykonáva podľa osobitného predpisu.

V rámci ústavnej starostlivosti v nemocnici sa poskytuje ústavná pohotovostná služba najmenej v rozsahu verejnej minimálnej siete poskytovateľov.

Podľa Zdravotníckej ročenky Slovenskej republiky 2007 (Národné centrum zdravotníckych informácií – NCZI, Bratislava, 2008) bolo v Slovenskej republike evidovaných ku koncu roku 2007 13 272 zdravotníckych zariadení. Z toho bolo 9 878 zariadení ambulantnej zdravotnej starostlivosti, 186 zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti (80 všeobecných nemocníc, 42 špecializovaných nemocníc, 27 liečební), 1 636 zariadení lekárenskej starostlivosti a 12 hematologicko-transfúziologických zariadení (11 hematologicko-transfúziologických zariadení s celoštátnou pôsobnosťou a 1 zariadenie s regionálnou pôsobnosťou).

Zdravotnícke zariadenia v Slovenskej republike vykázali ku koncu roka 2007 25 842,17 úväzkov samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov (lekár, zubný lekár, farmaceut a iný zdravotnícky pracovník). Počet úväzkov zdravotníckych odborníkov v zariadeniach ústavnej zdravotnej starostlivosti vzrástol takmer na počet 10 200. Z toho na oddeleniach ústavných zariadení (bez liečebných kúpeľov a detských ozdravovní) bolo 5 334,32 lekárskeho miesta, na 100 postelí tak pripadalo 14,56 lekárskeho miesta. Trend v znižovaní postelí z predchádzajúcich rokov pokračoval miernejším tempom. Oproti stavu ku koncu roku 2006 sa počet postelí znížil o 139. Celkový počet postelí (lôžok) na 1 214 oddeleniach zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti tak k 31.12. 2007 bol 36 642. Na 1 000 obyvateľov Slovenska tak pripadá 6,8 posteľe (na 100 000 obyvateľov 678,4).

V roku 2007 bolo na oddeleniach zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti hospitalizovaných 1 021 562 pacientov. Priemerný ošetrovací čas bol 8,7 dňa. Využitie posteľovej kapacity v zdravotníckych zariadeniach bolo na 68,7 %.

Kúpeľnú starostlivosť poskytovalo 22 prírodných liečebných kúpeľov a 6 kúpeľných liečební s 10 695 posteľami.

Počet pracovných miest samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov v ambulantnej zdravotnej starostlivosti predstavoval 12 326,03 miest (čo na 10 000 obyvateľov predstavuje 22,82 pracovného miesta), v lekárenskej starostlivosti 2 922,52 miest, v hematologicko-transfúziologických zariadeniach 56,00 miest a v ostatných zariadeniach 342,33 miest.

V samostatných ambulanciách a v ambulantných častiach ústavných zdravotníckych zariadení bolo evidovaných 13 867,13 pracovného miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov, z čoho bolo 10 155,39 úväzkov lekárov a 3 023,76 úväzkov zubných lekárov. Na 10 000 obyvateľov pripadlo celkom 25,68 lekárskeho miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov v ambulanciách.

Ku koncu roku 2007 bolo na Slovensku 9 878 ambulantných zdravotníckych zariadení, z toho bolo 3 202 ambulancií všeobecnej ambulantnej zdravotnej starostlivosti, 5 880 ambulancií špecializovanej ambulantnej zdravotnej starostlivosti,

135 ambulancií záchranej zdravotnej služby, 51 zariadení na poskytovanie jednodňovej zdravotnej starostlivosti, 85 stacionárov, 45 polikliník, 162 agentúr domácej ošetrovateľskej starostlivosti, 313 zariadení spoločných vyšetrovacích a liečebných zložiek a 5 mobilných hospicov.

Všeobecnú zdravotnú starostlivosť pre dospelých zabezpečovalo 2 184,08 lekárskeho miest a vrátane lekárskej služby prvej pomoci pripadalo na 1 lekárske miesto 1 903 obyvateľov nad 18 rokov. Všeobecnú zdravotnú starostlivosť pre deti a dorast zabezpečovalo 1 143,55 lekárskeho miest a spolu s lekárskou službou prvej pomoci tak na 1 lekárske miesto pripadalo 1 395 detí a dorastu do 24 rokov.

Tabuľka - Pracovné miesta samostatných odborných zdravotníckych pracovníkov v ambulanciách vo vybraných útvaroch zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike v roku 2007

odborné zameranie útvaru	pracovné miesta sam.odb.zdrav. pracovníkov v amb. ^{/1}
všeobecné lekárstvo ^{/2}	5,05
dorastové lekárstvo ^{/3}	0,39
všeobecná starostlivosť o deti a dorast ^{/4}	6,82
pediatria ^{/5}	0,45
gynekológia a pôrodnictvo ^{/6}	2,87
stomatológia	4,86
pediatrická gynekológia ^{/7}	0,20
LSPP všeobecná ambulantná starostlivosť pre dospelých - ambulantná	0,12
LSPP všeobecná ambulantná starostlivosť pre dospelých - výjazdová	0,10
LSPP všeobecná ambulantná starostlivosť pre deti a dorast – ambulantná ^{/4}	0,24
LSPP všeobecná ambulantná starostlivosť pre deti a dorast – výjazdová ^{/4}	0,11
LSPP zubné lekárstvo pre dospelých ^{/2}	0,14
LSPP zubné lekárstvo pre deti a dorast ^{/4}	0,02

Zdroj: Zdravotnícka ročenka Slovenskej republiky 2007, NCZI, 2008

Pozn.:

^{/1} Evidenčný počet prepočítaný na plné úväzky v kategóriách lekár, zubný lekár, farmaceut a iný zdravotnícky pracovník na 10 000 obyvateľov.

^{/2} dospelí 18+ rokov

^{/3} dorast 15 - 24 rokov

^{/4} deti a dorast 0 - 24 rokov

^{/5} deti 0 - 17 (17 + 364 dní)

^{/6} ženy

^{/7} dievčatá 0 - 17 rokov

Výrazne nízke hodnoty pod priemer SR vykazujú tieto okresy:

- všeobecné lekárstvo (pre obyv. 18+ rokov, priemer za SR 5,05 lekárov na 10 000 dospelých) – Bratislava IV (3,70), Bratislava V (3,14), Pezinok (3,47), Skalica (3,66), Myjava (3,51), Námestovo (3,88), Banská Štiavnica (3,68), Detva (3,75), Bardejov (3,74), Kežmarok (3,61), Gelnica (3,86), Košice II (3,60), Košice III (3,22), Košice - okolie (3,27),
- všeobecná starostlivosť o deti a dorast (pre obyv. 0-24 rokov, priemer za SR 6,82 lekárov na 10 000 detí a dorastu) - Banská Štiavnica (3,91), Poltár (4,73), Snina (3,65), Gelnica (4,21), Trebišov (4,96).

Sieť ústavných zdravotníckych zariadení (vrátane ambulantných častí) k 31.12. 2007 tvorilo v SR:

- 80 všeobecných nemocníc,
- 42 špecializovaných nemocníc,

- 27 liečební,
- 7 hospicov,
- 1 dom ošetrovateľskej starostlivosti,
- 22 prírodných liečebných kúpeľov,
- 6 kúpeľných liečební,
- 1 zariadenie biomedicínskeho výskumu.

V zariadeniach ústavnej zdravotnej starostlivosti (vrátane ambulantných častí) bolo 47 524 postelí, na 10 000 obyvateľov tak pripadlo 88,0 postelí.. Z tohto počtu bolo 28 328 postelí vo všeobecných nemocniciach, 5 960 v špecializovaných nemocniciach, 2 403 v liečebniach, 105 v hospicoch, 33 v dome ošetrovateľskej starostlivosti, 9 529 v prírodných liečebných kúpeľoch a 1 166 v kúpeľných liečebniach.

Rozdielny je počet postelí ústavnej zdravotnej starostlivosti (vrátane ambulantných častí) na 10 000 obyvateľov v jednotlivých okresoch:

- okresy, ktoré nemajú žiadne lôžka ústavnej zdravotnej starostlivosti – Bratislava IV, Senica, Bytča, Kysucké Nové Mesto, Námestovo, Poltár, Sabinov, Košice III (spolu 8 okresov),
- okresy s nižšou hodnotou ako je priemer SR (88,0 postelí ústavnej zdravotnej starostlivosti na 10 000 obyvateľov) – do tejto skupiny spadá 46 okresov,
- okresy s vyššou hodnotou ako je celoslovenský priemer t.j. od 88,1 do 200 postelí ústavnej zdravotnej starostlivosti na 10 000 obyvateľov – spolu 16 okresov,
- okresy s výrazne vyššou hodnotou ako je slovenský priemer (nad 200 postelí ústavnej zdravotnej starostlivosti na 10 000 obyvateľov) – Bratislava I, Bratislava III, Piešťany, Ružomberok, Turčianske Teplice, Krupina, Bardejov, Poprad, Košice IV (teda 9 okresov).

Podľa ročného výkazu NCZI o sieti zdravotníckych zariadení sa k 31.12. 2008 nachádzali všeobecné nemocnice vo väčšine okresných miest. Chýbajú iba v okresných mestách Pezinok (tu sa však nachádza špecializovaná nemocnica), Senec, Hlohovec, Senica, Nové Mesto nad Váhom (špecializovaná nemocnica), Prievidza, Púchov, Bytča, Námestovo, Kysucké Nové Mesto, Turčianske Teplice, Tvrdošín, Detva, Poltár, Žarnovica, Sabinov, Sobrance (špecializovaná nemocnica) – často blízko nemocnice v susednom okrese (napr. Senec – Bratislava, Bytča – Žilina) alebo sa nemocnica nachádza v inom meste daného okresu (napr. Bojnice, Trstená, Modra, Handlová). V niektorých okresoch sa nachádzajú aj dve všeobecné nemocnice, jedna v okresnom meste, ďalšia v inom meste okresu (napr. Levice – Šahy, Rimavská Sobota – Hnúšťa, Spišská Nová Ves – Krompachy, Trebišov – Kráľovský Chlmec).

V posledných rokoch sa zvyšuje aj dostupnosť lekárenských zariadení. Pod lekárenskú starostlivosť spadalo v roku 2007 1 636 zariadení, z toho bolo 1 382 verejných lekární, 89 pobočiek verejných lekární, 4 verejné lekárne zriadené ako výučbové základne, 119 výdajní zdravotných pomôcok, 9 výdajní audioprotetických zdravotníckych pomôcok a 33 výdajní ortopedicko-protetických zdravotníckych pomôcok. V zariadeniach lekárenskej starostlivosti bolo evidovaných 2 922,52 pracovných miest zdravotníckych odborníkov, čo predstavuje 5,41 pracovného miesta na 10 000 obyvateľov. Na 1 lekára pripadlo v roku 2007 3 662 obyvateľov SR.

Okrem spomenutých zdravotníckych zariadení bolo v roku 2007 v SR 1 560 ďalších zariadení zdravotnej starostlivosti, z toho:

- 267 očných optík,
- 942 zubných techník,

- 65 zariadení, ktoré zabezpečovali dopravu do zdravotníckeho zariadenia alebo zo zdravotníckeho zariadenia,
- 282 zariadení PZS na základe licencie na výkon samostatnej zdravotníckej praxe,
- 4 iné zariadenia, orgány alebo organizácie.

Počet zdravotníckych zariadení v Slovenskej republike v roku 2007

územie	zdravotnícke zariadenia spolu	nemocnice	zariadenia ambulantnej zdrav. star.	odborné liečebné ústavy	liečebne	prírodné liečebné kúpele
SR spolu	13 272	122	9 878	-	36	28
Bratislavský kraj	1 838	24	1 361	-	6	-
Trnavský kraj	1 267	6	899	-	4	2
Trenčiansky kraj	1 419	11	1 052	-	2	5
Nitriansky kraj	1 683	13	1 272	-	3	-
Žilinský kraj	1 571	9	1 181	-	5	4
Banskobystrický kraj	1 577	18	1 183	-	6	8
Prešovský kraj	1 903	21	1 404	-	6	8
Košický kraj	2 014	20	1 526	-	4	1

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2008, ŠÚ SR

Počet lôžok v zdravotníckych zariadeniach v Slovenskej republike v roku 2007

územie	zdravotnícke zariadenia spolu	z toho			
		nemocnice	odborné liečebné ústavy	liečebne	prírodné liečebné kúpele
SR spolu	47 524	34 288	-	2 541	10 695
Bratislavský kraj	5 491	5 257	-	234	-
Trnavský kraj	5 330	2 352	-	372	2 606
Trenčiansky kraj	5 214	3 233	-	56	1 925
Nitriansky kraj	4 356	4 302	-	54	-
Žilinský kraj	5 847	3 797	-	509	1 541
Banskobystrický kraj	6 780	4 128	-	394	2 258
Prešovský kraj	8 436	5 749	-	562	2 125
Košický kraj	6 070	5 470	-	360	D

Zdroj: Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2008, ŠÚ SR; D – údaj nie je možné publikovať pre jeho dôverný charakter

3.7.4. Kultúra a umenie

Sieť kultúrnych zariadení, ktoré charakterizujú kultúru krajských a okresných miest tvoria:

- knižnice
- múzeá a galérie
- divadlá
- hudobné telesá
- kiná
- polyfunkčné kultúrne zariadenia
- hvezdárne (planetárium)
- regionálne osvetové strediská
- zoologické záhrady.

Vybrané ukazovatele za kultúru v roku 2008

územie	hudobné teleso / umelecký súbor	profesio- nálne divadlá	stále divadelné scény	z toho mimo prevádzky	návštevníci ^{/1}	registro- vané galérie	počet expozi- cií	múzeá	verejné knížnice	
SR spolu	14	51	68	4	1 456 197	25	63	101	2 116	
Bratislavský kraj	11	21	22	1	670 968	3	22	24	74	
Trnavský kraj	1	2	3	-	46 481	2	4	7	221	
Trenčiansky kraj	-	1	-	-	2 000	2	3	11	233	
Nitriansky kraj	-	6	11	1	169 143	3	2	10	302	
Žilinský kraj	1	4	6	-	91 228	6	18	11	276	
Banskobystrický kraj	-	6	9	1	110 711	2	2	16	344	
Prešovský kraj	-	2	5	-	84 534	4	4	13	402	
Košický kraj	1	9	12	1	281 132	3	8	9	264	

Zdroj: štatistika kultúry, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2009

Pozn.:

^{/1} počet návštevníkov na predstaveniach odohraných súbormi vykazujúceho divadla, v tom na domácej scéne, hostovanie v SR, v zahraničí

4. Doprava a územný rozvoj Slovenska

4.1. Zámery rozvoja rezortu dopravy definované v oficiálnych dokumentoch na medzinárodnej a národnej úrovni

Medzinárodná úroveň – všetky druhy dopravy

Cieľom zosúladenej európskej dopravnej politiky je vytvorenie Paneurópskej siete dopravných koridorov a dopravných oblastí. Proces kreovania Paneurópskej dopravnej siete sa vyvíjal prostredníctvom troch konferencií ministrov dopravy európskych krajín ECMT (Praha 1991, Kréta 1994, Helsinky 1997). Memorandum o porozumení a akceptácii siete paneurópskych multimodálnych koridorov a dopravných oblastí bolo ratifikované na úrovni ministrov dopravy európskych krajín a Európskej komisie. V Helsinkách uzavretá štruktúra paneurópskych multimodálnych koridorov – nazývaná tiež ako Helsinské koridory – má dĺžku okolo 48 tis. km, z toho okolo 25 tis. km železničných tratí a 23 tis. km cestných komunikácií. Súčasťou siete sú tiež letiská, riečne a morské prístavy a hlavné terminály kombinovanej dopravy.

Paneurópska dopravná sieť pozostáva z nasledovných komponentov:

- The Trans – European Transport Network (TEN-T), ktorá sa nachádza na území štátov EÚ
- The Pan – European Transport Corridors (pomenované tiež ako Helsinské koridory alebo multimodálne koridory č. I. až X.) lokalizovaných v kandidátskych štátoch EÚ
- The TINA Network, ktorá bola kreovaná ako doplnková dopravná sieť k desiatim multimodálnym koridorom lokalizovaných v kandidátskych krajinách EÚ
- Four Pan – European Transport Areas (PETrAS) pokrývajúcich prímorské prístavné priestory

- Euro – Asian Links, predovšetkým TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia).

V roku 2004, po vstupe 10-tich kandidátskych krajín – vrátane Slovenska – do Európskej únie, boli ich multimodálne koridory a dopravné siete pôvodne koncipované v rámci projektov ECMT a TINA včlenené do dopravnej siete krajín Európskej únie TEN – T. V tom istom roku bola medzinárodná organizácia Konferencia európskych ministrov dopravy (ECMT) pretransformovaná na Medzinárodné dopravné fórum (ITF – International Transport Forum), ktorá sa stala celosvetovou dopravnou organizáciou zastrešujúcou ministerstvá dopravy krajín OECD.

Paneurópska dopravná sieť pokrýva územie existujúcich i kandidátskych krajín EÚ so zreteľom ďalšej nadväznosti dopravných koridorov v tretích krajinách štátoch bývalého Sovietskeho zväzu a Juhoslávie. Ako východiskové hlavné dopravné siete TEN-T na území 10-tich nových krajín EÚ sú klasifikované siete nachádzajúce sa v multimodálnych dopravných koridoroch schválených dopravnou konferenciou ECMT v Helsinkách roku 1997. Výsledné riešenie TEN-T v hlavných rysoch akceptuje špecifiká dopravno-sídelného priestoru a environmentálnych limitov územia Slovenskej republiky.

Kompletná sieť paneurópskych multimodálnych koridorov ITF (ECMT) a sieti TEN-T prechádzajúcich územím Slovenska je uvedená v záväznej časti ZD č. 1 KURS 2001. Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 884/2004/ES z 29. apríla 2004 mení a dopĺňa Rozhodnutie č. 1692/1996/ES o základných usmerneniach spoločenstva pre rozvoj Transeurópskej dopravnej siete i v súvislosti so vstupom 10-nových krajín do EÚ. Aktualizované rozhodnutie, okrem iného, posúva horizont výstavby siete TEN-T z roku 2010 na rok 2020. V prílohe č. III Rozhodnutia uvedené prioritné projekty sú vyhlásené za projekty európskeho záujmu na ktorých sa začnú práce pred rokom 2010. Slovenská republika sa bude zúčastňovať na nasledovných prioritných projektoch európskeho záujmu:

- 17. Železničná os Paris – Strasbourg – Stuttgart – Wien – Bratislava, cezhraničný úsek Wien – Bratislava s ukončením stavby v roku 2010
- 18. Rýn/Meuse – Mohan – Dunaj vnútrozemská vodná os, cezhraničný úsek Wien – Bratislava s ukončením stavby v roku 2015 (časť tejto trasy zodpovedá definícii multimodálneho koridoru č. VII)
- 23. Železničná os Gdańsk – Warszawa – Brno/Bratislava – Wien, úsek železnice Katowice – Žilina – Nové Mesto nad Váhom s ukončením výstavby v roku 2010 (železničná trať do značnej miery zodpovedá definícii multimodálnych koridorov č. VI a V vetva V.a)
- 25. Diaľničná os Gdańsk – Brno/Bratislava – Wien, cezhraničný úsek diaľnice Katowice – Brno/Žilina s ukončením výstavby v roku 2010 (diaľničná os do značnej miery zodpovedá definícii multimodálnych koridorov č. VI a V vetva a).

Pri prognózovaní finančných potrieb Komisia primerane uprednostní projekty vyhlásené za prioritné projekty európskeho záujmu. Z uvedeného zaradenia vyplýva záväzok Slovenska sústrediť dostupné zdroje – EÚ i národné – na realizáciu vymenovaných projektov.

Slovenská republika, spolu s ostatnými visegrádskymi krajinami, sleduje a aktívne sa zapája do procesu revízie siete TEN-T. Súčasný návrh päť hlavných osí prepojenia strednej Európy na tretie krajiny na východe považuje Slovensko za nevyvážený. V rámci spoločnej iniciatívy s Českou republikou, Slovensko požaduje doplniť hlavné osi prepojenia západ – východ o strednú os Norimberg/Drážďany – Praha – Olomouc – Púchov – Žilina – Košice – Užhorod. Na území Slovenska a celej navrhovanej osi, len úsek cestnej infraštruktúry št. hranica SR/ČR – Lysá pod Makytou – Púchov –

Beluša nie je súčasťou siete TEN-T. Spolu s TEN-T úsekom konvenčnej železničnej trate št. hranica SR/ČR – Strelenka – Púchov, po doplnení o spomínaný cestný úsek, sa vytvorí multimodálny koridor v celej svojej navrhovanej dĺžke. V podstate ide o pôvodný koridor západ – východ predchádzajúcej Československej federatívnej republiky, ktorý obsahoval okrem strednej vetvy cez Púchov i vetvu severnú, vedúcu cez Ostravu. Z viacerých prevádzkových a ekonomických dôvodov by bolo efektívne dodržať takéto dvojvetvové štruktúrovanie navrhovanej osi i v rámci siete TEN-T. Na území Slovenska a severnej Moravy je potrebné doplniť asi 60 kilometrov (Svrčinovec – Ostrava D1) alebo 35 kilometrov (Svrčinovec – Třanovice R47) cestnej infraštruktúry, ktorá nie je súčasťou cestnej siete TEN-T. Na samotnom území Slovenska je predmetom len 2,5 km dlhý úsek rýchlostnej cesty R5 Svrčinovec – št. hranica SR/ČR. Návrh ZD č. 1 KURS 2001 vo svojej záväznej časti dopĺňa strednú os západ – východ i o jej severnú vetvu Svrčinovec – Ostrava.

Analogická situácia, avšak bez potreby zaradiť nový úsek do siete TEN-T, nastala v priestore prepojenia vetiev koridoru č. V i č. V vetva a v území medzi Košicami a Miškovcom. Po reálnom dobudovaní a modernizácii konvenčnej železničnej trate a rýchlostnej cesty budú obidve mestá spojené dopravnou infraštruktúrou multimodálneho charakteru.

Uvedené tri priestory – stredné Považie, žilinská a košická aglomerácia – budú mať vytvorené podmienky na kooperačný ekonomický rozvoj s blízkymi aglomeráciami za hranicami Slovenska prostredníctvom modernej dopravnej infraštruktúry. Multimodálny rozmer prepojení je, okrem uvedenej dopravnej infraštruktúry, podporovaný sieťou terminálov kombinovanej dopravy úrovne TEN-T či neverejných terminálov v aglomeráciách po obidvoch stranách hraníc. Vzdialenosti slovenských centier týchto aglomerácií od centier na českom, poľskom i maďarskom území sú menšie ako 90 km. Spolu s bratislavskou aglomeráciou sa vytvárajú podmienky pre štyri potenciálne silné cezhraničné ekonomické priestory prepojené sieťami TEN-T. V podmienkach otvorenej trhovej ekonomiky ide o vytvorenie primárnych infraštruktúrnych podmienok vzájomnej kooperácie či synergického pôsobenia hospodárstva ale i prepravných procesov.

Okrem uvedených návrhov sa v poslednom období diskutuje o návrhu na zaradenie ďalších úsekov siete rýchlostných ciest vo vnútrozemí Slovenska do systému TEN-T. Ide o R1 v úseku Trnava – Žiar nad Hronom a Zvolen – Ružomberok, R2 v úseku D1 – Žiar nad Hronom a Zvolen – Košice, R3 v úseku D1 – Trstená – PR.

V Zmenách a doplnkoch č. 1 KURS 2001 je vymenovaný aktuálny stav dopravnej infraštruktúry zaradenej do siete podľa európskych dohôd AGR, AGC, AGTC, AGN.

V rámci medzinárodnej dopravy sú rozhodujúce dohovory o hraničných priechodoch na úrovni celoeurópskej dopravnej siete (TEN-T). S Českou republikou ide o diaľničné prepojenie na diaľnici D2 s prechodom Brodské/Lanžhot (TEN-T), prepojenia na úrovni rýchlostných ciest približne v osi Zlín – Púchov R49/R6 s prechodom Střelna/Lysá pod Makytou (TEN-T návrh) a v osi Český Těšín – Čadca s prechodom Mosty u Jablunkova/Svrčinovec. S Poľskou republikou ide o spojenie na Pan európskom dopravnom koridore VI medzi Bielsko Bialou a Žilinou s prechodom štátnej hranice Zwardon/Skalité (TEN-T), spojenie novej rýchlostnej cesty S19/R4 v osi Rzeszow/Prešov s prechodom hranice v blízkosti existujúcej cesty I. triedy Barwinek/Vyšný Komárnik (TEN-T), spojenie novej rýchlostnej cesty na osi Ružomberok – Krakov s prechodom Trstená/Chyžne S7/R3 (TEN-T návrh). v prepojení na Ukrajinu ide o diaľničné spojenie v osi Košice – Užhorod s prechodom v blízkosti obce Vyšné Nemecké (TEN-T) a medzinárodný prechod v predĺžení uvažovanej rýchlostnej cesty R9 Ubľa/Malyj Bereznyj. S Maďarskou republikou je dôležité spojenie v osi Košice – Miskolc rýchlostnou cestou R4/M30 (TEN-T),

prepojenie rýchlostnej cesty R3/M20 v osi Zvolen – Šahy – Vác – Budapešť (TEN-T na R3) a existujúce diaľničné spojenie na D2 Rusovce/Rajka (TEN-T na D2). S Rakúskou republikou sa okrem existujúceho diaľničného prepojenia D4/A6 na prechode Jarovce/Kittsee (TEN-T na D4) pripravuje spojenie budúcej D4 severne od Bratislavy s rýchlostnou cestou S8.

Národná úroveň – cestná infraštruktúra

Vláda SR schválila svojim uznesením č. 21/2000 „Aktualizáciu a rozpracovanie zásad štátnej dopravnej politiky SR“, ako základný systémový dokument rezortu dopravy. Hlavným strategickým cieľom štátnej dopravnej politiky Slovenskej republiky, ktorý vyplýva z orientácie Európskej dopravnej politiky je zabezpečenie podmienok trvalého smerovania vývoja s cieľom udržateľnej mobility pri integrovanom využití všetkých druhov dopravy so špeciálnym dôrazom na intermodalitu a podporu ekologickejších druhov dopravy. V oblasti rozvoja dopravnej infraštruktúry je základnou prioritou výstavba a modernizácia infraštruktúry v trasách multimodálnych koridorov IV., V. a VI. Rozvojové priority rezortu dopravy sú v oblasti realizácie v uvažovaných horizontoch podmienené značnou potrebou finančných prostriedkov.

Podstatnou súčasťou vládou schváleného Národného rozvojového plánu SR je Sektorový operačný program za oblasť dopravy, ktorý zohľadňuje Nový projekt výstavby diaľnic a rýchlostných ciest

Uznesením vlády SR č. 162 zo dňa 21. 2. 2001 bol schválený Nový projekt výstavby diaľnic a rýchlostných ciest Slovenskej republiky. Projekt vychádza z procesu dlhodobej predinvestičnej prípravy výstavby diaľničnej siete ČSR, ČSSR, ČSFR, SR i z materiálov európskych krajín definujúcich celoeurópsku dopravnú sieť (Konferencia ministrov dopravy európskych krajín v Helsinkách v roku 1997 a Odhad potrieb dopravnej infraštruktúry v asociovaných krajinách – projekt TINA.). V územnoplánovacej rovine sa projekt opiera o Konceptiu územného rozvoja Slovenska – II. návrh.

Návrh lokalizácie diaľnic a rýchlostných ciest nového projektu preukazuje harmonizáciu urbanistických a dopravných koridorov na medzinárodnej i celoštátnej úrovni, taktiež v otázkach hierarchie dopravných systémov. Konštatovaná je zhoda medzi lokalizáciou hlavného dopravného a urbanistického koridoru Bratislava – Žilina – Poprad – Prešov – Košice s lokalizáciou európskeho multimodálneho koridoru č. V.a.

Uznesenie Vlády SR č. 523 z 26. júna 2003 k Aktualizácii Nového projektu výstavby diaľnic a rýchlostných ciest schvaľuje použitie Verejno-súkromného partnerstva (PPP) na vybraných úsekoch diaľnice D1 a rýchlostnej cesty R2. Na projekty PPP boli predbežne určené úseky diaľnice D1 Hričovské Podhradie – Ivachnová a Jánovce – Studenec v celkovej dĺžke 94 km. Materiál MDPT SR k „Financovaniu projektov diaľnic formou PPP“ z roku 2005 odporúča na základe analýzy pôvodne uvažovaného a nového finančného rámca programu výstavby diaľnic a podnetu Ministerstva financií SR realizovať pilotný projekt PPP na diaľnici D1 v úseku Lietavská Lúčka – Turany, s termínom začatia v roku 2007.

Vláda SR svojim uznesením č.213/2004 v bode C.8 uložila ministrovi dopravy, pôšt a telekomunikácií zabezpečiť ukončenie výstavby diaľnice D1 na všetkých úsekoch v časti Bratislava – Žilina do 30. novembra 2006. Urýchlenie výstavby diaľnice D1 po Žilinu priamo súvisí s investíciou KIA pri Žiline. Posledný úsek diaľnice D1 v Považskej Bystrici bol odovzdaný do prevádzky v roku 2010.

Materiál „Správa o plnení aktualizovaného nového projektu výstavby diaľnic

a rýchlostných ciest“, ktorý schválila Vláda SR uznesením č. 1051/2004 navrhuje na študovanie ťah rýchlostnej cesty Bratislava – Lučenec s pracovným označením R7.

Materiál MDPT na rokovanie Vlády SR č. 1152/M-2006 „Správa o plnení programu výstavby diaľnic a rýchlostných ciest“ navrhuje:

- zaradiť do ťahu D4 celý tzv. „nultý“ okruh Bratislavy, čím sa ťah D4 predlžuje z pôvodnej dĺžky 3 km na dĺžku 50 km, celková dĺžka siete diaľnic sa tak mení zo 659 km na 706 km
- zaradiť do siete rýchlostných ciest rýchlostnú cestu R7 v dĺžke 214 km a vyradiť z ťahu R2 úsek od štátnej hranice SR/ČR po diaľnicu D1 pri Trenčíne v dĺžke 13 km, celková dĺžka siete rýchlostných ciest sa tak mení z 874 km na 1075 km.

Od roku 2006 sa Vláda SR začala intenzívnejšie zaoberať problematikou „Public-Private Partnership“ projektov, v skratke PPP. Vecne zameraný predprojektový proces, vrátane poradenskej služby, vyústil do politických rozhodnutí Vlády SR, sformulovaných v uzneseniach č. 704, 753 z roku 2007. V prvom uznesení Vláda nanovo vymedzila vecný obsah projektov PPP – diaľnica D1 medzi Hričovským Podhradím a Prešovom a rýchlostná cesta R1 medzi Nitrou a Zvolenom, navrhla nový postup výstavby projektov PPP a zároveň zrušila platnosť uznesení predchádzajúcej Vlády ohľadom PPP projektov.

V uznesení č. 753/2007 boli rozdelené vybrané úseky diaľnic a rýchlostných ciest do troch tzv. balíkov, obsahujúcich úseky diaľnice D1 medzi Dubnou Skalou a Prešovom (balík 1), úseky rýchlostnej cesty R1 medzi Nitrou a Zvolenom (balík 2) a úseky diaľnice D1 medzi Hričovským Podhradím a Dubnou Skalou (balík 3). Následne bol balík 2 doplnený o úsek rýchlostnej cesty R1 - severný obchvat Banskej Bystrice.

Dňa 3. decembra 2008 Vláda SR prijala uznesenie č. 882 k Správe o plnení programu prípravy a výstavby diaľnic a rýchlostných ciest na roky 2007 až 2010. Schválený materiál aktualizuje sieť diaľnic a rýchlostných ciest a zároveň upravuje časový harmonogram realizácie balíkov PPP projektov. Medzi sieť rýchlostných ciest bolo zaradené predĺženie rýchlostnej cesty R1 o úsek Banská Bystrica – Ružomberok, taktiež boli zaradené rýchlostné cesty R7 Bratislava – Nové Zámky – Lučenec a R8 Nitra – Topoľčany – R2.

Samotnému aktu zaradenia cesty R7 predchádzal dlhodobý odborný proces študijného skúmania a hodnotenia prínosov rýchlostnej cesty. Jeho výsledkom boli závery verifikujúce aktuálnu opodstatnenosť realizácie rýchlostnej cesty v prvom úseku medzi Bratislavou, Dunajskou Stredou až Novými Zámkami. Realizácia rýchlostnej cesty medzi Novými Zámkami až Lučencom bola v procese prípravy hodnotená ako vec dlhodobého programu, pričom ani dlhodobé výhľady prognózy intenzity dopravy nezaručovali jej adekvátne kapacitné využitie v 4-pruhovom usporiadaní komunikácie. Už v pôvodnej verzii KURS 2001 bolo v koridore R7 uvažované s homogénnym cestným ťahom prevažne celoslovenského významu.

V odôvodnení na predĺženie trasy rýchlostnej cesty R1 o nový úsek Banská Bystrica – Ružomberok, pripojenie na diaľnicu D1 MDVRR SR uvádza, že „je spracovaný Doplnok č. 1 Nového projektu výstavby diaľnic a rýchlostných ciest a strategické hodnotenie vplyvov na životné prostredie SEA. Spracovaniu doplnku predchádzali dopravné štúdie s technicko-ekonomickým hodnotením variantných riešení trás predĺženia rýchlostnej cesty. Hodnoty ekonomických ukazovateľov sú nad hranicou efektívnosti a celkové výsledky sú priaznivé aj napriek vyšším nákladom, ktoré sú nevyhnutné pre vedenie trasy cez horské územie. Dôvodom je dopravný význam cestného prepojenia medzi banskobystricko-zvolenskou aglomeráciou a liptovskomikulášsko-ružomersko-dolnokubínskym ťažiskom osídlenia. Okrem prepojenia aglomerácie Banská Bystrica-Zvolen a Ružomberok s nadväznosťou na

regióny Liptov, Orava a Tatry je prepojenie rýchlostnej cesty R1 s diaľnicou D1 alternatívnou trasou pre tranzit medzi juhozápadnou (Bratislava, Trnava) a severovýchodnou časťou Slovenska (Prešov, Humenné). Okrem obchádzky zaťaženého horského priechodu Donovaly bude realizáciou predĺženia rýchlostnej cesty R1 doriešená otázka ukončenia rýchlostnej cesty R1“.

Problematika rýchlostnej cesty R8 je podľa vyjadrenia MDVRR SR „obsahom Doplnku č.2 Nového projektu výstavby diaľnic a rýchlostných ciest a strategického hodnotenia vplyvov na životné prostredie SEA. Štúdie homogenizovaného ťahu cesty celoštátneho významu medzi nitrianskou aglomeráciou a prievidským ťažiskom osídlenia boli podkladom pre študovanie variantov rýchlostnej cesty R8 s technicko-ekonomickým vyhodnotením. Cieľom Doplnku č. 2 je navrhnutie technicky, ekonomicky a environmentálne, optimálneho riešenia trasy rýchlostnej cesty R8 v prepojení rýchlostných ciest R1 a R2 s potrebou prevedenia stúpajúcej intenzity dopravy na existujúcej cestnej sieti.

V zmysle Programového vyhlásenia vlády SR na obdobie rokov 2010 – 2014, časť 2.3 Doprava, regionálny rozvoj a cestovný ruch sa odporúča uvažovať s novou plánovanou rýchlostnou cestou R9 v koridore Hanušovce nad Topľou (R4) – Vranov nad Topľou – Strážske – Humenné – Snina s prepojením na hraničný priechod Ublá“.

Zoznam diaľnic a rýchlostných ciest je súčasťou zákona č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon), od 1. 2. 2009 je Prílohou č.2 k zákonu.

Rovnomernejšie pokrytie územia Slovenska cestnými komunikáciami s nadštandardným jazdným komfortom zabezpečuje diaľničná sieť doplnená rýchlostnými cestami. Sieť rýchlostných komunikácií je navrhnutá v mimokoridorových trasách siete TEN-T, v trasách ciest E systému, podľa dohody AGR a v trase prepojenia rýchlostných ciest R1 a R2.

Podľa kompetenčného zákona od 1. 1. 2004 prešlo vlastníctvo a správa ciest II. a III. tried na samosprávne kraje Slovenskej republiky. Predmetom riešenia cestnej siete v KURS 2001 sú komunikácie minimálne nadregionálneho významu. Tie cesty II. a III. triedy (regionálneho a lokálneho významu) ktoré vytvárajú nadregionálne cestné ťahy sú obsiahnuté v záväznej časti Zmien a doplnkov č. 1 KURS 2001 znením podľa Zoznamu diaľnic a rýchlostných ciest, uvedeného v Prílohe č. 2 k zákonu č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon).

Aktuálne platné trasovanie diaľnic a rýchlostných ciest je nasledovné:

Trasovanie diaľnic:

Diaľnica	Celková trasa diaľnice znením podľa Zoznamu diaľnic a rýchlostných ciest, uvedeného v Prílohe č. 2 k zákonu č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon).	Koridor ITF (ECMT)	Trasa diaľnice v koridore TEN-T
D1	Bratislava/Petržalka – križovatka s D2 – Trnava – Trenčín – Žilina – Prešov – Košice – štátna hranica SR/Ukrajina	Va.	Kompletná trasa diaľnice D1
D2	št. hranica ČR/SR – Kúty – Malacky – Bratislava – št. hranica SR/MR	IV.	Kompletná trasa diaľnice D2
D3	Žilina – Kysucké Nové Mesto – Čadca – Skalité - št. hranica SR/PR	VI.	Kompletná trasa diaľnice D3
D4	št. hranica Rakúsko/SR – Bratislava križovatka D2 Jarovce – križovatka Rovinka – križovatka s D1 Ivanka pri Dunaji sever – križovatka s cestou II/502 – križovatka s cestou I/2 – križovatka s D2 Stupava juh – štátna hranica SR/Rakúsko	V. vetva Va. v úseku Št. hranica SR/Rakúsko- Bratislava/Jarovce	Št. hranica SR/Rakúsko- Bratislava/Jarovce návrh na zaradenie Bratislava/Jarovce-Rovinka-Ivanka pri Dunaji sever- Bratislava/Rača- Marianka - Stupava juh-št. hranica SR/Rakúsko

Trasovanie rýchlostných ciest:

Rýchlostná cesta	Celková trasa rýchly. cesty znením podľa Zoznamu diaľnic a rýchlostných ciest, uvedeného v Prílohe č. 2 k zákonu č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon).	Trasa rýchlostnej cesty v sieti TEN-T
R1	Trnava – Nitra – Žarnovica – Žiar nad Hronom – Zvolen – Banská Bystrica – Ružomberok	Šášovské Podhradie-Budča
R2	Trenčín križovatka D1 – Prievidza – Žiar nad Hronom – Zvolen – Lučenec – Rimavská Sobota – Rožňava – Košice	Šášovské Podhradie-Budča
R3	št. hranica MR/SR Šahy - Zvolen - Žiar nad Hronom - Turčianske Teplice - Martin - Kraľovany - Dolný Kubín - Trstená - št. hranica SR/PR	Martin-Turčianske Teplice-Šášovské Podhradie-Budča-Zvolen-Šahy-št.hranica SR/MR

Rýchlostná cesta	Celková trasa rýchly. cesty znením podľa Zoznamu diaľnic a rýchlostných ciest, uvedeného v Prílohe č. 2 k zákonu č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon).	Trasa rýchlostnej cesty v sieti TEN-T
R4*	št. hranica MR/SR – Milhošť – Košice – Prešov – Giraltovce – Svidník – št. hranica SR/PR	Kompletná trasa rýchlostnej cesty R4
R5	št. hranica ČR/SR Svrčinovec – križovatka s D3	-
R6	št. hranica ČR/SR Lysá pod Makytou – Púchov	Návrh na zaradenie kompletnej trasy
R7	Bratislava – Dunajská Streda – Nové Zámky – Veľký Krtíš – Lučenec	-
R8**	R2 – Partizánske – Topoľčany – Nitra – R1	-

Poznámka:

* v súčasnosti je pripravená zmena v trasovaní R4 na smer Svidník – Stropkov – Prešov

** uvažuje sa s jej vypustením zo siete rýchlostných ciest

Národná úroveň – infraštruktúra železničnej dopravy

Po roku 1993 prijala vláda SR niekoľko zásadných koncepčných dokumentov o rozvoji železničnej dopravy v SR. Ide hlavne o dokumenty „Konceptia rozvoja dopravy“ – uznesenie vlády SR číslo 166 zo dňa 16.3.1995, „Program transformácie a rozvoja železničnej dopravy do roku 2000“ – uznesenie vlády SR číslo 499 zo dňa 4.7.1995, „Dlhodobý program rozvoja železničných ciest,“ – uznesenie vlády SR číslo 197 zo dňa 12.3.1996.

Svojím uznesením č. 963/2001 z 10. októbra 2001 zobrala vláda SR na vedomie Program rozvoja železničných ciest do roku 2010 a návrh financovania investičných akcií. Podľa tohto materiálu infraštruktúra železníc svojou kapacitou prevyšuje súčasné i prognózované výkony. Jej prevádzkový stav je na nízkej úrovni, všeobecne sú vykazované nízke traťové rýchlosti.

V uvedených dokumentoch sa opakujú v zásade rovnaké priority rozvoja železničnej dopravy: modernizácia železničných tratí v európskych multimodálnych koridoroch prechádzajúcich územím Slovenska (Bratislava – Žilina – Čadca – št. hranica SR/PR, št. hranica ČR/SR - Kúty - Bratislava - Štúrovo - št. hranica SR/MR, Žilina – Košice - št. hranica – SR/Ukrajina), dostavba rozostavaných stavieb (zriaďovacia stanica Žilina/Teplička), modernizácia vybraných železničných uzlov a pohraničných staníc (železničné uzly Bratislava , Košice a pohraničné stanice Čierna nad Tisou , Kúty , Čadca). Vybraná sieť určená na modernizáciu železničných tratí je v programe doplnená o trasu štátna hranica SR/PR Plaveč – Prešov – Košice – Kechnec štátna hranica SR/MR, ďalej o elektrifikáciu trate Palárikovo – Zvolen – Košice, obnovu a rekonštrukciu železničných staníc Prešov, Kysak a Poprad–Tatry.

Funkčnosť dopravnej obsluhy územia Slovenska železničnou dopravou – predovšetkým na regionálnej úrovni –zásadným spôsobom ovplyvnila realizácia uznesenia Vlády SR č. 830/2000 z 18. októbra 2000, ktorým sa schvaľuje projekt transformácie a reštrukturalizácie Železníc SR. Projekt okrem iného definuje zoznam tratí navrhnutých na transformáciu na regionálne dráhy.

Program modernizácie a rozvoja železničnej infraštruktúry na roky 2007 až 2010

schválila Vláda SR svojim uznesením č. 1086/2007 z 19. decembra 2007. Program kladie prioritu na modernizáciu koridorových konvenčných tratí hlavne prostredníctvom zvýšenia traťovej rýchlosti, úpravy staníc a zastávok, stavieb mimoúrovňových križení železničných tratí s pozemnými komunikáciami. Modernizácia koridorových konvenčných tratí je rozdelená na úseky a etapy. V rámci projektu prioritného európskeho záujmu č. 23 – železničná os Gdaňsk – Skalité – Žilina – Bratislava – Viedeň prebiehajú stavebné práce na modernizácii tratí s predpokladom ich ukončenia od Bratislavy po Krásno nad Kysucou do roku 2013 a po Čadcu do roku 2015 (paneurópske koridory č. V vetva a a č. VI). V rámci projektu prioritného európskeho záujmu č. 17 železničná os - Paríž – Viedeň – Bratislava sú pripravované projekty na realizáciu nových železničných tratí a modernizáciu tratí v priestore bratislavského železničného uzla. Pripravovaná je modernizácia tratí a projekt interoperability paneurópskeho koridoru č. IV Kúty – Bratislava, dostavba a revitalizácia zriaďovacej stanice Žilina – Teplička, modernizácia železničného uzla Čierna nad Tisou. Vypracovávaná je projektová dokumentácia modernizácie tratí paneurópskeho koridoru č. V vetva a v úseku Liptovský Mikuláš – Košice. Z mimokoridorových tratí sú pripravované projekty znovuobnovenia trate normálneho rozchodu na hraničnom priechode Maťovce – Užhorod i elektrifikácie trate Zvolen – Filákov.

Národná Rada SR dňa 28. októbra 2009 schválila „Zákon o dráhach a o zmene a doplnení niektorých zákonov“. Podľa schváleného zákona sa železničné trate členia podľa účelu, významu a vybavenia na hlavné a vedľajšie. Hlavné železničné trate z hľadiska dopravného významu slúžia na medzinárodnú dopravu a na zabezpečenie celoštátnej dopravnej obslužnosti. Vedľajšie železničné trate slúžia na zabezpečenie regionálnej dopravnej obslužnosti a na mestské a prímestské dopravné služby. Zákon v súčasnom dostupnom znení neobsahuje prílohu v ktorej je taxatívne vymenované členenie konkrétnych železničných tratí. Štruktúra medzinárodných tratí je daná ich zaradením do medzinárodných sietí a dohôd, v záväznej časti ZD č.1 KURS 2001 je táto sieť identifikovaná a pomenovaná. Trate celoštátneho významu nie sú v záväznej časti vyhodnotené. Pôvodná trať takéhoto významu, Bratislava – Zvolen – Košice, bola zaradením do siete TEN-T klasifikovaná ako trať medzinárodného významu. Z vedľajších tratí boli do záväznej časti vybrané trate ktoré majú, z územnoplánovacieho hľadiska, nadregionálny význam.

V aktuálnom volebnom období bol na úrovni Vlády SR iniciovaný proces predprojektovej prípravy a študovania uskutočniteľnosti stavby širokorozchodnej trate v prepojení št. hranica SR/Ukrajina – Maťovce – Haniska pri Košiciach – Zvolen – Bratislava – Viedeň. Ide o pomerne rozsiahlu problematiku so širokým spektrom dosahov v území. Z územnoplánovacieho a dopravného hľadiska je dôležitý konkrétny územný a ekonomický priemet novej železničnej trate, jej vplyv na štruktúru existujúcich tratí. Svojím uznesením č. 153/2009 z 18. februára 2009 Vláda SR schválila opatrenia vo veci inštitucionálneho a organizačného zabezpečenia predprojektového postupu. Ku dňu spracovania Zmien a doplnkov č.1 nie sú k dispozícii výsledky štúdie realizovateľnosti projektu širokorozchodnej trate. V septembri 2007 spracoval Výskumný a vývojový ústav železníc štúdie „Širokorozchodná trať Haniska pri Košiciach – Bratislava – Viedeň“ a „Predbežná štúdia uskutočniteľnosti - širokorozchodná trať Haniska pri Košiciach – Bratislava – Viedeň“ z ktorých sú čerpané nasledujúce rámcové informácie a texty.

Trasa zamýšľanej širokorozchodnej trate je uvažovaná v úseku existujúcej širokorozchodnej trate Maťovce – Haniska pri Košiciach (v dĺžke 87 km), na ktorom by bolo nutné vykonať modernizáciu trate, a v úseku novej širokorozchodnej trate Haniska pri Košiciach – Filákov - Zvolen – Levice – Palárikovo – Galanta – Bratislava (v dĺžke 490 km). Štúdia konštatuje, že pri 13 násobnom navýšení

súčasného prepravovaného objemu tovaru na hodnotu 20 mil. ton ročne, by návratnosť investičných nákladov na modernizáciu úseku Maťovce – Haniska pri Košiciach klesla z 35 na 13 rokov a návratnosť investičných nákladov na výstavbu novej širokorozchodnej trate medzi Haniskou a Bratislavou by klesla z 294 na 23 rokov. Po započítaní prevádzkových nákladov k investičným sa návratnosť celkových nákladov predĺži z 294 na 303 rokov. Pri objeme v memorande určených 20 mil. ton tovaru ročne sa celková návratnosť predĺži na 24 rokov. Výstavba a prevádzka novej trate si vyžiada ešte ďalšie, nezapočítané, náklady na ľudské zdroje operátora, tiež na výstavbu potrebnej technickej infraštruktúry a na nové mobilné jednotky. Z analýzy tovarových tokov vyplýva, že vplyvom prevádzkovania novej širokorozchodnej trate by v roku 2006 objem tovarov prepravovaných po tratiach s normálnym rozchodom poklesol o 20 až 25 %. Preprava tovarov po novej širokorozchodnej trati medzi Európou a Áziou by mala dosah na nižšie využitie konvenčných tratí V a. koridoru, čo by prinieslo zníženie efektívnosti do modernizácie tohto koridoru na území Slovenska. Rovnakým spôsobom je možné uvažovať i o vplyve na trate ktoré sú súčasťou V koridoru v Maďarsku a III. koridoru v Poľsku.

Analýza preukázala, že popri investičných a prevádzkových nákladoch je kľúčovým faktorom budúci objem a smerovanie tovaru deklarovaného na prepravu po železnici v Eurázii, pre ktorý nie sú žiadne záruky. Nenaplnenie predpokladaného objemu prepravných výkonov zaraďuje celý projekt do kategórie málo efektívnych a finančne nenávratných. Nezanedbateľným faktorom je postoj a politická vôľa na pôde Európskej únie pretože projekt sa bytostne dotýka i záujmov Poľska a Maďarska.

Projekt novej širokorozchodnej trate, vzhľadom na výsledky predbežných štúdií realizateľnosti a absenciu iných relevantných dokumentácií, nie je zaradený do záväznej časti Zmien a doplnkov č. 1 KURS 2001.

Napriek tomu, že realizácia vysokorýchlostných tratí (VRT) na území Slovenska je vzhľadom na nedostatok finančných zdrojov i vlastného prepravného potenciálu zatiaľ nedostatočná, Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR zachováva požiadavku na územnú rezervu pre koridor VRT v smere juh – sever (Rakúsko – Bratislava – Žilina – Poľsko). Uvedený koridor a trasovanie trate pre VRT je potrebné preto ďalej sledovať a študovať v podrobnejších dokumentáciách a účelových štúdiách.

Národná úroveň – kombinovaná doprava

Koncepciu rozvoja kombinovanej dopravy s výhľadom do roku 2010 prijala Vláda SR svojím uznesením č. 37/2001 zo 17. januára 2001. Rozvoj kombinovanej dopravy je viazaný na prognózy rozvoja hospodárstva a predpokladané tovarové toky, vhodné na prepravu kombinovanou dopravou. V súvislosti so vstupom Slovenska do Európskej únie spracovalo MDPT SR Aktualizáciu koncepcie rozvoja kombinovanej dopravy s výhľadom do roku 2010. Aktualizácia harmonizuje podmienky prevádzkovania kombinovanej dopravy na Slovensku so stavom v EÚ. Upravuje sa atraktívny obvod terminálu intermodálnej dopravy európskej úrovne na 150 km. V týchto intenciách Aktualizácia definuje ako efektívne budovanie štyroch terminálov intermodálnej dopravy európskej úrovne v Bratislave, Žiline, Košiciach a vo Zvolene – Budči. V súčasnosti sa sieť základných verejných terminálov intermodálnej prepravy rozšírila o terminál Leopoldov, v k. ú. mesta Hlohovec. Lokalizácia základných verejných terminálov intermodálnej prepravy by tak lepšie kopírovala exaktne preukázanú štruktúru dopravno-gravitačných regiónov, ako aj rozmiestnenie významných zdrojov a cieľov intermodálnej prepravy.

Predpokladá sa, že uvedené terminály budú súčasťou logistických a tovarových centier nákladnej dopravy. Štát garantuje výstavbu uvedených terminálov európskej

úrovne, realizácia a prevádzkovanie neštátnych terminálov intermodálnej dopravy sa ponecháva na iniciatívu súkromného sektoru.

Národná úroveň – infraštruktúra leteckej dopravy

Koncepcia rozvoja leteckej dopravy SR bola schválená uznesením Vlády SR č. 649/2001 z 11. 7. 2001. Letiská Bratislava, Košice, Poprad-Tatry, Sliač, Piešťany a Žilina sú Koncepciou definované ako medzinárodné letiská vytvárajúce hlavnú sieť letísk Slovenskej republiky. Letiská Bratislava a Košice sú letiskami strategického významu, spolu s letiskom Poprad-Tatry sú zaradené do siete TEN-T. V súčasnosti sú na letiskách hlavnej siete – okrem letísk Piešťany, Sliač – prevádzkované pravidelné linky leteckej prepravy osôb.

Uznesením Vlády SR č. 42/2008 bola aktualizovaná koncepcia rozvoja leteckej dopravy SR do roku 2010. Z hľadiska rozvoja infraštruktúry leteckej dopravy uznesenie vlády vyjadruje podporu posilnenia letísk tam kde to je v záujme regiónu. V prípade letísk Žilina, Poprad-Tatry, Piešťany, Sliač ide o podporu priemyselného rozvoja regiónov, cestovného ruchu, posilnenie turizmu, liečebného turizmu. Štátna politika vo vzťahu k týmto menším letiskám sľubuje do roku 2010 krytie nákladov nad príjmy z poskytovania služieb na letisku dotáciami, pokiaľ letiská nedosiahnu vyrovnané hospodárenie z vlastnej prevádzky s použitím dotačných pravidiel EÚ.

Návrh zámerov rozvoja letiska Bratislava a malých letísk (Poprad – Tatry, Sliač, Piešťany a Žilina) bol vypracovaný na základe uznesení vlády SR č. 591/2010 zo dňa 08. 09. 2010 a č. 805/2010 zo dňa 17. 11. 2010.

V súlade s programovým vyhlásením vlády SR vláda podporí ďalší rozvoj letiska Bratislava ako najvýznamnejšieho leteckého dopravného uzla na Slovensku vstupom strategického partnera. Strategický partner by mal vziť z medzinárodného tendra. MDVRR SR navrhuje využiť prenájom letiska formou koncesie na 30 – 50 rokov, pričom majetok letiska zostane aj naďalej v rukách štátu.

Pre malé letiská (Poprad – Tatry, Sliač, Piešťany a Žilina) je dôležitým medzníkom návrh MDVRR SR, ktorý vychádza z presvedčenia a praxe v zahraničí, že malé letiská patria pod správu regiónov. Malo by ísť o riadený proces, ktorý by mal eliminovať chyby urobené pri rovnakom procese v r. 2005. Regióny na takýto krok neboli dostatočne pripravené (absentovalo vnímanie podpory podnikania v regióne, zamestnanosti, vyrovnávania úrovne regiónov, prínos pre turizmus, intermodálny efekt), čo vyústilo do reverzného procesu v r. 2008.

Národná úroveň – infraštruktúra vodnej dopravy

Uznesením vlády SR č. 469 zo dňa 21.6.2000 bola schválená "Koncepcia rozvoja vodnej dopravy". Koncepcia obsahuje analýzu súčasného stavu, stratégiu rozvoja vodnej dopravy a rozvojové programy vodnej dopravy. Závery koncepcie sú zamerané na nasmerovanie rozhodujúcich transeurópskych vodných ciest cez územie Slovenska. Okrem pozície Slovenska ako dunajskej krajiny ležiacej na vodnej ceste E80, sa má tento zámer presadzovať zaradením Vážskej vodnej cesty do kategórie magistralných vodných ciest E81 s prepojením na Odru. Efektívnosť prepojenia Vážskej vodnej cesty s Odrou je podmienená centrálnym severojužným európskym tranzitom Severné more/ Baltické more – Čierne more, teda náhradou za niekoľko násobne dlhšiu pobrežnú morskú vodnú cestu okolo Európy. Koncepcia ďalej uvažuje, v čase po dokončení výstavby komplexu vodných diel na Dunaji v úseku Budapešť – Viedeň, so splavnením dolných tokov riek Nitra, Hron a Ipel'. Od splavnenia Tisy na území Maďarska a Juhoslávie je závislé splavnenie východoslovenských riek Bodrogu, Laborca a Latorice (pri návrhu na ich splavnenie je potrebné zohľadňovať požiadavky ochrany prírody).

V súlade s úlohou B.4 uznesenia vlády číslo 469/2000 spracovalo a predložilo Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky vláde Slovenskej republiky materiál „Zámer projektu Vážskej vodnej cesty“. Vláda SR svojím uznesením číslo 463/2002 schválila Aktualizáciu koncepcie rozvoja vodnej dopravy, v rámci ktorého ako príloha č. 1 bol schválený i uvedený Zámer projektu Vážskej vodnej cesty. Aby sa dosiahol súlad medzi zámerom a realizáciou vypracovala spoločnosť Hydroinvest na základe požiadavky Slovenského vodohospodárskeho podniku aktualizáciu smerového vedenia trasy plavebnej dráhy v úseku riečneho kilometra 0,00 – 96,133 (príloha Aktualizácie číslo 2).

V roku 2009 prijala vláda SR niekoľko uznesení, pojednávajúcich o kompetenciách v oblasti správy a rozvoja vodných ciest, vnútrozemskej plavby a správy verejných prístavov. Priamy vplyv na infraštruktúru vodnej dopravy má uznesenie vlády SR č. 275 z 8. apríla 2009 k prevodu kompetencií k správe a rozvoju vodných ciest, uznesenie vlády SR č. 642 zo 16. septembra 2009 ku generálnemu programu implementácie NAIADES v SR a uznesenie vlády SR č. 274 z 8. apríla 2009, zaoberajúce sa rozvojom verejných prístavov v Bratislave, Komárne²⁴ a Štúrove.

4.2. Východiská rozvoja vonkajšej prepravy

Vonkajší rámec koncipovania dopravnej sústavy Slovenskej republiky je determinovaný jej hodnotovou orientáciou. Zaradenie Slovenska do komunity európskych štátov sa dominantne premieťa, prostredníctvom smerových priestorových preferencií, i do tendencií rozvoja dopravnej sústavy.

Stav nákladnej dopravy v roku 1999 ilustrujú objemové preferencie zahraničného obchodu Slovenskej republiky v členení podľa smerov intermodálnych koridorov. Dominantným dopravným smerom zdrojovej a cieľovej nákladnej dopravy Slovenska je smer západ s 37 percentným podielom železničnej a 50 percentným podielom cestnej dopravy. Po pripočítaní smerov juhozápad a severozápad je preukázateľná viac ako 75 percentná objemová záťaž cestnej a 53 percentná záťaž železničnej infraštruktúry priestoru medzi Bratislavou a Žilinou vonkajšou zdrojovou a cieľovou dopravou. Hlavný železničný koridor Bratislava – Žilina – Košice, so započítaním ďalšieho rozhodujúceho železničného vonkajšieho smeru východ, prepravuje viac ako 87 % z celkového objemu zdrojovej a cieľovej dopravy Slovenskej republiky. Vstup Slovenska do hospodárskych štruktúr Európskej únie potvrdil doterajší vývoj smerovej orientácie zahraničnej obchodnej výmeny. Pre Slovensko ako súčasť EÚ bude prospešné ak európska environmentálna dopravná politika, usilujúca o presun objemov dopravy z cestných preprav s veľkou prepravnou vzdialenosťou na železniciu, prinesie posilnenie pozícií železničnej dopravy.

Vo vonkajšej preprave osôb je očakávaný nárast objemov ciest spojených s voľným pohybom osôb v krajinách EÚ. Bez exaktných podkladov je možné vysloviť len odhad o očakávanom náraste objemov ciest osôb v tradičných prihraničných regiónoch, v ktorých sa i doteraz rozvíjala prihraničná kooperácia v hospodárskej, obchodnej oblasti i v cestovnom ruchu a v ktorých sú vytvárané infraštruktúrne podmienky pre ich ďalší rozvoj.

Vstupom Slovenska do Európskej únie a do Schengenského priestoru sa stratila možnosť evidovať smerovanie tovarových tokov a osôb ku krajinám Únie v cezhraničnom kontexte. Údaje o smerovaní tovarových tokov z roku 1999 nie je možné aktualizovať prostredníctvom zhodnej metodiky výpočtu.

²⁴ V územnom pláne mesta Komárno sa uvažuje s novým prístavom v lokalite Harčáš

4.3. Trvalá udržateľnosť dopravy v kontexte priestorového rozvoja Slovenska

Globálne hodnotenie trvalej udržateľnosti dopravy (existujúceho stavu i možných variantov rozvoja) predchádzalo návrhu dopravy Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2001. Ako hlavné kritéria boli použité nasledovné javy charakterizujúce trvalú udržateľnosť dopravy:

priestorové aspekty

- 1a – spájanie regiónov (i cezhraničných) v urbanizovaných priestoroch
- 1b – spájanie regiónov (i cezhraničných) cez krajinné prostredie a chránené územia

hospodárske aspekty

- 2a – oživenie a zmena kvality rastu
- 2b – udržanie a posilnenie zdrojov zásob

sociálne aspekty

- 3a – udržanie trvalého počtu obyvateľov a ich základných potrieb
- 3b – názory obyvateľov na spájanie regiónov, sociálna súdržnosť

environmentálna únosnosť

- 4a – prekračovanie environmentálnych limitov.

Výsledky hodnotenia sú sformulované do nasledovných odporúčení.

Tabuľka - Globálne hodnotenie rizík trvalej udržateľnosti dopravy.

Poradie	Rizikový priestor	Smer	Špecifikácia problémov	Odporúčený postup
1	Východné Slovensko (severovýchodné Slovensko, Karpaty)	sever – juh	1b, 2a, 2b, 3a, 4a	Posilnenie obslužnej funkcie v smere (Poľsko–Stará Ľubovňa–Svidník–Medzilaborce)
2–3	Stredné Slovensko (Gemer, Novohrad)	západ – východ	1a, 2a, 3a, 3b	Realizácia komunikačného prepojenia (NZ–VK–LC a LC–Maďarská rep.)
2–3	Stredné Slovensko (Veľká Fatra, Nízke Tatry, Slovenský Raj, Horehronie)	sever – juh	1b, 2b, 3b, 4a	Odklon tranzitu a zmena funkcie komunikácie, obsluha územia z iných smerov (NR–ZV–KE) s posilnením železničnej a kombi dopravy
4–5	Severozápadné Slovensko (Malá Fatra, Chočské vrchy, Vysoké Tatry, Orava)	sever – juh	2a, 3a, 4a	Odklon tranzitu, posilnenie obslužnej funkcie pre Hornú Oravu (Čadca–Námestovo–Suchá Hora–Poľsko)
4–5	Východné Slovensko (Slovenský kras, Gemer)	západ – východ	1b, 2a, 3a	Zvýšenie stavebnotechnických nárokov na realizáciu komunikácií
6	Juhozápadné Slovensko (Podunajská nížina)	západ – východ	2b	Zvýšenie stavebnotechnických nárokov na realizáciu komunikácií

Súčasťou udržateľného rozvoja spoločnosti je trvalo udržateľná mobilita. Doprava predstavuje jeden z kľúčových faktorov rozvoja každej modernej spoločnosti, sama o sebe však nie je cieľom, ale prostriedkom hospodárskeho rozvoja a predpokladom k dosiahnutiu sociálnej a regionálnej súdržnosti. Rezort dopravy si v súlade so zásadami trvalo udržateľného rozvoja vytýčil v rámci Dopravnej politiky SR do roku 2015 – schválenej uznesením Vlády SR č. 445 z 8. júna 2005 – globálny cieľ, ktorým je trvalo udržateľná mobilita. Môžeme ju definovať ako dlhodobé zabezpečenie

neustále narastajúcich prepravných potrieb spoločnosti – prepravy tovarov a osôb – v požadovanom čase a kvalite, s maximálnou efektivitou, pri súčasnom znižovaní negatívnych účinkov dopravy na životné prostredie a zdravie obyvateľov. V priestorových súvislostiach územia Slovenska ide o také usporiadanie zdrojov a cieľov dopravy ktoré nebude generovať hospodársky a spoločensky neodôvodniteľné dopravné výkony, zároveň nebude impulzom pre narušenie alebo urbanizáciu chránených prírodných priestorov. Dopravná regionalizácia predstavuje optimálnu územnú štruktúru pre trvalo udržateľný rozvoj na úrovni regiónov NUTS II. Ide vlastne o rámec – územný i socioekonomický – na ktorý je efektívne uplatňovať koordinovanú regionálnu rozvojovú politiku a v neposlednom rade i dimenzovať a lokalizovať nadregionálnu vybavenosť. Prepojenie hlavných centier dopravných regiónov Slovenska vymedzuje dopravné koridory vhodné pre trvalo udržateľné prevádzkovanie dopravnej sústavy. Privátny hospodársky sektor – nekompromisne podliehajúci pravidlám efektívnej lokalizačnej politiky – v praxi potvrdzuje oprávnenosť štruktúry dopravnej regionalizácie Slovenska. Podrobnejší text je v kapitole 4.5 Dopravná regionalizácia územia Slovenska.

Aspektom trvalo udržateľnej mobility v cestnej doprave bol venovaný obsah riešení Územného generelu cestnej dopravy Slovenskej republiky, ktorý bol spracovaný ako smerná príloha KURS 2001. Výsledky modelových riešení usporiadania cestnej siete SR v plnej miere potvrdzujú obsah záväznej časti KURS 2001 v oblasti cestnej infraštruktúry.

4.4. Dopravná sústava Slovenskej republiky

Predmetom riešenia v návrhu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 je nadradená dopravná sústava Slovenskej republiky. Jej funkčnou náplňou je zabezpečenie rovnomerného prístupu regiónov Slovenskej republiky k medzinárodnej zdrojovej a cieľovej doprave, efektívne prevedenie medzinárodného tranzitu územím Slovenska a prepojenie sídiel na celoštátnej a nadregionálnej úrovni. Limitom návrhu je dodržanie princípov trvalej udržateľnosti rozvoja Slovenska.

V podmienkach Slovenska tvorí cestná sieť doplnená o železničné trate základnú komunikačnú štruktúru územia. Ostatné dopravné systémy – leteckej, vodnej a kombinovanej dopravy obzvlášť – vytvárajú dopravné štruktúry vysoko determinované zákonitostami ich efektívnej funkčnosti. Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 v plnej miere rešpektuje logisticky prepracované rezortné konceptie kombinovanej a leteckej dopravy.

Návrh dopravnej sústavy Slovenskej republiky bol koncipovaný i ako záväzná platforma pre prehĺbenie obsahovej úrovne v následnom, odvetvovo zameranom dokumente, Územnom generele cestnej dopravy Slovenskej republiky. Generel bol založený na využití dopravno-inžinierskych metodík modelovania i postupov strategického environmentálneho posudzovania dopravných systémov a ich prvkov. Jeho súčasťou boli odporúčania k výberu alternatívnych riešení a študijných námetov nachádzajúcich sa v návrhu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001.

Územný generel hodnotil efektívnosť prevádzkovania nadradenej cestnej infraštruktúry v hlavných smeroch západ – východ a sever – juh. Efektívnosť umiestnenia hlavných dopravných sietí a ich environmentálnu únosnosť výstižne preukazuje parameter dostupnosti pre obyvateľov Slovenska.

Dostupnosť západo-východných diaľničných trás a trás rýchlostných komunikácií

Trasa	M.j.	Dostupnosť v minútach			Dĺžka trasy v km	Počet dostupných obyvateľov na 1 km trasy		
		Do 15 min	Do 30 min	Do 45 min		Do 15 min	Do 30 min	Do 45 min
Bratislava – Žilina – Košice	Počet obyvateľov	2 493 881	3 528 473	4 534 098	428	5 827	8 244	10 594
	Podiel obyv. zo SR	46,36	65,59	84,29				
Bratislava – Zvolen – Košice	Počet obyvateľov	2 007 579	3 033 744	4 045 304	394	5 095	7 700	10 267
	Podiel obyv. zo SR	37,32	56,40	75,20				
Bratislava – Nové Zámky – Košice	Počet obyvateľov	1 463 330	2 641 615	3 393 548	363	4 031	7 277	9 349
	Podiel obyv. zo SR	27,20	49,11	63,08				

Zdroj: Územný generel cestnej dopravy SR, MŽP SR, Aurex s.r.o., Bratislava, máj 2003

Dostupnosť severojužných trás rýchlostných komunikácií

Trasa	M.j.	Dostupnosť v minútach			Dĺžka trasy v km	Počet dostupných obyvateľov na 1 km trasy		
		Do 15 min	Do 30 min	Do 45 min		Do 15 min	Do 30 min	Do 45 min
Hranica PR Skalité – Žilina – Martin – B. Bystrica – Šahy hranica MR	Počet obyvateľov	875 505	1 554 891	2 182 857	239	3 663	6 506	9 133
	Podiel obyv. zo SR	16,27	28,90	40,58				
Hranica PR Trstená – Ružomberok – B. Bystrica – Šahy hranica MR	Počet obyvateľov	536 893	936 256	1 442 857	203	2 645	4 612	7 108
	Podiel obyv. zo SR	9,98	17,40	26,81				
Hranica PR Svidník – Košice – Milhošť hranica MR	Počet obyvateľov	587 533	933 705	1 352 954	145	4 052	6 439	9 331
	Podiel obyv. zo SR	10,92	17,36	25,15				

Zdroj: Územný generel cestnej dopravy SR, MŽP SR, Aurex s.r.o., Bratislava, máj 2003

Z výsledkov dopravnej dostupnosti západo-východných trás, vo všetkých časových reláciách i na jeden kilometer trasy diaľnice, vyplýva najvyššia efektívnosť výstavby a prevádzkovania diaľnice v koridore Bratislava – Žilina – Košice. Medzi porovnávané severo-južné trasy nebolo zaradené prepojenie v línii št. hranica s PR/ČR – Skalité/Svrčinovec – Žilina – Bratislava – št. hranica MR/A z dôvodu jeho hodnotenia v rámci koridorov západ-východ. Zaradením najhustejšie obývaného koridoru medzi Žilinou a Bratislavou medzi hodnotené úseky by sa výsledky dostupnosti severo-južných trás výrazne zmenili v prospech koridoru cez Žilinu a Považie do Bratislavy. V prípade severo-južných trás rýchlostných komunikácií sú zrejmé najlepšie výsledky dopravnej dostupnosti v prepojení Skalité – Žilina – Martin – B. Bystrica – Šahy. Po zohľadnení dĺžky trasy je s uvedeným výsledkom porovnateľné i východoslovenské prepojenie Svidník – Košice – Milhošť. Výsledky modelovania v Územnom genereli cestnej dopravy potvrdili opodstatnenosť návrhu riešenia dopravy v záväznej časti Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001.

4.4.1. Dopravná sústava pre medzinárodnú dopravu

Dopravná sústava pre medzinárodnú dopravu je taxatívne vymenovaná v záväznej časti Zmien a doplnkov č. 1 KURS 2001. V smernej časti je uvedený komentár k niektorým novým zámerom a zmenám zapracovaným v Zmenách a doplnkoch č.1 KURS 2001.

Dopravná infraštruktúra v trasách hlavných paneurópskych multimodálnych koridorov ITF (CEMT)

Hierarchicky najvyššie dopravné systémy ciest a železníc – tvoriace základný multimodálny rozmer koridoru – a súbežná sídelná rozvojová os I. stupňa sú lokalizované v koridore Bratislava – Trenčín – Žilina – Poprad – Prešov – Košice. Jednotlivé dopravné systémy tohto koridoru preukazujú najvyššiu efektívnosť

prevádzkového a sídelného pokrytia územia. Vzhľadom na smerové preferencie zahraničnej obchodnej výmeny i polohu Slovenska vo vzťahu k tranzitným prúdmi bude koridor – zvlášť jeho západná časť – realizovať rozhodujúcu časť distribúcie dopravy na území Slovenska. Vysoko kvalitná dostupnosť územia pozdĺž multimodálnych koridorov bude na druhej strane prinášať zvýšenú environmentálnu záťaž urbanizovaného priestoru. Zo strany týchto regiónov pôjde o vklad v prospech efektívnosti dopravnej sústavy celej Slovenskej republiky a o ponuku vzájomného zdieľania jednotlivých priestorových funkčných systémov v prospech celku. Je preto prirodzené, že regióny s lokalizáciou najdlhších úsekov multimodálnej infraštruktúry si v porovnaní s ostatnými časťami Slovenska budú vyžadovať globálne vyššie a časovo uprednostnené investície na ich realizáciu.

Podnetom Koncepce územného rozvoja Slovenska 2001, nad rámec dohovorov ECMT na konferencii v Helsinkách, je návrh na hľadanie medzinárodnej podpory k vytvoreniu vetvy multimodálneho koridoru č. I. (s pracovným názvom "Pobaltský koridor") v línii Białystok/Varšava – Lublin – Rzeszow – Prešov – Košice – Miškovec – Debrecen – koridor č. IV Constanca/Istanbul. Postupným vývojom na medzinárodnej úrovni nastalo spresnenie celého procesu, ktorý zúžil iniciatívu na oblasť cestnej infraštruktúry. Pracovný názov bol zmenený na „Via Carpatia“.

V časti 4.1 je popísaný iniciatívny návrh Slovenska a Českej republiky na vytvorenie strednej západo-východnej cestnej osi ktorú Zmeny a doplnky č. 1 preberajú a – vzhľadom na súbežnosť železničnej a cestnej siete TEN-T – presúvajú do synergetickej roviny multimodálnych koridorov. Analogickým spôsobom Zmeny a doplnky č. 1 navrhujú do trasy koridoru zahrnúť i úsek medzi Čadcou a Ostravou, čím sa koridor skompletizuje do rozsahu funkčnej „federálnej“ dopravnej osi vedenej v dvoch vetvách, cez Púchov a cez Čadcu. Rovnaký kompletizačný princíp multimodality existujúcich súbežných sietí TEN-T Zmeny a doplnky č. 1 navrhujú uplatniť i v prepojení medzi Košicami a Miškovcom.

Do cestnej siete TEN-T je navrhnutá na zaradenie i diaľnica D4. Medzištátny a európsky kontext tohto návrhu je daný snahou o odvedenie maximálnych objemov tranzitnej dopravy – s vysokým podielom práve medzištátneho tranzitu - z husto obývaných území mesta Bratislava.

Priestoru Bratislavy a považského úseku multimodálneho koridoru č. Va sa dotkne v projekte INTERREG II avizovaný zámer Maďarskej republiky realizovať chýbajúci článok multimodálneho koridoru Va. v prepojení Terst – Ľubľana – západné Maďarsko – Bratislava. Spolu s nutnosťou doriešiť efektívne prepojenie Bratislavy a Viedne na území Rakúska tak môže vzniknúť kvalitatívne nová situácia, vyžadujúca si zodpovedajúcu územnoplánovaciu a dopravnoplánovaciu reakciu v priestore Bratislavy.

Dopravná infraštruktúra v trasách mimokoridorových sietí TEN-T

Princíp vyrovnanosti podmienok pre hospodársky rozvoj regiónov vyvoláva realizačné požiadavky na medzinárodnú sieť, zabezpečujúcu rýchly, bezpečný a environmentálne prijateľný spôsob pripojenia ich centier na koridorovú dopravnú infraštruktúru paneurópskeho významu. Aj keď parametre efektívnosti dopravnej obsluhy obyvateľstva mimokoridorových sietí TEN-T nedosahujú takú efektívnosť ako v prípade sietí panurópskych multimodálnych koridorov, ich dopravný a sídelno-rozvojový význam – predovšetkým na území stredného Slovenska – je nenahraditeľný. Stredoslovenské ťažisko osídlenia Banská Bystrica/Zvolen má prostredníctvom priameho prepojenia s multimodálnymi uzlami Bratislavou, Žilinou, Košicami a Budapešťou zabezpečený kvalitný prístup na Európsku multimodálnu sieť.

Novým projektom výstavby diaľnic a rýchlostných ciest (február 2001) požadovaná smerodajnosť Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 v problematike trasovania stredného severojužného cestného prepojenia nachádzala svoj odraz v akceptovaní alternatívnych trás cez Šášovské Podhradie i cez Banskú Bystricu. Dopracovanie dopravnej časti Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 v Územnom genereli cestnej dopravy preferuje alternatívu trasovania stredného severojužného prepojenia v línii Martin – Turčianske Teplice – Banská Bystrica – Zvolen. Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 zároveň neodporúčala ďalšie úvahy o nových cestných koridoroch v trasovaní prepojenia v línii Banská Bystrica – Lučatín/Medzibrod – Ružomberok. Dôvodom bola a je procesná nadradenosť princípov trvalo udržateľného rozvoja spočívajúca v podpore rozvoja osídlenia vo vhodných priestoroch (Turiec), v podpore prepájania najvýznamnejších ťažísk osídlenia v záujme vytvárania vyšších medzinárodne konkurencieschopných sídelných systémov, v podpore hierarchizácie sídelnej štruktúry bez zvyšovania prepravných nárokov (dve autonómne rovnocenné ťažiská osídlenia žilinsko-martinské a banskobystricko-zvolenské), ako aj v ochrane environmentálne citlivých a prírodne vysoko hodnotných priestorov pred intenzívnou antropogénnou aktivitou (doliny Moštenická, Hiadeľská, Revúcej i Korytnice v masíve Nízkyh Tatier a Veľkej Fatry).

Strategický prepravný význam pre celé územie Slovenska majú prepojenia TEN-T v smeroch dominujúcej prepravnej záťaže na západ. Dve výhľadové prepojenia s Českou republikou (Púchov – Zlín a Žilina – Čadca – Ostrava predstavujú obojstranne akceptované návrhy riešenia problematiky cestných prepojení. Vetvy vzájomných prepojení multimodálnych koridorov (Va–VI) prispievajú k optimalizácii distribúcie medzinárodnej dopravy na území Slovenska. Cieľom realizácie prepojení sú i očakávané environmentálne prínosy v priestore dopravne preťaženého územia juhozápadného (odvedenie tranzitu smeru juhovýchod – sever z územia Bratislavy) a severozápadného Slovenska (odvedenie ťažkej nákladnej dopravy z priestorov CHKO na slovenskej a českej strane hranice).

Dopravné siete zaradené podľa európskych dohôd (AGR, AGC, AGTC, AGN)

Rozsah dopravnej infraštruktúry Slovenska zaradenej do sieti podľa dohôd AGR, AGC, AGTC a AGN bol aktualizovaný podľa posledných platných znení dokumentov.

V hospodárskych, sídelných, spoločenských a morfológických podmienkach Slovenska vytvára cestná doprava systém pokrývajúci základné požiadavky na dopravnú obsluhu územia. Sieť komunikácii medzištátneho a celoštátneho významu uzatvára systém zabezpečujúci vyrovnané regionálne podmienky prístupu regionálnych centier k nadradeným európskym dopravným infraštruktúram. Vytvárajú sa tak predpoklady k uplatneniu logisticky ponímaných prepravných hospodárskych služieb.

Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 považuje za nutné realizovať a sfunkčniť vo výhľadovom období koncipovaný južný cestný ťah Bratislava – Veľký Krtíš – Lučenec – Košice. Z južného cestného ťahu má realizácia chýbajúceho prepojenia Dunajská Streda – Nové Zámky strategický význam na celý priestor Malohontu, Novohradu a Gemeru. Nový úsek cesty prinesie efektívny účinok spočívajúci v skrátení dostupnosti regiónov južného Slovenska i s využitím existujúcej cestnej trasy medzi Novými Zámkami, Veľkým Krtíšom a Lučencom. Úsek medzi Bratislavou a Dunajskou Stredou si ponechá svoj medzinárodný význam ciest AGR, v následných úsekoch južného ťahu po Lučenec sa predpokladá celoštátny význam cestného ťahu.

Z dôvodu odstraňovania regionálnych disparít považuje Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 za účelné rozšíriť sieť vedľajších a doplnkových komunikácií podľa dohody AGR o prepojenia na Záhori, Zemplíne a Gemeri. Zaradenie nultého okruhu Bratislavy – diaľnice D4 – do siete AGR je naliehavou výzvou dnešnej doby, s cieľom usmernenia tranzitnej dopravy na území hlavného mesta Slovenska. Návrh na presmerovanie cesty E 50 do koridoru rýchlostnej cesty R6 cez Púchov a na predĺženie cesty E 572 do uvoľneného koridoru po ceste I/50, cez Drietomu do Brna, reflektuje dohodnuté zmeny priorít v smerovaní rýchlostných ciest medzi Slovenskom a Českou republikou.

Spoločná dohoda, vo veci nového trasovania cesty E 442 mimo priestor CHKO Kysuce/Beskydy, medzi Slovenskom a Českou republikou sa zatiaľ nenašla. Obidve strany, v rámci územnoplánovacej platformy, sa zhodujú na prospešnosti odvedenia tranzitnej nákladnej dopravy do iného koridoru. V súčasnom štádiu sa trasa cesty E 442 ponecháva v pôvodnej polohe, čím sa koridoru Makov – Bytča priraduje medzinárodný význam.

Pôvodný návrh KURS 2001 na zaradenie cestného prepojenia D1 Leopoldov – Hlohovec – Nitra – Komárno – Komárom bol opustený z dôvodov absentujúcej dohody s Maďarskom. Vzhľadom na alternatívnu funkciu, ktorú tento ťah môže spĺňať voči tranzitu sever – juh na kapacitne naplnenej diaľnici D1, je v rámci Zmien a doplnkov č. 1 KURS 2001 ťah Nitra – Komárno – Komárom klasifikovaný ako návrh na zaradenie do siete AGR. Úseku D1 Leopoldov – Hlohovec – Nitra R1 zostane funkcia celoštátneho významu, keďže priestor nitrianskej aglomerácie a južného Ponitria ním získa výhodný prístup po diaľnici D1 na severozápadné Slovensko.

V najdôležitejších prepojeniach koncipuje rezort dopravy sieť ciest s obmedzeným prístupom, porovnateľnú s kvalitatívnym štandardom siete pre multimodálnu dopravu. V stredojužnom prepojení Trnava/Nové Zámky – Zvolen – Lučenec – Košice sa tak v súbehu so železnicou siete TEN-T vytvára intermodálny koridor významu celoštátneho .

Zmeny a doplnky č. 1 KURS 2001 navrhujú zaradiť do siete TEN-T a AGC nové a modernizované konvenčné železničné trate realizované v rámci európskeho prioritného projektu č. 17 na území mesta Bratislavy, zaradiť do siete AGTC trať kombinovanej dopravy Palárikovo/Nové Zámky – Zvolen – Košice a základné verejné terminály kombinovanej dopravy plánované v Leopoldove a Zvolene – Budči.

Obsahom aktualizácie infraštruktúry vnútrozemskej vodnej dopravy bolo predovšetkým zaradenie prístavov do dohody AGN, zároveň i špecifikácia a spresnenie trás vodných ciest a lokalizácia prístavov zaradených do dohody o kombinovanej doprave AGTC.

Hlavné dopravné koridory pre medzinárodnú turistickú dopravu

Špecifikom Slovenska sú možnosti ktoré jeho územie ponúka tranzitnej turistickej doprave, obzvlášť v smere sever – juh. Prírodné a turistické zázemie severného a stredného Slovenska ponúka možnosť pozdržať tranzitnú turistickú dopravu smerujúcu cez slovenské územie a prispieť tak rozvoju cestovného ruchu na Slovensku. Pre tento účel boli v KURS 2001 vyhradené dva hlavné koridory pre medzinárodnú turistickú dopravu – s možnými paralelnými líniami – určené pre individuálnu automobilovú dopravu a autobusovú dopravu a jedna trasa určená pre železničnú dopravu. Doplnkovú funkciu vzájomného prepojenia cestných trás v atraktívnom prostredí Vysokých Tatier bude plniť Tatranský okruh. Podmienkou akceptovateľnosti cestných trás pre medzinárodnú turistickú dopravu je nekompromisné vylúčenie tranzitu nákladnej dopravy z úsekov lokalizovaných v environmentálne najcitlivejších územiach.

Súčasťou siete pre medzinárodnú turistickú dopravu sa stal Baťov kanál, prechádzajúci asi 2,5 km dlhým úsekom št. hranice SR/ČR v priestore Skalice. Na vodnej ceste Baťov kanál je intenzívne vykonávaná rekreačná turistická plavba medzištátneho kontextu.

4.4.2. Dopravné koridory celoštátnej úrovne

Okrem existujúcej siete ciest celoštátnej úrovne reaguje Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 na návrat k prirodzenej dopravnej regionalizácii Slovenska homogenizovaním potrebných celoštátnych dopravných prepojení. Dôraz na polycentrický rozvoj územia si vyžaduje vytvoriť vhodné podmienky pre rovnocenné prepojenia všetkých regiónov Slovenska.

Celoštátny význam koridoru Nitra – Topoľčany – Prievidza sa realizáciou novej rýchlostnej cesty R8 nezmení. Príčinou je existujúca i predpokladaná lokalizácia intenzívnych prepravných väzieb v spojitosti s potenciálom dotknutého územia. Medzi nové cestné koridory celoštátneho významu bol zaradený cestný ťah Ivanka pri Dunaji juh – Senec – Sládkovičovo – Sereď ktorého význam bude rásť úmerne s kapacitným naplnením diaľnice D1 v úseku Bratislava – Trnava.²⁵

Severovýchodný koridor na východnom Slovensku bol predĺžený o úsek medzi Vranovom nad Topľou a Stropkovom.

KURS 2001 považuje za nutné realizovať a sfunkčniť – v intenciách spoločných záujmov a medzištátnej spolupráce Slovenskej a Poľskej republiky – dopravný západo-východný koridor slovensko-poľského pohraničia.

V železničnej doprave sú všetky trate celoštátneho významu (Palárikovo/Nové Zámky – Zvolen – Košice) preradené do mimokoridrovej siete TEN-T. Cieľom tohto kroku je podpora smerujúca k zníženiu objemov medzinárodnej zdrojovej a cieľovej cestnej nákladnej dopravy smerujúcej do územia regiónov Slovenska, mimo ich dopravno-gravitačných centier. Tento zámer prispeje k zlepšeniu obsluhy centier a ich spádového územia stredo-južného Slovenska (Lučenec, Filákov, Tornaľa, Rožňava)

4.4.3. Dopravné koridory nadregionálnej úrovne

Infraštruktúra nadregionálneho významu vytvára doplnok k vzájomnému prepojeniu regionálnych centier na Slovensku i v pohraničí susedných štátov, zlepšuje dopravnú obsluhu centier a regiónov turistického ruchu cestnou a železničnou dopravou. Na západo-východnú os slovensko-poľského pohraničia celoštátneho významu sú pripojené hranicu pretínajúce cesty nadregionálneho významu vzájomne spájajúce regionálne centrá s potenciálom na spoluprácu (Námestovo – Živiec, Bardejov – Krynica). Štruktúra cestných koridorov nadregionálnej úrovne bola doplnená o cesty v slovensko-moravskom pohraničí končiace na plánovanej rýchlostnej ceste R55 na Morave (Kúty – Skalica – Súdomyšice, Nové Mesto Nad Váhom – Stráň). Medzi nadregionálne koridory bol taktiež zaradený prístupový koridor do Bratislavy od Trnavy cez Pezinok. Nárast významu koridoru bude stúpať so zvyšujúcou intenzitou urbanizácie celého sídelného pásu pod úpäťm Malých Karpát.

Zo siete železničných tratí nadregionálneho významu boli vypustené trate Levice – Štúrovo a Nové Mesto nad Váhom – Vrbovce z dôvodov nenaplnených očakávaní rastu ich významu v dopravnej obsluhu územia. Do siete nadregionálnych

²⁵ Dopravné koridory vyznačené vo výkrese Dopravné vybavenie vyjadrujú význam koridoru z hľadiska sídelných väzieb, čo nezodpovedá priamo členeniu hierarchii ciest podľa cestného zákona. Súčasne kategorizácia dopravných koridorov nemusí byť totožná s kategorizáciou rozvojových osí.

železničných tratí boli preradené trate Bánovce nad Ondavou – Maťovce a širokorozchodná trať Haniska – Košice – Maťovce. Predpokladaný vyšší význam uvedených tratí súvisí s pripravovaným znovuoobnovením trate normálneho rozchodu na hraničnom priechode Maťovce – Užhorod.

Sieť potenciálnych regionálnych letísk pre medzinárodnú dopravu reaguje na požiadavky sprístupnenia regionálnych a subregionálnych centier medzinárodným obchodným letom.

4.5. Dopravná regionalizácia územia Slovenska

Polycentričnosť dopravného rozvoja Slovenska je založená na liberálnych princípoch fungovania trhového hospodárstva, na vyrovnanosti podmienok dopravnej obsluhy územia, na sociálnej súdržnosti, únosnosti a kvalite života, na environmentálnej únosnosti a na akceptácii princípov trvalej udržateľnosti rozvoja spoločnosti. Regióny Slovenska sformulovali svoju dopravnú a priestorovú politiku (územné plány veľkých územných celkov / územné plány samosprávnych krajov, regionálne operačné programy (ROP), stanoviská ku konceptu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001) a táto bola premietnutá do návrhu dopravnej regionalizácie v návrhu Konceptii územného rozvoja Slovenska 2001. Zároveň i prehlbenie riešenia časti doprava Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 v Územnom genereli cestnej dopravy preukázalo optimálne parametre navrhovanej dopravnej regionalizácie Slovenska.

V Územnom genereli cestnej dopravy Slovenska bolo použité gravitačné modelovanie dopravných a regionálnych väzieb. V teórii dopravného a regionálneho modelovania sa vychádza z analógie s gravitačným zákonom (vzťah intenzity osídlenia a vzdialeností). Modely preukázali tesnú väzbu medzi priestorovými a morfológickými danosťami územia i jeho osídlením, premietajúce sa do intenzity regionálnych a dopravných vzťahov. Rozhodujúcimi faktormi regionálneho usporiadania na Slovensku sú priestorové bariéry – horské masívy predovšetkým Veľkej Fatry, Nízkych Tatier, Slovenského Rudohoria – brániace kontinuálnej urbanizácii územia. V priemere do 50 km široké a súvislé plochy nezastavaného územia navzájom oddeľujú Považie, Pohronie a Východné Slovensko. Vychádzajúc z nespochybniteľného predpokladu, že v Nízkych Tatrách, Veľkej Fatre a v Slovenskom Rudohorí sa nebude rozvíjať obytná funkcia, môžeme konštatovať autonómnosť existencie regiónov Považia, Pohronia a Východného Slovenska. Z tohto uhla pohľadu je doprava vedená medzi Považím a Pohroním cez pohoria Nízkych Tatier a Veľkej Fatry vždy tranzitná, v horskom prostredí neexistujú relevantné zdroje a ciele dopravy. Jedinou výnimkou sú zdroje a ciele cestovného ruchu na ktoré je viazaná rekreačná doprava. KURS 2001 na problematiku rekreačnej dopravy reagoval v záväznej časti návrhom koridorov pre medzinárodnú rekreačnú dopravu.

Vo všeobecnej rovine možno konštatovať, že regionálne dopravné koncepcie zohľadňujú prirodzené dopravno-gravitačné väzby regiónov a v podstate kopírujú hospodársku, spoločenskú, sociálnu, kultúrnu i etnickú regionalizáciu územia. Aplikácia trhovo odskúšanej hospodárskej regionalizácie priestoru Slovenska v spoločenskej a územno-politickej rovine vytvára optimálnu bázu na lokalizáciu rôznych úrovní vybavenosti do regionálnych centier, i s prihliadnutím k otvárajúcim sa možnostiam internacionalizácie zjednocujúceho sa európskeho priestoru.

Dopravno-sídelná štruktúra slovenských miest je uvažovaná v nasledovnej hierarchii:

- Bratislava, lokalizácia funkcií na prvej úrovni (hlavné mesto a metropolitné územie štátu) s dosahom regionálneho funkčného pôsobenia na územie juhozápadného

Slovenska

- Bratislava, Žilina/Martin, Zvolen/Banská Bystrica, Košice/Prešov s lokalizáciou minimálne nadregionálnej dopravnej vybavenosti a občianskej vybavenosti na nadregionálnej úrovni. Dopravné zónovanie vychádza z predpokladu, že Bratislava a Košice sú dopravné centrá dvoch – doterajším vývojom potvrdených, ale dnešným a budúcim smerovaním prekonaných – dopravno-gravitačných oblastí Slovenska. Na základe doterajšieho vývoja možno konštatovať, že dopravno-gravitačné subcentrá Žilina a Zvolen spoločne so sídlami Martin a Banská Bystrica dospeli do úrovne centier stabilizovaných dopravno-gravitačných oblastí. Pozícia Košíc je už dnes úzko spájaná s Prešovom, čo umožňuje rozvoj tejto aglomerácie ako centra Karpatského regiónu. Bratislava, vzhľadom na svoju atraktívnu dopravnú polohu, bude i naďalej dominantne gravitačne pôsobiť voči juhozápadnému Slovensku a zároveň ju bude potrebné územne odlišovať od juhozápadného Slovenska s centrami Nitra/Trnava.

Základné dopravné a regionálne zónovanie Slovenska druhej úrovne je stabilizované v nasledovnej štruktúre:

- Bratislava (približne súčasný Bratislavský kraj)
- Juhozápadné Slovensko alebo Podunajský región (približne súčasný Trnavský a Nitriansky kraj) s gravitačným centrom Nitra/ Trnava
- Severozápadné Slovensko alebo Považský región (približne súčasný Trenčiansky a Žilinský kraj) s gravitačným centrom Žilina/Martin
- Stredné Slovensko alebo Pohronsko-Ipeľský región (približne súčasný Banskobystrický kraj) s gravitačným centrom Banská Bystrica/Zvolen
- Východné Slovensko alebo Východoslovenský región (približne súčasný Košický a Prešovský kraj) s gravitačným centrom Košice/Prešov.

Hlavnými prínosmi tohto členenia sú:

- pokrytie rozhodujúcej vnútroregionálnej dopravnej obsluhy prostredníctvom infraštruktúry minimálne na úrovni dohodnutých sietí TEN-T
- minimalizácia environmentálnych konfliktov spojených s vnútroregionálnou dennou prepravnou obsluhou križujúcou územia národných parkov a chránených oblastí
- vytvorenie podmienok pre zmenu kvalitatívnej úrovne rastu regiónov a kvality života obyvateľov
- podpora sociálnej súdržnosti regiónov v ich historicky overených hraniciach
- v súhrne dopravná regionalizácia predstavuje priestorový priemet trvalo udržateľnej mobility v podmienkach územia Slovenska.

Dopravné koridory vzájomne prepojených centier dopravných regiónov Slovenska možno označiť za línie s najvyšším stupňom akceptácie princípov trvalo udržateľnej mobility. Stav cestných prepojení centier v roku 2009 vo väčšine prípadov ešte nezodpovedal kvalitatívnym požiadavkám trvalo udržateľnej mobility.

Dopravné regióny	Prepojenie centier	Trasa prepojenia	Požadovaná úroveň	Stav/kompletnosť (podľa údajov MDVRR SR)
Bratislava - Juhozápad	Bratislava - Trnava		Diaľnica	Kompletný stav
	Bratislava - Nitra	Cez križovatku D1 Trnava	Diaľnica a rýchlostná cesta	Kompletný stav
	Bratislava - Nové Zámky	Cez Dunajskú Stredú	Rýchlostná cesta	Nerealizované
Juhozápad - Severozápad	Trnava/Nitra-Žilina/Martin	Cez Trenčín	Diaľnica a rýchlostná cesta	Kompletný stav (vo výstavbe)
Juhozápad - Stred	Trnava/Nitra-Banská Bystrica/Zvolen	Cez Hronský Beňadik	Rýchlostná cesta	Kompletný stav (vo výstavbe)
Severozápad - Stred	Žilina/Martin - Banská	Cez Turčianske Teplice	Rýchlostná cesta	Čiastočne realizované

KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA 2001
V ZNENÍ KURS 2011
– ZMIEN A DOPLNKOV Č.1 KURS 2001

Dopravné regióny	Prepojenie centier	Trasa prepojenia	Požadovaná úroveň	Stav/kompletnosť (podľa údajov MDVRR SR)
	Bystrica/Zvolen			
Severozápad - Východ	Žilina/Martin- Košice/Prešov	Cez Poprad	Diaľnica	Čiastočne realizované
Stred - Východ	Banská Bystrica/Zvolen	Cez Lučenec	Rýchlostná cesta	Čiastočne realizované

Bratislava je, a v riešení Konceptcie územného rozvoja Slovenska 2001 i zostáva, najvýznamnejším dopravným uzlom Slovenskej republiky. Na území aglomerácie sa križujú multimodálne koridory ITF (ECMT) č. IV. a Va., mesto zároveň leží na Dunaji klasifikovanom ako multimodálny koridor ITF (ECMT) č. VII. Priestor Bratislavy sa nachádza v tesnej blízkosti reálne existujúcej dopravnej siete TEN-T 15-tich štátov Európskej únie. Väzba Bratislavy k bodom napojenia na pôvodnú sieť TEN-T má vysokú intenzitu sídelných väzieb zakotvenú v dlhodobom historickom a spoločenskom kontakte s priestorom Viedne. Návrh dopravnej infraštruktúry prepájajúcej dopravné sústavy Slovenska, Maďarska a Rakúska prináleží riešiť na trilaterálnej úrovni. Konceptcia územného rozvoja Slovenska 2001 uvažuje s prepojením cestného systému TEN-T z priestoru Jaroviec na diaľnicu Viedeň – Budapešť (už realizované), ďalej s prepojením z priestoru Záhoria (diaľnica D2) na rýchlostnú cestu S 8 na území Rakúska (Záhorská Ves – Angern), s pripojením vetvy železničnej osi č. 17 z priestoru Viedne.

Región juhozápadné Slovensko má dopravnú obsluhu zabezpečenú multimodálnou sieťou koridorov ITF (ECMT) č. IV. a Va., taktiež prvkami sietí prepájajúcimi multimodálne koridory. Napriek ideálnej dopravnej polohe regiónu na križovatke multimodálnych koridorov existuje značný deficit v obsluhu železničnou dopravou ťažiska osídlenia – Nitra. Absentuje rýchle železničné prepojenie Nitra s Bratislavou – ako so súčasťou európskej metropolitnej aglomerácie Viedne – taktiež so železničným systémom multimodálneho koridoru Va.

Región severozápadné Slovensko je priestorom s vysokým dopravným polohovým potenciálom, ktorý bude sprostredkovať distribúciu medzinárodnej dopravy i pre iné regióny Slovenska. Jeho hlavné dopravné osi vytvárajú multimodálne koridory ITF (ECMT) č. Va a VI, a mimokoridorová sieť TEN-T v smere na stredné Slovensko a Moravu. Na území regiónu dochádza k zhode lokalizácie hlavných dopravných koridorov a sídelných pásov, zaručujúcej vysoký stupeň efektívnosti dopravnej obsluhy. Priestor žilinskej aglomerácie je jedným zo štyroch kľúčových dopravných uzlov Slovenska. Na existujúcom prepojení cesty I/18 na Moravu je nutné realizovať korekcie za účelom presmerovania ťažkej nákladnej dopravy z území CHKO na slovenskej i českej strane hranice.

Dopravný skelet regiónu stredného Slovenska je v hlavných smeroch zabezpečený dopravnou infraštruktúrou mimokoridorovej siete TEN-T. V západo-východnom smere vytvára železničný ťah TEN-T Palárikovo/Nové Zámky – Zvolen – Košice (navrhovaná súčasť modernizovaných tratí AGTC), súbežne sledovaný cestou pre medzinárodnú dopravu, multimodálny koridor celoštátneho významu. V priestore Zvolena sa križuje dopravná infraštruktúra úrovne TEN-T siete cestnej a železničnej dopravy, čím sa vytvára transformačný uzol atrakčne pokrývajúci stredoslovenskú dopravno-gravitačnú oblasť. V pôvodnom návrhu KURS 2001 rozdiel tohto uzla od uzlov Bratislava, Žilina a Košice spočíva v potlačenej funkcii nákladného európskeho tranzitu. Stredné Slovensko tak bolo v plnej miere prístupné multimodálnej zdrojovej a cieľovej doprave, pričom jedinečnosť chránených území Národných parkov a biosférických rezervácií v centre Slovenska nebola ohrozovaná nežiaducim transeurópskym ťažkým nákladným tranzitom. Navrhované predĺženie trasy R1 (Banská Bystrica – Ružomberok) prechádza od Lučatína cez Hiadeľ a Hiadeľské sedlo po Korytnice-kúpele, odkiaľ ide súbežne s cestou I/59 až po Ružomberok.

Predmetným trasovaním je potrebné riešiť možné konflikty s ochranou prírody.

Hlavnou dopravnou osou regiónu východné Slovensko je existujúci multimodálny koridor č. Va, prepojený v priestore Košíc so železničnou mimokoridorovou sieťou TEN-T Palárikovo/Nové Zámky – Zvolen – Košice. Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 nepredpokladá taký výrazný nárast prepravných prúdov automobilovej dopravy, aby bolo potrebné realizovať (okrem diaľnice D1) ďalšie kapacitné prepojenie medzi Slovenskom a Ukrajinou v línii Humenné – Snina – Ubl'a. Naopak, posilnenie sídelných a hospodárskych väzieb prostredníctvom kvalitatívne lepších cestných komunikácií medzi aglomeráciou Košice/Prešov a mestami Michalovce, Vranov nad Topľou a Humenné vytvorí podmienky k oživeniu celého stagnujúceho regiónu. Región východného Slovenska je v zamýšľanej koncepcii navrhnutý na zlepšenie medzinárodnej multimodálnej dostupnosti územia. Táto iniciatíva sa odráža v návrhu usilovať o vytvorenie cestného koridoru vedúceho cez aglomerácie a mestá pozdĺž východných hraníc asociovaných štátov EÚ. Návrh cestného koridoru, pracovne nazývaný ako "Via carpatia", je lokalizovaný v línii Kaunas – Białystok – Lublin – Rzeszów – Prešov – Košice – Miškovce – Debrecen. Severo–južná línia je vedená územím, ktoré má na poľskej, slovenskej i maďarskej strane hranice podobné hospodársky poddimenzované parametre. Zámer realizácie cestného koridoru vytvára v priestore Košíc a Prešova križovatku s multimodálnym koridorom č.Va s dosahom na územie Poľska, Ukrajiny, Maďarska a Rumunska. Vytvárajú sa tak dopravné predpoklady na naplnenie myšlienky o Košiciach ako o centre Karpatského euroregiónu .

5. Technické vybavenie a územný rozvoj Slovenska

5.1. Infraštruktúra vodného hospodárstva a územný rozvoj Slovenska

Nerovnomerný výskyt vody v čase a priestore spôsobuje škody nielen pri prebytku, ale aj pri jej nedostatku. Preto je potrebné s ňou účelne hospodáriť – akumulovať ju pre obdobie nedostatku a predchádzať nepriaznivým účinkom vody v čase jej prebytku. Pri hospodárskom využívaní a nakladaní s vodou sa musí uplatňovať aj princíp minimalizovania negatívnych vplyvov na životné prostredie zahrňujúce i vodné bohatstvo, s cieľom jeho zachovania pre budúce generácie.

Vodný fond (objem vody) je periodicky obnovovaný z atmosférických zrážok. Pri dodržiavaní správnych zásad jeho obnovy a využívania je relatívne nevyčerpatelný. Keďže využívaním sa časť vody stráca, ďalšia časť znehodnocuje (znečistením), obnovovanie vodného fondu vyžaduje bilancovanie a dlhodobé plánovanie, navrhovanie a realizáciu opatrení podľa kvalifikovaných rozhodnutí.

Koncepcia vodohospodárskej politiky SR do roku 2015 na obdobie po vstupe SR do Európskej únie reaguje na úlohy a potreby v horizonte do roku 2015, keď skončí obdobie na splnenie požiadaviek smernice Rady 91/271/EHS o čistení mestských odpadových vôd a zároveň dobudovanie potrebnej vodohospodárskej infraštruktúry. Nesplnenie cieľov Koncepcie vodohospodárskej politiky SR do roku 2015 schválenej vládou SR a následne NR SR môže spôsobiť vážne ohrozenie fungovania vodného hospodárstva so všetkými možnými dôsledkami na zdravie a bezpečnosť obyvateľstva, rozvoja jednotlivých regiónov, ako aj funkčnosť podnikateľskej sféry. Stav vo vodnom hospodárstve ovplyvnila aj extrémnosť počasia posledných rokov prejavujúca sa množstvom rozsiahlych ničivých povodní alebo sucha.

Ďalším koncepčným materiálom je Generel ochrany a racionálneho využívania vôd – II. vydanie, ktorý je vypracovaný ako základný podklad pre vodohospodárske opatrenia všetkých odvetví, pre opatrenia pri územnom plánovaní a pre vodohospodárske rozhodovania na úseku ochrany a nakladania s vodami.

Štátna vodohospodárska politika je koncipovaná ako súbor zásad a spôsobov praktického používania podporujúcich a obmedzujúcich účinných nástrojov a opatrení na ochranu a hospodárenie s vodou.

Vodný plán Slovenska je prvým výstupom implementačného procesu pri zavádzaní spoločnej vodnej politiky členských štátov Európskej únie v Slovenskej republike, v súlade so smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2000/60/ES z 23. októbra 2000 ustanovujúcou rámec pre činnosť Spoločenstva v oblasti vodnej politiky (skrátene nazývaná Rámcová smernica o vode/RSV), s cieľom dosiahnuť dobrý stav vôd do roku 2015. Bol schválený vládou SR dňa 10. februára 2010 uznesením vlády SR č. 109/2010 z 10. 2. 2010. Uložený je na webovom sídle MŽP SR www.enviro.gov.sk

Realizáciu vodohospodárskej politiky a Vodného plánu Slovenska podporujú prijaté legislatívne opatrenia.

Prijatím zákona č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov, zákona č. 442/2002 Z. z. o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách a o zmene a doplnení zákona č. 276/2001 Z. z. o regulácii v sieťových odvetviach a v znení neskorších predpisov a zákona č. 7/2010 Z. z. o ochrane pred povodňami boli do národnej legislatívy prebraté právne záväzné akty Európskej únie v oblasti.

5.1.1. Strategické ciele vodohospodárskej politiky do roku 2015

Stratégia ďalšieho vývoja je orientovaná na:

- skvalitnenie starostlivosti o vodné zdroje a súvisiacu vodohospodársku infraštruktúru vrátane naplnenia právnych predpisov EÚ
- vytváranie predpokladov na zabezpečenie bezproblémového zásobovania obyvateľov kvalitnou pitnou vodou a efektívna likvidácia odpadových vôd bez negatívnych dopadov na životné prostredie
- prevencia pred negatívnymi dopadmi extrémnych hydrologických situácií.

Skvalitnenie starostlivosti o vodné zdroje a súvisiacu vodohospodársku infraštruktúru vrátane naplnenia právnych predpisov EÚ stanovuje vodný zákon a je ich možné zdrhnúť do nasledovných okruhov:

Rozvoj zdrojov vody a trvalo udržateľné využívanie vodných zdrojov

Podzemné zdroje

- zabezpečiť podrobný hydrogeologický prieskum orientovaný do pasívnych oblastí v súlade s požiadavkami na rozvoj verejných vodovodov
- vypracovať návrhy na využívanie malých vodných zdrojov na lokálne zásobovanie pitnou vodou
- splniť hodnotenie zdrojov a zásob podzemných vôd v útvaroch podzemných vôd a spracovať prognózu vývoja bilančného stavu útvarov podzemných vôd
- zabezpečiť efektívnejšie využívanie spolupôsobenia podzemných a povrchových vôd
- prehodnotiť a prípadne vyradiť nevhodné a rizikové vodné zdroje z vodárenského systému a pripraviť kapacitne postačujúce náhradné vodné zdroje

- pripraviť integrovaný systém environmentálne vhodnej starostlivosti o vodné zdroje vrátane vodných ekosystémov
- realizovať plány ochrany mokradí
- zabezpečiť dostatok vodných zdrojov na pokrytie výhľadových potrieb.

Povrchové zdroje

Aj keď na niektorých tokoch sa vyskytujú úseky s pasívnou, prípadne napätou bilanciou vody, výstavba nových zdrojov úžitkovej vody stagnuje. V stave prípravy na realizáciu je len Vodná nádrž Slatina v povodí Hrona.

Podľa spracovanej vodohospodárskej bilancie sú pasívne úseky tokov Nitry pod Topoľčanmi až po ústie Žitavy pod Vrábľami vrátane odstavených korýt Nitry a Žitavy, Hrona a Perca pod Kozmálovcami po ústie, Ipľa od Mule po ústie. Bilančne napätá situácia je na Morave v úseku od Skalice po ústie Dyje, na Myjave a Maline, v celom úseku Bebravy, na Hrone v úseku Podbrezová – Kozmálovce, v celom povodí Slanej a Bodvy a na Laborci od Humenného po Michalovce. Uvedené úseky tokov v budúcnosti bude možné riešiť výstavbou povrchových zdrojov vody – nádržami.

Z dôvodov výhľadovej potreby ďalších zdrojov vody na zásobovanie deficitných oblastí pitnou vodou sa navrhuje pokračovať v ďalšej príprave vybraných vodárenských nádrží – VD Slatinka, VN Tichý Potok, VN Hronček, VN Garajky.

Ďalšie hospodárske využívanie zdrojov vody:

Využitie hydroenergetického potenciálu (HEP)

- prehodnotiť navrhnuté lokality na využívanie HEP v súlade s novou vodnou legislatívou SR
- bola vypracovaná koncepcia HEP SR v súlade s ekologickými podmienkami
- zamerať sa na využívanie jestvujúcich vodných stavieb a tepelných čerpadiel
- zohľadniť pri využívaní HEP schválenú energetickú politiku SR.

Vytváranie podmienok na plavbu na vodných tokoch

- zabezpečovať výstavbu novej infraštruktúry – vodných ciest a objektov potrebných na plavbu a vytvoriť podmienky na výkon malej športovej plavby a vodnej turistiky na vytypovaných tokoch
- zabezpečovať prevádzku a údržbu existujúcich vodných ciest prostredníctvom správcu vodohospodársky významných vodných tokov.

Využívanie geotermálnej energie

- dokončiť overovanie geotermálneho potenciálu perspektívnych oblastí Slovenska
- zhodnotiť zdroje geotermálnej energie s veľmi nízkou teplotou
- stanoviť metódy vyhľadávania geotermálnych vôd a hodnotenia ich tepelno-energetického potenciálu
- realizovať monitoring vybraných geotermálnych vrtov s cieľom posúdenia vplyvu exploatácie
- podporovať využívanie geotermálnej vody na poľnohospodárske účely, vykurovanie, rekreáciu, chov rýb a vodných živočíchov.

Rekreačné rybárstvo

- zabezpečiť produkciu násad vybraných druhov rýb určených na zarybňovanie rybárskych revírov
- zabezpečiť v záujme sledovania kvality životného prostredia a v súlade s požiadavkou rámcovej smernice o vodnej politike EÚ zavedenie monitoringu rýb.

Ochrana vodných zdrojov

Kvalitatívna ochrana podzemných zdrojov

- zvýšiť ochranu vodárenských zdrojov (VZ) zabezpečovanú ochrannými pásmami (OP) tak, aby bolo možné znížiť stupeň úpravy vody potrebný na výrobu vody
- nepovoľovať odbery tam, kde podmienky OP VZ nie je možné splniť
- doriešiť zavedenie pravidelnej kontroly kvality podzemných vôd aj na nevyužívaných zdrojoch vody orgánmi hygienickej ochrany
- pre CHVO a OP VZ doriešiť problematiku úhrady majetkovej ujmy zodpovedajúcim finančným krytím.

Kvalitatívna ochrana povrchových vôd

- riešiť najvýznamnejšie zdroje bodového znečistenia spôsobovaného verejnými kanalizáciami a priemyselnými zdrojmi znečistenia
- obmedziť produkciu odpadových vôd a v nich obsiahnutých znečisťujúcich látok priamo u ich producentov (úprava v technológii, výroba, využívanie recirkulácie, a pod.)
- prehodnotiť súčasné vypúšťanie priemyselných a komunálnych odpadových vôd s cieľom pripraviť opatrenia na zabezpečenie súladu s kritériami na ochranu pred vypúšťaním nebezpečných látok príslušných smerníc EÚ
- riešiť ochranu pred znečistením dusičnanmi v spolupráci s poľnohospodármi
- vyradiť z využívania na pitné účely nevyhovujúce priame odbery povrchových vôd z tokov, najmä vo východoslovenskom regióne a tatranskej oblasti, kde je vôbec najväčší počet takýchto provizórnych zdrojov využívaných na pitné účely
- dobudovať dostatočne podrobnú údajovú základňu o útvaroch povrchových a podzemných vôd v SR.

Plošné znečisťovanie povrchových a podzemných vôd

- obmedziť plošné znečisťovanie, najmä z poľnohospodárstva, a vykonať opatrenia na zmenšenie vodnej erózie
- využiť ekonomické nástroje na obmedzenie plošného znečistenia, najmä z poľnohospodárstva.

Kvantitatívna ochrana podzemných vôd

- realizovať programy opatrení so zameraním na predchádzanie vzniku znečistenia
- realizovať opatrenia na riešenie environmentálnych záťaží vzniknutých pred účinnosťou zákona č. 359/2007 Z. z. o prevencii a náprave environmentálnych škôd. Návrh opatrení bude vychádzať z Identifikácie environmentálnych záťaží SR.
- realizovať opatrenia na zamedzenie nadmerného využívania podzemných vôd prostredníctvom spoľahlivého manažmentu podzemných vôd
- realizovať novú metodiku oceňovania množstva podzemných vôd so zohľadnením ochrany ekológie a metodiku ich bilancovania
- prehodnotiť využiteľné množstva podzemných vôd na pitné účely z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja a zohľadnenia vplyvu klimatických zmien na hydrologické povodia.

Ochrana vôd pre ekosystémy, osobitne pre vodné ekosystémy

- realizovať opatrenia zamerané na ochranu vodných ekosystémov zohľadňujúcu vodné kultúry, rybárstvo a poľnohospodárske činnosť
- realizovať programy opatrení zodpovedajúce súčasnému spoločensko-ekonomickému rozvoju so zameraním na predchádzanie vzniku znečistenia, resp. na jeho znižovanie s dôrazom na hlavné bodové zdroje znečistenia a na vysoko rizikové plošné zdroje znečistenia

- realizovať integrovaný systém environmentálne vhodnej starostlivosti o vodné zdroje vrátane vodných ekosystémov
- realizovať ochranu mokradí a revitalizáciu vodných biotopov zabezpečovanej dohovorom o mokradiach (Ramsarský dohovor z 2. februára 1971), ku ktorému SR pristúpila 2. júla 1990 (záväzky určené dohovorom sú zabezpečované zákonom č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov).

Rehabilitácia znečistených a degradovaných vodných útvarov s cieľom obnovenia ekosystémov a vodných biotopov

- riešiť rehabilitáciu toku tak, aby priniesla celkové skvalitnenie toku. Je predpoklad, že akcentácia jednotlivcej funkcie alebo skupiny faktorov môže vyvolať negatívne dôsledky na biologické prostredie toku
- realizovať výstavbu rybovodov s cieľom migrácie rýb a vodných živočíchov
- vytvárať a chrániť prirodzené neresiská vodných živočíchov.

5.1.2. Rozvoj verejných vodovodov

V súlade so zákonom o verejných vodovodoch a verejných kanalizáciách a s Plánom rozvoja verejných vodovodov a verejných kanalizácií pre územie SR vytvárať podmienky na dosiahnutie týchto cieľov:

- zvyšovať podiel zásobovaných obyvateľov z verejných vodovodov s cieľom priblížiť sa postupne k úrovni vyspelých štátov EÚ
- zvyšovať využívanie kapacít vybudovaných veľkozdrojov pitnej vody (podzemných vôd zo Žitného ostrova, vodárenských nádrží) urýchlením výstavby prívodov vody a vodovodných sietí v obciach v bilančnom dosahu týchto zdrojov
- zvyšovať zásobovanosť južných okresov Banskobystrického kraja, t. j. okresov Veľký Krtíš, Lučenec, Poltár a Rimavská Sobota rozvojom verejných vodovodov na báze vybudovaných povrchových veľkozdrojov pitnej vody
- rozvoj verejných vodovodov vo východoslovenskom regióne, ktorý patrí z hľadiska zásobovanosti pitnou vodou k najzaostalejším v SR, orientovať na efektívnejšie využitie VN Starina, t. j. budovať prívody vody a vodovodné siete v okresoch Humenné, Michalovce, Trebišov, Vranov nad Topľou, Snina, Svidník, Stropkov, Medzilaborce a na využitie vhodných miestnych zdrojov na zásobovanie menších odľahlých sídiel
- zvyšovať zásobovanosť rozvojom verejných vodovodov treba aj v ďalších okresoch regiónu, napr. Košice – okolie
- zabezpečovať ďalší rozvoj Severoslovenskej vodárenskej sústavy, predovšetkým v oblasti Kysúc a Bytče
- realizovať prepojenie Západoslovenskej a Stredoslovenskej vodárenskej sústavy
- pripravovať výstavbu zdrojov vody na zásobovanie deficitných oblastí a oblastí s ohrozenou kvalitou vody v závislosti na rozširovaní zásobovania a kapacity využívaných zdrojov
- zvyšovať spoľahlivosť zásobovania obyvateľov pitnou vodou budovaním vodárenských dispečingov, využívaním kompenzačnej spolupráce zdrojov vody a rozširovaním diverzifikácie zdrojov
- zvyšovať technickú úroveň výroby, distribúcie vody a technologickú úroveň úpravní vody
- zavádzať opatrenia na znižovanie strát vody, vykonávať previerky únikov vody zo siete a vodárenských zariadení, dôsledné meranie spotreby vody a nadväzne orientovať investície na rekonštrukcie diaľkovodných potrubí a vodovodných sietí.

5.1.3. Rozvoj verejných kanalizácií

Na úseku verejných kanalizácií vytvárať podmienky na zvyšovanie podielu obyvateľov napojených na kanalizáciu s ČOV a tým postupne znižovať zaostávanie rozvoja kanalizácií za rozvojom vodovodov.

Smernica Rady 91/271/ES o čistení odpadových vôd vyžaduje v praxi dobudovanie potrebnej vodohospodárskej infraštruktúry (čistiarní odpadových vôd a komunálnych stokových sietí) a zlepšenie technológie čistenia odpadových vôd v aglomeráciách. Potreba vysokých finančných prostriedkov na realizáciu smernice bola dôvodom na dohovor dvoch prechodných období na jej realizáciu do roku 2010 a do roku 2015.

- do 31. decembra 2010 zabezpečiť vo všetkých aglomeráciách nad 10 000 ekvivalentných obyvateľov (EO) čistenie odpadových vôd v súlade so smernicou
- do 31. decembra 2015 zabezpečiť vo všetkých aglomeráciách nad 2000 EO čistenie odpadových vôd v súlade so smernicou.

Ciele do roku 2010

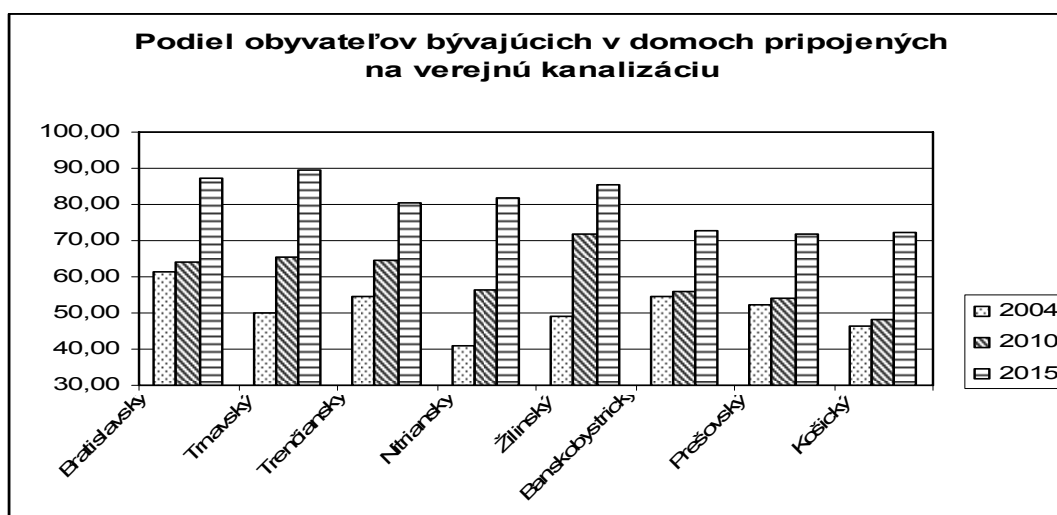
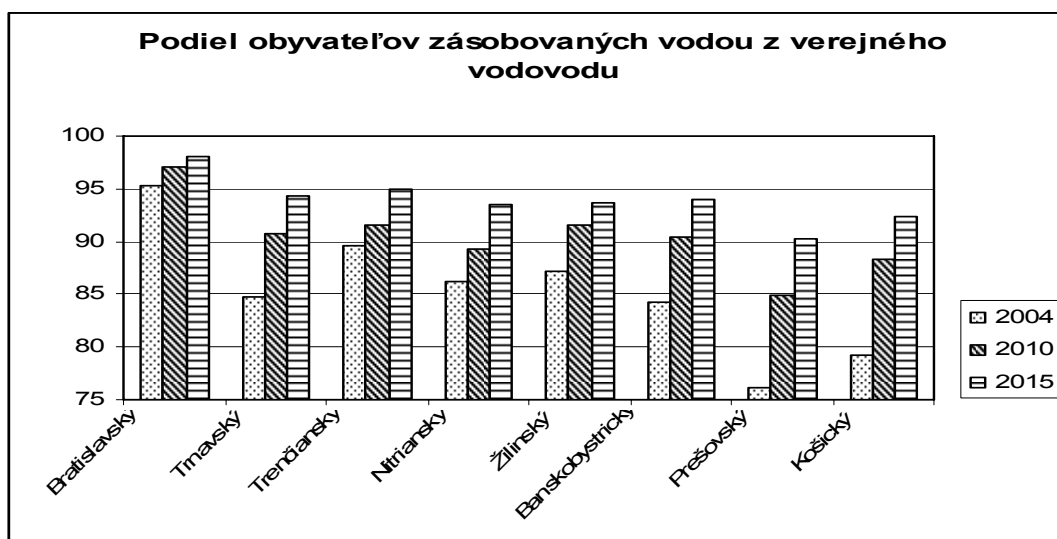
Vytvárať predpoklady na:

- vyhovujúce odvádzanie a primerané čistenie komunálnych odpadových vôd vo všetkých aglomeráciách nad 100 000 EO
- vyhovujúce odvádzanie a primerané čistenie komunálnych odpadových vôd vo všetkých aglomeráciách od 10 000 do 100 000 EO
- rekonštrukcie a rozšírenie stokových sietí v aglomeráciách nad 10 000 EO,
- rekonštrukcie ČOV v aglomeráciách s produkciou znečistenia do 10 000 EO, prioritne v oblastiach so zhoršenou kvalitou vôd v recipientoch v skupine „nutrienty“
- dobudovanie rozostavaných stavieb v aglomeráciách nad 2000 EO situovaných CHVO a povodí vodárenských tokov nad odberným profilom
- prípravu rekonštrukcie, výstavbu ČOV a rozšírenie stokovej siete v aglomeráciách s produkciou znečistenia nad 2000 EO (v oblastiach so zvýšeným eutrofizačným potenciálom a potrebou zvýšenej ochrany biotopu)
- riešenie odvádzania vôd z povrchového odtoku v aglomeráciách nad 100 000 EO v súlade s požiadavkami právnej úpravy.

Ciele do roku 2015

Vytvárať podmienky na zabezpečenie:

- vyhovujúceho odvádzania a primerané čistenie odpadových vôd zo všetkých aglomerácií nad 2000 EO
- priebežne v aglomeráciách pod 2000 EO, kde je vybudovaná stoková sieť, primerané čistenie odpadových vôd
- riešenie odvádzania vôd z povrchového odtoku v aglomeráciách v súlade s požiadavkami právnej úpravy
- riešenie čistenia odpadových vôd pre čo najväčší počet aglomerácií pod 2000 EO.

Na zabezpečenie realizácie týchto opatrení bol spracovaný Národný program Slovenskej republiky pre vykonávanie smernice Rady 91/271/EHS v znení smernice Komisie 98/15/ES a nariadenia EP a Rady 1882/2003/ES. Z tohto programu vyplýva, že do roku 2015 treba na Slovensku intenzifikovať 150 ČOV, vybudovať 47 nových ČOV a dobudovať verejné kanalizácie v 277 obciach.

Na dosiahnutie cieľov rámcovej smernice 2000/60/ES (RSV) je nevyhnutné riešiť aj odvádzanie a čistenie odpadových vôd v ďalších obciach v súlade s Plánom rozvoja verejných vodovodov a verejných kanalizácií pre územie SR.

5.1.4. Zásobovanie úžitkovou vodou a využitie vody na ďalšie účely

- zabezpečiť pokrytie povolených odberov vody
- preveriť v deficitných oblastiach zdroje a odbery a nadväzne možnosti zvýšenia zabezpečenia dodávky vody pre odberateľov v priemysle
- prijať ekonomické opatrenia na účinné využívanie závlah za účelom zvyšovania poľnohospodárskej produkcie – upraviť dotačnú politiku dotýkajúcu sa odberov vody

- prehodnotiť možnosti využitia vody na ďalšie účely: energetiku, plavbu, rekreáciu a rybárstvo
- podporovať využitie vodnej energie tokov (vodných elektrární a malých vodných elektrární) podľa schválenej koncepcie energetickej politiky
- podporovať budovanie vnútroštátnych vodných ciest v súlade s koncepciou dopravnej politiky SR a spolupracovať s rezortom dopravy
- vytvoriť podmienky na vstup podnikateľských subjektov pre výstavbu, údržbu a vytyčovanie plavebných ciest
- venovať prioritu zabezpečovaniu požadovaných plavebných parametrov na hraničnom úseku Dunaja
- doriešiť otázku úhrad na prevádzkovanie medzinárodnej plavebnej cesty na Dunaji.

5.1.5. Vodné toky

Úpravou odtokových pomerov zmierňovať povodňové škody a optimálne upravovať vodný režim v povodiach Moravy, Myjavy, v hornej časti Váhu – najmä na jeho prítokoch, na Hrone, Ipli, zvýšiť ochranu na niektorých ohradzovaných úsekoch tokov na Východoslovenskej nížine (Uhu, Laborca, Latorice a Trnávky). Dokončiť ochranu Bratislavy, Banskej Bystrice a Prešova. Realizovať úpravu Torysy a Popradu v exponovaných úsekoch.

Ďalej:

- realizovať opatrenia podľa vládou schváleného Programu protipovodňovej ochrany (aktualizovaný na roky 2008 až 2015)
- realizovať sanačné práce a dokončiť odstraňovanie povodňových škôd z predchádzajúcich rokov na vodných tokoch a vodohospodárskych zariadeniach,
- dobudovať povodňový varovný a predpovedný systém SR
- uskutočňovať postupne revitalizáciu tokov a povodí.

5.1.6. Hydromeliorácie

- zabezpečiť prevádzkyschopnosť závlahových sústav a dodávky vody
- zvýšiť rekonštrukciou funkčnosť odvodňovacích kanálových sietí a čerpacích staníc.

5.1.7. Rybné hospodárstvo (rybárstvo)

- zabezpečiť plnenie úloh súvisiacich so vstupom SR do EÚ, týkajúcich sa rybárstva (kvalita riečnej vody na podporu života rýb)
- podporovať proces obnovy vodných tokov a tým rozvoj prirodzenej biocenózy.

5.2. Infraštruktúra energetiky a územný rozvoj Slovenska

Na infraštruktúru energetiky Slovenska sa dá pozeráť z dvoch pohľadov, a to v medzinárodnom kontexte obchodu s elektrickou energiou a palivami z pohľadu zásobovania energiami doma.

V európskom obchode s energiou zaujíma Slovensko významné miesto. Jeho jedinečná poloha na tranzitnej trase ruského plynu na trhy západnej Európy je veľmi dôležitá pre viaceré európske krajiny. Dá sa predpokladať, že aj na spoločnom európskom trhu s elektrinou bude význam Slovenska vzhľadom na jeho polohu narastať.

Na domácej scéne je snaha zabezpečiť bezpečnú, spoľahlivú a cenovo dostupnú dodávku energie. Situácia je komplikovaná vysokou závislosťou Slovenska od dovozu energie, nízkou diverzifikáciou dovozu ako aj vysokou energetickou náročnosťou slovenskej ekonomiky. Energetická politika z roku 2000, ktorá stanovovala rámec pre cestu zmeny energetiky mala tri hlavné piliere a to: prípravu na integráciu do vnútorného trhu Európskej únie, bezpečnosť zásobovania energiou a trvalo udržateľný rozvoj. Hospodársky vývoj, trendy v liberalizácii energetiky v Európe, vstup SR do Európskej únie a prijatie nových smerníc EÚ upravujúcich energetiku si vyžiadali vypracovanie novej energetickej politiky, ktorá bola schválená vládou v januári 2006. Jej cieľom je vytvoriť predpoklady pre zabezpečenie dostatočného množstva energie, jej efektívne využívanie, bezpečnú a plynulú dodávku a maximalizáciu úspor na strane spotreby.

V súčasnosti prechádza slovenská energetika výraznými zmenami, ktoré sa dotknú najmä elektroenergetiky a plynárenstva. Ide o procesy privatizácie, liberalizácie a reštrukturalizácie, ktorých výsledkom je zmena od monopolnej štruktúry ku konkurenčnému prostrediu.

5.2.1. Spotreba primárnych energetických zdrojov

Celková spotreba primárnych energetických zdrojov (PEZ) v roku 2003 bola na úrovni 798. Dalo by sa povedať, že spotreba energie na Slovensku vzhľadom k iným európskym krajinám je primeraná. Priemerná spotreba prvotných energetických zdrojov (PEZ) na obyvateľa v SR, ktorá bola v roku 2003 - 148 GJ je však stále nižšia ako spotreba v EÚ 15. Napriek tomu, že v poslednom období zaznamenala mierny nárast v súčasnosti nedosahuje viac ako 90 % priemeru krajín Európskej únie.

Vzhľadom na nižšiu výkonnosť slovenskej ekonomiky je energetická náročnosť národného hospodárstva vyššia ako je v krajinách EÚ. V roku 1995 bola energetická náročnosť 2,3 krát vyššia ako bol priemer EÚ. V roku 2003 bol však tento ukazovateľ len 1,9 krát vyšší. Napriek tomuto pozitívnemu vývoju je dôvodom stále vysokej energetickej náročnosti pretrvávajúci značný podiel priemyslu na tvorbe hrubého domáceho produktu. Napriek tomu, že do roku 2030 sa predpokladá ďalší pokles energetickej náročnosti, táto zostane v porovnaní s EÚ 15 naďalej vyššia.

Dôležitou skutočnosťou je, že SR musí dovážať cca 90 % PEZ. Domácimi zdrojmi sú len hnedé uhlie, elektrina z vodných elektrární a malé množstvo vyťaženeho plynu a ropy. V štruktúre spotreby palív došlo od roku 1993 k výrazným, ekologicky priaznivým zmenám, keď spotreba tuhých palív klesla temer o pätinu a spotreba plynu o šestinu vzrástla. Budúci vývoj spotreby energie bude ovplyvnený viacerými faktormi a to najmä očakávaným oživením ekonomiky, a tiež podporou zvyšovania energetickej efektívnosti. Dá sa teda predpokladať, že vývoj spotreby bude sledovať s určitým „posunom“ rast HDP.

5.2.2. Zemný plyn

Spotreba zemného plynu v Slovenskej republike dosahuje zhruba 7,5 mld. m³/rok. Domáca ťažba zemného plynu sa v posledných rokoch pohybuje na hranici 200 mil. m³, čo predstavuje cca 3 % celkovej spotreby. Na základe nových prírastkov geologických zásob a za predpokladu, že sa spotreba nebude zvyšovať, možno očakávať v roku 2010 zvýšenie domácej ťažby zemného plynu na 300 mil. m³, čo by predstavovalo 5 % celkovej spotreby v SR. Ostatný zemný plyn sa dováža z Ruskej federácie.

Predpokladaný vývoj spotreby zemného plynu do roku 2030 (mld. m³)

	2005	2010	2020	2030
Celková spotreba zemného plynu	6,5	6,9	7,0	7,1

Zdroj: MH SR

V ďalšom období sa predpokladá mierny nárast spotreby zemného plynu najmä v dôsledku rastu spotreby v priemysle a pri výrobe elektriny a tepla. V prípade, že dôjde k výraznej zmene cenovej relácie zemného plynu možno predpokladať aj zmeny v celkovej spotrebe.

Monopolným prepravcom a distribútorom zemného plynu bol do roku 2001 Slovenský plynárenský priemysel š.p. (SPP, š.p.)²⁶. Ten sa v júli 2001 transformoval na akciovú spoločnosť. Následne rozhodnutím vlády SR z marca 2002, ktorým sa odsúhlasil predaj 49 % podielu akcií a presun manažérskej kontroly konzorciu plynárenských spoločností Ruhrgas AG, Essen (Nemecko), Gaz de France, Paríž (Francúzsko) a OAO Gazprom, Moskva (Rusko) sa spoločnosť privatizovala. SPP, a.s. zodpovedá za nákup, predaj, veľkoobchodnú a maloobchodnú distribúciu zemného plynu. Je prevádzkovateľom vysokotlakového potrubného systému a tiež miestnej rozvodnej siete. SPP, a.s. ako 56 % akcionár v spoločnosti Nafta Gbely, kontroluje domácu ťažbu plynu. Rovnako kontroluje trh v podzemnom uskladňovaní plynu na Slovensku, kde okrem podielu v spoločnosti Nafta Gbely, spolu s Gaz de France vlastní spoločnosť Pozagas, a.s. Spolu so spoločnosťou Ruhrgas má tiež majoritu v spoločnosti SPP Bohemia, ktorá uskladňuje plyn v Českej republike. Do podzemných zásobníkov v Labe dodáva zemný plyn cez tranzitný plynovod. Pre výstavbu podzemných zásobníkov sa využívajú vyťažené ložiská ropy a zemného plynu najmä v oblasti Viedenskej panvy. V budúcnosti nie je vylúčená ani možnosť výstavby podzemných zásobníkov vo vhodných geologických štruktúrach na východnom Slovensku.

Slovensko hrá dôležitú úlohu v tranzite zemného plynu (ZP). Zabezpečuje medzinárodnú prepravu plynu v smere východ – západ z Ruska do viacerých krajín Európy. Slovenský tranzitný systém je prepojený s hlavnými európskymi dopravnými systémami a poskytuje spoľahlivú službu významným plynárenským spoločnostiam (Gazprom, VNG, Wintershall, Ruhrgas, Gaz de France, SNAM, OMV). Slovensko je po Ukrajine druhou najväčšou tranzitnou krajinou na svete. Cez jeho územie sa v roku 1999 prepravilo 88,3 mld.m³ zemného plynu. Pre potreby Slovenska je zemný plyn z Ruskej federácie dodávaný na základe dlhodobého kontraktu a len nepatrná časť spotreby plynu (do 3 %) je pokrývaná z domácich zásob.

V súčasnosti má prístup k ZP takmer 90 % obyvateľstva. Na Slovensku je už plynofikovaných cca 63 % obcí (Slovensko má po Holandsku najhustejšiu plynovodnú sieť v Európe). Predpokladá sa, že k roku 2010 bude na Slovensku plynofikovaných cca 2000 obcí. Neplynofikovaných zostane len cca 500 obcí, v ktorých plynofikácia by bola z geografických a ekonomických dôvodov nevýhodná. Ďalší vývoj spotreby plynu bude ovplyvnený aj predpokladanou revitalizáciou priemyslu, budovaním paroplynových zdrojov a tiež vývojom cien plynu.

Potreba podzemných zásobníkov vyplýva z nerovnomernej spotreby plynu danej sezónnym charakterom spotreby plynu. Geologické skladovacie priestory, ktoré sú v súčasnosti k dispozícii (cca 2,5 miliárd m³), predstavujú väčšiu kapacitu ako je potreba pre pokrytie súčasnej úrovne sezónnych zmien. Okrem už používaných

²⁶ Pri transformácii SPP, š.p. sa v prvej fáze predpokladá jeho reštrukturalizácia na akciovú spoločnosť a účtovné oddelenie tranzitnej sústavy od distribučnej siete plynu. Následne bude realizovaný zámer na privatizáciu SPP.

zásobníkov na území SR Láb I.– IV. stavba a zásobníka Dolné Bojanovice (Podvorov), ktorý je na území Moravy sa uvažuje s ďalšími zásobníkmi v SR a to Láb V. stavba, Gajary – Baden a Sereď.

Je plánované prepojenie tranzitnej sústavy SR s tranzitným plynovodom JAMAL prepojovacím plynovodom „Bielorusko – Poľsko – Slovensko“ s pripojením vo Veľkých Kapušanoch. V prípade tejto alternatívy nie je uvažované s realizáciou kompresorovej stanice na slovenskom území prepojovacieho plynovodu.

Slovenská republika má záujem participovať na projektoch, ktoré riešia alternatívne možnosti dodávok plynu pre krajiny Európy, vrátane Slovenskej republiky ako je napr. plynovod Nabucco, ktorý vedie od východných hraníc Turecka do Rakúska a je realizovaný v spolupráci Rakúska, Maďarska, Rumunska, Bulharska a Turecka.

V januári 2011 bola podpísaná medzivládna dohoda o vybudovaní slovensko-maďarského plynovodného prepojenia, ktoré je súčasťou energetického prepojenia sever- juh. Bude spájať vysokotlakové prepravné systémy medzi Veľkými Zlievcami a obcou Vecsés.

5.2.3. Ropa

SR dováža ročne cca 5,5 mil.t. ropy. Tento objem je garantovaný na základe dlhodobej medzinárodnej zmluvy s Ruskou federáciou. Z dovezeného množstva ropy na pokrytie domácej spotreby sa využíva 3,2 mil. t. Domáca ťažba sa podieľa na spotrebe ropy približne 2 %.

Ťažbu uhľovodíkov na Slovensku vykonáva Nafta Gbely, a.s.

Ropná bezpečnosť, zabezpečenie dodávok ropy a súvisiacich činností v čase ropnej núdze, sú riešené v príslušných právnych predpisoch Slovenskej republiky. V súčasnosti SR nespĺňa 90 dňové zásoby v rope a ropných produktoch, keď v roku 2004 sa dosiahla úroveň zásob spolu 55 dní. Očakáva sa, že úroveň zásob dosiahne v roku 2005 spolu 64 dní, v roku 2006 spolu 73 dní, v roku 2007 spolu 82 dní a v roku 2008 cieľový stav spolu 90 dní. Dosiahnutie cieľového stavu 90 dňových zásob je ustanovené k 1. 1. 2009, čo si vyžiada vybudovanie potrebných skladovacích kapacít.

Monopolným prepravcom ropy je akciová spoločnosť Transpetrol, a. s.. Bratislava. Ropovodom Družba, ktorého kapacita je 21 mil. ton ročne sa prepravuje až 99 % ropy na spracovanie. Vzhľadom na fyzický vek a technický stav zariadení vykonáva Transpetrol rekonštrukciu a modernizáciu zastaraného ropovodného systému. Ropovodný systém v SR (Družba, Adria) realizuje v súčasnosti aj tranzitnú prepravu ropy z Ruskej federácie do Českej republiky v množstve do 7 mil. ton /rok.

Pri dlhodobom prerušení dodávok ropy z Ruskej federácie môže byť dodávka ropy nahradená do dvoch týždňov dovozom prostredníctvom ropovodu Adria s ročnou kapacitou 4,5 mil. ton. Je možné aj paralelné využívanie ropovodov Adria a Družba. V prípade prepojenia ropovodu Adria s plánovaným rumunsko-srbsko-chorvátsko-talianickým ropovodom Konstanca – Terst, by sa Slovensko mohlo dostať k preprave kaspickej ropy. Ďalšou možnosťou je dovoz ropy prostredníctvom ropovodu Trans Alpine Line (TAL) a Ingolstadt Kralupy Line (IKL) zásobujúceho české rafinérie v Kralupoch a Litvínove. V prípade reverzného chodu ropovodu Družba, t. j. zabezpečenia prietoku ropy z Kralúp do Bučian na Slovensku je podmienkou uzavretie dohody s českou stranou a následná realizácia technických úprav.

SR má taktiež záujem participovať aj na projektoch, ktoré riešia alternatívne možnosti dodávok ropy pre krajiny Európy. Ide o realizáciu projektu Odesa – Brody na prepravu kaspickej ropy do Európy a realizáciu projektu prepojenie Bratislava –

Schwechat.

Kľúčovým subjektom, ktorý zabezpečuje nákup, spracovanie ropy, distribúciu a predaj ropných produktov, vrátane kvapalných palív pre energetické účely na území SR je Skupina Slovnaft, do ktorej vstúpil zahraničný strategický partner MOL Rt z Maďarska.

Zníženie závislosti od dovozu ropy pri výrobe motorových palív vytvára priestor pre využívanie obnoviteľných a nekonvenčných palív aj v doprave. Najperspektívnejšou alternatívou náhrady ropy sú biopalivá. Indikatívne ciele uvažujú v roku 2010 s ich využitím vo výške 5,75 % a aj po roku 2010 sa predpokladá naďalej zvyšovanie ich podielu a tým aj rozširovanie osevných plôch plodín pre ich výrobu.

5.2.4. Uhlie

Domáce hnedé uhlie v súčasnosti predstavuje približne 79 % spotreby hnedého uhlia potrebnej na výrobu elektriny a tepla. Ostatné potrebné množstvo hnedého uhlia a všetko čierne uhlie sa zabezpečuje dovozom.

Predpokladaný vývoj ťažby hnedého uhlia do roku 2030 (v kt)

	2005	2010	2015	2020	2030
Ťažba hnedého uhlia	2400	2400	2100	1800	900

Zdroj: MH SR

V uznesení vlády SR č. 722/2004 pre surovinovú politiku sa vyjadruje celospoločenský záujem túto energetickú surovinu naďalej efektívne ťažiť a tiež využitie domáceho uhlia pri výrobe elektriny pre obdobie rokov 2005 až 2010 je všeobecným hospodárskym záujmom v energetike (uznesenie vlády SR č. 356/2005 a zákon č.656/2004 o energetike). V ťažbe hnedého uhlia sa však predpokladá postupný pokles a na pokrytie potrieb výroby elektriny a tepla bude preto potrebné sprístupniť zásoby uhlia v ťažobných poliach troch pôvodne samostatných baní (ide o sprístupnenie zásob v už otvorených ložiskách ďalšími otvárkovými a prípravnými prácami).

Využívanie overených geologických zásob hnedého uhlia a lignitu na ložiskách Obid, Horné Strháre, Ľuboriečka, Liešť, Pukanec, Beladice, Kosorín, Kúty a i. pre nízku kvalitu, zložitú bansko-geologické podmienky a nízku ekonomickú efektívnosť v najbližšom období neprichádza do úvahy.

5.2.5. Elektrická energia

Na stagnácii celkovej spotreby elektriny, ktorá sa v SR prejavuje od roku 1990, sa za posledné roky okrem miernejších zím podieľal aj pokles spotreby v priemyselných odvetviach a v poľnohospodárstve. Kým pri veľkoodbere sa dá od roku 1996 až do roku 2003 pozorovať stály pokles, v kategóriách maloodber–obyvateľstvo a maloodber–podnikatelia pretrvávajú až do súčasnosti mierny nárast. V roku 2003 celková spotreba elektriny v SR predstavovala 28 892 GWh (v roku 2005- 28 572 GWh). V roku 2003 sa vyrobilo 31,147 TWh a v roku 2005 31,294 TWh elektriny. Na obrázkoch 1 a 2 je znázornená štruktúra podielu výroby jednotlivých výrobcov ako aj štruktúra výroby elektriny v závislosti od spôsobu výroby.

Spotrebu elektriny ovplyvňuje viacero faktorov, z ktorých kľúčovým je jej cena. Predpokladaný vývoj spotreby elektriny na dlhšie časové obdobie nesie v sebe preto veľkú mieru neurčitosti. Predpokladaný vývoj celkovej spotreby elektriny a maximálnej možnej výroby elektriny je v nasledujúcej tabuľke.

Rok	Spotreba	Výroba	Rozdiel
2006	29,4	31,0	1,6
2007	29,7	28,4	-1,3
2008	30,1	28,7	-1,4
2009	30,5	26,1	- 4,4
2010	31,0	26,5	-4,5
2015	32,9	38,1	5,2
2020	34,8	38,1	3,3
2030	38,0	35,5	- 2,5

Zdroj: MH SR

Z výroby elektriny je zrejmé, že postupne od roku 2007 a až do roku 2010 výroba elektriny nebude pokrývať predpokladanú spotrebu.

Podľa energetickej politiky bude preto nevyhnutné nahradiť chýbajúce zdroje, predovšetkým odstavenú JE V1, zvýšením výroby (upravením súčasných zdrojov) a spoľahlivým zdrojom, ktorý bude schopný zabezpečiť výrobu elektriny na ekonomicky efektívnom princípe. Do úvahy prichádzajú tieto druhy výrobných zariadení:

- jadrová elektráreň – realizácia dostavby EMO 3 a 4
- vodné elektrárne
  - výstavba vodnej elektrárne na rieke Ipel'
  - realizácia vodnej elektrárne v lokalite Nezbudská Lúčka pri Strečne na rieke Váh a vodnej elektrárne Sereď
  - elektrárne využívajúce obnoviteľné zdroje – biomasu, slnečnú energiu, veternú energiu
- tepelné elektrárne s kombinovanou výrobou elektriny a tepla (najmä PPC).

Predbežný súhlas bol udelený MH SR na výstavbu nových elektroenergetických zdrojov s celkovým výkonom cca 900 MWe. Pri umiestňovaní nových výrobných kapacít sa bude prihliadať na výsledky procesu ich posudzovania z hľadiska predpokladaných vplyvov na životné prostredie a potrebu rovnomerného pokrytia územia SR elektrickým výkonom.

Čo sa týka obnoviteľných zdrojov energie (OZE) vrátane využitia hydroenergetického potenciálu veľkých vodných elektrární sa v súčasnosti vyrába cca 5,2 TWh elektriny, čo predstavuje cca 19 % domácej spotreby elektriny. Celkový využiteľný potenciál jednotlivých druhov OZE dáva možnosti zvýšiť ich podiel na celkovej výrobe elektriny až na %24 % v roku 2020 a na 27 % v roku 2030.

Splnenie indikatívneho cieľa do roku 2010 predpokladá, pri súčasnom technicko-ekonomickom prostredí a podpore, výrobu vo veľkých vodných elektrárňach na úrovni 5000 GWh ročne, v malých vodných elektrárňach (MVE) –350 GWh, vo veterných elektrárňach- 100 GWh , z geotermálnej energie –1 GWh a z bioplynu 52 GWh. Výrobenej elektrine v roku 2010 voči roku 2002 zodpovedajú pre jednotlivé druhy OZE nasledujúce inštalované výkony:

- pre MVE – pri zvýšení výroby voči roku 2002 o 105 GWh, zodpovedajúci inštalovaný výkon nových MVE bude 21, 9 MW, čo pri jednotkovom výkone MVE 1MW predstavuje výstavbu cca 22 MVE, konkrétne
  - výstavba malých vodných elektrární (MVE) s výkonom 1 – 3 MW, najmä na riekach Hron a Váh
  - výstavba na ostatných vodných tokoch s výnimkou rieky Orava pre realizáciu MVE s výkonom do 1 MW

- pre veterné elektrárne – pri zvýšení výroby o 100 GWh, čo predstavuje celkový inštalovaný výkon 55,6 MW a pri jednotkovom výkone cca 500 kW-1MW, by bolo možné postaviť cca 56-122 nových zdrojov, konkrétne
  - zvýšenie kapacity súčasných veterných parkov (Cerová, Ostrý vrch, Skalité pri Čadci) a výstavbu nových veterných parkov
- pre elektrárne na biomasu- sa uvažuje so zvýšením výroby o 197 GWh, čo odpovedá výkonu 30,3 MW, Tu treba rozlíšiť biomasu poľnohospodársku (slama, drevný odpad zo sadov, viníc a pod., bioplyn z exkrementov hospodárskych zvierat) a lesnú biomasu – dendromasu. Najvyššie využitie má doteraz lesná biomasa, Pre zvýšenie využiteľného potenciálu drevnej biomasy sa preto robí prieskum vhodných lokalít pre pestovanie rýchlorastúcich drevín (doteraz neefektívne využívaná alebo máloprudivná poľnohospodárska pôda).

Administratívna štruktúra elektroenergetiky na Slovensku bola donedávna tvorená: Slovenskými elektrárnami, a.s., tromi rozvodnými energetickými podnikmi²⁷, ďalej podnikovými výrobcami elektriny (závodné elektrárne ZE) a nezávislými výrobcami – PPC, a.s. Bratislava, Vodné dielo Žilina, a.s.

V dôsledku reštrukturalizácie, privatizácie, zásadných legislatívnych úprav v oblasti elektroenergetiky (nový zákon č.656/2004 o energetike, zákon č.658/2004 o regulácii v sieťových odvetviach a ďalších) a vplyvom nových pravidiel vo fungovaní trhu s elektrinou (nariadenie vlády SR č.124/2005) sa postavenie subjektov v Slovenskej elektrizačnej sústave podstatne zmenilo.

Od štátneho podniku SEP, š.p., ktorý do roku 1990 zabezpečoval výrobu, prenos elektriny na celom území SR a tiež systémové služby boli ešte v uvedenom roku oddelené tri regionálne distribučné podniky. Tieto boli pretransformované zo štátnych podnikov na akciové spoločnosti: Západoslovenská energetika, a.s. Bratislava (v novembri 2001), Stredoslovenská energetika, a.s. Žilina (v januári 2002) a Východoslovenská energetika, a.s. (v januári 2002), pričom z pôvodných ZSE, š.p. a SSE, š.p. bolo oddelených päť teplárenských spoločností, z ktorých vznikli samostatné akciové spoločnosti. Z pôvodnej akciovej spoločnosti Slovenské elektrárne sa v januári 2002 vyčlenila teplárenská spoločnosť TEKO, a.s., Košice a v tom istom období bol odčlenený prenos od výroby v samotnej SE, a.s. Činnosť novovytvorenej akciovej spoločnosti Slovenská elektrizačná prenosová sústava SEPS, a.s. (so 100 % účasťou štátu) sa riadi podľa nového zákona o energetike, ktorý definoval postavenie, zodpovednosti, oprávnenia, úlohy a povinnosti SEPS a.s. v liberalizovanom trhovom prostredí. V súlade s ním prevádzkuje prenosovú sústavu na 400 kV a 220 kV vedeniach, zabezpečuje vnútroštátne a cezhraničné prenosy, riadi Elektrizačnú sústavu SR (ES SR) v reálnom čase, zabezpečuje vyrovnanú elektroenergetickú bilanciu (spotreba a výroba), vykonáva zúčtovanie odchýlok a zabezpečuje dovoz, vývoz a tranzit elektriny. Zároveň ako člen UCTE (Únia pre koordináciu a prenos elektrickej energie) zodpovedá za dodržiavanie kritérií a odporúčaní tohto združenia (v primárnej a sekundárnej regulácii, riadení napätia a regulácii salda). Činnosti SEPS, a.s. sú koordinované Ministerstvom hospodárstva SR a Úradom pre reguláciu sieťových odvetví.

V roku 2006 v SE, a.s. prišlo k odčleneniu jadrových aktív v dcérskych spoločnostiach SE-Elektrárne Bohunice 1 (EBO V1), závodu SE- vyradovanie jadrovoenergetických zariadení, zaobchádzanie s rádioaktívnymi odpadmi a vyhoreným palivom (závod SE- VYZ) ako aj Vodnej elektrárne Gabčíkovo.

Zodpovednosť za prevádzkovanie Jadrovej elektrárne EBO V1 a vyradovanie jadrovoenergetických zariadení, zaobchádzanie s rádioaktívnymi odpadmi a

²⁷ Západoslovenskou energetikou, a.s., Stredoslovenskou energetikou, a.s. a Východoslovenskou energetikou, a.s.

vyhoreným palivom zabezpečuje v súčasnosti spoločnosť JAVYS, a.s.

%V roku 2002 sa uskutočnil predaj 49 % podielu akcií a presun manažerskej kontroly v troch distribučných spoločnostiach trom veľkým energetickým zahraničným spoločnostiam. DO ZSE, a.s. v juni 2002 vstúpil koncern E.ON Energie, Mníchov, do SSE, a.s. francúzska spoločnosť Electricite de France a do VSE, a.s. nemecká spoločnosť RWE Plus.

Na aktuálne stavby rozvoja prenosovej sústavy sú spracované územno- technické alebo lokálne štúdie situovania (umiestnenia) stavieb, keďže v rámci územného konania pre územnú a investičnú prípravu pre všetky rozvojové zámery prenosovej sústavy (400 kV vedenia a nových transformovni 400/110 kV) sú potrebné hlavne rezervácie koridorov.

V súlade so schválenou energetickou politikou SR (v januári 2006) na zabezpečenie doterajšej bezpečnosti, spoľahlivosti a efektívnosti služieb prenosovej sústavy (PS) ako aj zvládnutie dosahu z odstavenia EBO V1 z prevádzky boli zhrnuté rozvojové zámery.

SEPS, a.s. uvažuje s nasledovnými rozvojovými zámermi, pre ktoré je potrebné v ďalších územnoplánovacích dokumentáciách rezervovať príslušné koridory a priestory:

- koridor pre nové medzištátne 2x400 kV vedenie ZVN v profile Stupava – štátna hranica Rakúsko
- koridor pre ďalšie uvažované medzištátne 2x400 kV vedenie ZVN v profile Podunajské Biskupice – ESt Petržalka III. – štátna hranica Rakúsko
- koridor pre nové 2x400 kV vedenie ZVN v trase Podunajské Biskupice – Gabčíkovo, situované súbežne s existujúcim 400 kV vedením V429 po jeho južnej strane
- koridor pre nové 2x400 kV vedenie ZVN v trase Gabčíkovo – št. hranica Maďarsko po jeho južnej strane
- koridor pre nové 2x400 kV vedenie ZVN v profile Gabčíkovo – Veľký Ďur
- koridor pre ďalšie slovensko-maďarského prepojenia vedeniami 2x400 kV Rimavská Sobota – Sajóivánka a 2x400 kV Moldava – Felsőzsolca (Veľké Kapušany – štátna hranica MR)
- koridor pre nové 2x400 kV vedenie ZVN v trase Križovany – Podunajské Biskupice, situované súbežne s existujúcim 400 kV vedením V439 po jeho východnej strane
- koridor pre nové 2x400 kV vedenie ZVN v profile Bystričany – Horná Ždaňa
- koridor existujúceho vedenia VVN 220 kV V274 Križovany – Bystričany pre výstavbu nového 2x400 kV vedenia ZVN pričom sa koridor rozšíri zo súčasných 55m na 80m vrátane ochranného pásma
- koridor existujúceho vedenia VVN 220 kV V275 Bystričany – Považská Bystrica pre výstavbu nového 2x400 kV vedenia ZVN pričom sa koridor rozšíri zo súčasných 55m na 80m vrátane ochranného pásma
- koridor existujúceho vedenia VVN 220 kV V270 Považská Bystrica – št. hranica SR/ČR pre výstavbu nového 2x400 kV vedenia ZVN pričom sa koridor rozšíri zo súčasných 55m na 80m vrátane ochranného pásma
- územie pre prípadnú výstavbu novej elektrickej stanice 400/110 kV Považská Bystrica umiestnenej v novej lokalite
- koridor pre nové medzištátne 2x400 kV vedenie ZVN v profile Varín – št. hr. Poľsko (Byczyna)
- koridor pre zdvojenie existujúceho medzištátneho 400 kV vedenia ZVN V404 na vedenie 2x400 kV v profile Varín – št. hr. ČR (Nošovice), z dôvodu plánovanej rekonštrukcie

- koridor pre nové 2x400 kV vedenie ZVN v súbehu s vedeniami V407 Liptovská Mara – Spišská Nová Ves a V408 Spišská Nová Ves – Lemešany, z dôvodu zdvojenia severnej vetvy
- koridor jestvujúceho vedenia VVN 220 kV V273 Medzibrod – Lemešany, v úseku Liptovská Mara – Lemešany a to pre výstavbu nového 2x400 kV vedenia ZVN pričom sa koridor rozšíri zo súčasných 55m na 80m vrátane ochranného pásma
- koridory nových 400 kV vedení ZVN v trase 2x400 kV Rimavská Sobota – PVE Ipeľ a 2x400 kV PVE Ipeľ – Medzibrod – Horná Ždaňa, v prípade realizácie výstavby Prečerpávacej vodnej elektrárne (PVE) Ipeľ
- koridor jestvujúceho vedenia VVN 2x220 kV V285/072 Lemešany – Voľa pre výstavbu nového 2x400 kV vedenia ZVN pričom sa koridor rozšíri zo súčasných 60m na 80m vrátane ochranného pásma
- koridor pre nové 2x400 kV vedenie ZVN v trase Voľa – Veľké Kapušany, ktoré je situované východne od 2x220 kV vedenia V071/072 po križovatku s vedením V409, odkiaľ je trasované v súbehu s V409 po severnej strane
- koridor pre nové medzištátne 2x400 kV vedenie ZVN v profile Veľké Kapušany – štátna hranica Ukrajina (Mukačevo), ktoré je situované po južnej strane jestvujúceho vedenia V440
- koridor pre nové 2x400 kV vedenie ZVN v súbehu s vedením V427 Rimavská Sobota – Moldava
- územnú rezervu pre uvažovanú výstavbu novej elektrickej stanice 400/110 kV Petržalka III. v lokalite Janíkov Dvor
- územnú rezervu pre uvažovanú výstavbu novej elektrickej stanice 400/110 kV Vajnory vrátane nového koridoru 2x400 kV vedenia, ktoré sa plánuje zrealizovať zaslučovaním jedného poťahu z jestvujúceho 2x400 kV vedenia Podunajské Biskupice – Stupava

5.2.6. Zásobovanie teplom

Zásobovanie teplom tvorí významnú časť energetického hospodárstva v SR a predstavuje ročne viac ako 200 PJ dodávky tepla odberateľom. Dodávka tepla na kúrenie a prípravu teplej úžitkovej vody je cca 100 PJ, z čoho 40 % predstavuje dodávka tepla pre HBV z centrálnych zdrojov tepla (viac ako 85 % bytových domov). Osobitné postavenie tu majú teplárenské sústavy priemyselných podnikov a verejnej energetiky, v ktorých sa uplatňuje najefektívnejší spôsob využitia paliva pri kombinovanej výrobe elektrickej energie a tepla.

Dodávka tepla pre priemyselnú sféru je zabezpečovaná z centrálnych zdrojov priemyselných podnikov.

V poslednom období nastal zvýšený záujem o výstavbu menších jednotiek na báze plynu s kombinovanou výrobou elektriny a tepla. Očakáva sa, že tento trend bude ďalej pokračovať.

Ekonomické prostredie na trhu s teplom je vymedzené platným legislatívnym rámcom a regulovanými cenami palív a energií, a tiež prevažne monopolným postavením výrobcov a dodávateľov tepla do miestnych sústav CZT. Spotreba tepla je okrem klimatických podmienok danej lokality výrazne ovplyvnená aj tepelno-technickými vlastnosťami stavebných konštrukcií. Medzi temer 40 stavebnými sústavami, ktoré sa používajú pri hromadnej bytovej výstavbe od roku 1949, sú rozdiely v mernej spotrebe viac ako 60 %. Najnižšiu mernú spotrebu majú bytové domy postavené po roku 1980, pri ktorých výstavbe boli zohľadnené novšie tepelno-technické normy.

Rozvoj SCZT závisí od viacerých faktorov. Aj keď nový energetický zákon

zabezpečuje vo vymedzenom území držiteľovi licencie na dodávku tepla zo sústav CZT monopolné postavenie, v dôsledku deformovaných cien palív dochádza k odpájaniu konečných spotrebiteľov od týchto sústav a k poklesu ich konkurencieschopnosti. Znižovaním dodávaného množstva tepla sa znižuje efektívnosť výroby tepla, čo má za následok zvyšovanie ceny tepla pre ostatných spotrebiteľov v sústave. Tento trend pri relatívne nízkej cene plynu pre domácnosti a zvýšenej cene tepla zo sústav CZT môže viesť k ich existenčným problémom.

Rozvoj sústav CZT, resp. udržanie existujúcich sústav by malo byť zamerané:

- na širšie využitie kogeneračnej výroby elektrickej energie a tepla
- využitie druhotných a obnoviteľných zdrojov (hlavne biomasy a geotermálnej energie)
- zdokonalenie tarifyného systému, aby zákazník platil iba náklady vyvolané odberom tepla
- zabezpečenie kvality a spoľahlivosti dodaného tepla konečnému spotrebiteľovi
- spracovanie záväzných koncepcií rozvoja na úrovni obcí
- odstránenie cenových deformácií predovšetkým cien zemného plynu.

Pri výrobe tepla sa predpokladá tiež významnejšie využívanie slnečných kolektorov, ktoré sú v súčasnosti využívané len sporadicky.

V roku 2004 bolo odhadované množstvo v SR pracujúcich slnečných kolektorov na úrovni cca 50 000 m², prevažne slúžiacich ako zdroj tepla na prípravu teplej úžitkovej vody (TUV) a ohrev vody v bazénoch. Za týchto podmienok využívania ich výkon je na úrovni 500 kWh/m² za rok, čo predstavuje tepelný energetický ekvivalent 25 GWh alebo 90 TJ. Predpokladá sa, že inštalácia slnečných kolektorov v nasledujúcich rokoch bude dosahovať viac ako 5 000 m²/rok.

5.2.7. Energetika a územný rozvoj Slovenska

Predpokladaný vývoj v energetike bude mať dosahy na funkčné využívanie územia Slovenska. Z nich najvýznamnejšie sú:

- Vysoká intenzita plošnej plynifikácie Slovenska je výhodná najmä z ekologických dôvodov (najmä ak sa plynom nahradilo využívanie tuhých palív), brzdí však primeraný rozvoj využitia miestnych energetických zdrojov. Vzhľadom na sociálnu situáciu obyvateľstva ďalšie využívanie plynu bude závisieť aj od cenového vývoja tejto komodity.
- Po odstavení jadrovej elektrárne V1 v Jaslovských Bohuniciach a ďalších teplárenských zdrojov (z ekologických dôvodov) do roku 2007 resp. 2008 narastajúci výkonový deficit v ES SR sa predpokladá riešiť výstavbou nových zdrojov hlavne v lokalitách s trvalým nedostatkom potrebných výkonov.
- Významný dosah na územie bude mať prepojenie SR na tranzitný plynovod JAMAL a tiež budovanie ďalších zásobníkov plynu potrebných pre vyrovnávanie sezónnych rozdielov v spotrebe plynu ako aj na komerčné účely (služby pre zahraničie).
- Bude potrebné dobudovať skladovacie kapacity pre núdzové zásoby ropy v objeme 90 dní spotreby uplynulého roku do roku 2008 a riešiť zabezpečenie diverzifikácie zásobovania Slovenska ropou.
- V súvislosti s liberalizáciou energetiky a s tým spojeným otvorením trhov s elektrinou dovnútra štátu aj navonok bude potrebné dobudovanie vnútroštátnych elektrických vedení a výstavba a posilnenie medzinárodných prepojení.
- V oblasti teplárenstva je potrebné inovovať existujúce sústavy CZT. Vhodné stimuly pre jednoznačnú podporu kogeneračnej výroby elektriny a tepla na Slovensku zatiaľ absentujú.

- Obnoviteľné a druhotné zdroje energie budú mať na Slovensku predovšetkým lokálny význam ako doplnkový zdroj k systémovej energetike. Pre splnenie indikatívneho cieľa pre SR bude potrebné rozšírenie využívania poľnohospodárskej biomasy (zvýšenie osevných plôch napr. repky olejnej a iných bioenergetických rastlín) a tiež dendromasy z rýchlorastúcich drevín (využitie máloproduktívnych poľnohospodárskych plôch).

6. Informačná spoločnosť, informačné technológie a územný rozvoj Slovenska

Digitálna revolúcia poslednej doby vedie k ekonomike založenej na vedomostiach – k tzv. informačnej spoločnosti.

Informačná spoločnosť rozširuje individuálny výber, uvoľňuje nové tvorivé a obchodné energie, ponúka obohatenie v kultúrnej oblasti a prináša väčšiu flexibilitu v oblasti riadenia práce i voľného času. Nové informačné a komunikačné technológie, a s nimi spojené služby, dokážu potenciálne zabezpečiť trvalý a udržateľný rast, zvýšiť konkurencieschopnosť, vytvoriť nové pracovné príležitosti a zlepšiť kvalitu života pre všetkých Európanov.

6.1. Rozvoj a zásady budovania informačnej spoločnosti v EÚ

Súčasný rast svetovej ekonomiky do značnej miery závisí od informačných technológií a schopnosti krajín a firiem zhromaždiť, spracovať a používať informácie. Rozvoj informačnej spoločnosti sa stal politickým programom ekonomicky najvyspelejších krajín a zoskupení (USA, Japonsko, EÚ, OECD). Politické dokumenty sa stali východiskom pre stanovenie dlhodobých strategických programov – a na ne nadväzujúcich akčných plánov – stimulujúcich proces rozvoja informačnej spoločnosti. Spoločným cieľom strategických programov je prostredníctvom informačno – komunikačných technológií podporiť ekonomický rozvoj, uľahčiť prácu a spríjemniť život občanov, sprístupniť a skvalitniť vzdelávanie, ponúknuť efektívne využitie voľného času každému človeku.

Zámerné smerovanie EÚ k informačnej spoločnosti začalo prakticky na zasadnutí Európskej rady v Bruseli v decembri 1993. Na základe lisabonskej iniciatívy eEurope (marec 2000) sa realizuje akčný plán, ktorého cieľom je koordinovať národné aktivity a výrazne urýchliť proces informatizácie krajín EÚ. Vychádzajúc zo záverov ministerskej konferencie krajín strednej a juhovýchodnej Európy vo Varšave (jún 2000) sa pripravil spoločný akčný plán eEurope+ kandidátskych krajín pre vstup do EÚ.

Akčný plán predostieral aktivity v 4 oblastiach, a to:

- regulačný a legislatívny rámec informačnej spoločnosti, v ktorom sa budú odohrávať všetky nové projekty, najmä čo sa týka telekomunikačnej infraštruktúry a služieb, ochrany duševného vlastníctva a súkromia atď.
- siete, základné služby, aplikácie a ich obsah
- sociálne, spoločenské a kultúrne aspekty informačnej spoločnosti, vrátane lingvistického rozmeru a
- propagácia informačnej spoločnosti v záujme zvýšenia povedomia verejnosti a jej

podpory tomuto procesu.

Z hľadiska rozvoja územia sú najzaujímavejšie otázky spojené so sociálnymi, spoločenskými a kultúrnymi aspektmi informačnej spoločnosti.

Európska únia prepracovala Lisabonskú stratégiu s dôrazom na partnerstvo pre rast a zamestnanosť. V rámci nového Lisabonského cyklu správy a riadenia, Európska komisia prijala dňa 1. júna 2005 materiál „Iniciatíva i2010 – Európska informačná spoločnosť pre rast a zamestnanosť“. Obsahovo ide o komplexnú stratégiu pre informačnú spoločnosť v rokoch 2005 – 2010. Táto iniciatíva podporuje otvorené a konkurencieschopné digitálne hospodárstvo a vyzdvihuje informačné a komunikačné technológie ako hnací motor integrácie a zvýšenej kvality života. Ako kľúčový prvok prepracovaného lisabonského partnerstva pre rast a zamestnanosť sa iniciatíva i2010 zameria na vytváranie integrovanej koncepcie európskej politiky v oblasti informačnej spoločnosti.

Na základe dôkladnej analýzy otázok týkajúcich sa informačnej spoločnosti a na základe rozsiahlych konzultácií so zainteresovanými stranami o predošlých iniciatívach a nástrojoch Komisia navrhuje pre európsku politiku v oblasti informačnej spoločnosti a médií tri priority:

- vytvorenie jednotného európskeho informačného priestoru, ktorý podporuje otvorený a konkurencieschopný vnútorný trh v oblasti informačnej spoločnosti a médií
- zintenzívnenie inovácií a investícií v oblasti informačných a komunikačných technológií na docieľenie rastu, ako aj početnejších a lepších pracovných miest
- vybudovanie európskej informačnej spoločnosti pre všetkých občanov, ktorá podporuje rast a zamestnanosť spôsobom, ktorý je v súlade s trvalo udržateľným rozvojom a ktorého prioritami sú lepšie verejné služby a zvýšená kvalita života.

6.2. Podmienky budovania informačnej spoločnosti na Slovensku

6.2.1. Doterajšie uplatňovanie zásad rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku

Vláda SR, uvedomujúc si potrebu formulovať svoju politiku pri rozvoji informačnej spoločnosti v SR, zaradila medzi svoje prioritné ciele harmonizáciu aktivít súvisiacich s rozvojom informačnej spoločnosti i s aktivitami EÚ, hlavne podporou Lisabonskej stratégie a Akčného plánu eEurope+.

Zásady rozvoja informačnej spoločnosti v SR sú načrtnuté v návrhu „Telekomunikačnej politiky SR na roky 2000 až 2002“, ktorý bol schválený uznesením Vlády SR č. 440/2000.

V súlade so zásadami EÚ je „cieľom telekomunikačnej politiky zaviesť rovnaké a transparentné podmienky pre rozvoj telekomunikačného trhu v Slovenskej republike tak, aby užívateľom boli poskytované kvalitné telekomunikačné služby za dostupnú cenu a súčasne aby boli vytvorené podmienky pre vstup do európskych a svetových štruktúr“, pričom politika predpokladá plné rešpektovanie dokumentov Európskeho spoločenstva („preferuje vytvorenie transparentného regulačného rámca pre sektor telekomunikácií“, vytvorenie tzv. univerzálnej služby, pod ktorou sa rozumie „definovaný súbor verejných telekomunikačných služieb, ktorý je poskytovaný vo verejnom záujme v určenej kvalite a za primeranú cenu každému užívateľovi nezávisle na jeho geografickom umiestnení“, ďalej „príprava na zavedenie systému UMTS v SR“, prechod na „digitálny systém vysielania TV a R“ atď.).

V roku 2001 prijala Vláda SR dôležité východiskové dokumenty informatizácie spoločnosti. Išlo o Politiku informatizácie spoločnosti (uznesenie vlády SR č. 522/2001), Stratégiu informatizácie spoločnosti a Akčný plán. Podľa týchto dokumentov je budovanie informačnej spoločnosti na Slovensku založené na rozvoji jej troch hlavných pilierov:

- na štandardizovanej tvorbe a integrácii užitočného obsahu – informácii a služieb – pre fyzické a právnické osoby
- na budovaní ľudských kapacít pre informačnú spoločnosť, predovšetkým v štátnej a verejnej správe
- na koncepčnom a systematickom budovaní infraštruktúry pre prístup a konektivitu.

Obsah pilierov informatizácie dokumentuje prierezovú – horizontálnu štruktúru s dosahom i na priestorový rozvoj Slovenska.

V období roku 2005, keď Európska komisia aktualizovala Lisabonskú stratégiu v dokumente Iniciatíva i2010, prichádza Vláda SR so svojim návrhom, ako urobiť Lisabonskú stratégiu funkčnou v podmienkach Slovenska. V súlade s odporúčaním pracovnej skupiny na vysokej úrovni schválila strategický krok na tejto ceste – prijala Návrh stratégie konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010 s podtitulom Národná lisabonská stratégia. Návrh stratégie bol schválený uznesením Vlády SR č. 140/2005. Hlavný cieľ stratégie je jednoznačný: zabezpečiť, aby Slovensko čo najrýchlejšie dosiahlo životnú úroveň najvyspelejších krajín EÚ a to práve prostredníctvom tvorby vhodných podmienok pre rast ekonomickej konkurencieschopnosti krajiny, čo je cieľ totožný so základným smerovaním lisabonskej stratégie.

K dosiahnutiu tohto cieľa na úrovni vyspelých krajín Európskej únie, bude pre Slovensko informatizácia – teda proces budovania informačnej spoločnosti – v najbližších 20 až 30 rokoch určujúcim spoločenským a hospodárskym pohybom. Využívanie špičkových informačných a komunikačných technológií, ktoré sú významným fenoménom súčasnej ekonomiky, zapojí Slovensko do procesu globalizácie ekonomiky. Zároveň, zmeny podmienené rozvojom informačnej spoločnosti na Slovensku neovplyvnia len ekonomiku ale preniknú do všetkých odvetví národného hospodárstva, do každodenného života spoločnosti. Slovensko ako súčasť vyspelej Európy tak zmení svoj charakter z industriálnej spoločnosti na spoločnosť informačnú.

Z dlhodobej stratégie informatizácie spoločnosti vyplýva množstvo postupových legislatívnych a odborných krokov ktoré Vláda SR realizovala alebo iniciovala. Uvedené sú niektoré najdôležitejšie dokumenty:

- zákon 215/2002 o elektronickom podpise
- uznesenie Vlády SR č. 196/2003 k Národnej politike pre elektronické komunikácie
- zákon č. 610/2003 o elektronických komunikáciách
- uznesenie Vlády SR č. 269/2005 k Národnej stratégii pre širokopásmový prístup k službám informačnej spoločnosti
- uznesenie Vlády SR č. 557 z 13. júla 2005 k návrhu stratégie konkurencie schopnosti Slovenskej republiky do roku 2010 – Akčné plány
- uznesenie Vlády SR č. 837/2005 k návrhu cestovnej mapy zavádzania elektronických služieb verejnej správy
- zákon 275/2006 o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- procesný organizačný a dátový model informatizácie služieb verejnej správy eGovernment/2005
- uznesenie Vlády SR č. 832/2006 k návrhu aktualizácie Národného strategického

referenčného rámca Slovenskej republiky na roky 2007 – 2013 v rámci ktorého bol vytvorený samostatný Operačný program Informatizácia spoločnosti.

6.2.2. Smerovanie rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku

Podľa obsahu prijatých dokumentov budú súčasťou informačnej spoločnosti na Slovensku služby zjednodušujúce a urýchľujúce verejnú komunikáciu v nasledovných sektoroch:

- verejná správa on-line (eGovernment)
- verejné obstarávanie (eProcurement)
- zdravotníctvo (eHealth)
- vzdelávanie (eLearning)
- obchod, služby (eBusiness)
- životné prostredie (eEnvironment)
- kultúra (eCulture).

Možnosť využívať kvalitné a cenovo dostupné komunikačné služby by mali mať všetci obyvatelia štátu tak, aby sa zabránilo ich vylúčeniu z informačnej spoločnosti. Národná komunikačná politika poskytuje rozhodujúce impulzy na dosiahnutie týchto cieľov stimuláciou súťaže na trhoch s elektronickými komunikáciami.

Rozvoj a ponuka multimediálnych služieb na trhu elektronických komunikácií je predovšetkým predmetom podnikateľských aktivít prevádzkovateľov sietí a poskytovateľov služieb. Rozhodujúcou stimuláciou je kvalita ponúkaného obsahu za primeranú cenu. Štát však musí v tejto oblasti, ktorá je dôležitá pre rozvoj služieb informačnej spoločnosti a modernej komunikačnej infraštruktúry, spolupracovať so súkromným sektorom, monitorovať túto oblasť a podľa potreby ju regulačnými zásahmi usmerňovať a stimulovať.

Základným cieľom stratégie je dosiahnuť, aby sa Slovensko v informatizácii spoločnosti dostalo počas najbližších 5 až 8 rokov na úroveň vyspelých európskych krajín. Poskytovanie služby širokopásmového prístupu k službám informačnej spoločnosti pomôže vytvoriť novú situáciu na hospodárskom trhu, bude motivovať k vyššej produktivite práce, k vytváraniu vyššej pridanej hodnoty vyrábanej produkcie, k vyššej efektivite verejnej správy a tým aj ku zvyšovaniu kvality života občanov Slovenskej republiky.

Informatizácia spoločnosti úzko súvisí s rozvojom globálnej informačno-komunikačnej infraštruktúry. Rozvoj informačno-komunikačnej infraštruktúry je jadrom informatizačných programov všetkých vyspelých krajín i na Slovensku. Ťažiskom tohto procesu bude širokopásmový prístup k službám informačnej spoločnosti a zároveň – zo strany štátu – i vytvorenie a udržanie liberalizovaného prostredia v segmente technickej infraštruktúry informačnej spoločnosti.

Hlavné priority národnej politiky pre elektronické komunikácie dotýkajúce sa infraštruktúry informačnej spoločnosti sú:

- prístup k internetu pre všetkých
- širokopásmový prístup k službám informačnej spoločnosti
- výskum a technický rozvoj v oblasti elektronických komunikácií.

Elektronické komunikácie vytvárajú základné podmienky na prístup podnikov, verejných inštitúcií a jednotlivcov k moderným komunikačným sieťam a službám v rámci celosvetovej informačnej infraštruktúry.

6.2.3. Vplyv rozvoja informačnej spoločnosti na územný rozvoj

Vplyv na sídlenie

Pre civilizáciu tzv. prvej vlny²⁸, resp. agrárnu spoločnosť, sú charakteristickým prejavom osídlenia osada a dedina²⁹, pre civilizáciu tzv. druhej vlny sú charakteristické mestá a aglomerácie (resp. v rámci nej pre spoločnosť s rozvinutými službami – regionálne systémy). Ak teda dochádzalo k vývoju osídlenia v stále zložitejších urbánných formách, môže v tzv. tretej vlne, resp. v informačnej spoločnosti, dôjsť k paradoxnému javu:

- zatiaľ čo v jej prvej (jednoduchšej) fáze môže dôjsť k ďalšiemu narastaniu zložitosti sídelných foriem a k vytváraniu celouzemných sídelných sústav³⁰, resp. sídelných sietí s fyzickým prejavom v území a s nárastom sofistikovaných dopravných prepojení
- v druhej (rozvinutejšej) fáze môže dôjsť v súvislosti so skvalitňovaním multimediálnych interaktívnych spojení k rozpadu fyzickej sídelnej siete na relatívne izolované, navzájom nezávislé sídla rôznej veľkosti, spojené len prostredníctvom „neviditeľnej“ komunikačnej siete³¹.

V súvislosti so zmenou priorít spoločnosti (výroba → informácie/vedomosti) bude dôležité využitie jestvujúcich fyzických štruktúr (napr. prebytočného fondu výrobných zariadení) na nové funkcie (informačné centrá, sociálne centrá, centrá voľného času, kultúra, bývanie). V niektorých prípadoch bude zrejme nutné veľké nerekonštruovateľné komplexy aj zrušiť a nahradiť ich, aj keď za cenu enormných nákladov na revitalizáciu, krajinnou štruktúrou (najmä veľké komplexy ťažkej priemyselnej výroby v štátoch strednej a východnej Európy so zastaranou technológiou a znečisteným prostredím).

Vo vidieckom prostredí bude treba podobné problémy riešiť vo vzťahu k existujúcim zariadeniam poľnohospodárskej výroby. Aj tie bude možné na jednej strane zachovať pre pôvodné účely, prebudovať ich na nové potreby vidieckeho územia v súvislosti so zmenou pracovných a sídelných aktivít (telecentrá, kultúrne a sociálne centrá), alebo ich likvidáciou uvoľniť miesto voľnej krajine novej kvality.

Sídelnú štruktúru vidieckeho prostredia môže do určitej miery ovplyvniť i práca na diaľku prostredníctvom širokopásmového pripojenia k službám informačnej spoločnosti. Využívanie takejto pracovnej činnosti sa môže odraziť predovšetkým v posilnení dezurbanizačného procesu veľkých slovenských miest, v stabilizácii prosperujúcich vidieckych regiónov, za určitých okolností aj v oslabení migračného procesu obyvateľstva z hospodársky zaostávajúcich regiónov.

Štatistické porovnania využívania informačných technológií a rozvoja informačnej spoločnosti na Slovensku preukazujú veľké regionálne rozdiely, kopírujúce celkový stav vyspelosti regiónov. Zo skúsenosti vyspelých krajín EÚ vyplývajú poznatky, že širokopásmový prístup k službám informačnej spoločnosti umožnil aj veľmi zaostalým oblastiam oveľa rýchlejšie prekonať chudobu a celkové sociálno-ekonomické

²⁸ Teória vlnového rozvoja spoločnosti podľa Tofflerovcov – pozri: Alvin a Heidi Toffler: Utváranie novej civilizácie (Politika tretej vlny), Open Windows, Bratislava 1996

²⁹ Rudolf Šteis: Informačná spoločnosť a informačné technológie vo vzťahu k urbanizmu, Bratislava, november 1999

³⁰ Rudolf Šteis: Informačná spoločnosť a informačné technológie vo vzťahu k urbanizmu, Bratislava, november 1999

³¹ Táto kvalitatívne vyššia poloha na špirále vývoja však rozhodne nemá nič spoločné s výhľadovým obdobím KURS-u 2001 a vývoj týmto smerom je čiste hypotetický, i keď niektoré tendencie takéhoto vývoja sa už môžu začať prejavovať.

zaostávanie. Pre budúce zmenšenie regionálnych rozdielov môže mať praktická aplikácia tohoto trendu na Slovensku zásadný význam.

Vplyv na dopravu a technickú infraštruktúru

Napriek výraznému presunu komunikačných preferencií smerom k „nefyzickej“ komunikácii budú (minimálne v počiatočných fázach rozvoja informačnej spoločnosti) zrejme posilnené tradičné dopravné formy (predovšetkým cestná doprava, pravdepodobne i železničná a letecká doprava) pozdĺž hlavných európskych rozvojových sídelných osí, resp. v európskych multimodálnych koridoroch. Aj tieto dopravné formy však budú modifikované a inovované využitím moderných technológií informačnej spoločnosti.

Je žiadúce aby elektronický spôsob komunikácie informačnej spoločnosti ovplyvnil objem realizovaných ciest obyvateľov za účelom dosiahnutia verejnej i súkromnej vybavenosti. Ak bude štátny a verejný sektor poskytovať efektívne elektronické služby (zmysluplný obsah elektronických služieb, ľahký prístup k elektronickým službám, digitálna gramotnosť obyvateľstva, kvalitná informačná infraštruktúra) potom je možné očakávať presun určitých objemov fyzicky vykonávaných ciest za vybavenosťou na „cesty“ realizované elektronickou formou. Tento predpoklad však nie je možné globalizovať keďže neplatí pre všetky druhy sídelných štruktúr (cesty za vybavenosťou bývajú spájané s inými druhmi ciest, najčastejšie za prácou). Je ťažké odhadnúť či vplyv informačnej spoločnosti zníži celkovú mobilitu obyvateľstva Slovenska. Vzhľadom na spôsob života súčasných generácií je pravdepodobnejšia zmena štruktúry deľby prepravnej práce, fyzicky vykonávané cesty za vybavenosťou môžu byť nahradené fyzickými cestami spojenými s trávením voľného času a s oddychom. V tomto prípade by nový stav deľby prepravnej práce signalizoval zlepšenie kvality života obyvateľstva.

V hospodárskom sektore bude primárny vplyv na dopravu a prepravný proces pomerne rozsiahly. V oblasti nákladnej zásobovacej dopravy sa už prejavujú dôsledky využívania sofistikovanej logistiky. Možnosti zásobovacej dopravy pracujúcej v režime „just in time“ limitujú lokalizáciu technologicky previazaných výrobných zariadení, čím sa v území sekundárne vytvárajú špecifické hospodárske clustre. Výsledky vývoja digitálnych technológií aplikované v dopravných prostriedkoch sa postupne kvalitatívne prejavujú v dosahu na životné prostredie i na bezpečnosť dopravnej prevádzky.

Podmienkou prejavu pozitívnych dosahov informačnej spoločnosti na sídlenie je však rýchle vybudovanie dostatočne kapacitných prenosových informačných sietí (tzv. informačné diaľnice a pod.)

Vplyv na prírodu/krajinu

Sústredovaním sídelných aktivít do sídelných sietí a ich pólov dôjde k postupnému „vyčisteniu“ ostatného priestoru od predošlých negatívnych prejavov ľudských činností (pre krajinu neúnosné výrobné kapacity) a k jej regenerácii prienikom prírody priateľských funkcií (dekoncentrované bývanie, extenzívna rekreácia, alternatívne poľnohospodárstvo a pod.).

Zvýšením podielu bývania vo vidieckych oblastiach dôjde jednak k zmene postoja človeka ku krajine, jednak k jej pasívnej i aktívnej ochrane, ktorá z tohto postoja bude vyplývať.

Znížením pracovnej mobility, ale aj skvalitňovaním technológie a organizácie dopravy, dôjde k poklesu znečisťovania krajiny pozdĺž dopravných komunikácií.

7. Životné prostredie a územný rozvoj Slovenska

7.1. Stav ochrany zložiek životného prostredia

7.1.1. Ovzdušie

Znečistenie ovzdušia predstavuje jedno z najvýznamnejších environmentálnych rizík – najmä z toho dôvodu, že sa vyskytuje predovšetkým v urbanizovaných husto zaľudnených oblastiach. Znečistenie má synergický efekt, prejavujúci sa acidifikáciou – zvýšením kyslosti prostredia (so sprievodnými kyslými dažďami a poškodzovaním lesných porastov a kontamináciou pôdy) a nepriaznivými zdravotnými následkami pre obyvateľov žijúcich v postihnutých oblastiach. Najvýznamnejšími látkami zapríčínujúcimi znečistenie ovzdušia sú oxidy síry, dusíka, oxid uhoľnatý, tuhé znečisťujúce látky, ťažké kovy.

Celkovo patrí SR ku krajinám s najväčším regionálnym znečistením ovzdušia a kyslosťou zrážkových vôd v Európe. Územia dlhodobo najviac postihnuté znečistením ovzdušia (vysokou koncentráciou znečisťujúcich látok, trvaním, frekvenciou výskytu alebo spoločným účinkom viacerých znečisťujúcich látok) boli vyhlásené za ohrozené oblasti (v r. 2003 bola ich výmera 4 980 km² – 10,2 % rozlohy Slovenska, s počtom 1,81 mil. obyvateľov – čo predstavuje 33,6 % obyvateľov). Je vyčlenených 8 zaťažených oblastí v rámci SR (Bratislavská, Dolnopovažská, Ponitrianska, Pohronská, Jelšavsko-lubenická, Rudniansko-gelnická, Košicko-prešovská a Zemplínska), v ktorých sa pravidelne sleduje imisná situácia a vyhodnocuje sa tzv. index znečistenia ovzdušia.

Vývoj kvality ovzdušia na území SR má v poslednom desaťročí jednoznačne pozitívny trend.

Vývoj emisií tuhých znečisťujúcich látok a emisií oxidu siričitého

Od roku 1990 je zaznamenaný plynulý pokles u emisií TZL a SO₂, v dôsledku poklesu výroby a spotreby energie, ako aj zmenou palivovej základne v prospech ušľachtilých palív s lepšími akostnými znakmi. Podiel na redukcii emisií TZL malo aj zavádzanie odlučovacej techniky, resp. zvyšovanie jej účinnosti. V roku 2006 bol zaznamenaný pokles emisií TZL, ktorý bol spôsobený hlavne rekonštrukciou odlučovacích zariadení v niektorých energetických a priemyselných podnikoch. Príčinou klesajúceho trendu emisií SO₂ od roku 1996 bolo zníženie spotreby hnedého, čierneho uhlia a ťažkého vykurovacieho oleja a používanie nízkoemisných vykurovacích olejov, ako aj inštalovanie odsírovacích zariadení u veľkých energetických zdrojov. Mierne kolísanie emisií SO₂ v rokoch 2001 a 2004 bolo ovplyvnené ich čiastočnou alebo úplnou prevádzkou. Za obdobie rokov 2004-2006 bol zaznamenaný pokles emisií SO₂, a to hlavne u veľkých stacionárnych zdrojov. Pokles bol V roku 2005 bol zaznamenaný výraznejší pokles emisií SO₂ z cestnej dopravy aj napriek nárastu spotreby pohonných hmôt a bol spôsobený zavedením opatrení týkajúcich obsahu síry v pohonných hmotách.

Vývoj emisií oxidov dusíka

Emisie oxidov dusíka (NO_x) vykazovali v období 1990 - 2004 mierny pokles. Tento trend bol mierne narušený v roku 1995, keď bol zaznamenaný mierny nárast, čo súviselo so zvýšenou spotrebou zemného plynu. V roku 1996 bol opäť pokles emisií

oxidov dusíka, zapríčinený zmenou emisného faktora, zohľadňujúcou súčasný stav techniky a technológie spaľovacích procesov. Znižovanie spotreby tuhých palív viedlo k ďalšiemu poklesu emisií NO_x od roku 1997. V rokoch 2003 – 2004 sa na znížení emisií výrazne prejavila denitrifikácia u veľkých energetických zdrojov. V roku 2006 bol zaznamenaný výraznejší pokles NO_x , v dôsledku zníženia objemu výroby a spotreby pevných palív a zemného plynu.

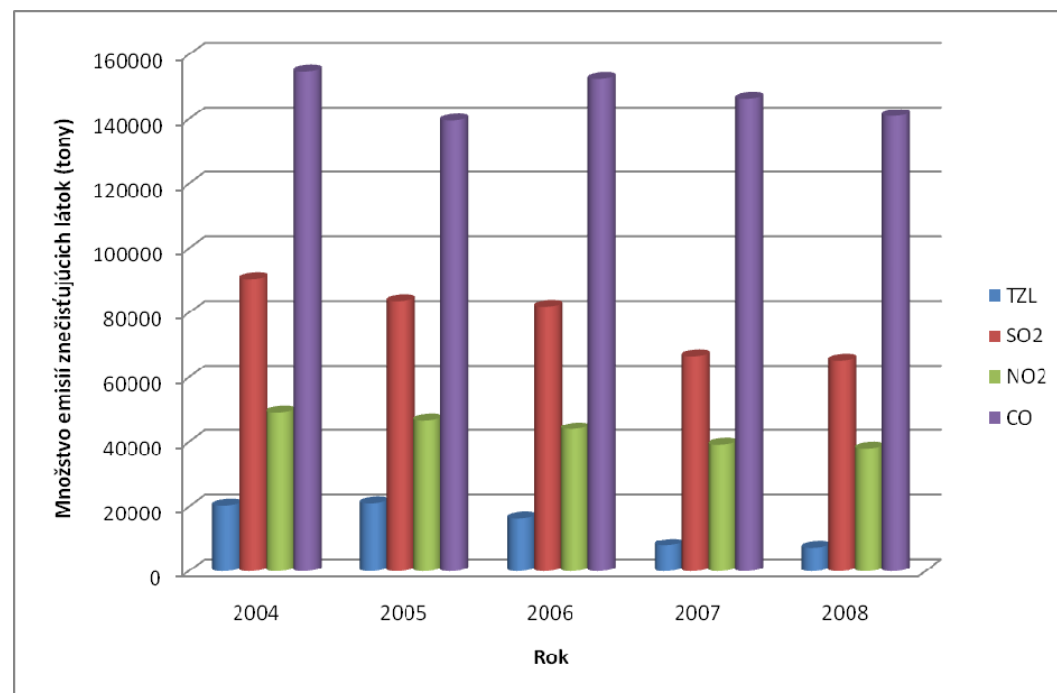
Vývoj emisií oxidu uhoľnatého

Emisie CO mali od roku 1990 klesajúcu tendenciu, ktorá bola zapríčinená najmä znížením spotreby a zmenou zloženia paliva vo sfére malospotrebiteľov. Vývoj poklesu emisií CO z veľkých zdrojov bol len mierny. Na celkových emisiách sa najvýznamnejšie podieľa priemysel zaoberajúci sa výrobou a spracovaním železa a ocele a v dôsledku toho aj najviac ovplyvňuje tento trend. Zníženie emisií CO v roku 1992 bolo spôsobené práve poklesom objemu výroby v tomto type priemyslu. Po jeho náraste v roku 1993 na úroveň z roku 1989 sa úmerne zvýšili aj emisie CO. V roku 1996 nastal opäť mierny pokles emisií oxidov uhlíka ako následok účinkov opatrení na obmedzovanie emisií CO v najvýznamnejšom zdroji tohto sektora (výroba železa a ocele). Kolísanie emisií v rokoch 1997 až 2004 súvisí s množstvom vyrobeného železa ako aj spotrebou paliva. V roku 2005 bol zaznamenaný pokles emisií CO ale v roku 2006 sa na zvýšení CO podieľal najvýraznejšie sektor výroby železa a ocele, a to v dôsledku zvýšenia spotreby palív.

Tabuľka: Vývoj emisií TZL, SO_2 , NO_2 , CO na území Slovenskej republiky

Látky / Rok	2004	2005	2006	2007	2008
TZL	20417.796	21111.489	16273.221	7996.824	7169.033
SO₂	90584.106	83698.558	82005.387	66571.194	65305.373
NO₂	49170.495	46800.546	44030.005	39258.1	38063.228
CO	154848.029	139640.179	152667.7	146377.023	141048.63

Zdroj: NEIS, www.air.sk, Inventarizácia emisií stredných a veľkých stacionárnych zdrojov znečistenia ovzdušia SR, 2009

Zdroj: NEIS

7.1.2. Vodstvo

Okrem odberov vody a vodohospodárskych úprav vplýva človek na kvantitu a kvalitu vodných zdrojov aj vypúšťaním odpadových vôd do vodných tokov buď priamo alebo cez kanalizačné siete. Pôvodcami odpadových vôd v SR sú najmä priemysel a komunálna sféra (kanalizačné systémy miest a obcí). Nedostatočným čistením sa do povrchových vôd dostávajú vysoké koncentrácie znečisťujúcich látok a látok podporujúcich rozvoj rias a planktónu, čoho dôsledkom je celkové zhoršenie kvality vody v tokoch a stojatých vodách (eutrofizácia). V uplynulom desaťročnom období je celkový objem odpadových vôd vypúšťaných do vodných tokov relatívne stály s miernym trendom znižovania od r. 1994.

V súčasnosti sa SR nachádza v štádiu zmien v hodnotení stavu povrchových vôd podľa požiadaviek rámcovej smernice o vode 2000/60/ES. V minulosti sa ako primárny nástroj používala STN 75 7221, ktorá bola zrušená. V tomto prechodnom období bolo hodnotenie uskutočnené podľa nariadenia vlády SR č. 296/2005 Z. z., ktorým sa ustanovujú požiadavky na kvalitu a kvalitatívne ciele povrchových vôd a limitné hodnoty ukazovateľov znečistenia odpadových vôd, v ktorom je stanovené, že na hodnotenie kvality povrchových vôd sa používajú postupy podľa STN 75 7220 a STN 75 7221.

Všeobecné požiadavky na kvalitu povrchovej vody, podľa nariadenia vlády SR č. 216/2005 Z. z. boli na 100 % splnené v niektorých fyzikálno-chemických ukazovateľoch: celkový organický uhlík, vápnik, sírany, horčík, z mikropopulantom to boli tenzity, kyanidy, meď, nikel, chróm a niektoré špecifické organické látky. Najviac prekračovanými ukazovateľmi boli hliník a selén, ktoré mali 100 % prekročení, ďalej často prekračovanými ukazovateľmi boli AOX, chloroform. Z mikrobiologických ukazovateľov boli často prekračované hodnoty pre fekálne streptokoky, termotolerantné koliformné a koliformné baktérie.

V roku 2007 bolo v SR na základe hydrologického hodnotenia a prieskumov k dispozícii $76\,830\text{ l.s}^{-1}$ využiteľných množstiev podzemných vôd. V porovnaní s predošlým rokom 2006 bol zaznamenaný mierny nárast využiteľných množstiev podzemných vôd o 82 l.s^{-1} , t.j. o 0,11 %. V dlhodobom hodnotení nárast využiteľných množstiev oproti roku 1990 predstavuje 2055 l.s^{-1} , t.j. 2,7 %.

Kvalita podzemných vôd bola hodnotená podľa Nariadenia vlády SR č. 354/2006 Z. z., ktorým sa ustanovujú požiadavky na vodu určenú na ľudskú spotrebu a kontrolu kvality vody určenej na ľudskú spotrebu porovnaním nameraných a limitných hodnôt pre všetky analyzované ukazovatele. V rámci kvality podzemných vôd do popredia vystupuje problematika nepriaznivých oxidačno-redukčných podmienok, na čo poukazuje najčastejšie prekračovanie prípustných koncentrácií celkového Fe, Mn, NH_4^+ . Okrem týchto ukazovateľov došlo k ojedinelému prekročeniu koncentrácií aj zo skupiny fyzikálno-chemických ukazovateľov a to v prípade aniónov Cl^- , SO_4^{2-} a NO_3^- . Zo stopových prvkov boli zaznamenané zvýšené koncentrácie Al, As, Pb, Sb. Odporúčaná hodnota percenta nasýtenia vody kyslíkom stanovená v teréne bola dosiahnutá v 54 % vzoriek. Hodnoty pH až na malé výnimky boli v rozmedzí limitných hodnôt Nariadenia vlády SR č. 354/2006 Z. z.

Zo všetkých analýz nespĺňalo požiadavky Nariadenia vlády SR č. 354/2006 Z. z. 68,98%. Treba poznamenať, že táto hodnota nevyjadruje celkovú kvalitu podzemných vôd v SR. Pozorovacie objekty sú situované vo významných vodohospodárskych oblastiach, ktoré v SR predstavujú najmä oblasti veľkých sedimentárnych paniev a náplavov významných tokov. V týchto oblastiach sú najvhodnejšie podmienky pre osídlenie spojené s poľnohospodárstvom a priemyselnou výrobou. Jednotlivé monitorovacie body sú situované tak, aby

zachytávali pôsobenie výrazných zdrojov znečistenia podzemných vôd. Na druhej strane však uvedený údaj nemožno ani podceňovať, pretože poukazuje na výrazný antropogénny vplyv na kvalitu podzemných vôd najvrchnejších zvodnených horizontov v rámci monitorovaných oblastí. Najnižšia miera znečistenia podzemných vôd bola zaznamenaná v horských a podhorských oblastiach. Relatívne nízky počet prekročení limitných hodnôt (do 50 %) bol zaznamenaný v Turčianskej kotline a mezozoiku Veľkej Fatry, riečnych náplavov Oravy a oblasť vodnej nádrže Orava, riečnych náplavov Belej a oblasť vodnej nádrže Liptovská Mara, riečnych náplavov Hrona, mezozoika Nízkych Tatier a Veľkej Fatry, riečnych náplavov Hornádu od Spišských Vlachov po Družstevnú pri Hornáde, mezozoika Strážovských vrchov, neovulkanitov Pliešovskej kotliny, riečnych náplavov Ondavy od Svidníka po Domašu a Ondavská Vrchovina, riečnych náplavov Torysy od Brezovičky po Prešov.

Z hľadiska kvality podzemných vôd najviac znečistené sú: oblasť pririečnej zóny Dolného Váhu od Galanty po Komárno na západe a oblasť Medzibodrožie a riečne náplavy Roňavy na východe Slovenska. V rámci uvedených oblastí nevyhovovala požiadavkám na pitnú vodu ani jedna odobratá vzorka.

7.1.3. Pôda

V roku 2007 podiel poľnohospodárskej pôdy predstavoval 49,53 % a podiel lesných pozemkov 40,93 % z celkovej výmery SR. Výrazné úbytky poľnohospodárskej pôdy boli spôsobované v SR v období rokov 1999 - 2004 zalesňovaním. V nasledujúcom období sa zvyšovali aj úbytky poľnohospodárskej pôdy na výstavbu, najmä občiansku, bytovú a priemyselnú. V roku 2007 tieto úbytky predstavovali 1398 ha. Na druhej strane dochádza k úbytkom lesných pozemkov a nielen do poľnohospodárskej pôdy, ale aj do nepoľnohospodárskych a nelesných pozemkov.

Chemická degradácia pôdy

Chemická degradácia pôd je spôsobená vplyvom rizikových látok anorganickej a organickej povahy z prírodných aj antropických zdrojov, ktoré v určitej koncentrácii pôsobia škodlivo na pôdu, vyvolávajú zmeny jej fyzikálnych, chemických a biologických vlastností, negatívne ovplyvňujú produkčný potenciál pôd, znižujú nutričnú, technologickú a senzorickú hodnotu dopestovaných plodín, alebo negatívne vplyvajú na vodu, atmosféru, ako aj zdravie zvierat a ľudí. Medzi závažnú degradáciu pôdy patrí kontaminácia pôd ťažkými kovmi a organickými polutantami, acidifikácia, ale aj alkalizácia a salinizácia pôdy.

Kontaminácia pôd ťažkými kovmi

Zaťaženie pôd ťažkými kovmi - difúzna kontaminácia poukazuje nato, že za sledované obdobie piatich rokov nastalo v A - horizonte monitorovaných pôd zníženie priemerného obsahu Cd, Cr, Cu, Ni, Pb, Zn a len mierne zvýšenie priemerného obsahu arzenu. Tento fakt môže byť dôsledkom poklesu vstupných kontaminujúcich zložiek z ovzdušia, z poľnohospodárskej a priemyselnej výroby.

Za sledované obdobie nastalo v B/C horizonte (podornici) monitorovaných pôd zníženie priemerného obsahu Cr, Cu a Ni. Pri prvkoch Pb a Zn nastalo mierne zvýšenie priemerného obsahu. Najväčšie zmeny boli zistené v distribúcii As a Cd, kde došlo k 2 až 3-násobnému zvýšeniu ich priemerného obsahu, čo naznačuje vertikálnu migráciu z A- horizontu do C -horizontu (Kobza a kol., 2002).

Acidifikácia pôd

Acidifikácia pôd je na jednej strane dôsledkom prirodzených procesov prebiehajúcich v terestriálnom ekosystéme, na druhej strane acidifikáciu výrazne ovplyvňujú antropogénne vplyvy, predovšetkým fyziologicky kyslo pôsobiace hnojivá a kyslé

atmosférické polutanty (SO₂, NO_x).

Vývoj pôdnej reakcie sledovaný poukazoval na malé výchylky smerom k zakysleniu v prípade kambizemí využívaných ako orné pôdy i ako trvalé trávne porasty, pseudoglejov využívaných ako orná pôda a trvalý trávny porast, rendziny využívané ako trvalý trávny porast ako aj v prípade rankra a andozeme.

Acidifikácia pôdy spôsobuje rýchle vyplavovanie živín dodávaných vo forme priemyselných hnojív do pôdy, zvýšenú fixáciu fosforu do foriem neprístupných pre rastliny, zvyšovanie mobility ťažkých kovov. K mimoriadne nepriaznivým dôsledkom acidifikácie patrí aj zvyšovanie mobility iónov hliníka. Rozpustnosť rôznych foriem hliníka je primárne podmienená hodnotami pôdnej reakcie.

Alkalizácia a salinizácia

Opakom acidifikácie je alkalizácia a salinizácia pôd, t.j. zvyšovanie hodnôt pôdnej reakcie. Súčasný vývoj prebiehajúci na našich nížinách poukazuje na zvyšovanie nielen mineralizácie podzemných vôd, ktorá je hlavnou príčinou vzniku soľných pôd a vývoja, ale dochádza aj k postupnému otepľovaniu klímy, čo zvyšuje výpar a akumuláciu solí v pôde zo vzliňajúcej podzemnej vody. Je preto reálny predpoklad postupného rozširovania soľných pôd. Je to o to významnejšie, že salinizácia a alkalizácia pôd výrazne znižujú úrody poľnohospodárskych plodín.

Fyzikálna degradácia

Erózia pôdy

Najvýznamnejšou formou fyzikálnej deštrukcie pôdy na území SR je erózia pôdy. Vodná erózia je viazaná najmä na poľnohospodársky pôdny fond a to predovšetkým na intenzívne využívané pahorkatinné a podhorské polohy so strmšími svahmi využívanými ako orná pôda. Prvotným faktorom je nesprávne využívanie pôdneho fondu – absencia protieróznych opatrení a nevhodná štruktúra plodín. Pomerne významná je i mechanická degradácia pôdy spôsobená eróziou pasienkov v horských oblastiach, ako aj erózia v intenzívne lesohospodársky využívaných oblastiach. Vodnou eróziou rôznej intenzity je na Slovensku potenciálne ohrozených cca 43,3 % poľnohospodárskych pôd, pričom viac ako 20,3 % poľnohospodárskych pôd je ohrozených extrémnou vodnou eróziou. Priemerný ročný odnos najúrodnejšej vrstvy pôdy (ornice) je 2,8 – 3,0 mil. ton.

Veterná erózia poškodzuje zvyčajne plochy bez vegetačného krytu s piesočnatými pôdami a to predovšetkým v suchších obdobiach roka. Veterná erózia na Slovensku ohrozuje asi 6,4 % poľnohospodárskych pôd, najmä v nížinných oblastiach.

Zhutňovanie pôd

Zhutnenie pôd je plošne relatívne rozšírenou degradáciou pôd– vzniká dôsledkom utlačenia podpovrchovej vrstvy pôdy dlhodobým používaním ťažkých mechanizmov. Viac ako 30 % pôd na území SR bolo v roku 2004 postihnutých zhutňovaním.

Na základe monitorovania vlastností pôdneho fondu je možné pre súčasnú etapu zovšeobecniť niektoré nepriaznivé trendy vlastností pôd– napr. zhoršovanie fyzikálnych vlastností pôd (najmä černoziemí, hnedozemí a čiernic), znižovanie zásob humusu a obsahu živín a mierne okysľovanie pôd.

Významným sa stáva proces dezertifikácie (rozširovanie, postup púští), ktorý sa vo svete dostáva do popredia záujmu v súvislosti s problémom globálneho otepľovania. Prejavuje sa už i u nás a podľa scenárov Národného klimatického programu je predpoklad, že sa bude prejavovať vo väčšej miere aj v blízkej budúcnosti, hlavne na juhu Slovenska. Sledovanie dezertifikácie je zatiaľ u nás len v počiatočnom štádiu.

7.1.4. Horninové prostredie

Horninové prostredie je povrchová časť litosféry, ktorej základnými zložkami sú horniny, reliéf, podzemná voda a geodynamické javy.

Vlastnosti zložiek horninového prostredia, tzv. geologické faktory životného prostredia, podstatným spôsobom pozitívne (geopotenciály) alebo negatívne (geobariéry) ovplyvňujú kvalitu životného prostredia, urbanizáciu a vytvárajú limity pre využitie územia a územný rozvoj krajiny.

Geologické potenciály (geopotenciály)

Medzi najvýznamnejšie geopotenciály patrí nerastné bohatstvo, využiteľné zásoby podzemných vôd, minerálne a geotermálne zdroje.

Nerastné bohatstvo

Nerastné bohatstvo tvoria ložiská vyhradených nerastov (tzv. výhradné ložiská) vo vlastníctve štátu. Za výhradné ložiská sa považujú aj ložiská nevyhradených nerastov v rozsahu hraníc určeného dobývacieho priestoru. Legislatívne sa ochrana výhradného ložiska proti znemožneniu alebo sťaženiu jeho dobývania zabezpečuje určením chráneného ložiskového územia podľa zákona č. 44/1988 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva (banský zákon) v znení neskorších predpisov.

Podľa Bilancie zásob výhradných ložísk Slovenskej republiky k 1. 1. 2011 (Štátny geologický ústav Dionýza Štúra v Bratislave, Geofond) (ďalej len "Bilancia zásob výhradných ložísk") je na území Slovenskej republiky evidovaných celkom 629 výhradných ložísk.

Na nerastnom bohatstve sa podieľajú energetické, rudné a nerudné suroviny a stavebné suroviny. Slovenská republika má obmedzené zásoby energetických surovín, pričom napr. ťažba ropy pokrýva cca 1 % domácej spotreby a ťažba zemného plynu cca 3 % domácej spotreby. Podľa Bilancie zásob výhradných ložísk je na území Slovenska evidovaných spolu 91 výhradných ložísk energetických surovín s celkovými geologickými zásobami 1 152 mil. ton, z toho cca 471 mil. ton (41 %) sú bilančné zásoby. Geologické zásoby rudných surovín dosahovali k 1. 1. 2011 na 46 výhradných ložiskách 325 mil. ton, z toho vyše 74 % predstavujú nebilančné zásoby. Ako bilančné možno hodnotiť len časti zásob na ložiskách železných rúd (Nižná Slaná – Manó – Kobeliarovo), komplexných železných rúd (Rožňava – Strieborná) a zlatých rúd (Kremnica). Overené zásoby ostatných rudných surovín (Cu, Pb, Zn, Sb, Hg, W) sú v súčasnosti nebilančné. Výhradné ložiská nerudných surovín predstavujú najvýznamnejšiu skupinu surovín v Slovenskej republike – na 492 evidovaných výhradných ložiskách je 14,9 mld. ton geologických zásob. Podiel bilančných zásob na geologických zásobách nerudných surovín je cca 90 %. Najvýznamnejšie zastúpenie spomedzi nerudných surovín má magnezit, menej dolomit, kamenná soľ, bentonit, vápenec a baryt. Špecifickú skupinu výhradných ložísk tvoria ložiská nevyhradených nerastov – stavebné suroviny (stavebný kameň, štrkopiesky a tehliarske suroviny), na ktoré bol určený dobývací priestor. Podľa Bilancie zásob výhradných ložísk je evidovaných 192 výhradných ložísk stavebných surovín. Celkových zásob týchto nerastov je 2483 mil. ton. Bilančných zásob je 2434 mil. ton.

Využiteľné zásoby podzemných vôd

Podzemná voda je nenahradiiteľnou zložkou životného prostredia. Napriek priaznivým hydrologickým a hydrogeologickým podmienkam pre tvorbu, obeh a akumuláciu podzemných vôd na území Slovenskej republiky je nevýhodou ich

nerovnomerné rozloženie. Najvhodnejšie podmienky z hľadiska množstva podzemných vôd vytvárajú v nížinných oblastiach kvartérne štrkopiesčité sedimenty aluviálnych náplavov a mezozoické karbonatické štruktúry v jadrových pohoriach.

V hydrogeologických celkoch Slovenskej republiky je k 1. 1. 2011 evidovaných a schválených 48 006 l/s-1 využiteľných zásob podzemných vôd. Kvalifikovaný odhad predstavuje 72 000 l/s-1. Z tohto množstva sa na zásobovanie využíva cca 30 %.

Minerálne a geotermálne zdroje

Slovensko je neobyčajne bohaté na výskyt minerálnych prameňov s cca 1100 zaregistrovanými prameňmi a radí sa množstvom, výdatnosťou a chemickým zložením minerálnych vôd medzi najvýznamnejšie štáty sveta.

Ich rozloženie na území Slovenskej republiky je nerovnomerné. Zatiaľ čo minerálna voda v horských a podhorských oblastiach sa na zemský povrch dostáva prirodzenými vývermi, v nížinných oblastiach prevažujú hydrogeologické vrty. Najrozšírenejšie sú na území Slovenska minerálne vody studené, preplynené. Z preplynených vôd sú najpočetnejšie vody uhličité, nazývané kyselky. Podľa obsahu farmakologicky významných prvkov sú na Slovensku najznámejšie vody železnaté. Najbohatšie na množstvo vody sú u nás termálne pramene. Najväčšie množstvo termálnej vody sa využíva v našich svetoznámych kúpeľoch Piešťany.

Značný tepelno-energetický potenciál Slovenskej republiky predstavuje geotermálna energia. Médium na akumuláciu, transport a exploatáciu zemského tepla z horninového prostredia sú najmä geotermálne vody. V súčasnosti je na Slovensku vymedzených 26 hydrogeotermálnych oblastí, resp. štruktúr, ktoré zaberajú 27 % plošnej rozlohy územia Slovenska, k potenciálnym lokalitám sa radia Košická kotlina, Popradská kotlina, Liptovská kotlina, Dunajská panva a Levická kryha. Vo vybraných oblastiach je doteraz realizovaných približne 120 geotermálnych vrtov, ktorými sa overilo 1802 l.s-1 vôd s teplotou na ústí vrtu 18 - 129 °C.

Geologické bariéry (Geobariéry)

V rámci Koncepce monitorovania životného prostredia pre územie Slovenskej republiky prijatej uznesením vlády SR č. 449/1992, bol 23. júla 1993 schválený projekt geologickej úlohy Čiastkový monitorovací systém geologických faktorov životného prostredia Slovenskej republiky. Účelovo je tento projekt zameraný na tie geologické faktory, ktoré sú vhodné ako vstupné údaje pri riešení problémov životného prostredia.

Medzi najzávažnejšie geobariéry, ktoré v poslednom období negatívne ovplyvňujú urbanizáciu a životné prostredie patria svahové deformácie – zosuvy, záplavy a znečistené horninové prostredie.

Svahové deformácie – zosuvy

Svahové deformácie predstavujú najrozšírenejšiu geobariéru, ktorá obmedzuje alebo až znemožňuje využívanie územia. Podľa Atlasu máp stability svahov Slovenskej republiky

v M 1:50 000 (Martinčeková Šimeková et al., 2007) bolo zaregistrovaných 21 190 svahových deformácií, ktoré pokrývajú 5,25 % z rozlohy Slovenska. V roku 2010 bol na území Slovenskej republiky zaznamenaný mimoriadny vývoj svahových porúch, ktorý bol podmienený extrémne vysokými úhrnmi zrážok. V desiatkach obcí, najmä východného Slovenska, si situácia vyžiadala vyhlásenie havarijného stavu. Celkovo bolo zaregistrovaných 577 nových svahových deformácií s plochou 293,37 ha.

Znečistené horninové prostredie

Z hľadiska priorít medzi významné aktivity vlády Slovenskej republiky v oblasti životného prostredia patrí odstránenie environmentálnych záťaží, ktoré zvyšujú kontamináciu pôdy, horninového prostredia a podzemných vôd.

Na základe výsledkov projektu „Systematická identifikácia environmentálnych záťaží v Slovenskej republike“ realizovaného počas rokov 2006 – 2008 Slovenskou agentúrou životného prostredia sa na území Slovenska identifikovalo 1819 lokalít v súčasnosti prezentovaných v Informačnom systéme environmentálnych záťaží. Približne 1200 z nich stále predstavuje závažné nebezpečenstvo pre zdravie človeka a životné prostredie, z toho 100 je vysokorizikových.

7.2. Odpadové hospodárstvo

Základom stratégie hospodárenia s odpadmi v SR je integrovaná koncepcia, ktorej prioritou je predchádzať vzniku odpadov, maximálne ich využívať a zhodnocovať a správne zneškodňovať spôsobom neohrozujúcim zdravie ľudí a životné prostredie.

POH SR spracovaný na roky 2006 – 2010 je v poradí štvrtým programom, ktorého úlohou je nadväzovať na POH SR do roku 2005 prijatého uznesením vlády č. 180 v roku 2002, poskytnúť komplexný pohľad na ďalší rozvoj odpadového hospodárstva v SR nadväzovať na výsledky dosiahnuté v predchádzajúcom programovacom období a s ohľadom na všetky zmeny, ktorými prešla SR v procese budovania odpadového hospodárstva.

Pri spracovaní nového POH SR boli rešpektované zásady prípravy národných plánov odpadového hospodárstva odporúčané Európskou komisiou GR pre životné prostredie v metodickú príručku vydanú v máji 2003 (spracovanou Európskym tematickým centrom pre odpady a materiálové toky). Zásady spracovania sa uplatnili tak v procese analýzy aktuálneho stavu odpadového hospodárstva dosiahnutého v roku 2005, ako aj pri navrhovaní cieľov a opatrení POH SR pre roky 2006 – 2010.

Podľa regionálneho informačného systému v odpadoch (RISO) v roku 2007 bolo v SR vyprodukovaných spolu 10,93 mil. t odpadov, z toho bolo ostatných 8,74 mil. t., v tom komunálne 1,67 mil. t. Nebezpečné odpady predstavovali objem 0,53 mil. t.

Z celkového množstva odpadov vyprodukovaných v roku 2007 v SR sa až 45 % zneškodňovalo skládkovaním. V roku 2007 bolo v SR prevádzkovaných 151 skládok odpadov vyhovujúcich legislatívnym požiadavkám. Z toho na odpad, ktorý nie je nebezpečný bolo určených 123 skládok, na inertný odpad bolo 15 skládok a nebezpečný odpad sa skladoval na 13 skládkach.

Podľa údajov z RISO bolo v roku 2004 v SR prevádzkovaných 40 spaľovní, pričom spaľovne komunálnych odpadov boli 2, spaľovne priemyselných odpadov bolo 13, spaľovne odpadov zo zdravotnej starostlivosti bolo 21 a zariadenia na spoluspaľovanie odpadov boli 4. Spaľovaním bolo v roku 2004 zneškodnených 4,8 % z celkového množstva odpadov.

Podľa údajov ŠÚ SR v SR vzniklo v roku 2007 1,67 mil. t komunálneho odpadu, pričom priemer na obyvateľa a rok predstavoval 309 kg odpadu. Podiel vyseparovaných zbieraných zložiek KO sa pohybuje v rozmedzí od 2 % (Košice) do 5 % (Bratislava).

Od roku 2003 sú k dispozícii údaje o vzniku odpadov podľa dvoch kategórií odpadov - pre nebezpečné odpady (N) a ostatné odpady (O). Avšak aj v období po roku 2003 sú bilancie vzniku odpadov ovplyvnené postupným zjednocovaním národného

prístupu k vykazovaniu množstiev vznikajúcich odpadov s prístupmi v EÚ.

Odpady možno členiť podľa viacerých kritérií: kategórií odpadov, ekonomických činností, územného výskytu a osobitná pozornosť sa venuje skupine komunálnych odpadov a odpadov, na ktoré sa zameriava pozornosť z hľadiska zhodnocovania (predstavujú významné zdroje druhotných surovín). Osobitne sú uvedené aj odpady, ktoré si vyžadujú osobitnú pozornosť pri nakladaní.

Pozitívny trend znižovania množstva nebezpečných odpadov treba spájať so zlepšovaním technologickej úrovne u väčšiny odvetví priemyslu a vplyvu preventívnych opatrení realizovaných cez programy dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky a ich nástrojov, ako napr. projektov čistejšej produkcie atď..

Ciele na zlepšenie hospodárenia s odpadmi v SR na obdobie do roku 2010:

- dosiahnuť materiálové zhodnotenie pre 70 % odpadov vo vzťahu k množstvu odpadov
- zvýšiť energetické zhodnocovanie odpadov na úroveň 15 % vo vzťahu k celkom vzniknutým odpadom
- znížiť množstvo skládkovaného odpadu na 13 % pre celkom vzniknutý odpad
- v roku 2010 spaľovať odpad výlučne s energetickým zhodnocovaním
- do roku 2010 dosiahnuť 50 %-tný podiel materiálového zhodnotenia komunálnych biologicky rozložiteľných odpadov.

V SR rádioaktívne odpady (RAO) v roku 2004 produkovali jadrové elektrárne v Jaslovských Bohuniciach, jadrová elektráreň Mochovce a tzv. inštitucionálne RAO – uzavreté žiariče, ktoré sú rozptýlené na viac ako 80 miestach v SR. Vyprodukované kvapalné a pevné RAO sú skladované vo vyprojektovaných priestoroch v jednotlivých jadrových zariadeniach.

Na základe prepočtov sa v súčasnosti predpokladá, že bloky jednotlivých JE za projektovanú dobu svojej životnosti vyprodukujú 2 500 t VJP (vyhoreté jadrové palivo) a 3 700 t RAO, ktoré v zmysle platnej legislatívy nebude možné uložiť do RÚ (Republikové úložisko) RAO. Predpokladá sa, že VJP a tento druh RAO sa budú ukladať do hlbinného úložiska (HÚ). Projektové práce na výstavbe hlbinného úložiska v SR sa začali v roku 1996. Na základe hodnotenia existujúcich geologických údajov bolo identifikovaných 15 území potenciálne vhodných pre HÚ, v roku 2004 boli zredukované na 4 v dvoch možných hostiteľských prostrediach, ktoré boli navrhnuté pre detailnejší výskum. SR sa však aktívne podieľa aj na spolupráci krajín pri vývoji regionálneho hlbinného úložiska v rámci 6. rámcového programu EÚ.

7.3. Hluk a žiarenia

Hlukové zaťaženie prostredia je dnes fenoménom, ktorý je sprievodným javom mnohých aktivít človeka. Je produkováný najmä v priemyselných prevádzkach, doprave, v energetickom a ťažobnom priemysle. Z regionálneho hľadiska je najvýznamnejším zdrojom hluku doprava. V rámci monitoringu je uskutočňované meranie hladiny hluku v blízkosti hlavnej komunikačnej siete vo vybraných mestách. Najväčší podiel na hluku má cestná doprava (76 %), nasleduje železničná (14 %) a letecká doprava (10 %). Podľa poznatkov zdravotníctva hluková hladina 65 dB(A) predstavuje hranicu, od ktorej začína byť negatívne ovplyvňovaný vegetatívny nervový systém.

Monitorovanie hluku z cestnej dopravy na území Slovenska sa začalo realizovať v roku 1985 vo všetkých okresných mestách. V roku 2004 sa monitorovanie realizovalo na vzorke 341 624 obyvateľov. Z výsledkov monitoringu hluku z dopravy na území

SR v roku 2004 vyplýva, že zo sledovanej vzorky obyvateľov je približne 28 % vystavených hlukovej záťaži v intervale 55 až 75 dBA, z toho najvyššej úrovni 75 dBA je vystavených cca 0,44 % obyvateľstva. Hluku viac ako 65 dBA, kedy začína byť ovplyvnený nervový systém, bolo vystavených viac ako 5,5 % obyvateľov sledovanej vzorky.

Žiarenie z prírodných zdrojov a radónové riziko – najvýznamnejší zdroj ožiarenia obyvateľov predstavuje radón a produkty jeho rádioaktívnej premeny (cca 43 %). Z tohto dôvodu sa venuje problematike prírodnej rádioaktivity a radónového rizika osobitná pozornosť. Na území SR bola stanovená prípustná hodnota objemovej aktivity radónu pre bytové priestory, zavedený bol monitoring a spracované boli mapy radónového rizika pre celé územie.

Výsledky sledovania objemovej aktivity radónu (OAR) v bytovom fonde SR poukazujú na skutočnosť, že oblasti postihnuté najväčšou OAR sú na území východného Slovenska - v oblasti Slovenského Rudohoria. Najvyššie hodnoty ekvivalentnej objemovej aktivity radónu (EOAR) boli zaznamenané v starších nepodpivničených rodinných domoch, predovšetkým v prízemných miestnostiach. Aritmetický priemer EOAR predstavuje 48 Bq.m^{-3} , pričom je podstatne vyšší pre rodinné domy (priemer 125 Bq.m^{-3}) ako pre viacbytové domy (priemer 22 Bq.m^{-3} EOAR). Na základe tejto skutočnosti možno predpokladať, že hlavným zdrojom radónu v bytovom fonde SR je radón v pôdnom vzduchu súvisiaci so zvýšenou koncentráciou uránu v geologickom podloží a s geologickou štruktúrou územia. Vysoké hodnoty rádia a radónu vo vodách sú zaznamenané vo viacerých termálnych a minerálnych vodách. Najväčší počet vôd s vysokými hodnotami radónu sa vyskytuje vo vodách jadrových pohorí a kryštalinika Veporských a Stolických vrchov.

Radiačné žiarenie a bezpečnosť – jadrové elektrárne všeobecne predstavujú potenciálne riziko úniku rádioaktívnych látok. Závažným problémom je i likvidácia vyhoreného paliva a vyradenie elektrární z prevádzky a ich likvidácia.

Taktiež radiačná situácia na území Slovenska v súvislosti s činnosťou jadrových elektrární je pravidelne monitorovaná. Zatiaľ nedošlo k zisteniu závažných odchýlok obsahu rádionuklidov v ovzduší – ich úroveň je stabilizovaná. V okolí JE Jaslovské Bohunice je dlhodobo prevádzkovaný monitoring radiačnej situácie. V JE Mochovce bol v priebehu roka 2004 dokončený pohavarijný monitorovací systém, čím bola ukončená realizácia všetkých bezpečnostných vylepšení v 1. a 2. bloku závodu JE Mochovce. Počas odstávky boli realizované investičné projekty s cieľom kontinuálneho zvyšovania jadrovej bezpečnosti, ktoré vyplynuli z prevádzkových skúseností.

Popri prevádzkovému riziku jadrových elektrární je najväčším problémom z environmentálneho hľadiska tzv. zadná časť palivového cyklu jadrovej energetiky (odstavenie a likvidácia jadrových elektrární a bezpečné uloženie jadrového odpadu).

7.4. Zdravotný stav a ochrana zdravia obyvateľstva

Zdravotný stav slovenskej populácie nie je priaznivý. Súčasná situácia je ovplyvnená nezdravým životným štýlom, stavom organizácie zdravotníctva a nepriaznivými podmienkami jeho financovania, čiastočne zhoršenou kvalitou životného prostredia v niektorých regiónoch, nezamestnanosťou a nevhodnými bytovými podmienkami časti populácie.

Dôležitým demografickým ukazovateľom je stredná dĺžka života pri narodení, ktorá vyjadruje počet rokov, ktorých sa dožije novorodenec za predpokladu zachovania úmrtnostnej situácie v období jej výpočtu. Hoci sa postupne vek dožitia u nás zvyšuje

(v roku 2007 70,51 roka u mužov a 78,08 roka u žien), v európskom porovnaní sa Slovensko radí medzi priemerné krajiny.

Štruktúra chorobnosti obyvateľov Slovenska sa už dlhší čas zásadnejšie nemení. Najvýznamnejšími skupinami chorôb sú chronické neinfekčné ochorenia, kardiovaskulárne a nádorové ochorenia. Z celkového počtu úmrtí v SR v roku 2004 bol podiel piatich dominantných skupín ochorení a ich poradie nasledujúce: 1. choroby obehovej sústavy, 2. nádory, 3. choroby dýchacej sústavy, 4. úrazy, 5. choroby tráviacej sústavy. Pri chorobách obehovej sústavy išlo o 0,5 % zvýšenie, v nádoroch o 0,97 %, pri chorobách, dýchacej sústavy o 7,5 % a pri úrazoch o 2 % oproti predchádzajúcemu roku. Dojčenská úmrtnosť vzrástla zo 7.6 ‰ v roku 2003 na 7.9 ‰, no v porovnaní s rokom 2000 dojčenská úmrtnosť poklesla o 14.2 %.

Predčasná úmrtnosť je spôsobovaná okrem tradičných rizikových faktorov pravdepodobne aj menej preskúmanými rizikovými faktormi, ktoré ju zosilňujú (chronický nízky príjem ochranných faktorov zo zeleniny a ovocia, zlý psychický stav obyvateľstva). Je pravdepodobné, že jednou z hlavných príčin krátkej dĺžky života v SR je nezdravý životný štýl najmä u mužskej populácie a u skupín obyvateľstva s nízkym vzdelaním. Dôležitú úlohu v nepriaznivom vývoji zdravotnej situácie obyvateľov SR zohrali ekonomické, psychosociálne a demografické podmienky. So zdravotným stavom obyvateľstva je úzko spojená aj oblasť výživy. Kým v minulosti bola pre obyvateľov Slovenska typická veľmi nevhodná štruktúra výživy (najmä vysoký podiel živočíšnych tukov, cukrov a alkoholu), ekonomická transformácia a zmena cenovej štruktúry potravín zlepšila celkové zloženie stravy (prudko klesla spotreba masla a zvýšila sa spotreba rastlinných olejov, zeleniny a ovocia – najmä južného ovocia). Výnimkou je pokles spotreby mlieka a mliečnych výrobkov. V celkovej štruktúre výživy je ešte potrebné zvýšiť spotrebu rýb, ovocia, mliečnych produktov a naopak podstatne znížiť spotrebu mäsa a alkoholických produktov.

Súčasná zdravotná politika je výsledkom neujasnenosti, nedôslednosti a nezhody koncepcií doterajších politických reprezentácií v zdravotnej i sociálnej oblasti. Problémy zdravotníctva nie je možné zúžiť len na oblasť financovania. Nedostatočne je akceptovaný "netrhový" princíp zdravotníctva, ktorý spočíva v tom, že zdravotnícke služby by sa mali poskytovať nielen podľa ponuky a dopytu, ale predovšetkým podľa potrieb populačných celkov a mali by byť v súlade s ekonomickými možnosťami spoločnosti. Nedostatočne rozvinutá oblasť informatiky a štatistiky nevytvára dostatočne kvalitnú základu pre rozhodovacie procesy. Otvorenou otázkou zostáva definovanie štandardného modelu zdravotnej starostlivosti.

Na základe environmentálnej regionalizácie Slovenska je možné konštatovať, že v roku 2004 žilo v narušenom prostredí cca 33 % obyvateľstva Slovenska, pričom viac ako štvrtina obyvateľov (27 %) žije v silno narušenom prostredí.

8. Konceptia územného rozvoja Slovenska a trvalo udržateľný rozvoj

Posúdenie návrhu Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 z hľadiska podpory smerovania k trvalo udržateľnému rozvoju (TUR)

Princípy TUR – Dosiahnutie TUR si žiada zmenu	Celkové posúdenie súladu zámerov, úloh a opatrení KURS 2001 z hľadiska podpory princípov TUR	Návrhy ďalších zámerov, úloh a opatrenia, ktoré by posilnili význam KURS 2001 z hľadiska podpory smerovania k TUR
1. Zmena správania voči	Dokument stanovuje ciele z	Realizácia návrhov dokumentu

potrebám budúcich generácií	hľadiska priestorovej a funkčnej organizácie územia SR, navrhuje funkčné využitie regiónov, organizáciu centier, sídelných štruktúr a nadradenej infraštruktúry.	musí byť akceptovaná a uplatňovaná v ďalších plánovacích dokumentoch a rozhodnutiach týkajúcich sa priestorového rozvoja. Obzvlášť je potrebné zladovať krátkodobé a strednodobé ciele regionálnej politiky s dlhodobými cieľmi KURS, ako aj vytvoriť potrebné spätné väzby.
2. Zmena správania a postojov hlavných skupín spoločnosti pri uplatňovaní slobody a rovnoprávnosti (medzigeneračná, vnútrogeneračná a medziregionálna solidarita)	Dokument stanovuje základné územné rozvojové ciele a zásady. Tieto je potrebné v plnej autonómnosti jednotlivých nižších, predovšetkým regionálnych celkov, ďalej rozvíjať a tvorivo uplatňovať so zohľadňovaním regionálnych a lokálnych špecifík v participácii s čo najširším okruhom dotknutých sociálnych a podnikateľských partnerov a verejnosťou.	Dokument pred jeho schválením prešiel verejným prerokovaním a diskusiou. Pri realizácii jeho cieľov bude potrebné tak isto uplatniť princípy partnerstva a to či na celoštátnej alebo regionálnej úrovni.

KONCEPCIA ÚZEMNÉHO ROZVOJA SLOVENSKA 2001
V ZNENÍ KURS 2011
– ZMIEN A DOPLNKOV Č.1 KURS 2001

Princípy TUR – Dosiachnutie TUR si žiada zmenu	Celkové posúdenie súladu zámerov, úloh a opatrení KURS 2001 z hľadiska podpory princípov TUR	Návrhy ďalších zámerov, úloh a opatrenia, ktoré by posilnili význam KURS 2001 z hľadiska podpory smerovania k TUR
3. Zmena správania a postoja občanov k prevzatiu časti zodpovednosti za rozvoj spoločnosti, za rešpektovanie práv budúcich generácií, za medzigeneračnú, vnútrogeneračnú, regionálnu a medzinárodnú solidaritu	Pred schválením bol dokument široko propagovaný a diskutovaný na všetkých hierarchických úrovních. Relevantné výsledky týchto diskusií boli zohľadňované pri spracovaní konečného návrhu dokumentu.	Schválené ciele, zásady a princípy uplatňovania výsledkov KURS 2001 by mali byť pred ich realizáciou dostatočne medializované a vysvetľované všetkým dotknutým partnerom, aby pri ich ďalšom uplatňovaní, boli tieto všetkými zúčastnenými ako východiskové princípy a ciele prijaté a následne tvorivo rozvíjané.
4. Zmena hodnotovej orientácie vo vzťahu k významu kultúrneho dedičstva, kultúrnej a spoločenskej identity, vzdelávania a výchovy	Základné ciele dokumentu sú spracované v súlade s princípami trvalo udržateľného rozvoja. Zvláštny dôraz sa pri rozvoji územia kladie v dokumente na otázky aktívneho a tvorivého zapájania kultúrneho a prírodného dedičstva a lokálnych špecifik do rozvojového procesu, pri zohľadnení ich nevyhnutnej ochrany.	Optimálne využitie lokálnych kultúrnych a prírodných hodnôt a lokálnych špecifik, je možné iba za aktívnej účasti lokálnych autorít, kde nezastupiteľnú úlohu budú zohrávať regionálne samosprávy, ako nositelia regionálnych rozvojových zámerov a súčasne aj ako autorít zabezpečujúcich ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva.

Princípy TUR – Dosiahnutie TUR si žiada zmenu	Celkové posúdenie súladu zámerov, úloh a opatrení KURS 2001 z hľadiska podpory princípov TUR	Návrhy ďalších zámerov, úloh a opatrení, ktoré by posilnili význam KURS 2001 z hľadiska podpory smerovania k TUR
5. Zmena správania a postojov k dosahovaniu vysokej a stabilnej úrovne hospodárskeho rastu a zamestnanosti, a to v súlade s požiadavkami TUR	Dokument zohľadňuje výsledky Národného plánu regionálneho rozvoja a jeho regionálnych a sektorových operačných projektov. Rozvoj hospodárstva a stabilizáciu zamestnanosti dokument navrhuje prostredníctvom podpory rozvoja polycentrickej sídelnej sústavy s vybudovaním adekvátnej nadradenej technickej, najmä dopravnej, infraštruktúry. Vytvorenie súrodej polycentrickej sústavy miest a aglomerácií rovnomerne po celom území štátu, dáva predpoklad vytvorenia rovnocenného sociálneho a podnikateľského prostredia.	Pre zabezpečenie realizácie navrhovaných opatrení bude potrebné na všetkých hierarchických úrovniach uplatňovať princípy regionálnej politiky, ktorej strategickým cieľom je zabezpečiť taký rast HDP, aby Slovenská republika do roku 2006 dosiahla úroveň 55–60 % z priemeru HDP/obyv. štátov EÚ, pričom predpokladaný rast HDP sa musí uskutočňovať za týchto rozhodujúcich podmienok: <ul style="list-style-type: none"> • Vyváženého ekonomického a sociálneho rozvoja regiónov • Harmonického usporiadania a racionálneho využívania celého územia SR • Harmonického usporiadania a racionálneho využívania celého územia SR, najmä dôsledným uplatňovaním princípu polycentrickej sústavy mestského osídlenia • Ochrany a tvorby životného prostredia tak, aby súbežne s ekonomickým rozvojom regiónu boli obnovené environmentálne funkcie územia

Princípy TUR – Dosiahnutie TUR si žiada zmenu	Celkové posúdenie súladu zámerov, úloh a opatrení KURS 2001 z hľadiska podpory princípov TUR	Návrhy ďalších zámerov, úloh a opatrenia, ktoré by posilnili význam KURS 2001 z hľadiska podpory smerovania k TUR
6. Zmena správania a hodnotových orientácií vo vzťahu k životnému prostrediu najmä vo vzťahu k prírode a prírodným zdrojom	Dokument akcentuje rešpektovania cieľov schválených dokumentov environmentálnej politiky SR: <ul style="list-style-type: none"> - Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky, - Národný environmentálny akčný program Slovenskej republiky II, - Konceptia uplatňovania Agendy 21, - Národná stratégia trvalo- udržateľného rozvoja Slovenskej republiky. 	Ciele environmentálnej politiky štátu a princípy TUR pri realizácii cieľov KURS 2001 je potrebné tvorivo a so zohľadnením miestnych špecifík uplatňovať podľa konkrétnych okolností pri daných konkrétnych priestorových, environmentálnych, ekonomických a spoločenských podmienkach.
7. Zmena v spôsobe organizácie a riadenia (s dôrazom na kompetentnosť, efektívnosť a transparentnosť, princíp subsidiarity, integrovaný prístup a pod.)	KURS 2001 vytyčuje základné ciele, ktorými pripravuje priestorové a funkčné usporiadanie aktivít v území. KURS 2001 predpokladá realizovať tieto aktivity v súlade s princípmi vyjadrených v koncepcii reformy verejnej správy. Navrhovaná sídelná štruktúra ťažísk osídlenia, rozvojových osí a sídelných centier plne podporuje princípy územného členenia vyjadrené v pripravovanej koncepcii reformy verejnej správy.	Uplatnenie princípu je závislé od realizácie koncepcie reformy verejnej správy – predovšetkým vytvorením samosprávnych orgánov na regionálnej úrovni s príslušnými kompetenciami.
8. Zmena správania a postojov v rámci medzinárodnej spolupráce a zabezpečenia globálnej bezpečnosti	KURS 2001 vychádza z teoretických princípov deklarovaných v medzinárodne prijatých dokumentov a priamo aplikuje niektorá zásady územného rozvoja vyjadrené v dokumente Európska perspektíva priestorového rozvoja, ktorý bol prijatý štátmi EU. KURS 2001 kladie dôraz na medzinárodnú a cezhraničnú spoluprácu z pohľadu tvorby priestorových systémov.	Navrhované ciele v rámci medzinárodnej spolupráce by sa mali aktívne uplatňovať ako z polohy celoštátnej územnoplánovacej politiky pri medzinárodných kontaktoch, tak najmä pri aktívnej činnosti Euroregiónov a ostatných cezhraničných spoločenstiev pri všetkých aktivitách s priestorovým dopadom.

Hlavné ciele riešenia Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 tak ako boli definované v zadávacom dokumente – „Prognostickej úlohe pre spracovanie Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001,“ sledovali uplatňovanie trvalo udržateľného rozvoja ako jedných z hlavných priorít riešenia dokumentu. Vlastné riešenie Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 uplatnilo princípy trvalo udržateľného rozvoja spôsobom ako je to obvyklé u podobných dokumentoch štátov EÚ. Vo vlastnom riešení Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sú zahrnuté princípy územného rozvoja, tvorby sídelných štruktúr a zabezpečenia priestorových súvislostí medzi jednotlivými územnými jednotkami na celoštátnej a medzinárodnej úrovni tak, ako je to predpokladané v prijatých celoeurópskych a medzinárodných dokumentoch. Tým sa dá predpokladať aj zabezpečenie základných princípov trvalo udržateľného rozvoja na celoštátnej a medzinárodnej úrovni s výpovednou podrobnosťou adekvátnou celoštátnemu dokumentu. Vlastná realizácia jednotlivých aktivít však musí byť postupne konkretizovaná a spodrobňovaná v ďalších plánovacích postupoch a dokumentoch, pri ktorých sa musia zabezpečiť ďalšie vyhodnotenia zhodnocujúce súvislosti a vplyvy na životné prostredie konkrétnych aktivít v konkrétnych podmienkach.

Pri riešení Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 sa uskutočnila aj priama konzultácia s riešiteľmi ostatných celoštátnych strategických materiálov (Národná stratégia trvalo–udržateľného rozvoja Slovenskej republiky, Národný plán regionálneho rozvoja Slovenskej republiky, Konceptia reformy verejnej správy), pričom sa tieto dokumenty vzájomne koordinovali, resp. poskytovali si navzájom aktuálne informácie a podklady.

Medzinárodný aspekt Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 a trvalo udržateľný rozvoj

Oblasť medzinárodných vzťahov Konceptie územného rozvoja Slovenska 2001 a ciele trvalo udržateľného rozvoja v Slovenskej republike

Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 vo svojom návrhovom riešení vychádza z celoeurópskych a celosvetových prijatých dokumentov a to ako z oblasti priestorového rozvoja, tak z oblasti trvalo udržateľného rozvoja. Odporúčania a ciele z týchto dokumentov a materiálov aplikuje na podmienky v Slovenskej republike. Ide predovšetkým o odporúčania vyjadrené v celoeurópsky prijatých dokumentov ako sú Európska perspektíva priestorového rozvoja (European Spatial Development Perspective), VISION PLANET a pod., v ktorých odporúčaných cieľoch a politikách sú obsiahnuté aj ciele trvalo udržateľného rozvoja na medzinárodnej a celoštátnej úrovni.

Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 a trvalo udržateľný rozvoj z pohľadu integrácie Slovenskej republiky do Európskej únie

Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 ako celoštátny dokument vo svojej koncepcnej časti vyjadruje názor na zapájanie sídelných štruktúr Slovenskej republiky do celoeurópskeho a stredoeurópskeho sídelného priestoru. Akceptuje transhraničné komunikačné koridory, ktoré boli dohodnuté na medzinárodnej úrovni s ostatnými európskymi štátmi. Pre celoštátnu úroveň vyjadruje z pohľadu územnoplánovacej politiky odporúčania na zvýšenie konkurencieschopnosti územia štátu a jeho jednotlivých regionálnych celkov v medzinárodnom meradle.

